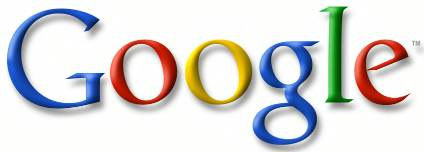
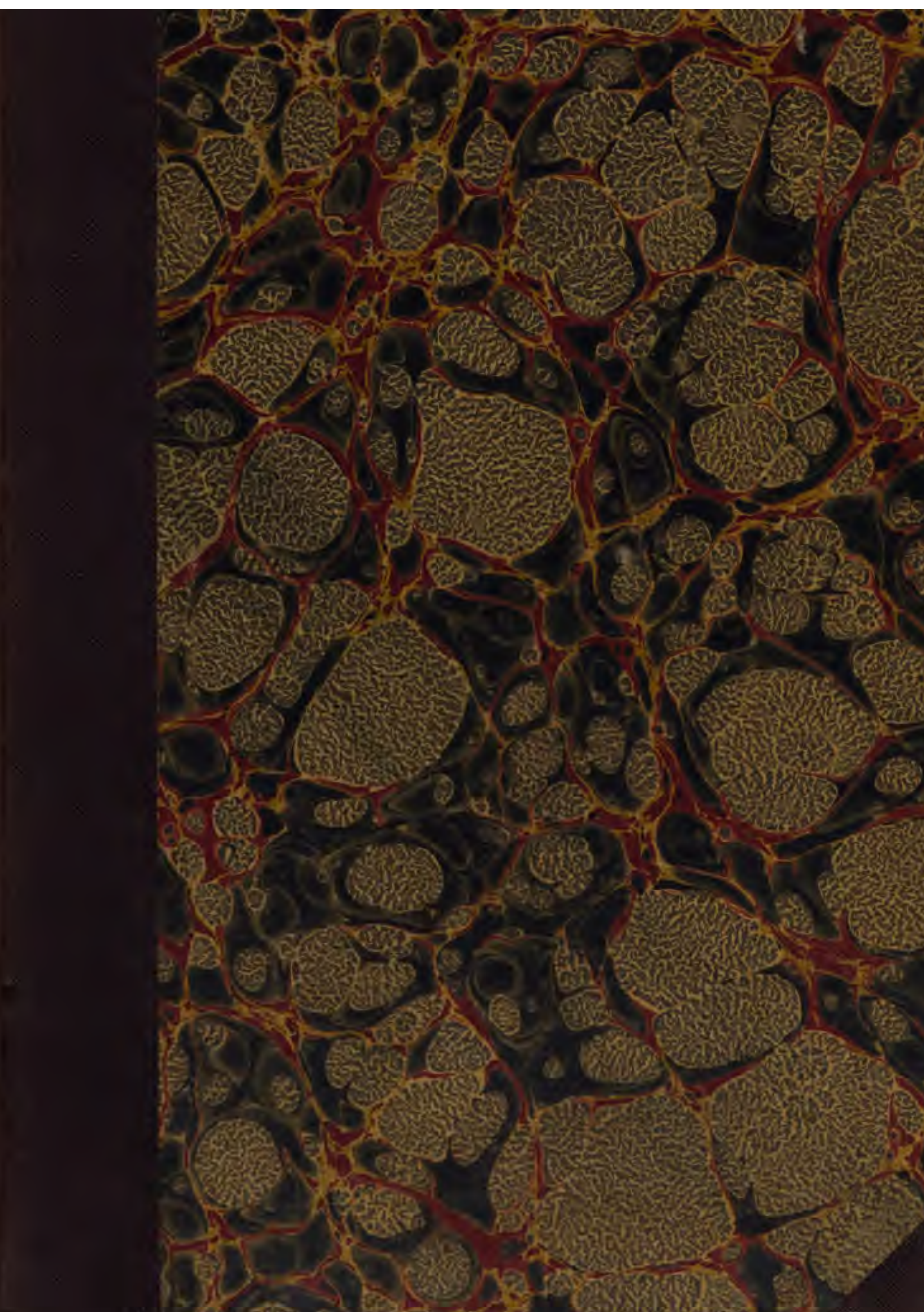

KRONIJK

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP

GEVESTIGD

TE

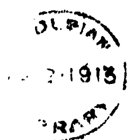
UTRECHT.

Twaalfde Jaargang 1856.

DERDE SERIE.

TWEEDE DEEL.

UTRECHT,
KEMINK EN ZOON,
1856.

NAAMLIJST DER LEDEN

VAN HET

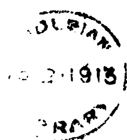
HISTORISCH GENOOTSCHAP

GEVESTIGD

te UTRECHT.

BESTUUR.

Mr. N. P. J. Kien, Burgemeester der stad Utrecht, *Honorair Voorzitter.*
Jhr. Mr. B. J. L. de Geer, *Eerste Voorzitter.*
Dr. S. Karsten, *Tweede Voorzitter.*
Mr. H. Hooft Graafland, *Eerste Secretaris.*
Mr. J. A. Grothe, *Tweede Secretaris.*
Jhr. C. A. Rethaan Macaré, *Eerste Bibliothekaris.*
Mr. J. I. D. Nepveu, *Tweede Bibliothekaris.*
Mr. H. A. R. Vosmaer, *Penningmeester.*

NAAMLIJST DER LEDEN

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP

GEVESTIGD

te **UTRECHT.**

BESTUUR.

Mr. N. P. J. Kien, Burgemeester der stad Utrecht, *Honorair Voorzitter.*

Jhr. Mr. B. J. L. de Geer, *Eerste Voorzitter.*

Dr. S. Karsten, *Tweede Voorzitter.*

Mr. H. Hooft Graafland, *Eerste Secretaris.*

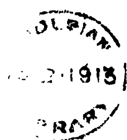
Mr. J. A. Grothe, *Tweede Secretaris.*

Jhr. C. A. Rethaan Macaré, *Eerste Bibliothekaris.*

Mr. J. I. D. Nepveu, *Tweede Bibliothekaris.*

Mr. H. A. R. Vosmaer, *Penningmeester.*

1*

NAAMLIJST DER LEDEN

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP

GEVESTIGD

te UTRECHT.

BESTUUR.

Mr. N. P. J. Kien, Burgemeester der stad Utrecht, *Honorair Voorzitter.*

Jhr. Mr. B. J. L. de Geer, *Eerste Voorzitter.*

Dr. S. Karsten, *Tweede Voorzitter.*

Mr. H. Hooft Graafland, *Eerste Secretaris.*

Mr. J. A. Grothe, *Tweede Secretaris.*

Jhr. C. A. Rethaan Macaré, *Eerste Bibliothekaris.*

Mr. J. I. D. Nepveu, *Tweede Bibliothekaris.*

Mr. H. A. R. Vosmaer, *Penningmeester.*

HONORAIRE LEDEN.

Dr. J. J. Altmeyer, te Brussel.
Dr. J. M. F. Birnbaum, te Giessen.
Jhr. Ph. Blommaert, te Gent.
Dr. A. Borgnet, te Luik.
Dr. J. Bowring, te Londen.
Dr. J. G. Burman Becker, te Koppenhagen.
E. de Busscher, te Gent.
U. Capitaine, te Luik.
C. Carton, te Brugge.
Fr. Cramer, te Straalsund.
Dr. J. David, te Leuven.
Mr. Prudens van Duyse, te Gent.
Dr. H. A. Erhard, te Munster.
E. van Even, te Leuven.
L. P. Gachard, te Brussel.
Jhr. J. J. de Geer, te Utrecht.
Dr. J. Gervinus, te Heidelberg.
Dr. H. Grote, te Hanover.
Dr. L. J. F. Janssen, te Leyden.
Mr. M. C. van Hall, te Amsterdam.
Xavier Heuschling, te Brussel.
F. Kügler, te Berlijn.
P. Lansens, te Couckelaere.
Dr. J. M. Lappenberg, te Hamburg.
L. J. Lardner, te Londen.
L. von Ledebür, te Berlijn.
C. Leirens, te Gent.
Th. Babington Macaulay, te Londen.
A. Mathieu, te Brussel.
A. L. Graaf de Mélano, te Londen.
F. H. Mertens, te Antwerpen.
Ridder Jules Pautet, te Beaune in Frankrijk.
G. H. Pertz, te Berlijn.

P. F. X. de Ram, te Leuven.
F. von Raumer, te Breslau.
F. Rens, te Gent.
A. de Reume, te Brussel.
Dr. G. J. Rosenkrans, te Munster.
J. Baron de Saint-Genois, te Gent.
A. G. B. Schayes, te Brussel.
W. A. Baron Schimmelpenninck van der Oye, te Voorst.
Mr. C. L. Schüller tot Peursum, te Utrecht.
C. P. Serrure, te Gent.
Dr. F. A. Snellaert, te Gent.
C. Stroobant, te Lembecq.
K. L. Torfs, te Antwerpen.
Dr. L. Tross, te Ham.
Dr. C. Ullmann, te Halle.
F. Verachter, te Antwerpen.
A. Wauters, te Brussel.
Dr. J. J. F. Wap, te Utrecht.
Jhr. Mr. A. M. C. van Asch van Wyck, *Oud-Voorzitter des Genootschaps.*

GEWONE LEDEN.

Mr. J. Ackersdijck, te Utrecht.
Mr. M. C. Baron van Alderwerelt Houtuijn, te Arnhem.
Jhr. P. Opperdoes Alewijn, te Hoorn.
W. Alewijn Fz., te Amsterdam.
Mr. J. H. Beucker Andreae, te Leeuwarden.
H. A. van den Wall Bake, te Utrecht.
Jhr. Mr. F. W. A. Beelaerts van Blokland, te Rotterdam.
L. M. Beels, te Amsterdam.
Dr. N. Beets, te Utrecht.
N. P. van den Berg, te Rotterdam.
L. R. Beijnen, te 's Gravenhage.
Mr. M. Bichon van IJsselmonde, te Rotterdam.

Dr. W. Bisschop, te Dordrecht.
Mr. J. T. Bodel Nijenhuis, te Leyden.
Mr. W. R. Boer, te Utrecht.
W. A. Boers, te Utrecht.
Mr. C. W. J. Baron van Boetzelaer van Dubbeldam, te Utrecht.
Dr. A. van der Boon Cz., te Zaandam.
Jhr. Mr. W. Boreel van Hogelanden, te Haarlem.
J. Borsius, te Middelburg.
Jhr. H. van den Bosch, aan de Bilt.
Dr. J. Bosscha, te Amsterdam.
Mr. P. van den Brandeler, te Dordrecht.
Mr. R. Baron van Breugel, te 's Gravenhage.
Mr. P. A. Broers, te Utrecht.
H. Broese, te Aardenburg.
Mr. P. A. S. van Limburg Brouwer, te Amsterdam.
Mr. A. Brugmans, te Amsterdam.
C. W. Bruinvis, te Alkmaar.
D. D. Büchler, te Amsterdam.
A. J. de Bull, te Amsterdam.
Mr. A. J. van Beeck Calkoen, te Utrecht.
Dr. G. Munnicks van Cleeff, te Utrecht.
G. Craeyvanger, te Utrecht.
J. H. van Dale, te Sluis.
Mr. J. van Dam van Noordeloos, te Rotterdam.
Mr. A. Deketh, te 's Gravenhage.
G. H. M. Delprat, te Rotterdam.
Mr. W. M. J. van Dielen, te Utrecht.
Dr. J. I. Doedes, te Rotterdam.
Mr. C. G. de Balbian van Doorn, te Utrecht.
Mr. J. van Doorninck, te Zwolle.
Dr. J. C. Drabbe, te Rijswijck.
J. ab Utrecht Dresselhuis, te Wolphaartsdijk.
Mr. G. Dumbar, te Deventer.
F. A. Ebbinge Wubben, te Staphorst.

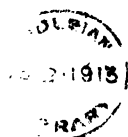
A. van Eck, te Zierikzee.
J. van Eik, te Amsterdam.
Jhr. Mr. P. J. Elout van Soeterwoude, te 's Gravenhage.
Jhr. W. I. C. Rammelman Elsevier, te Leyden.
Dr. C. A. Engelbregt, te Doesburg.
Mr. H. J. Engelkens, te Groningen.
Mr. J. J. Ermerins, te Zierikzee.
Mr. D. J. van Ewijck van de Bilt, te Utrecht.
Mr. F. N. M. Eyck van Zuylichem, te Maartensdijk.
F. W. Fabius, te Amsterdam.
Mr. G. J. Fabius, te Assen.
Mr. H. O. Feith, te Groningen.
Mr. C. Fock, te Wijk bij Duurstede.
Jhr. Mr. C. van Foreest, te Heilo.
Mr. G. D. Franquinet, te Maastricht.
Jhr. Mr. E. L. de Geer, te Amsterdrm.
Jhr. Mr. J. J. de Geer van Rijnhuizen, te Utrecht.
E. F. Georges, te Utrecht.
Mr. S. J. van Geuns, te Utrecht.
Dr. B. Glasius, te Geertruidenberg.
Mr. J. K. Baron van Goltstein, te 's Gravenhage.
Mr. C. E. van Goor, te Amsterdam.
J. Goudriaan, te Leyden.
Mr. J. van 's Gravenweert, te Oosterbeek.
Mr. G. Groen van Prinsterer, te 's Gravenhage.
Jhr. J. P. Cornets de Groot van Kraaijenburg, te 's Gravenhage.
Dr. J. C. Hacke, te Nieuw-Loosdrecht.
Dr. J. H. Halbertsma, te Deventer.
Mr. F. A. Baron van Hall, te 's Gravenhage.
Mr. J. van Hall, te Utrecht.
Mr. W. J. C. van Hasselt, te Amsterdam.
Mr. B. T. Baron van Heemstra van Froma en Eibersburen, te IJsselstein.
Jhr. Mr. H. J. van der Heim, te 's Gravenhage.

Dr. A. A. van Heusden, te Breda.
B. L. C. van den Heuvel, te IJsselstein.
Mr. J. Hinlópen, te Utrecht.
W. P. Hoevenaar te Utrecht.
Mr. H. M. Hoffman, te Utrecht.
Dr. J. Hoffmann, te Leyden.
J. W. Holtrop, te 's Gravenhage.
Mr. J. C. M. van den Honert, te Brielle.
J. Honig Jz. Jr., te Zaandijk.
Mr. E. Huydecoper van Nigtevecht, te Utrecht.
Jhr. Mr. J. Huydecoper van Maarsseveen, te Maarsseveen.
F. H. G. van Iterson, te Leyden.
R. A. J. Baron van Ittersum, te Brummen.
H. Q. Janssen, te St. Anna ter Muiden.
Mr. J. C. W. Le Jeune, te Wageningen.
Jhr. Mr. W. C. M. de Jonge van Ellemeet, te Oost-Kapelle.
Mr. W. H. Cost Jordens, te Deventer.
Dr. H. H. Kemink, te Utrecht.
J. M. van Kempen, te Utrecht.
Jhr. Mr. J. de Bosch Kemper, te Amsterdam.
Jhr. C. P. L. van Kinschot, te Assen.
Jhr. G. L. F. van Kinschot, te Arnhem.
Dr. F. C. Kist, te Utrecht.
Mr. J. A. Kluppel, te Alkmaar.
Mr. K. J. F. C. Kneppelhout van Sterkenburg, te Leyden.
W. J. Knoop, te Leeuwarden.
Mr. H. J. Koenen, te Amsterdam.
Mr. J. S. G. Koning, te Wedde.
G. Kuyper Hzn., te Muiden.
A. van Lee, te Amsterdam.
J. H. van Lennep, te Amsterdam.
P. A. Leupe, te Amsterdam.
Jhr. Mr. J. W. van Loon, te Amsterdam.
Mr. C. Th. Baron van Lynden van Sandenburg, te Utrecht.
Mr. W. Baron van Lynden, te Nijmegen.

Mr. C. van Marle, te Utrecht.
Jhr. Mr. J. C. Martens van Sevenhoven, te Utrecht.
Mr. G. J. de Martini, te Amsterdam.
Mr. G. A. de Meester, te Harderwijk.
Mr. A. A. J. Meylink, te 's Gravenhage.
Dr. W. Moll, te Amsterdam.
P. M. Montijn, te Oudewater.
C. V. E. van der Bilt la Motte, te Oosterwijk.
Mr. P. J. van der Muelen tot Maarssenbroek, te Utrecht.
F. Muller, te Amsterdam.
F. Nagtglas, te Middelburg.
Mr. L. J. Nepveu tot Ameyde, te Zwolle.
P. M. Netscher, te 's Gravenhage.
J. W. van der Noordaa, te Utrecht.
Dr. M. J. Noordewier, te Assen.
J. J. F. Noordziek, te 's Gravenhage.
J. Noot, te Harderwijk.
Mr. N. F. van Nooten, te Utrecht.
Mr. Is. An. Nijhoff Az., te Arnhem.
P. Nijhoff, te Arnhem.
Jhr. Mr. A. A. van Oldenbarneveld, genaamd Witte Tullingh, te Utrecht.
Dr. C. G. B. Ontijd, te Brummen.
Dr. J. J. van Oosterzee, te Rotterdam.
Jhr. J. Ortt van Schonauwen, te Utrecht.
Mr. B. G. A. Pabst, te Utrecht.
Jhr. Mr. J. M. van Pabst van Bingerden, te Nijmegen.
Mr. A. A. Wulfften Palthe, te Oldenzaal.
Jhr. Mr. M. C. Paspoort van Grijpskerke, te Middelburg.
A. Perk, te Hilversum.
Mr. A. Philips, te Amsterdam.
Jhr. Mr. W. van de Poll, te Tiel.
B. de Poorter, te Utrecht.
Mr. O. van Rees, te Utrecht.
Mr. W. Siewertsz van Reesema, te Rotterdam.

L. H. W. van Aylva Baron Rengers, te Maastricht.
M. Roest Mz., te Amsterdam.
Mr. H. G. Römer, te Utrecht.
Dr. R. C. H. Römer, te Deil.
Jhr. W. J. A. van Romondt, te Zeist.
Dr. J. A. C. Rovers, te Utrecht.
Mr. H. Royaards, te Utrecht.
C. Baron de Salis, te 's Gravenhage.
Mr. E. A. Sandbrink, te 's Gravenhage.
J. G. de Hoop Scheffer, te Amsterdam.
Dr. P. Scheltema, te Amsterdam.
A. D. Schinkel, te 's Gravenhage.
Dr. G. D. J. Schotel, te Tilburg.
Mr. J. Schröder, te 's Gravenhage.
C. D. Schüller, te Amsterdam.
Mr. L. C. Hora Siccama, te Utrecht.
Jhr. J. P. Six van Hillegom, te Amsterdam.
Jhr. H. Baerdt van Sminia, te Bergum.
W. B. Stoof, te Utrecht.
Mr. G. N. de Stoppelaar, te Middelburg.
Mr. J. H. de Stoppelaar, te Middelburg.
Y. D. C. Suermondt, te Utrecht.
Jhr. D. M. van Dusseldorp de Superville, te Middelburg.
J. Swart, te Amsterdam.
Mr. H. J. Swaving, te Groenlo.
Mr. R. W. Tadama, te Zutphen.
Mr. J. J. Teding van Berkhout, te Amsterdam.
Mr. P. J. Teding van Berkhout, te Amsterdam.
Mr. A. Telting, te Franeker.
Dr. P. H. Tydeman, te Tiel.
Jhr. W. F. Trip van Zoudtlandt, te Uitwijk.
Mr. W. R. Baron van Tuyll van Serooskerken van Zuylen, te Zuylen.
Dr. D. J. Veegens, te Amsterdam.
Mr. M. Verbrugge, te Middelburg.

Mr. P. Verloren van Themaat, te Utrecht.
Dr. P. J. Vermeulen, te Utrecht.
Mr. L. G. Vernée, te Haarlem.
Dr. T. Verwayen, te Maastricht.
Dr. P. J. Veth, te Amsterdam.
F. H. de Veye de Burine, te Utrecht.
Dr. L. G. Visscher, te Utrecht.
Dr. N. P. Visscher, te Utrecht.
Mr. A. R. Visser, te Brielle.
J. P. van Visvliet, te Middelburg.
Mr. H. Vollenhoven, te 's Gravenhage.
J. J. van Vollenhoven, te Utrecht.
Mr. J. C. Voorduin, te 's Gravenhage.
J. J. van Voorst, te Amsterdam.
Mr. G. W. Vreede, te Utrecht.
Dr. A. de Vries, te Haarlem.
Dr. M. de Vries, te Leyden.
Dr. A. Vrolik, te 's Gravenhage.
Mr. W. F. H. Baron van Wassenaer tot Catwijck, te Bennekom.
Mr. S. de Wind, te Middelburg.
A. Winkler Prins, te Veendam.
B. W. Wttewaal, te Leyden.
Jhr. Mr. L. H. van Asch van Wyck, te Wijk bij Duurstede.
Mr. G. A. IJssel de Schepper, te Olst.
J. G. Waldkirch Ziepprecht, te Leyden.

NAAMLIJST DER LEDEN

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP

GEVESTIGD

te UTRECHT.

BESTUUR.

Mr. N. P. J. Kien, Burgemeester der stad Utrecht, *Honorair Voorzitter.*
Jhr. Mr. B. J. L. de Geer, *Eerste Voorzitter.*
Dr. S. Karsten, *Tweede Voorzitter.*
Mr. H. Hooft Graafland, *Eerste Secretaris.*
Mr. J. A. Grothe, *Tweede Secretaris.*
Jhr. C. A. Rethaan Macaré, *Eerste Bibliothekaris.*
Mr. J. I. D. Nepveu, *Tweede Bibliothekaris.*
Mr. H. A. R. Vosmaer, *Penningmeester.*

Commissie voor de Nederlandsche Geslacht- en Wapenkunde.

Jhr. C. A. Rethaan Macaré.
Jhr. J. J. de Geer.
Mr. H. Hooft Graafland.
Mr. E. Huydecoper van Nigtevecht.

Commissie voor de Nederlandsche Archeologie en middeleeuwsche Bouwkunde.

Mr. F. N. M. Eyck van Zuylichem.
B. de Poorter.
Jhr. J. Ortt van Schonauwen.
Mr. J. I. D. Nepveu.

Commissie voor de Nederlandsche Penningkunde.

Jhr. C. A. Rethaan Macaré.
F. H. de Veye de Burine.
Dr. G. Munnicks van Cleeff.

Commissie betreffende de uitvinding der boekdrukkunst.

Dr. N. P. Visscher.

1 Vergadering. 5 Januarij 1856.

Bibliotheek. — *Brief van Prins Willem I aan de Regering van Wijk bij Duurstede*, 1584. — *Verraad van Deventer*, 1587. — *Publicatie van Henricus Slatius, predikant te Bleiswijk.*

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den Heer P. A. Leupe, te Amsterdam:

Abel Jansz. Tasman en Franchoys Jacobsz. Visscher. 1642—1644. — *Rapport van Van Goens* (1655). (Medegedeeld door P. A. Leupe.) (Overgedrukt uit de *Bijdragen van de Taal-, Land- en Volkenkunde van Neêrlandsch Indië*, Deel IV, bl. 123.)

Dr. Johannes Pieter Arend, door P. A. Leupe. (Overgedrukt uit de *Verhandelingen en Berigten betrekkelijk het Zeewezen en de Zeevaartkunde;* door Jacob Swart. Jaargang 1855, N°. 4.)

De reizen naar Oost-Indiën in de 17e *eeuw*, door P. A. Leupe. (Overgedrukt als voren.)

Van den Heer R. Chalon, te Brussel:

Monnaies de métal prétendument produit par les procédés occultes de l'alchimie; par Renier Chalon. (Extrait de la *Revue de la numismatique belge*, t. V, 2e série.) Bruxelles, 1855.

Le Baron de Blanche et sa monnaie de Schönau; par Renier Chalon. (Extrait de la *Revue de la numismatique belge*, t. V, 2e série.) Bruxelles, 1855.

Rapport de M. Chalon sur un dépôt de monnaies du XIIme *siècle, découvert à Tillet, près de St. Hubert.* Notice de M. l'abbé Germain. (Extrait du t. XXII, n°. 10, des *Bulletins de l'Académie royale de Belgique.*)

Van den Heer Mr. J. I. D. Nepveu, te Utrecht:

Geldersche Volksalmanak voor 1856.

In ruiling ontvangen:

Van de Smithsonian Institution, te Washington:

Smithsonian Contributions to Knowledge. Washington. Vol. I—VII. 1848—1855. 4°.

Eight annual Report of the Board of Regents of the Smithsonian Institution. Washington, 1854.

Ninth annual Report of the Board of Regents of the Smithsonian Institution. Washington, 1855.

Brief van Prins Willem I aan de Regering van Wijk bij Duurstede, 1584. Medegedeeld door Mr. J. A. Grothe.

De toestand des vaderlands was met den aanvang van 1584 zeer gevaarlijk. Verraad van binnen spande zamen met den vijand van buiten. De Graaf van den Bergh [1]), die in 1581 in de plaats van Jan van Nassau, maar half met den zin van zijnen schoonbroeder den Prins van Oranje [2]) tot stadhouder van Gelderland was benoemd, werd al sedert eenigen tijd verdacht naar Spanje over te hellen; bij zijne arrestatie echter in November 1583 bleek maar al te duidelijk, dat hij zich verbonden had Gelderland aan Parma over te geven en Zutphen daartoe als sleutel hem in handen te spelen. Zijne vervanging door Adolf van Nieuwenaar kon het gedreigde gevaar maar ten deele afwenden, want reeds voor zijne afzetting was op 12 September Zutphen door Parma's veldoverste Taxis verrast. Om de deur, die door de bezetting dezer vesting geopend was, te sluiten, had men aan deze zijde der rivier eene schans opgeworpen, waardoor de Veluwe vooreerst gedekt werd [3]). Door

1) Zie de *Onuitgegeven Berigten over den afval van Graaf Willem van den Berg*, door Dr. L. J. F. Janssen, medegedeeld uit het archief der oude Graven Van den Berg in Nijhoff's *Bijdragen*, I, 49 en Mr. R. W. Tadama, *Willem Graaf van den Berg; eene bijdrage tot de Geschiedenis van den tachtigjarigen oorlog. Uit oorspronkelijke en grootendeels onbekende stukken zamengesteld.* Zutphen, 1846. 8°. Ook Groen van Prinsterer, *Archives*, VIII, 288.

2) Reyd, II, 29. Zie ook *Kronijk van het Historisch Gezelschap*, V. 338.

3) Zie den brief van Willem I, gegeven te Delft 3 Julij 1584, in de *Kronijk van het Historisch Gezelschap*, V. 421.

den hoogen stand der rivier was men echter in December genoodzaakt de schans te ontruimen. Vijf en twintig vendelen voetvolks met 700 ruiters liepen nu weldra de Veluwe af, wendden zich naar Overijssel dat uitgenomen eenige sterke plaatsen voor hen openlag, en overstroomden ook Groningerland, waar zij echter het hoofd stieten voor de sterke in het voorgaande jaar bij Oterdum aangelegde schans. Maar al te zeer schijnt men te hebben gevreesd dat de vijand na den overtogt van den IJssel in het hart des lands mogt doordringen. En wel was daartoe reden, want reeds den 8en Jan. kwam de tijding te Utrecht dat de vijand de beide huizen te Amerongen vermeesterd had (*Raadsdagel. boek*). De krachtige maatregelen van den Prins van Oranje [1]) en de houding van Hohenlohe, die eenigen tijd later [2]) zelfs Zutphen en den daarover liggenden schans benaauwde, mogten met de dappere verdediging van Oterdum, waardoor ook Vriesland beveiligd werd, het gevaar afweren.

Onder den eersten indruk van het gevaar, toen het echter door den mislukten aanval op Oterdum [3]) reeds verminderd was, schreef de Prins onderstaanden brief aan den magistraat van Wijk bij Duurstede, aan het bezit van welke plaats men in dien tijd uit een krijgskundig oogpunt, als voormuur van Utrecht een groot gewigt schijnt gehecht te hebben, om hun een deel van dien moed en die vastberadenheid medetedeelen, die ook in de meest hagchelijke omstandigheden den Prins nimmer ontbrak.

Eerentfeste, eerzame, wijze, bezundere, goede vrienden.

Wij laten u te gedencken met wat droefheyt wij verstaen

1) Utrecht werd in der haast versterkt, het Martha gasthuis buiten Wittevrouwen en andere huizen die voor de verdediging belemmerend waren afgebroken, geschut gezonden naar Wijk en Rhenen, garnizoen uit Amsterdam naar Utrecht gelegd en Hohenlohe door den Prins afgevaardigd om de noodige maatregelen van tegenweer te nemen. *Raadsdagel. bk.*

2) Reeds 6 Feb. leent Utrecht geschut en kogels aan Hohenlo om de schans tegen over Zutphen te veroveren. *Raadsdagel. boek.*

3) 12 Jan. 1584.

hebben de tijdinge dat den vijandt onlancx zoude de Riviere gepasseert ende in de Veluwe gevallen zijn. Daer van wij te meer verwondert zijn geweest, midts dat wij ons wel verzekert hadden, dat den zelven daer toe allen beleth zoude zijn gedaen geweest, zoo wij allen goede ordre gestelt ende geraden hadden. Nyettemin want tzelve gebeurt is zoo subitelijck ende zouder dat wij alnoch daer van tot noch toe te recht onderricht zijn, zoo en mach men daerom nyet verslaghen zijn noch den moet laten sincken, maer ter contrarien met den goeden borgheren tzamen eenen goeden moet ende courage nemen tot wederstandt van den vijandt. Dewelke op u luyden nyet en can gewinnen zoo ghijluyden tsamen standtvastelijck blijft in goede courage, vromicheyt ende gemoet. Te min dat wij nyet naerlaeten en zullen nae alle onze macht ende moghelicheyt ons te gebruycken zoo wij jegenwoordelijck geduerichlijck doen om zulcken ordre te stellen, dat wij met der hulpe Godts cortteling den vijandt zullen beletten ende middel benemen om u luyden ende allen den anderen steden ende plaetzen uwen gebueren eenighe schade oft voirdere beswaernisse te doen. Ende ons in alles tot u luyder ernsticheyt ende vromicheyt vertrouwende bidden Godt, Eerentfeste, eerzame, wijze, bezundere, u luyden te houden in Zijne heylighe bescherminge. Vuyt Delft den xvi^en^ Januarij 1584.

Die Prince van Oraengien, Grave van Nassau enz., Marquis vander Veere enz.

U L. zeer goede vriendt,
GUILLE DE NASSAU.

Superscriptie.

Den edelen, eerzamen, wijzen, onzen lieven bezunderen goeden vrienden, Borgemrn, schepenen ende Raedt der stadt Wijck te Duerstede.

Verraad van Deventer, 1587. Medegedeeld door Mr. J. A. Grothe.

Hadden oneenigheden met de Staten, slechts ten halve on-

der het kleed van officiele beleefdheid verborgen, Leycester bewogen om in het laatst van 1586 eene reize naar Engeland te doen; verre was het er af-dat zijn vertrek tot volkomen bevrediging mogt bijdragen. Voor zijne afreize had hij op 24 November het tijdelijk bestuur van 's lands zaken in zijnen naam, en bepaaldelijk ook het krijgsbeleid aan den Raad van State opgedragen. Hij had echter ten zelfden dage een besluit genomen waarbij de garnizoenen der Engelsche troepen werden bepaald en de benoeming of afzetting der krijgsoversten aan den Raad van State niet dan provisioneel werd toegestaan. Dit besluit eerst na zijn vertrek bekend geworden, werd hem weldra door de opvolgende gebeurtenissen ten kwade geduid en op 't ergste uitgelegd, ofschoon het zeer twijfelachtig voorkomt of ook zonder die restrictie het onheil wel had kunnen voorkomen worden.

In 1586 had Leycester, half tegen den wil der burgerij en regering eene bezetting van 1200 man Ieren in Deventer gelegd om deze belangrijke vesting en koopstad te beschermen tegen eenen overval van de Spaansche bezetting van Zutphen. Het bevel over deze woeste benden had hij opgedragen aan eenen Engelschen edelman William Stanley, die Roomschgezind, vroeger onder Alva tegen het vaderland had gediend en hoewel later overgekomen echter zeer werd gemistrouwd en zich dan ook te Deventer weldra aan de Spaanschgezinden had aangesloten. De in den loop van dat jaar heroverde schans voor Zutphen, voor de dekking der Veluwe van zoo veel belang, had hij toevertrouwd aan zekeren Roeland Jorck, die beurtelings beide partijen had gediend, maar later naar Engeland teruggekeerd, door voorgewende kennis van 's vijands geheimen en hoog opgeven van door hem te bewijzen diensten zich in Leycesters vertrouwen had weten in te dringen. Beide waren den Staten verdacht, men had hen niet dan zeer ongaarne door Leycester tot die betrekkingen benoemd gezien: toen men nu op verzoek der Deventersche regering Stanley wegens verstandhouding met de Spaanschen wilde verwijderen of onscha-

delijk maken, verspreidde zich weldra de mare door het land dat op 29 Januarij Stanley Deventer aan de Spaanschen had in handen gespeeld, welk voorbeeld nog ten zelfden dage door Jorck met de schans op de Veluwe gevolgd was.

»Het innemen van dese stadt ende schantsche heeft niet al»leen eene groote bedroeffenisse ende perplexiteyt in de Ver»eenichde Nederlanden veroorsaeckt, maer oock een groot mis»trouwen over de ghehele Engelsche natie" zegt Bor XXII. 20. Men dacht niet anders of vele plaatsen die Engelsche bezetting in hadden zouden het zelfde overkomen, ook ontbrak het niet aan pogingen van Taxis om de andere naburige steden op gelijke wijze te winnen. Niet slechts echter voor de naburige steden was men beducht, het blijkt toch duidelijk dat men in de provincie Utrecht in groote ontsteltenis en zeer op zijne hoede was.

De gouverneur van dat gewest, de graaf van Nieuwenaar, was op die oogenblikken in den Haag en zond van daar brieven aan de sterke plaatsen onder zijn gebied. Een daarvan aan den magistraat van Wijk bij Duurstede is van den volgenden inhoud [1].

Adolff, graeff tot Nuenar, Moers ende Luneborch, stadthalder etc.

Eersame, voorsienige, lieve besondere ende goede vrienden. Wij hebben met groote bedroeffenisse verstaen het schandtlick ouergeuen der stadt Deventer ende schansse voor Zutphen, Ende also te beduchten is dat der vijant meer aenslagen op andere plaetsen werdt hebben, Soe hebben wij niet konnen laten u luyden sonderlinge te recommanderen die goede toeuersicht uwer stadt, ten eynde ghij die wachten soe versorcht ende versiet dat des vijants practijcken, (soe hij eenige daer op moechte hebben) mogen voorgekomen werden. Ende ons tot uwe getrouwe ende neersticheyt verlatende, bevelen wij u

1) Wijk had eene kleine Engelsche bezetting. Bor XXI. f° 76.

hiermede de Heere. Wt Sgravenhage den 21en January 1587 stilo veteri.

Uwe geneigter freundt,
ADOLFF, Graff zu Neuwenar.

Superscriptie.

Den eersamen ende voirsichtige onsen lieuen, besonderen ende goede vrienden, Burgemrn, schepenen ende Raedt der stadt Wijck. *Cito.*

Het raads dagelijksche boek geeft in korte aanteekeningen te kennen dat men ook te Utrecht niet geheel zonder zorg was. De tijding van het verraad komt 31 Januarij te Utrecht, de raad vergadert terstond: men verleent assistentie in geschut en amunitie aan Amersfoort welks burgemeester ter vergadering wordt toegelaten: men komt nu dagelijks te zamen, meerdere brieven komen in van Nieuwenaar [1]), men besluit voor overval of verraad beducht, de sloten der bolwerken te verhangen, doet klokken koopen om op of bij de poorten te stellen en treedt met Norrits in overleg over de bewaring der stad.

Bij de Staten van Holland en de algemeene Staten was, het behoeft wel geen betoog, het gepleegde verraad niet dienstig om het vertrouwen op Leycester te vermeerderen; men nam maatregelen die later door sommigen werden uitgelegd als in prejudicie van de autoriteit van Leycester, en dit was voorzigtig, maar minder goed was het dat men over de zaak scherpe brieven vol verwijten zond aan Leycester en aan de koningin. Waar de Staten zoo voorgingen is het niet te verwonderen dat de burgerij volgde en dat de Raad van State een placcaat moest doen uitgaan tegen de pertubateurs die zich niet ontzagen de geheele Engelsche natie te lasteren en in het bijzonder Elisabeth en Leycester, als of zij met voordacht die twee plaatsen den vijand hadden in handen gespeeld om zoo doende het volk tegen de Engelschen op te zetten: een placcaat tegen welks publicatie de Staten van Holland zich hebben verzet op

1) Ze zijn niet meer op het stedelijk archief.

grond dat het niet op naam van Leycester of van de algemeene Staten maar op dien van den Raad van State was gedrukt [1]).

Leycester schijnt intusschen het zelf raadzaam geoordeeld te hebben niet gansch stil te zitten en het was op zijne uitdrukkelijken last dat de Raad van State een schrijven deed uitgaan aan de plaatsen die Engelsche bezetting in hadden om hen aantemanen tot goed toezigt op alle aanslagen des vijands, en daartoe tot eensgezindheid tusschen burgerij en garnizoen. De brief gezonden aan den Magistraat van Wijk, in mijn bezit, is van den volgenden inhoud.

Robert, Grave van Leycester etc., Gouverneur ende Capiteyn General etc.

Eersame, lieve, besondere. Wij hebben tot onsen groot leetweesen verstaen hoe schandelick de goede stadt Deventer door 't verstant van colonel Stanly den viandt is ouergeleuert waervan wij niet en twijffelen off u lieden en hebt daervan met ons de droevige nieumaren dan alsoe tzelve niet en behoirt te strecken tot alienatie van u lieder affectie ofte verminderinge van uwe goeden moet bij u lieden tot noch toe soe getrouwelick tot bescherminge van uwe stadt bethoont, maer veel eer tot een waerschouwinge om u lieder goede ende vrome stadt tegens alle listighe ende valsche aenslagen van den viandt te bewaren ende tot dyen eynde te houden goede wacht ende scharpe toesicht ook alle goede correspondentie ende eenicheyt met den soldaten garnisoen houdende binnen uwe stede, omme alle vorder inbreck van den viandt te verhinderen.

Tot welcken eynde wij u lieden deesen hebben affgevaerdicht u daer beneffens verseeckerende alle hulp ende getrouwe bijstant te doen ons mogelick sijnde in alle tgundt u lieden van noode soude mogen wesen .... van victuaillen, ammunitien van oirloge garnisoenen ende anderssins, als ghijlieden selffs tot

1) Bor XXII. f° 23.

defentie van U L. goede stadt ende vrome Ingesetenen van dien sult versoucken ende begeeren.

Oock niet twijffelende off Hare Ma^{t}. syende de goede ende getrouwe offitien die ghijlieden fungeren sult ende eedtshalven schuldich sijt te gebruycken en sal niet laeten opt alderspoedichste hare hulp soe tot onswaerts te keeren als tot de geheele defentie deser landen noodich sal sijn.

Hier en tusschen en sult om het ongeluck van een plaetze ende die valsche ontrouwicheyt van eenen persoon U niet laten moveren tot versmadinge van den goeden die de saecke van herten meynen ende mit U de selve kantse loopen. Godt de Heere die dese landen in grooter nooden ende meerder extremiteyt, jae ten vuytersten toe bijna gebracht sijnde, geholpen heeft, leeft noch ende can sijne cracht toonen als des menschen middelen failleren. Laet ons dan bewijzen op Hem te betrouwen sonder twijffelen ende sal ons daerna geschyeden.

Hiermede eersame, Lieve, besondere, U lieden den Heer Almachtich beveelende die U behoede in sijn heylige protectie.

Vuyt 's Gravenhaghe den 1^{en} Februarij, 1587, de Meetkerke.

Deur expresse ende speciale aucthorisatie van zijn Ex^{cie}.

MAURICE DE NASSAU TH. WILKES.

Lager stond: GILPIN.

Superscriptie.

Eersamen, onsen lieven ende besonderen, den Burgemrn ende regierders der stadt Wijck.

Had de Raad van State tegen alle onjuiste gevolgtrekkingen en onware beschuldigingen gewaarschuwd op het bedoelde verraad gegrond, niet te verwonderen is het dat, zoo ergens, Leycester ondersteuning vond bij den Utrechtschen raad aan wier hoofd Prouninck stond. Men wist daar onderscheid te maken tusschen het verraad van enkelen en de geheele Engelsche natie.

De Raad consenteert op 2 Februarij (O. S.) »dat men in »druck vuyt sal laten gaen een verantwoirdinge voir de En»gelsche heren ende natie, te weten dat denselven nyet te laste

»te leggen en is 't verraet van Deventer en de schantsche van »Sutphen" [1]). De bewerker van dat raadsbesluit was waarschijnlijk Prouninck en de *corte erinneringhe ende waerschouwinghe etc.* van zijne hand was daarvan het uitvloeisel [2]).

Nog wensch ik onderstaanden brief van Norrits, omtrent dezelfde aangelegenheid mede te deelen, waaruit men mag opmaken, dat het niet ontbroken heeft aan hen die gaarne, met welke bedoelingen dan ook, verdenking tegen de Engelschen zagen ontstaan en waarin Norrits zijne goede gezindheid boven alle verdenking verheft.

Eerntfeste, wijse, manhafte, discrete, bezundere goede vrienden.

Alzoe wij genoechsaem versekert sijn datter eenighe quade geesten bij den vijandt toegemaeckt wordden om dinwoonders van dese landen te impresseren eene jalousie ouer dengelssche soldaten, overmits de traditie van de stadt Deuenter ende foort van Sutphen. Soe is hiermede ons jonstich versueckt dat U E. sulcke persuasien nyet ten geloouen, want zij anderssins nyet en engendreren dan confusie ende andere deplorable ongemacken. Maer ter contrarien vast betrauwen dat Haere Majesteyt van Engelandt eer corts eene vruchtbaere resolutie zal overseynden naer exigencie van dese tegenwoordighe occurrentie. Alzoe wij ten selven eynde zeer oytmoedich ende vlietich gescreuen hebben. Ende soe verre de compaignie van capiteyn Wilsson haer debuoir nyet wel en doet oft bij U E. in eeniger manieren suspect gehouden wordt: Tselve ouerscrijvende, sul-

1) Raadsdag. boek; Bor twijfelt dus te onregte aan de waarheid van het *»met consent vanden Rade der stadt Utrecht"* op de *»corte errinneringhe"* gedrukt.

2) Te vinden bij Bor XXII. f° 22. Behalve de *Corte erinneringhe* die ook afzonderlijk verscheen te Utrecht 1587 4°, heeft men over dit verraad nog: G. Alain, *Epistola de civitate Daventriensi, reddita suo legitimo regi, per illustrem virum Guilielmum Stanlaeum. Cracovie* 1588. 12°. — *Seditious plots, concerning the delivering up of Deventer to the King of Spain, confuted* by G. D. London 1588. 4°. Zie over deze geschriften Paquot, *Histoire littéraire etc. des Pays Bas.* XVIII. p. 20.

len de handt aen houden om derwarts te procureeren eene duytsche compaignie: maer begeren sij dezelue te houden conformeren ons met U E. goet duncken. Bouen al bidden de ooghe int zeyl te houden om te wederstaen ende tapprehendederen de ghene bevonden sullen worden discipulen ende instrumenten van den vijandt te wesen. Dwelck verhoepende recommanderen U E.

Eerntfeste, wijse, manhafte, discrete bezundere goede vrienden inde protectie van den Almogenden Heere.

Van Utrecht den v[en] Februarij 1587.

U E. goetjonstich vriendt,
Ten dienste bereet,
J. NORRIGS.

Superscriptie.

Eernstfeste, wijse, manhafte, vroome, zeer voersienighe, onze bezundere goede vrienden, Borgemeesters ende Schepenen der stede Wijck. *Cito, cito, cito, cito, cito.*

Wel laat het zich verklaren dat Leycester, die in vele opzigten door de Staten werd gedwarsboomd, althans daar zich van hunnen invloed wilde vrij houden waar het hoog beleid hem moeijelijk kon worden betwist. Te betreuren is het echter dat hij door die tegenkantingen verbitterd ook voor der Staten stem doof was als zij hem te regt voor sommige personen waarschuwden. In min gelukkige keuzen van hen aan wien hij zijn vertrouwen schonk, in gebrek aan menschenkennis, eene deugd in tijden als die Leycester beleefde, vooral zoo onontbeerlijk voor den regent en veldheer, moet de grond gezocht worden van vele moeijelijkheden door hem hier te lande ondervonden.

Met hoe veel regt intusschen het verraad van Deventer door Bor, Hooft en anderen op hun voetspoor wordt toegeschreven aan de magteloosheid van den Raad van State wien Leycester door zijn geheim berigtschrift de handen gebonden had, moge blijken uit hetgeen Bor zelf omtrent deze zaak verhaalt [1]).

1) Boek XXII. f° 19.

Op 14 Januarij komt er eene deputatie van den magistraat van Deventer in de vergadering der Staten van Holland om te klagen over de verstandhouding van Stanley met den vijand. De Staten dragen de zaak op aan den Raad van State. Deze neemt maatregelen om de bezwaren uit den weg te ruimen en zendt zijne bevelen aan Stanley en Yorck. Zij beweren echter dat Leycester en niet de Raad van State over hen te gebieden heeft. Nu komt eerst de *restrictie* voor den dag van wier bestaan men tot nu toe onkundig was [1]) en waardoor niet mag geinnoveerd worden in het stuk van de gouvernementen, ten ware met voorkennis van Z. Ex. De Raad van State draagt aan Norrits op om Deventer te verrassen of door meerder en beter garnizoen Stanley onschadelijk te maken, maar herroept daarna dien last; iets waaraan Norrits de volvoering en het gelukken van het verraad toeschrijft (Bor XXII fol. 24 verso). Stanley die intusschen van de zaak lucht schijnt gekregen te hebben levert de stad den 29en Januarij aan Taxis. Tusschen de indiening van het verzoek en het verraad liggen slechts 15 dagen: wat al verzenden, schrijven en weder schrijven in dit tijdsbestek, en bij slechte middelen van gemeenschap. Ik meen te mogen beweren dat Deventer alleen ware te redden geweest door eenen snellen overval van Norrits en dat Stanley, die de zaak met Taxis reeds lang eens was, zich door het al of niet bestaan der restrictie daarvan niet zoude hebben laten terug houden.

Publicatie van Henricus Slatius, Predikant te Bleiswijk.

De Heer Dr. N. Beets brengt ter tafel een zeer zeldzaam, misschien eenig exemplaar eener Publicatie van Henricus Slatius, predikant te Bleiswijk, op den 28en Mei 1617 aangeslagen geweest en tot opschrift voerende: *Ghelickenissen vande Predestinatie ende voorzienigheydt Godts int quade.*

1) Hoe kan men zich nu ook op deze restrictie beroepen als beletsel om het slot van Wouw tegen het verraad in *December* aldaar gepleegd te redden!

2 Vergadering. 19 Januarij 1856.

Bibliotheek. — Tweejarig overzigt van den toestand des Genootschaps. — Overeenkomst van Johan van Wittenhorst en Elbertus Leoninus met de gedeputeerden van de regementen van den Graaf van Bossu. — Verslag omtrent een geschrift van Hendrik van Bommel. — Inventaris des boedels van Frederik Schenk van Tautenburg.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den Heer F. A. Ebbinge Wubben, te Staphorst:

Stedelijke Munt van Hasselt. Door F. A. Ebbinge Wubben. (Overgedrukt uit den *Overijsselsche Volksalmanak.*)

Tweejarig overzigt van den toestand van het Historisch Genootschap. De Voorzitter het woord nemende, zegt daaromtrent hoofdzakelijk het volgende:

In de eerste plaats behoor ik melding te maken van de aftreding van den geachten Voorzitter, den Heer Jhr. Mr. A. M. C. van Asch van Wyck, een der oudste leden en medeoprigter des Genootschaps, hetwelk zoo veel aan hem verpligt is, niet alleen met betrekking tot de uitgegeven werken, maar ook ten opzigte der veertiendaagsche bijeenkomsten. De Heer van Asch van Wyck toch, wien de bezorging der drukwerken op den duur te veel tijd nam, naar eenige meerdere rust verlangende, is thans niet alleen als Voorzitter, maar ook als lid des Bestuurs afgetreden. Men heeft gemeend in zijn besluit, schriftelijk aan het Bestuur kenbaar gemaakt, te moeten berusten, ofschoon wij allen, en zeker alle leden des Genootschaps een diep leedwezen over dit besluit gevoelen, overtuigd als wij zijn, hoe veel wij aan de kennis en den ijver van dat voor het Genootschap zoo verdienstelijk lid verliezen. Ten gevolge dier aftreding is het Bestuur niet vermeerderd, daar het volgens art. 16 der Wet, behalve den Honorairen Voorzitter, uit zeven leden behoort te bestaan; bij de vereeniging met het Oudheidkundig

Gezelschap werd het slechts tijdelijk op acht leden gebragt [1]). Er heeft echter eene nieuwe verdeeling van werkzaamheden moeten plaats hebben. Mij is de eer te beurt gevallen tot eersten Voorzitter benoemd te worden. De Heer Dr. S. Karsten is tot tweeden Voorzitter gekozen. De Commissie van redactie, belast met de keuze en bezorging der uit te geven werken, bestaat thans nevens mij uit de Heeren Mr. H. Hooft Graafland en Mr. J. A. Grothe. De Heer Karsten is Rapporteur geworden voor de provincien Gelderland en Overijssel. Nadat ook de Heer Hooft Graafland verzocht had niet langer belast te blijven met de commissie ter zake van de uitvinding der boekdrukkunst, heeft de Heer Dr. N. P. Visscher die taak welwillend op zich genomen, waardoor op nieuw voldaan is geworden aan de voorwaarde, door den Heer Mr. H. J. Koenen aan zijn geschenk van het exemplaar der beroemde Keulsche Kronijk van 1499 verbonden.

Het laatste tweejarig Overzigt, voorkomende in de Kronijk van 1854, tot leiddraad nemende, kan ik hier mededeelen, dat het Genootschap sedert de maand September 1853 in het gebouw genaamd *het Keizerrijk* vergadert, alwaar de stedelijke Regering het tegenwoordige doelmatige lokaal goedgunstig tot dat einde heeft willen afstaan. In 1854 zijn vier leden aan het Genootschap door den dood ontvallen [2]); in 1855 had het Genootschap het verlies te betreuren van de Heeren C. Weggeman Güldemont, te Ouderkerk aan den IJssel († 13 Mei), Mr. A. Moens van Bloois, te Zierikzee († 15 Februarij), Dr. A. des Amorie van der Hoeven, te Amsterdam († 30 Julij), Dr. J. P. Arend, te Amsterdam († 5 October), allen gewone leden des Genootschaps, benevens van den Heer Dr. J. G. Flügel, te Leipzig, Consul der Vereenigde Staten van Noord-Amerika en Agent der Smithsonian Institution te Washington en honorair lid des Genootschaps, die op den 24en Junij 1855 overleed. De Heer Flügel is als Agent der Smithsonian Institution opgevolgd door

1) Zie *Kronijk* 1854, bl. 16.
2) Zie *Kronijk* 1855, bl. 14.

zijnen zoon den Heer Dr. F. Flügel, te Leipzig, met wien wij tegenwoordig als zoodanig in betrekking staan. Op den 31en December 1854 bedroeg het getal der honoraire leden 50; dat der gewone leden 200. Door de benoeming der Heeren Dr. A. Borgnet, te Luik, en Dr. L. J. F. Janssen, te Leyden, waren er op 1 April 1855, 52 honoraire leden, terwijl het getal der gewone leden op dat tijdstip 209 bedroeg, ten gevolge der nieuwe benoemingen, die zoo in de *Kronijk* van 1855 als op de daarvoor geplaatste Naamlijst vermeld zijn. Op 31 December j.l. waren er 198 gewone leden.

De vergaderingen zijn geregeld gehouden en werden steeds druk door de leden bezocht. Ik hoop dat dit zal blijven voortduren en beveel onze vergaderingen in de belangstelling van de leden aan. Slechts dan wanneer er veel stukken ter tafel gebragt of toegezonden worden, kan de bloei des Genootschaps duurzaam zijn en de uitgave der werken geregeld worden voortgezet. De *Kronijk* van 1853 en 1854 verschenen reeds voor lang in het licht; die van 1855 zal weldra voltooid zijn. Zoo deze laatste jaargang kleiner van omvang is, de belangrijkheid der bijdragen en stukken moge het minder aantal bladen vergoeden. De *Berigten* werden het laatst in 1853 uitgegeven, maar zullen, zoo wij hopen, spoedig worden vervolgd. Het slot van den *Codex diplomaticus*, derde deel, 1e afdeeling, zal binnen kort worden verzonden. De 2e afdeeling zal dus moeten volgen even als het 2e stuk van het vijfde deel der *Berigten*. De ruiling onzer werken tegen die van andere Genootschappen is in den laatsten tijd zeer uitgebreid. Na de tot stand gekomen ruilingen in de *Kronijk* van 1854 vermeld, zijn er betrekkingen aangeknoopt met het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen te Batavia, met het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen te Utrecht, met het Indisch Genootschap onder de zinspreuk: *Onderzoek leidt tot waarheid*, te 's Gravenhage, met die Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften te Görlitz en met de Smithsonian Institution te Washington.

Het Genootschap ontvangt ook bij voortduring aangename blijken van belangstelling door velerlei boekgeschenken, die na aan de leden der Oudheidkundige sectie ter lezing gezonden te zijn, in onze blibliotheek worden geplaatst.

Dit zij genoeg omtrent den algemeenen toestand des Genootschaps, over welks bloei wij ons kunnen verheugen. Ik eindig met den wensch, dat die bloei meer en meer moge toenemen en vermeerderen.

Overeenkomst van Johan van Wittenhorst en Elbertus Leoninus met de gedeputeerden van de regementen van den Graaf van Bossu. Medegedeeld door Mr. J. A. Grothe.

Toen in 1576 na den dood van Requesens de Spaansche soldaten van alle banden zich ontslaande, het land afliepen brandschattende en moordende, waren de Staten er op uit om aan het bij de pacificatie van Gend aangenomen en straks bij de Unie van Brussel bevestigd beginsel, verwijdering der Spaansche troepen, kracht bij te zetten door aan zich te verbinden de stadhouders der gewesten en de krijgsoversten in 's konings dienst. Men schijnt eenigzins verlegen te zijn geweest hoe te handelen met Gillis van Barlaimont, heer van Hierges, den graaf van Megen en anderen als getrouwe dienaren van den Spaanschen koning bekend. Bondam [1]) heeft ons het advies van den prins van Oranje geschonken, strekkende om hen met zachtheid en onder zekere voorwaarden te winnen, benevens andere belangrijke stukken op deze zaak betrekkelijk. In gevolge 's Prinsen advies werd Elbertus Leoninus door de Algemeene Staten te Brussel vergaderd 17 Nov., gecommitteerd [2]) om deze onderhandelingen te voeren, mede over de betaling der achterstallige soldij van de regementen van Hierges, Bossu en Megen. Bij van Hasselt [3]) komt eene ratificatie voor van 20 Januarij 1577, der door Johan van Wit-

1) Onuitgeg. st. I, p. 101 seqq.
2) Zie zijne instructie bij Bondam, I. p. 158.
3) Stukken voor de Vad. Gesch. III. p. 147.

tenhorst [1]) en Leoninus [2]) gemaakte overeenkomst. Dit stuk ontvangt licht en de gaping wordt aangevuld door onderstaande overeenkomst van 6 December 1576.

Alsso de Staten van herwerts ouere geunieert sijn, ende de wapenen genomen hebben tegens de gemutineerde Spangiarden, naer dyen sie bij den heren gecommitterden tot den gouvernemente vanden landen van herrewerts ouere verclaert waren rebellen van sijne Mat. und landen, ende dat die Gouverneuren, Heren ende Capiteynen met heur chrijgesvolck voor tmeistendell sich gevuecht hadden met den vorsz. Staten, ende dat dyen volgende sekere onderhandelinge geschiet was tusschen dye vorsz. Staten, ende etlicke hopluiden ende capnen. van Nederlantsche Duitsche knechten, wesende onder die regimenten van wolgeboren grauen van Bussu, Megen ende vrijhere van Herges, angande die toeuoginge ende associatie van vorsz. regimenten. Szo yst dat wij Johan van Wittenhorst, here van Horst ende gouverneur tot Venlo ende Elbertus Leoninus, docteur yn beyden rechten, vuyt crachte van last ende commissie ons bij den generale Staten van herwarts ouere gegeven vergadert wesende yn dey stadt van Renen mit die gedeputerden vande vorsz. regimenten, in presentie van den wolgemelte vrijhere Herges, ende den here van Grevenbroeck, den vorsz. gedeputerden gepresentert hebben in name und van wegen der vorsz. Staten, twe manden betalinge, halff yn lacken, halff yn gelde sonder vortreck mitsgaders allzulcke tachterheit van be-

1) Zie over Johan van Wittenhorst, van Hasselt, III. 124; meerdere brieven van en aan hem komen in dit deel voor.

2) Van den beroemden Kanselier van Gelderland (Elbertus Leoninus) heeft A. Matthaeus een *Vita* door L. zelf opgesteld, opgenomen in zijne uitgave van Andreas Alciatus, *de Vita monastica.* Doch de heer Delprat heeft in Nijhoff's *Bijdragen*, VI. p. 162, naar een H.S. het ontbrekende bij Matthaeus, aangevuld. Voorts raadplege men J. P. van Capelle, Verhandeling over Elbertus Leoninus, in zijne *Bijdragen tot de Geschiedenis der Nederlanden*, en R. H. Graadt Jonkers, in den *Gelderschen Volksalmanak* 1848, p. 52, heeft hem mede een klein artikel gewijd. Uit een meer litterarisch en regtsgeleerd oogpunt is hij beschouwd bij Goethals, *Histoire des Lettres en Belgique.*

talinge op termijnen als beuonden sullen worden bij slote van reckeninge, dat de vorsz. regimenten an Co^{e}. Ma^{t}. ten achteren sijn, volgende de bessegelde beloffte van vorsz. Staten onder onss berustende. Ende daer aff wij den vorsz. gedeputerden autenticquen ende onderteyckende copyen geleuert hebben. Presenterende daer en bouen, in den name als bouen den cap^{nen}. ende knechten van dye vorsz. drey regimenten te doen hebben vor den toecomende tijdt, duyzent cronen ter maendt bij maniere van leninge vor yder fenlijn te betalen, ten langesten yn de eynde van de maendt naer die vorsz. verclaringe ende accordt. Ende dyt all onder conditien ende expresse voerwoerden, dat de vorsz. cap^{nen}. ende soldaten sich sollen opentlich verclaren ende vueghen yn dienste van sijne Ma^{t}. tot assistentie van vorsz. Staten, ende volgen ende obedieren die brieuen ende beuelen, die hun dyen angande bij den Raet van Staten tot Brussell residerende, gesonden sollen woerden. Welck gedaen zijnde, wij commissarien verclaren geret te zijn die vorsz. belofte van den Staten van twe maenden ende vorder tachterheit der vorsz. regimenten den vorsz. Gedeputerden ouer te leueren ende in handen te stellen, mitszgaders ock te doen hebben verzekerheit van vorsz. leninge, met thofoeginge, dat de voirsz. verclaringe bij den voirsz. regimenten geschiedt zijnde, ock geyn mangell offte vortreck vallen en zall. Belangende de betalinge van voirsz. twe maenden, yn gelde offte yn lacken, ende yn teycken, dat de proposition van wegen die Staten gedaen ys, zoe vorsz. staet, hebben wij vorsz. commissarizen dit onderteickent. Aldus gedaen tot Rhenen den 6^{en} Decemb. A° 1576.

JOHAN VAN WYTTENHORST.
ELBERTUS LEONINUS.

Verslag omtrent een geschrift van Hendrik van Bommel, door Jhr. Mr. B. J. L. de Geer.

Het door den Heer Grothe in onze vergadering medegedeelde HS. bevat op de eerste bl., met de kennelijke hand van den

Utrechtschen advocaat Lap van Waveren, deze aanteekening omtrent den inhoud: Henrici Bommelii historia translationis temporalitatis Episcopatus Ultrajectini in Carol. V. Caes. Excusa fuit Marpurgi 1542. Ex bibliotheca Gisberti Lappii a Waveren Icti Ultrajectini, waaronder met zijne hand deze aanteekening betrekkelijk den schrijver: Henricus de Boemel frater domus sancti Hieronymi in Trajecto et Rector sororum beatae Mariae Magdalenae, ibidem obiit anno 1542, ad beatam Magdalenam sepultus. Legit Lappius in cod. MS. qui olim pertinuit ad dictum Bommelium, ex cujus indicio Joann. Valerius Andreas Desselius Henricum Bommelium bibliothecae belgicae inseruit et discrimen inter hunc Henricum Bommelicum et alium Henricum Bommelicum ecclesiastem Wesaliensem propalam fecit.

Uit deze aanteekening weten wij dus, dat de verbeterde berigten omtrent dezen H. Bommelius in de laatste uitgaaf van Valerius Andreas p. CCCXLIII, van Lap van Waveren afkomstig waren, terwijl deze in de vroegere uitgave, even als Sweerts, *Athen. Batav.* hem met den schrijver van de *Lamentationes Petri* had verward. Maar dit berigt van Lap was dan ook al wat van den man bekend schijnt te zijn gebleven. Althans Foppens, Tom. I. p. 434 en de Wind, p. 143 hebben het slechts herhaald en ook Burman, *Traj. erudit* p. 29 levert niets meer dan alleen eenige woorden uit de voorrede van zijn geschrift. Daarvan wordt de titel steeds door allen opgegeven: *Bellum Trajectinum inter Gelriae ducem Carolum et Henricum Bavarum Episcopum Ultrajectinum*, Marpurgi, 1542. 8°, en deze titel schijnt de ware, omdat Burman zijne woorden aanhalende, waardoor hij verklaart alleen te verhalen: quae nos ipsi praesentes vel vidimus vel a testibus fide dignis audivimus, het boekje schijnt gezien te hebben. Ons is het niet mogen gelukken even min als de Wind het te zien te krijgen, en waarschijnlijk is het verloren, zeker hoogst zeldzaam geworden. Maar juist deze woorden doen mij deze gelegenheid te baat nemen, om alle leden des Genootschaps dringend uit te noodigen naar

dit werkje nasporingen te doen en, mogt het kunnen terug gevonden worden, dit mede te deelen. Wie, zoo als ik, ondervonden heeft, hoe hoogst onnaauwkeurig de geschiedenis van de regering van Hendrik van Beyeren door Hortensius is behandeld, blijkbaar vooral bij vergelijking met het *Raads dagelijksch boek* van Utrecht en andere bescheiden, zal gevoelen, bij de hoogst spaarzame berigten over dit veel bewogen tijdvak der Utrechtsche geschiedenis, welk eene waarde de berigten van een ooggetuige zoude hebben.

Dan eerst zal ook zeker kunnen blijken of het HS. van den Heer Grothe een ander of een excerpt uit dit werk is. Nu komt mij het laatste waarschijnlijk voor om de aanteekening van Lap op de keerzijde van den titel: deest dedicatoria Epistola, en het opschrift van bl. 1, bellum Trajectinum en van den inhoud en het onderschrift op bl. 18 aan het einde: hic desinit Exemplar excusum a 1542. In elk geval, dit stuk bevat, na vier zeer korte aanteekeningen, onder opschriften: loci situs — instituta — mores Trajectinorum — de ordine magistratus, geheel zonder waarde, eene geschiedenis van het in Utrecht voorgevallene van Februarij 1525 tot 1528 en eindigt met den overgang van het wereldlijk gezag over het bisdom op Karel V en bevat menige bijzonderheid en eene geheel van Hortensius verschillende voorstelling, die ik allezins waardig zou rekenen door het Genootschap te worden uitgegeven, zoo men eerst zich zal kunnen overtuigen, dat hier een ongedrukt verhaal voor ons ligt, terwijl als het blijken mogt een excerpt uit het gedrukte werk van Van Bommel te zijn, ik een herdruk van dit werkje zelf hoogst wenschelijk zou rekenen.

Inventaris des boedels van Frederik Schenk van Tautenburch.

De heer Dr. P. J. Vermeulen brengt ter tafel den oorspronkelijken inventaris van den boedel en nalatenschap van den laatsten aartsbisschop van Utrecht Frederik Schenk van Tautenburch, den 25 Augustus 1580 aldaar overleden. Deze is in onderscheiden opzigten zeer belangrijk en, in afwachting dat

die geheel zal kunnen uitgegeven worden, maakt de heer Vermeulen op verschillende bijzonderheden, die daaruit blijken, opmerkzaam. Vooreerst zien wij reeds uit den aanhef, dat de aartsbisschop plotseling aan tafel zittende overleden was. Deze toch luidt aldus: »Up huyden den xxv[en] Augusti 1580, tusschen ses ende seven uren nae noen, sijn gecompareert opten Eertsbisschop tUtrechts hove die E. heeren Ansonius a Galama, vicedomdeecken, Johan van Duvenvorde, domscholaster ende Engelbert van Bruwesen, canonick ende Thesaurier tUtrecht, die bevonden hebben mijn gen. heere die Eertsbisschop voors., dezer werelt overleden te sijn, sittende in sijn stoell gecleet, met sijn clederen ende tabbaert, voor sijn tafell hebbende voor hem schotelen met spijs ende cannen ende cruykens met bier." Daar waren mede tegenwoordig heer Peter Willemsz. van Vliert, 's bisschops kapellaan en Jan Beerntss. zijn secretaris, (vgl. Bor R. XV. II. D. bl. 215) terwijl van het ameublement in die kamer niets nader wordt opgegeven, behalve dat op de tafel stonden: »twee silvere tafel bierbeeckers, twee groote silvere cruykens, drie silvere cruykens wat cleynder, twee noch cleynder, een silvere lepell, twee eerde cannen mit silvere leden en een doosgen, daerin was sijn gen. signet ende een golden rinck met een grote schone torcois, en een cleyn silvere cruysentgen." Overigens vinden wij onder het geïnventariseerde rijke zilverwerk tweemaal vermeld de punt van een eenhoorn met goud beslagen en met het wapen van Tautenburch, die men gewoon was te beschouwen als een middel om vergiftigde spijzen te onderkennen, en »een silvere vergulde crucifix in een custodie gesloten, gecomen als men seyde van Duerstede, bevonden onder 't lijck." Ook verschillende contanten, gedeeltelijk in peperzakskens bewaard. Belangrijker echter is het, na het reeds bij Dodt in het tweede deel des *Archiefs* medegedeelde, te zien hoe het met de inventarisatie en erfenis ging. De inventarisatie was begonnen door de gecommitteerden der vijf godshuizen, blijkens speciale commissie, »mit beyde die Burgemeesters der stadt Utrecht, die

men hier toe specialick om meerder autoriteytswille sall requireren om aldaer mede te compareren", welke gecommitteerden ook voor de eerlijke en behoorlijke begrafenis en uitvaart moesten zorgen, en alles doen »dat executoren zouden doen. Ende dit all bij provisie totdat het testament gevonden sall zijn." Dit testament werd echter niet gevonden, en deze heeren stelden order op het doorloopen van het huishouden, het bewaren van den wijnkelder en stelden twee stadsdienaars tot deurwaarders aan. Zaturdag echter, den 27 Augustus, meldden zich Jr. Johan Sloot, drost tot Vollenhoven, als man en voogd van juffrouw Evert de Vos, zijne huisvrouw, en Jr. Henrick de Vos van Steenwijck, drost van Coevorden, als medeërfgenamen aan, en verzochten dringend dat men toch overal naar het testament mogt zoeken. Men antwoordde dat men dit reeds gedaan had, doch vruchteloos, en dit ook nog verder zoude doen, »sijnde nyettemin als noch te vreden, dat die vrinden van den overleden haer in desen assisteren ende in alles goede toesicht helpen draegen."

Den 29 Augustus echter, de dag vóór de begrafenis, was nog geen testament gevonden, en zocht men weder in tegenwoordigheid van de drosten van Vollenhove en Coeverden en ook van Joachim van den Boetselaer, vrienden des overledenen, waarop de drost van Vollenhoven heeft »aengegeven ende geremonstreert hoe dat hij seeckere informatie doen nemen heeft, daer bij genoeg blijcken sall, dat sijn gen. eenen testament gemaeckt ende oock sijn executoren ende hem remonstrant onder anderen aengestelt heeft. Ende alsoe tot noch toe geen testament gevonden en is, soe heeft de voors. drossaert expresselicken geprotesteert ende protesteert bij desen dat tgene alhier int sterfhuys gedaen wordt, hij geen gestandt en doet, moegende nochtans lyden dat die gedeputeerden voorts procederen als sij begonst hebben." Een nieuw, maar even vruchteloos zoeken, tot in den wijnkelder toe, was hier het gevolg van.

Den volgenden dag had nu de begrafenis plaats, waarbij handschoenen voor de heeren en de knechts gekocht werden en ieder der xxxii huylers twee gulden ontving.

Nu duurde de inventarisatie voort tot den 6 September, toen dezelfde drie medeërfgenamen een nieuw protest en verzoek aan de gedeputeerden rigtten, om behoorlijke inventarisatie en sequestratie, »wes ter tijd, dat die rechte erfgen. ende actie op die zelven hebbende tsamen willen comen ende accorderen van alles dat daar toe behoren sal." Ten zelfden dage echter meldde zich ook aan Adriaen van Rhenen, procureur, uit naam der vier natuurlijke kinderen van zijne gen., wien men antwoordde »dat sij requiranten haer verzoeck articulatim bij geschrifte sullen doen stellen, ende hun gedeput. overleveren ende daer bij voegen haer redenen ende bewijs om all tzelve gesien, te doen nae behoren, zoe sij gedeput. nyet anders en begeren dan den voorscr. kynderen in alles te respecteren." De drie erfgenamen, aan wie dit verzoek werd medegedeeld, verklaarden tevreden te zijn, dat men ieder der vier kinderen, mitsgaders Lodewijck Schenck, natuurlijken zoon van heeren Caerel Schenck van Tautenburch, elk uitrijke bij provisie vijfhonderd gulden, op afkorting en rekening, tot ter tijd toe dat de vrienden en regte erfgenamen bij een gekomen zijn of wel het testament gevonden is. Daarmede waren echter die kinderen niet tevreden; er volgde een protest van Jacob Thimanss, als in huwelijk hebbende eene natuurlijke dochter, die de uitkeering vroeg van een kapitaal, groot 2400 gulden, wegens eene hem bij zijn huwelijk verzekerde jaarlijksche rente van 150 car. gulden, en nog omtrent 350 gulden voor 't verloop van dien. De gedeputeerden echter protesteerden nu van hunne zijde tegen de erfgenamen en beweerden, alleen, naar de regten en costumen der kapittelen, erfgenamen te zijn; zij betaalden aan ieder der kinderen bij provisie 500 gulden uit en bepaalden den 12 September, dat ieder kind zijner gen. zou ontvangen 2400, dus te zamen 9600, onder afkorting der reeds ontvangen gelden, en dit wel gedeeltelijk uit de opbrengst van het te verkoopen zilverwerk. Tot den verkoop des inboedels werd dan ook besloten, den 17 September, dat die den 22 zou plaats vinden, terwijl door de gedeputeerden met advies der kinderen

aan de huisvrouw van Jeronimus Rataller, wezende die zuster van zijne gen. tot eene gedenkenisse geschonken werd een zilveren overdekte kop, hebbende een kindje of cupido boven op, met 12 gulden tot een reisgeld. Ook accordeerden de gedeputeerden eene lijfrente aan Cristina Dirck Jansz. dochter en aan Lijsken Henricx, »die oock bij sijn gen. twee kynderen gehadt heeft", en deden nu vervolgens verschillende geschenken, ook aan zijne Excellentie en Frederik Schenck, zijns genad. zoon. Men leefde nu als erfgenamen vrij willekeurig met de erfenis, terwijl den 17 Jan. 1581 de verdere beredderingen des boedels ophielden en de inventaris gesloten werd. Men weet hoe dit later tot een proces aanleiding gaf.

3 Vergadering. 2 Februarij 1856.

Bibliotheek. — Bijdrage tot de kennis van den regtstoestand in het begin der vijftiende eeuw. — Dagelijksche aanteekeningen van Mr. E. Booth gedurende het verblijf der Franschen te Utrecht in 1672 *en* 1673. — *Charters van Maximiliaan, aartshertog van Oostenrijk.*

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den Heer P. A. Leupe, te Amsterdam:

Cornelis Symonsz. van der Veer. Door P. A. Leupe. (Overgedrukt uit het jaarboekje *Zeeland.*)

In ruiling ontvangen:

Van de Koninkl. Akad. van Wetenschappen, te Amsterdam:

Verslagen en Mededeelingen. Afd. *Natuurkunde.* 4e Deel. 1e Stuk. Amsterdam, 1855.

Van de Société archéologique, te Namen:

Annales. Tome 4e. 2e Livr. Namur, 1855.

Bijdrage tot de kennis van den regtstoestand in het begin der vijftiende eeuw. Medegedeeld door Jhr. Mr. B. J. L. de Geer.

Beide volgende stukken, op een groot vel papier in plano

met eene hand der 15e eeuw geschreven, leveren eene bijdrage tot de kennis van den regtstoestand en de regtsvordering in de Betuwe, en bepaaldelijk te Driel. In hoeverre deze gewelddadigheden zamenhingen met die vermeld bij Nijhoff, *Gedenkw.*, IV. bl. XI, waag ik niet te bepalen, noch kan ik alles daarin vermeld, ophelderen.

Item dit is dat Stegen ghebroect had dat hi gesteken ende geslagen had mijns heren richter van Gelre, des hi seluer gelijt heeft ende noch lijdt. Ende om die broeken wil so is die richter comen tot Dryel ende heeft hem aengetast, ende doe en san hi den richter niet dat hi hem terecht setten woude noch nyemant van sijnre wegen, doe voerde hem die richter tot Gameren in mijns heren stocken voers., doe en scoude die amptman noch die richter den magen die straet nergent off sij hem ennich recht sinnende woude sijn. Voert ouer twe dagen sijn die mage comen ende hebben den richter rechts gesonnen, doe seyde die richter, hi en wist anders niet dan hem ende enen yegeliken recht ende vonnys te doen na wisinge der scepenen. Doe bat hem die richter voers. dat sij verbeyden wouden, dan hi metten amptman hed gesproken, doe seden die magen, sij woudent geern doen, ende dancten den richter. Ende die richter voers. sede, hi en soude hem ontgaen noch ontriden. Doe die richter voers. stont ende sprac metten amptman, doe quamen die magen voers. ende sonnen den amptman voers. oec rechts, doe sede die ampman voers., hi woude alle doen dat hi van recht sculdich weer te doen, ende hi bat hem dat si beyden wouden daer weer wat te doen, dair meer machten en lege. Doe seyden die magen voirs. si wilden dat wail doen, mer aen haren maech leech hem oec macht. Ende dat is bliuen staen in deser manieren. Doe heeft die richter voers. Sander sinen brueder gheseynt aenden magen voers. off sij Stegen voers. met enen gevoege wouden helpen vanden amptman voers. van alsulcke broeken als hi ghebroect heeft, doe seyden sij, neen. Doe seynde die amptman voers. den richter van Bomel aen Stegen voers. off hi hem copen woude vanden broe-

ken, doe heeft hem Stege gecoft vanden broeken voers. ende die richter van Zalt Bomel voers. heeft Stegen mot hem bracht. Doe ginc die richter van Bomelreweert ende seden den magen voers. Stege haeren maech voers. weer comen, ende hi woude hem doen dat hi met recht sculdich weer te doen. Doe quamen die mage voers. met hoerre machten en met groeten geruft, daer die woerde onredelijc, voren biden amptman, bi den richter van Bomelreweert, bi den richter van Bomel ende bi den richter van Tielrewert voers. ende meer gueder mannen. Voert soe hebben die magen voers. gesonnen, datmen hem in orkonde der scepenen haren maech te recht woude setten. Doe seden die amptman ende die richter si wouden hem doen al dat die scepenen wiseden, dat sij sculdich waren te doen, ende die richter van Bomelreweert maende den scepenen van Dryel, wat hi hem van recht sculdich weer te doen. Doe seyden die scepenen voors. sij en weren dair geen wiser, maer weren sij ter stat dair sij wiser weren, sij wouden wisen dat sij meenden dat recht weer, ende hier heeft Stege voers. bij gegaen opten straten, ende hi en heeft hem niet gesonnen van enigerhande saken, mer hi is gaen drincken metten amptman ende metten rechter voers. ende heeft geseecht, hi wil den coep halden ende dat gelt verborgen na sijnre machte tot sulken dagen als vorwairde is, ende hi gheseget heeft, ende aldusselve voirwairde soe is ghesciet tot Bomel. Hier na soe is comen die richter voers. tot Dryel, ende dair soe sijn comen die mage voirs. met ses scepenen ende hebben den rechter voers. gesonnen, datmen haren maech voers. verborgen woude te landrecht in orkonde der scepen, ende sij boeden haer borgen. Doe segede die richter voers. hi stonde dair oerboych enen yegeliken recht ende vonnisse te doen, dies hem sinnende weren, in orkonde der scepenen, na ingehaut onser lantbrieue. Doe maende die richter voers. den scepenen een vonnisse, so wat hi hem van recht sculdich weer te doen. Doe segeden die scepenen sij wouden hem beraden met haren mede gesellen, ende wat sij gesamelijc eendrechtelijc wesen, dat soude recht bliven. Doe seyden die

mage voers. den richter voers., dat hi geen recht en dede, ende dat die scepenen geen recht vonnisse en wesen, hoeren maech en worde yerst bericht. Doe sede die richter, hi en woude nyemant rechts weygeren noch die scepen en soude geen vonnisse weygeren, in deser manieren, dat hi daer oerboych stonde ende verboet hem dair in orkonde der scepenen een yegelicke recht ende vonnisse te doen, na wisinge der scepenen. Doe maende die richter voers. den scepenen voers. een vonnisse, of hi die richter voers. ende sij die scepenen voers. yemant enichs rechts weygeren souden off en souden off wat van recht wesen soude. Dair na is comen die richter voers. voer drye scepenen ende heeft gherichts gesonnen na inhaut synre scepenen bryeve. Doe bade die scepenen voers. dat sij hen een weinich mochten beraden. Ende doe sy hen beraden hadden, quamen twe scepenen voers. tot den richter ende baden hem of hijs hen wilde verdragen. Doe segede die richter voers. neen, ten weer dat zaycke, dat sij hem wouden beraden met haren medescepenen off haren ho.ge nemen. Hier na quam die richter inder dingbancken tot Dryel metten scepenen enen yegelijc recht ende vonnisse te doen, ende die richter voers. bande dat gedinge gelijc recht is. Ende die richter voers. gebode lost, ende vrageden den scepenen voers. een vonnisse, soe wie hem on!ost dede, wat mijns heren broeken dair aff weren, ende dat voers. vonnisse plogen die scepenen te wisen, mer sij en wouden dat tot dier tijt niet wisen, haeren maech voers. en weer yerst alinge quijt ende los, ende weer weder op die stat, dair hij hem haelde. Doe segede die richter voers., sij en souden hem met recht des vonnisse niet weygeren, by dien dat hi ghegiet had, dat hij mijns heren richter gesteken ende geslagen had, dair hi hem vanden broken gecoft had, sij en souden hem vonnisse wisen, dies hi hen manende weer. Doe segeden die scepenen voers. sij en wouden gheen vonnisse wisen, mer weert dat zayck dat die richter voers. manen woude een vonnisse soe dat hi haren maech voers. quijt ende vrij woude scelden ende op die stat brengen, daer hi hem ghehaelt had, doe sprac die

richter voers. hi en weer niet sculdich ennich vonnisse te manen van haren maech voers., mer sij souden hem dat vonnisse wisen, dat hi hen gemaent had, voer enighe vonnisse. Ende die scepenen voers. hebben hem gheweygert, hoe menich werf hijs hen vragede. Ende voert hier nae soe quam een vanden magen ende (segede den) richter voers. dat hi hem haren maech wolde setten te recht. Doe segede die richter voers. hi seet dair enen yegeliken recht ende vonnisse te doen, ende wat die scepenen wisen dat hi sculdich weer te doen. Doe segede die scepenen voers., weert dat zayck, dat hem die richter voers. maende een vonnisse, wat hi haren maech voers. sculdich weer te doen, dat wouden sy hem wisen, mer sij en wouden hem anders ghene vonnisse wisen. Ende die richter beriet hem ende maenden den scepenen een vonnisse, so wat hi Stegen voers. van recht sculdich weer te doen. Ende die acht scepenen wesen dat hi Stegen voers. weer soude setten ter stat, dair hem haelde. Doe bracht die richter voers. Stegen haren maech voers. weder op die stat, daer hi hem haelde, ende scout hem quijt in orkonde der scepenen. Ende doe vraechde die richter voers. den scepenen voers. of hi ghedaen hed met Stegen voers. als hi sculdich weer te doen, ende vragede Stegen voers. off hi yet ouer hem kroende off ouer yemant. Doe segede Stegen voers. hi en croende niet off hi en woude niet croenen, des heeft die richter voers. scepenen ghetughe genomen ende begheerde des enen scepenen bryef. Hier nae vraechde die richter voers. Stegen voers. off hij den coep wolde halden, dair hi hem aff gecoft had vanden broeken, die hi ghebroect had aen mijns heren richter, doe segede Stege voers. ja hi, ende daertoe woude hi alsulc gelt gelouen daer hi hem afgecoft heeft. Ende des heeft die richter voers. enen scepenen bryeff. Ende die richter voers. myent, dat hi hier nyemant gheens rechts gheweygert en heeft, mer hi meynt dat die scepenen voers. hem vonnisse hebben gheweygert te wisen.

Item, so sijn mijns genadigen heren gruytmeyster van Dryel

comen ende hebben gesonnen mijns genedigen heren dagelix richter tot Driell, dat hij Jan Loyen panden soude voir alsulcke gelt als hij van mijns genedigen heren gruten sculdich was; dat die richter voerscreuen hem uytgepant hadde aen een peert in tugeniss der scepenen, welck peert die richter bestaede in een herberge vanden gruytmeister wegen. Des anderen dage quam Jan Loyen ende wolde dat pert weder halen als hij dede. Doe segede die weert, Jan Loyen, dit pert hebben die gruytmeesteren an mi bestaedt mitten richter; dair Jan Loyen op antwoorde, hij en vragede na genen panden, hij wolde sijn peert en wech leyden. Doe segede die weert, so laet mij doch den richter hier bij halen wildyt binnen nemen. Doe segede Jan Loyen, haelt dan bij den richter off wye gij wilt. Doe haelden die weert den richter ende doe die richter quam bij Jan Loyen, segede hy, Jan Loyen wildy dit pert nemen dat ik gepant hebbe vander gruytmeyster wegen sonder gelt of sonder betalinge, dat gij den gruytmeyster sculdich sijt? Doe segede Jan Loyen, hy vonde sijn pert dair stain, dat wolde hij thuys leyden, hy en wist van geene pandinge noch hij en was hem niet sculdich. Doe segede die richter, wildijt binnen nemen, so en wil ic dair niet om vechten, mer des neme ik te orconde dese ende dese, die dair by waren, dat gy dit gewant doet aen mijns genedigen heren guede. Ende Jan voirs. nam dat pert ende leydent nu wech. Ende dit heeft die onderrichter bracht ende gesecht den amptman ende den hogen richter; dair die hoge richter hem voir toe gesproken heeft inder banken tot Driell voirden scepenen, ende al dese voirs. punten betuget mit scepenen ende der gebuer, so sij al gesciet sijn, dair hij borgen voir geset heeft op sijn lijf ende op sijn guet, rechts te verwachten der scepenen van Driell; ende die richter tichdende hem, dat hij die gewant gedaen hadde an die pande, die hij genomen had mit gewant sonder gelt of sonder pandeweringe of enich betalinge van mijns genedigen heren hoge guden ende gruten. Ende Jan Loyen antwoorde weder den richter mit sinen voerspreken, dat hij geen pande genomen en had noch geen gewant gedain en had

dair hij lijf of guet om verboerdt hadde, ende boet dair sijn onscout voir te doen. Ende die richter segede, hij en soude dair geen onscout voir doen, bij dien dat hijt hem ouertugen soude dair hij niet tegen seggen mocht. Ende die tuge sijn geschiet inder banken mit eden in aldermaten, als voorscreuen staet, ende dit hebben die scepenen uytgegaen ende hebben hem hier en bouen gewijst tot enen onrechten aenvanc.

Dagelijksche aanteekeningen van Mr. E. Booth gedurende het verblijf der Franschen te Utrecht in 1672 *en* 1673. De Heer Mr. J. A. Grothe brengt een HS. ter tafel getiteld: *Dagelijksche aanteekeningen gedurende het verblijf der Franschen te Utrecht in* 1672 *en* 1673 *door Mr. Everard Booth, Raad-Ordinaris in den hove provintiaal van Utrecht en Oud-Raad ter Admiraliteyt.*

Dit HS., waaruit de Heer Grothe eenige belangrijke bijzonderheden mededeelt, wordt gesteld in handen der Commissie van redactie.

Charters van Maximiliaan, Aartshertog van Oostenrijk. Jhr. Mr. A. M. C. van Asch van Wyck brengt ter tafel deze navolgende stukken:

1°. Het oorspronkelijk vredesverdrag van Maximiliaan, aartshertog van Oostenrijk, gesloten den 13^en^ Sept. 1483, waarvan het zegel ontbreekt, welk merkwaardig charter van eenen vrede, waardoor de driejarige oorlog tusschen Maximiliaan en David van Bourgondie en de stad Utrecht werd geëindigd, ten geschenke zal worden aangeboden aan de stad Utrecht.

2°. Een charter, waarbij dezelfde aartshertog aan zijn raad, kamerling en kapitein der stad Venlo, Frederik van Egmond, heer van IJsselstein, wegens zijns vaders zaligers bewezene diensten in des vorsten »reyzen, wapeningen ende oirlogen ende andersins in diuerse manieren, ende sint den zeluen ons met grooter arbeit ende diligencie tzijnes grooten ende zwaren costen doet dagelicx ende hopen hij noch doene zal van meer te meer", ter belooning geeft het huis en hof te Coelbeek in den lande van Gelre gelegen, met alle renten,

tienden, pachten en visscherijen, vroeger in bezit van Reinier van Brouckhuizen, die als openbaar vijand en rebel daarvan is verbeurd verklaard. Gegeven te Arnhem 10 Aug. 1481. Het zegel is verloren.

3°. Een charter, waarbij dezelfde aartshertog aan zijn schildknaap Michiel van Niergen, op diens verzoek en volgens belofte wegens zijne groote en getrouwe bewezene diensten, geeft het dorp Hekendorp, Linschoten en Weerde met de hooge, middel en lage heerlijkheid, gelegen in den lande van Woerden, met de renten, voorts het huis te Linschoten met 20 morgen lands en de ambachtsheerlijkheid van den Nuwenveen bij Delft met alle renten en opkomingen, van alle welke goederen de burggraaf Jan van Montfoort bij zijne verbanning is verbeurd verklaard als vijand en rebel. Geg. te Dordrecht 26 Aug. 1481. Get. Numan. Het zegel is verloren.

4 Vergadering. 16 Februarij 1856.

Bibliotheek. — Afgevaardigden naar Hoey in 1576. — *Bijdrage tot de kennis der regtsgebruiken in de middeleeuwen. — Bezoek van de Koningin van Engeland te Wijk bij Duurstede in* 1642.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den Heer J. H. van Dale, te Sluis:

Cadsandria. Zeeuwsch-Vlaamsch jaarboekje voor het schrikkeljaar 1856, verzameld door J. H. van Dale. Derde jaargang. Schoondijke, 1856.

Van den Heer P. F. X. de Ram, te Leuven:

Annuaire de l'université catholique de Louvain. Année bissextile 1856. Vingtième année. Louvain.

Van Jhr. Mr. M. C. Paspoort van Grijpskerke, te Middelburg:

Bijdrage betrekkelijk het ontstaan en de trapswijze uitbreiding der stad Middelburg in vroegere eeuwen, door Jhr. Paspoort van Grijpskerke. (Overgedrukt uit het *Archief*.)

Afgevaardigden naar Hoey in 1576. Medegedeeld door Mr. J. A. Grothe.

Gelijk menigmaal in de lotgevallen van menschen en volken, zoo bragt ook in Julij 1576 onder hooger bestuur, eene bij den eersten oogopslag onbeduidende omstandigheid eenen verbazenden omkeer te weeg in den toestand des vaderlands.

De Landvoogd Requesens, die door zijne zachtheid het vaderland meer dan Alva door zijn bloeddorstig bestuur onder Spanje had terug gebragt, kwam op 5 Mei 1576 plotseling te overlijden. Zeeland en Holland vereenigd, waren onder den Prins van Oranje het laatste bolwerk der vrijheid. Door de inname van Zierikzee door Mondragon, dreigde ook deze band verscheurd te zullen worden. Daar slaan de Spaansche soldaten op Schouwen wegens onbetaalde soldij aan het muiten, op zich zelf niets ongewoons. Zij kiezen zich eigen bevelhebbers, trekken naar Vlaanderen, en overvallen moordende en brandende de welvarende stad Aalst en hare omstreken. Men vreest hen reeds te Brussel te zien, en geeft de schuld aan den Raad van State, die bij ontstentenis van den landvoogd het bestuur voert. Deze verklaart de krijgslieden voor rebellen en werft troepen tegen hen, en de andere Spanjaarden voegen zich bij hunne krijgsmakkers.

De Prins van Oranje trekt van de omstandigheden partij om de verschillende gewesten, met ter zijde stelling van bijzondere gevoelens, te vereenigen tegen de Spaansche benden.

De afgevaardigden van Braband en Henegouwen in Brussel nog door Requesens te zamen geroepen, noodigen nu weldra, daar de leden van den Raad van State waren gevangen genomen, de andere gewesten uit om door hunne afgevaardigden te beraadslagen over den toestand des lands [1]). Men trad in overleg met den Prins van Oranje. De plundering van Maastricht (20 Octob.), maar vooral de Spaansche furie te Antwerpen (4 Nov.) werkte krachtdadig mede om (8 Nov.) de ver-

1) Blijkens de onuitgegeven notulen kwam die vergadering te zamen op 4 Augustus.

eeniging tot stand te brengen, bekend onder den naam van de *pacificatie van Gend*, waarvan de uitdrijving der Spaansche soldaten en de beschrijving der Algemeene Staten de hoofdbestanddeelen waren; terwijl de Roomsche godsdienst overal behalve in Holland en Zeeland, met ter zijde stelling der placaten, behouden bleef.

Intusschen had Philips de landvoogdij opgedragen aan zijnen natuurlijken broeder, Don Juan van Oostenrijk, die juist op den dag van de plundering van Antwerpen te Luxemburg aangekomen, door velen, niet het minst door den Prins van Oranje, werd gewantrouwd [1]).

Men begreep dat, bij den eenstemmigen weerzin door de plunderzucht van het krijgsvolk opgewekt, nu of nooit de tijd daar was om zich tegen over den vreemden landsheer in beter toestand te verplaatsen, en het was op aanraden van den Prins van Oranje dat men de aanneming en erkenning van den landvoogd van zijne ratificatie der Gendsche pacificatie afhankelijk stelde. De onderhandelingen werden geopend met de voordragt

1) Zie den hoogst belangrijken brief, door den Prins geschreven uit Middelburg, 30 November 1576, aan de Staten-Generaal, vergaderd te Brussel, in de *Analectes Belgiques &c.* par L. P. Gachard, Brux. 1830, p. 301, alwaar de prins onder anderen schrijft: .... Mais, voyant que, par vostre facilité et bonté accoustumee (trop prejudiciable en telles occurences) vous commencez à prester l'oreille aux belles parolles et propositions du dict don Joan, je ne vous veulx celer la crainte que j'ay que vous vous laissiez aller aux desseings des Espagnolz, noz ennemyz jurez, ne doubtant que ceulx quy ont tousiours traveillé a empescher ceste saincte assamblée des estats generaulx, feront tout ce quy sera en eulx pour vous circonvenir et atteindre a leur but, comme ja de faict ces ambitieux et avaricieux ministres quy desirent (comme dict est) un absolut et tyrannique gouvernement, pour ce faire riches et opprimer ceulx à quy ilz portent envye, appercevans vostre intention ou s'en doubtans, ont cherché tous moyens pour rabattre ce coup, nayans peu trouver meillieur expedient pour ce faire, que par la soudaine venue de domp Joan d'Austria".....
Deze geheele brief, die beschouwd kan worden de voorlooper van de beroemde Apologie van 1580 te zijn, is overwaardig gelezen te worden. Over de komst van Don Juan zie men ook de Brieven, medegedeeld in de *Collection de Documens inédits concernant l'histoire de la Belgique publieé* par Gachard, tom. I. p. 354 seq.

van de punten die aanleiding gaven tot het tractaat van Luxemburg ons, door Bor X. 205, bewaard. Don Juan achtte het noodig om door persoonlijk zamentreffen met de algemeene Staten en den Raad van State tot een vergelijk te komen, waarvoor de stad Namen door hem werd aangewezen. Vrees voor verraad deed echter vele edelen en de burgerij van Brussel, die nu heftig anti-spaanschgezind was, zich hier tegen verzetten. De afzending van eene deputatie uit de Staten, die in ast had om vier dagen en niet langer, te zamen met den Raad van State met Don Juan te handelen, was daarvan het gevolg. Ook deze zamenkomst die te Hoey plaats greep, had nog wel niet terstond den gewenschten uitslag; de nadere vereeniging echter die weinige dagen vroeger (9 Januarij 1577) op de grondslagen van de Gendsche pacificatie plaats greep, en die onder den naam van de *Unie van Brussel* bekend is, drong weldra den landvoogd om bij het *eeuwig edict*, (11 Februarij) aan de wenschen der verbondenen gehoor te geven [1]). De instructie voor de afgevaardigden naar Hoey, die ik hiermede heb ingeleid, is wel is waar door Bondam, II. p. 64, uit het Zutphensche archief ons medegedeeld, maar naar eene gebrekkige vertaling en zonder het hier voorafgaande advies aan de Generale Staten.

Het verbaal van deze bezending, in een oud gelijktijdig handschrift dezer dagen mij mede ter hand gekomen, hoop ik later ter tafel te brengen.

Pour acheuer sans ulterieure dilation ce qu'on doibt traicter avecq le S^r^. Don Jehan, consistant principalement en deux poinctz ass^r^. en laggreation de la pacification et prompt renvoy des Espaignolz; conviendroit a correction que les estatz se esclaircissent et resolussent sur les poinctz ensuyuans.

1) *Eeuwig edict ende gebodt opt accord gedaen tusschen Johan van Oostenrijck, in naem ende van wegen des Catholijcxschen Coninck van Spaingen ter eenre, ende de generale staten van deze landen van herwerts over ter andere zijden, om die troublen in deselve landen bij de vuytheemsche crijchsluyden gesusciteert neder te legghen ende te appeyseren. Gepubliceert* 17 *Februarij* 1577. *Antw.* 1577. 4°. De confirmatie van den Koning verscheen te Brussel. 1577. Fransch en Holl.

Premierement, pour ce qu'on a mis en auant a son Alteze, que si icelle ne pouuoit si promptement faire partir les dicts Espaignolz les feisse du moings retirer des fortz. Si sa d[e] Alteze sy accommodoit, conuient aduiser ou quon les mestroit pendant qu'on traicte seur leur partement, tellement quilz fussent asseurez de nestre ny oultraigez ny affamez.

Secondement, si son Alteze se resolut de faire promptement sortir les dicts Espaignolz, conuient scavoir si les estatz seront aussy prestz de faire reciproquement sortir les estraingiers estant en leur seruice, ou de leur coste comme ilz ont promiz par le traicte de Luxembourg.

Et pour ce quil y a dispute du d[t] partement sil se fera par mer on par terre, si on persistera que ce soit par terre non obstant tous bons moyens que son Alteze pourroit proposer pour lallee par mer, et en ce cas quel ordre on y donnera pour leur seure conduicte et passaige par terre.

Tiercement, puis quon entend que les d[s] Espaignolz en partant entendent estre payez apres leur descompte faict et que les Allemans confederez auecq eulx demandent le mesme, conuient scauoir si les estatz pour se delivrer et descharger de ce mal et de la despense quilz seroient contrainctz de continuer a loccasion de la retardence de leur partement, ne vouldroient entendre a faire offre du moings d'une partie du d[t] payement pour en ce assister a son Alteze qui peult estre n'aura bien le moyen. Et en cas que non pour ce que son Alteze se fonde comme il semble sur quelque offre par cy devant par les estatz faict aus dt[s] soldatz pour les faire sortir, conviendra du moings aduiser quelque excuse fondee pour pouuoir donner raison en payement a sa dicte Alteze.

Quartement, au regard que sa d[e] Alteze a este requise des estatz de faire deliurer les prisonniers reciprocquez sans ranchon; a quoy icelle sest monstre volontaire, ayant mande que liste ou memoriale fust faict a telle fin de tous les prisonniers; sera bien si la d[e] liste a este dressee quelle soit envoyee a son Alteze et ordonner ce quon aura a traicter auecq jcelle.

Finalement, pour ce que sa d[e] Alteze se fonde tout sur la promesse des Estatz en droict de la conservation et seurte des deux pointz ass[r]. de la religion catholicque Romaine et de la deue auctorite et obeyssance de sa Ma[te]. est plus que necessaire destre bien informe, en quelle maniere les estatz entendent de ce asseurer sa d[e] Alteze mesmes que en leur assemblee generale ne sera riens traicte en prejudice de ses deux poinctz, tellement quelle en doibue ou puisse auoir raisonnable appaisement.

Et pour traicter sur tout ce que dessus et aultres choses que peult estre de .... se pourroient offrir, seroit bien requis, si les estatz desirent acheuer la negociacion et couper toute dilacion, de conionctement avecq eulx du conseil destat deputer aulcuns personnaiges de qualite, si comme le s[r]. de Champaigny, le s[r]. de Swevegem et le s[r]. de Willerual et aultres des ecclesiasticques et de Pensionaires que bon leur semblera pour traicter auecq son Alteze. Ausquelz ceulx du d[t]. conseil employant avecq eulx les deputez de lempereur Evesque de Liege et Duc de Cleues pourront seruir pour mediateurs et assistens affin que bonne et briefve conclusion au contentement des estatz se prende.

Et sans ainsy proceder en donnant asseurance a son Alteze des deux poinctz susd pour auoir aussy contentement reciprocque des deux pointz dicelle pretenduz faict grandement a craindre que la negotiacion tombera en quelque renvoy et ainsy en dilacion tant odieuse et preiudiciable aus d[s] estatz.

Par quoy convient despescher incontinent ceulx du conseil destat et deliberer conjoinctement sur ceulx que les d[s] estatz de leur part vouldront deputer.

Instruction pour mess[rs]. le prelat de St. Gislain esleu Evesque darras[1]) et messire Bucho Ayta archidiacone dYpre[2]), mess[re]. Jehan de St. Omer, s[r]. de Moerbergue[3]), gou-

1) De Jonge, Unie van Brussel, p. 98. 2) Op. cit. p. 70. 3) Op cit. p. 86.

verneur des ville et chasteau dAyre et Franchois de Halewijn, s^r. de Swevegem [1]), Grand Bailly et cap^ne. des ville et chasteau dOudenaerde, Fredericq de Prenost [2]), baron de Reynax s^r. de Champaigny etc., Chlrs et Adolff de Meetkercke [3]), pensionnaire du franc Requiz, deputez et envoyez de la part des estatz generaulx pour avecq mess^rs. du Conseil destat se trouver vers mons^r. Don Jehan dautrice en la ville de Huy et traicter resolutement les poinctz esuiuans sans y employer plus de quatre jours de communication.

Premiers prieront mess^rs. du Conseil destat se vouloir employer vers son Alteze affin de donner a icelle plaine satisfaction et contentement sur le poinct encoires demeure ouuert, scavoir quil ny a rien au traicte de la pacification contre lobeissance deue de sa Ma^te.

Dont estant son Alteze satisfaicte requerront que icelle veuille faire effectuer le traicte faict a Luxembourg entre sa d^e Alteze et les deputez des estatz et speciallement daggreer et approuuer la d^e pacification en tous ses poinctz et articles.

Or suyvant ce faire promptement et effectuellement sortir et marcher la gendarmerie espagnolle tant de cheval que du pied et aultres estrangiers leurs adherens hors le Pays Bas par terre pour les grandes difficultez qui se representent par mer.

Et neantmoings pourront traicter de lordre plus necessaire pour faire la d^e retraicte par terre ensemble pour la sceurte et conduite diceulx.

Mais ou cela ne se pourroit si promptement effectuer au moings supplieront les faire sortir prestement sans dilay hors le chasteau et ville d'Anvers, Liere, Mastricht, Utrecht et aultres fortz, les consignant es mains des naturelz de par decha par laduis de mess^rs. du Conseil destat et des d^e estatz pour le service de sa Ma^te. faisant marcher les d^s espagnolz

1) Op. cit. p. 70. 2) Op. cit. p. 45. 3) Op. cit. p. 76.

vers le pays de Luxembourg et Bourgoingne comme lieux plus propices et asseurez, et aussy chemin quilz doibvent tenir ou seront accommodez de vivres et aultres necessitez pour leurs deniers.

Et pour leur asseurance les estatz feronz reculer les gens de guerre estrangiers estans en ces meismes quartiers accompaignans iceulx espaguolz de lettres de saulff conduict in forma et de mesmes addressantes faict au Ducq de Loraine que au gouverneur et estatz de Bourgoingne, les requerrant de leur donner libre passaige, sans leur faire aulcun moleste, ce que pourra suffir pour leur asseurance. Attendu mesmes que marchans en troupe ne doibvent craindre que aulcun les assaille.

Suppliant son Alteze vouloir prefiger brieff jour arreste en dedans le quel ilz ayent a partir enthierement hors les d^s Pays-Bas.

Offrant apres icelluy partement effectuel hors les Pays-Bas suyvant le traicte de Luxembourg, faire aussy partir hors les Pays-Bas tous les estrangiers gens de guerre estans en seruice des estatz.

Et ou se feroit mention que les d^s estatz deburoyent faire payement aus d^s espagnolz ou a leurs adherent allemans on aultres, declaireront nestre aulcunement l'intention des estatz de riens du monde payer, en premier lieu parce que les d^s estatz ont paye tous les aydes de sa Ma^{te} accordez, et plus, tant pour entretenir les gens de guerre que aultrement: Secondement que des d^s espagnolz ne sont au service des d^s estatz, et tiercement quilz ont este declarez rebelles, ayans desrobbe, compose et branschatte plusieurs villes et villaiges du pays en partie payez a Alost, saccaige les jadiz opulentes villes dAnuers et Mastricht.

De toutes lesquelles pilleries brantschatz, compositions et extorsions ont beaucoup plus tire dargent que leurs gaiges ne portent. Si que tant sen fault que les estatz jugent leur competer payement encoires de leur part, que au contraire la raison veult que son Alteze et sa Ma^{te}. facent faire non seulement restitution de ce que tant excessiuement ont desrobbe, mais

aussy condigne punition des crimes et delictz en ces entrefaictes perpetrez et designez, joinct que par les d^{s} saccagemens aus d^{s} estatz est oste le moyen de furnir aus d^{s} payemens.

Et quant a la pretendue promesse et payement icelle leur pourroit auoir este faicte devant les d^{s} saccagemens et brantschatz, et na oncques par eulx este acceptee, quant elle leur a este offerte. Et oires quelle eust este acceptee, que non, serat este fourfaicte par les surdicts crimes enormes par eulx perpetrez et quilz ont este declarez rebelles a sa Ma^{te}.

Servants des raisons precedentes aussy contre les allemans pour auoir este complices et adherens des d^{s} espagnolz, et que plus est en pluisieurs poinctz contreuenu a leur *bestelltbrieff* et reigles ou statutz du St. Empire si que se pourra faire apparoistre tant souffisament que pour les faire declairer au ban de Lempire comme schelms et parjures.

Neantmoings la ou les d^{s} s^{rs}. deputer trouveroyent estre impossible incliner son Alteze a faire sortir les d^{s} espagnolz et adherens sans quelque payement, offreront finablement a icelles par forme de don gratuit, liberalite et present la somme de cent mil escuz de quarante pat pieche, somme conforme au present faict par iceulx estatz a la joyeuse entree en ces Pays-Bas de la royne despaigne, a payer incontinent que son Alteze sera receue au gouvernement des Pays-Bas. Si avant neantmoings que son Alteze les face sortir en dedans vingt jours do laccordement.

Quant aux prisonnniers quiceulx puissent estre delivrez dung costee et daultre sans payer ranchon comme .... en faict reciproque. Et signament que le conte de Bueren jouysse du benefice de la pacification, le faisant retourner par decha librement pour jouyr de ses places et biens.

Au cas que son Alteze requist plus ample satisfaction pour le maintiennement de la religion catholycque Romaine et obeissance deue a sa Ma^{te}. pour ladvenir pourront presenter les asseurances quon pourroit humainement donner a tel faict.

Finablement sy apres auoir faict tous debuoirs possibles et

apres auoir employe lintervention de mess^{rs}. du Conseil destat, monsr. le R^{me}. et Ill^{me}. Evesque et prinche de Liege et mess^{rs}. lambassadeurs de Lempereur et ducq de Juilliers aux fins que dessus son Alteze ne y vouloir incliner, iceulx deputez apres lauoir requiz et somme de satisfaire, de leur part protesteront comme devant Dieu et les hommes que a eulx na tenu, et quilz se tiennent bien dechargez de tout ce que se pourroit ensuyuir du deseruice a Dieu, sa Ma^{te} et detriment du pays, faict a Bruxelles a lassemblee generale des d^{s} estatz le xviij de Januyr 1577.

Bijdrage tot de kennis der regtsgebruiken in de middeleeuwen. Medegedeeld door Jhr. Mr. B. J. L. de Geer.

De Heer de Geer deelt het volgende stuk mede, niet onbelangrijk voor de kennis der regtsgebruiken. Zonder tijdsbepaling wijst het schrift naar het begin der 15^{e} eeuw; jammer echter is het, dat het aan het einde meerdere gapingen heeft, waar het papier geheel verteerd is.

Quam in eenre schouwen royen enen verloren vvaegijchghen Maesdijck, daer die richter van mijns genedigen heren wegen van Ghelre etc. die schouwe mit recht gebannen had, her Jan Spijsen, pryester als een dienre 's greuen van Megen mit meer gueden mannen, ende heeft getoent opten voors. Maesdijck een vytscrift van enen bryeff ende dede dieselue vytscrift den geswoeren clerck opten voirgenoemden dijck daer lesen. Ende doen die vytscrift gelesen was, doe begheerde die sueuen vynder die hoer eede gedaen hadden, een vytscrift daer aff te behalden; doen en wilde her Jan Spijsen voirgenoemt gheen vytscrift hem daer aff geuen, doen die seuuen vynders dese vytscrift nyet gekrigen en kosten doe (beghe)erden sij aen den rychter dat hij hem die vytscrift doen besetten wilde, want hij een dienre were mijns genedigen heren voirgenoemt, ende sij hem mitder cedulen beraden moesten ende doen enen yegeliken, dat sij hem van rechtswegen sculdich weren to doen. Doen besette die richter die voirgenoemde vytscrift voir dusent schilde tot behoef der

vii vijnders voirgenoemt. Doe nam Floris vander Dussen die vytschrift her Jan Spijsen vyt der hant, doe die rychter also beset had voir die voirgenoemde dusent schildde, ende nam sijn sweert in sijn hant ende steket voir hem ende segede, hij hedde die vytscrift ende die cedel daer bracht, hij wolde se weder thuys vueren, ontbreke yemant yet, dat die aentasten, ende vuerden die cedel also ...... die daer mit den recht beset was als voirs. is.

Item voert so sijn die ondersaten van ...... besorgt om des rechts wil, dat sij opten waedychgen Maesdijck gedaen hebben, woe wael sij nyet gedaen en hebben anders dan sij (van re)chts wegen nae hoerre alder gewoenten ende heerc(ommen gewoon) waren te doen, gelijc alsmen dat inder waerheyt bevynden sal .... dat dykrecht bouen en beneden desgelicx also hanteer ....

Bezoek van de Koningin van Engeland te Wijk bij Duurstede in 1642. Medegedeeld door Jhr. Mr. L. H. van Asch van Wyck te Wijk bij Duurstede. Toen Henrietta Maria van Bourbon (dochter van Hendrik IV), gemalin van Karel I, Koning van Engeland, hare dochter Maria, nadat deze op den 12en Mei 1641 te Londen met Prins Willem II in het huwelijk verbonden was geworden, herwaarts overbragt, bezocht zij met de jeugdige echtelingen ook Wijk bij Duurstede. In de notulen van den magistraat dier stad vindt men daaromtrent het volgende aangeteekend:

22 May 1642. De secretaris gecommitt. om op morgen te gaen naar Utrecht om met de heeren gecommitt. te spreecken over de resuntie bij de regierders deser stede gedaen, over 't inhalen van de Coninginne van Engelandt en de logementen voor ...., mitsgs. versoecken cruyt ende piecken.

23 May 1642. Bij de secretaris rapport gedaen van sijn gebesoigneerde en wedervaren van Ed. Mog. heeren Staten tUtrecht, en volgens d'ordre van hare Ed. Mog., op morgen wederom derwaerts te gaen, omme finale resolutie mede te

brengen, mitsgaders eenige poincten tot het tractement van hare Maj[t]. de Coninginne van Engelandt nodig en bij de regierders deser stede bij advies gestelt haer Ed. Mog. te communiceren.

24 May 1642. Rapport gedaen bij de secretaris en de memorie van haer Ed. Mog. geopent, medebrengende voor de stadt tot losbranden van canon ende musquetten drie hondert ponden bospulver.

Memorie.

Ende sijn op donredagh de xxvi May 1642, des morgens tijdelick binnen Wijck gecomen de gecommitt. van de Ed. Mog. heeren Staten dezer provincie, met name de heeren Jacob van Asch van Wyck en Aerndt van Suylenborgh wege de heeren geeligeerden, Jo[r]. Philibert van Tuyll van Serooskercken, heere tot Wulven en Jo[r]. Ren[r]. van Tuyll van Seroskercken, heere tot Stavenisse, Ryenhuyzen enz., Ridderschappen en Jo[r]. Fredrick Ruysch, eerste regerende Borgem[r]. der stadt Utrecht en Dirck van Velthuysen, oud Burgem[r]. aldaer, wegens stadt en steden met den heere Anthoni van Hilten secretaris van Staten, en welcke haer op weg hebben begeven en aldaer hare Maj[t]. gewellecomt, latende de heeren van de Magistraet deser stede Wijck binnen opt pleyn van casteel, die aldaer het hare mede hebben gedaen, en is hare Maj[t]. aldaer van de carosse getreden, en geleyt door den Prins Mouris van Bohemen naer boven, bij haer hebbende hare dochter de gemalinne van sijn jonge Hooch[t]. de Prince van Oraengien, die datelick met Graef Wilhem van Vriesland en andere grooten daerop volgden, sijnde de eedtplaets van hare Maj[t]. geordineert op de groote saell van 't casteel, alwaer hare Maj[t]. des middachs mael hiel, sittende int midden van de taeffel, sijn jonge Hooch[t]. met de Princesse aen 't een einde en de Prince Mauris en Robbert van Bohemen aen 't andere einde, en voorts verscheyde taeffels van grooten 't ganse casteel door, wel getracteert door d'ordre van den heere Balthasar de Leeuw, ontfanger der Ed. Mog. heeren Staten deser provincie, als hoofm[r]. van hare Ed. Mog., en is hare

Maj^t^. nae dat alles met goede ordre was toegegaen, des naemiddaghs omtrent vier uren afgetrocken, nemende haren wech de Vrouwepoort in en soo over de merckt, alwaer beyde comp^s^. van de schutterye opt vereischt in de wapenen sijnde, hare Maj^t^. waren verwachtende, en nae het voorbijtrecken eenige solvers hebben afgeschoten, gaende hare Maj^t^. geaccomp^t^. met de bovenst. heeren gecommitt. naer Utrecht, sijnde hare Maj^t^. nae dat alle de clocken drie of vier uren waren geluyt, 't canon verscheyde malen losgebrandt, Godes geleyde toegewenscht.

5 Vergadering. 1 Maart 1856.

Bibliotheek. — Ring van J. van Oldenbarnevelt. — Charter van Paus Paschalis II. — Necrologium van het voormalig Karthuizerklooster buiten Utrecht. — Diploma's van adeldom van de kleinzonen van Prins Maurits en van Otto Schwartz. — Stukken betreffende de oprigting van het koningrijk Holland. — Merkwaardige beslissing.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van Mr. J. I. D. Nepveu, te Utrecht:

Utrechtsche Volks-almanak voor het schrikkeljaar 1856. Utrecht.

Hilversumsche Oudheden. Eene Bijdrage tot de ontwikkelingsgeschiedenis der vroegste Europesche volken. Door Dr. L. J. F. Janssen. Met X platen. Arnhem, 1856.

Van Jhr. C. A. Rethaan Macaré en Mr. J. I. D. Nepveu:

Archief. Vroegere en latere mededeelingen voornamelijk in betrekking tot Zeeland, uitgegeven door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen. I. Middelburg, 1856.

Van den Heer F. Muller, te Amsterdam:

Bibliotheek van pamfletten, traktaten, plakkaten en andere stukken over de Nederlandsche Geschiedenis; en van in Nederland gedrukte stukken over gebeurtenissen in en buiten Europa, voornalijk in Engeland, Azie en Amerika. Beschreven, naar tijdsorde gerangschikt, en met alphabetische registers voorzien. Eerste

Afdeeling. Beschrijving der verzameling van Frederik Muller te Amsterdam, van het begin der 16de tot het midden der 18de eeuw. Eerste stuk. Amsterdam, 1856. kl. 4°.

Van Jhr. H. Baerdt van Sminia, te Bergum:

Jan Hettes Dekema de laatste Potestaat van Friesland, door Jr. H. B. van Sminia. Workum. (Overgedrukt uit *De vrije Fries*, nieuwe Reeks, deel I.)

Rienck Bockema, Hoveling te Sneek en te Oosterend. Door Jhr. H. Baerdt van Sminia. (Overgedrukt uit den *Frieschen Volksalmanak.*)

In ruiling ontvangen:

Van die Oberlausitzische Geselschaft der Wissenschaften, te Görlitz:

Neues Lausitzisches Magazin. Im Auftrage der Oberlausitzischen Gesellschaft der Wissenschaften besorgt durch deren Secretair C. G. Th. Neumann. 32er Band. Görlitz, 1855.

Van het Indisch Genootschap, te 's Gravenhage:

Handelingen en Geschriften van het Indisch Genootschap te 's Gravenhage, onder de zinspreuk: Onderzoek leidt tot waarheid. Tweede jaargang. 4e Afl. Zalt-Bommel, 1855.

Van de Académie d'Archéologie de Belgique, te Antwerpen:

Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique. Tome XIe et XIIe. Anvers, 1854 et 1855.

Statuts de l'Ordre Chapitral d'ancinne Noblesse des Quatre Empereurs d'Allemagne. Langue Germanique ou primitive. Anvers, 1838.

Extrait du Nobiliaire de Belgique, concernant la famille de Kerckhove-Varent et contenant la biographie du Vicomte Joseph-Romain-Louis de Kerckhove-Varent; par N. J. van der Heyden. Anvers, 1853.

Ring van J. van Oldenbarnevelt. De Heer Dr. P. J. Vermeulen vertoont aan de leden den gouden ring, dien Johan van Oldenbarnevelt op het schavot aan zijnen knecht Jan Franken geschonken heeft, benevens eene notariele akte van den jare 1722, om de echtheid van dit gedenkstuk te staven, het-

welk tegenwoordig in eigendom toebehoort aan de Heeren Smit te Rotterdam.

Charter van Paus Paschalis II. De Heer Vermeulen brengt ter tafel de kopij van een charter van 1 Maart 1104, waarbij Paus Pachalis II het klooster van Bursfeld bevestigt in het bezit van alle giften, die hetzelve verkregen heeft, en deelt daarbij mede, dat het oorspronkelijke stuk gewikkeld is geweest in een zijden doek, waarop de beeldtenis van den Zaligmaker en eenige zinnebeelden uit de geschiedenis van het lijden waren afgemaald.

Necrologium van het voormalig Karthuizerklooster buiten Utrecht. De Heer Grothe brengt ter tafel een necrologium of kalendarium uit de 15e eeuw, in 8°, gedeeltelijk op papier, gedeeltelijk op perkament geschreven, van het Karthuizerklooster buiten Utrecht, genaamd Bloemendaal, veel vollediger dan het door Matthaeus, *Fundationes eccl.* p. 614 uitgegevene. Het bevat vele bijzonderheden, vooral omtrent begiftigers van het gesticht, die daar worden gemist. Aan dit HS. ontbreken echter de eerste bladzijde der maand Januarij en de laatste van de maand Junij. Naar aanleiding hiervan deelt de heer Vermeulen mede, hoe een zeer schoon en goed bewaard kalendarium van dit klooster, in folio, zich bevindt op het provinciaal archief van Utrecht.

Diploma's van adeldom van de kleinzonen van Prins Maurits en van Otto Schwartz. Door Jhr. Mr. A. M. C. van Asch van Wyck wordt namens Jhr. R. A. J. Baron van Ittersum, te Brummen, ter tafel gebragt: 1°. het oorspronkelijk diploma van 26 April 1679, waarbij de Duitsche Keizer Leopold I de drie zonen van Lodewijk van Nassau en Elisabeth van Hornes (kleinzonen van Prins Maurits), t. w. Maurits, Heer van de Lek en Beverweerd, Willem, Heer van Odijk en Hendrik, Heer van Ouwerkerk, als Graven van Nassau erkent en hun voor-

vaderlijk wapen vermeerdert met een surtout van zilver beladen met een leeuw van sabel;

2°. Een diploma van denzelfden Keizer van 2 Sept. 1685, waarbij zekere Otto Schwartz in den adelstand verheven wordt. Op voorstel van den Heer van Asch van Wyck wordt dit stuk in handen gesteld der Commissie voor de Nederl. geslacht- en wapenkunde, ten einde ingevolge het door den Heer van Ittersum te kennen gegeven verlangen, de vraag te onderzoeken, op welken titel de afstammelingen van Otto Schwartz volgens dat diploma hier te lande aanspraak zouden kunnen maken.

Stukken betreffende de oprigting van het koningrijk Holland. Jhr. Mr. B. J. L. de Geer spreekt over de oprigting van het koningrijk Holland, nu 50 jaren geleden, naar aanleiding eener zeer belangrijke verzameling van stukken, welke hem door den Heer Dr. N. P. Visscher ter hand gesteld zijn en bijeengebragt werden door wijlen den Heer H. J. van Hengst, lid van de Vergadering van H. Ho. Mog. vertegenwoordigende het Bataafsch Gemeenebest. De Heer de Geer stelt zich voor van deze verzameling gebruik te maken bij de uitgave van het »Buitengewoon secreet verbaal van het verhandelde bij den Staatsraad der Bataafsche Republiek, in en ter gelegenheid van de gehoudene besognes over het gedane voorstel tot verandering in de regeringsvorm dezer Republiek door Z. M. den Keizer der Franschen en Koning van Italien." (Zie *Kronijk* 1855, bl. 190).

Merkwaardige beslissing. Medegedeeld door Mr. H. Hooft Graafland.

Alsoo Adam Aertsz chirurgijn, gevangen op sekere sijn requeste overgegeven omme gratie te genieten, agtervolgende die placcaeten vander k. Maj^{t}. verkregen heeft van onse G. V. sekere besloetene brieven omme ontfangen te werden in submissie van sekere saken him over geseyt, ende onder anderen van dat hij sausijskens gegeten heeft op eenen saterdach tus-

schen Kersmisse ende Lichtmisse ende van speck gegeten te hebben op een Pyncxteravont, van welke hij him gesubmitteert heeft aen den voorsz. hove, ende heeft hetselve hof him in submissie ontfangen, ende daer over geroepen die vande Rekeninge heeft den selven Adam reguard nemende op sijn lange gevangenisse, ter cause van desen affgeseyt ende gecondemneert te betalen die somme van veertien Carolus guldens in handen vanden Rentm^r^. vanden exploicten van desen Hove ten profijte vander k. Maj^t^., ende de voorsz. somme betaelt hebbende, mitsgaders den cipier, ontslaet him tselve Hof vander gevangenisse. Gedaen in den Hage bij de heeren Floris van Wijngaerden, ridder, heere van IJsselmonde, heer Jan van Duvenvoirde, ridder, heere tot Warmont, m^r^. Abel van Colster, m^r^. Francois Coebel, m^r^. Huge van Assendelft, deeken, mr. Willem Pijnssen, m^r^. Gelijn Zegers ende m^r^. Arent Sandelin, Raetsluyden van Hollant den xxvj Febr. a° xv^c^xxix stilo cur.

6 Vergadering. 15 Maart 1856.

Nieuwe leden. — Bibliotheek. — 5 *Karels van Mander. — Instructie voor de afgezanten der vijf kapittelen te Utrecht naar Margaretha van Parma in* 1561.

Nieuwe leden. De Voorzitter deelt mede, dat tot gewone leden des Genootschaps benoemd zijn de Heeren Jhr. Mr. M. C. Baron van Alderwerelt Houtuyn, te Arnhem; Jhr. H. van den Bosch, aan de Bilt; G. H. M. Delprat, te Rotterdam; Mr. C. Fock, te Wijk bij Duurstede; Dr. J. Hoffman, te Leyden, Mr. W. Baron van Lynden, te Nijmegen; C. V. E. van der Bilt la Motte, te Oosterwijk; Mr. N. F. van Nooten, te Utrecht; Jhr. Mr. W. van de Poll, te Tiel; Mr. W. Siewertsz. van Reesema, te Rotterdam; Dr. J. A. C. Rovers, te Utrecht; Mr. H. Royaards, te Utrecht; Mr. J. Schröder, te 's Gravenhage; Jhr. H. Baerdt van Sminia, te Bergum en Dr. T. Verwayen, te Maastricht.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den Heer C. P. Serrure te Gent:

Messager des Sciences historiques, des arts et de la bibliographie de Belgique. Année 1855. 4e Livr. Gand.

5 *Karels van Mander.* Medegedeeld door Dr. G. J. Burman Becker, te Koppenhagen.

De volgende mededeeling betreffende het beroemde geslacht der Van Mander's, hetwelk achtereenvolgens 5 leden heeft opgeleverd, die *Karel* genoemd waren, bevat eenige bijzonderheden uit de koninklijke archieven te Koppenhagen opgespoord, en kan tot aanvulling strekken van hetgeen Houbraken I. 251, Immerzeel en meer anderen over de Van Mander's hebben te boek gesteld [1]).

De *eerste Karel van Mander*, geboren te Meulenbeeke in Vlaanderen en in 1606 overleden, bekend schilder en schrijver van *Het leven der doorluchtige Nederlandsche en Hoogduitsche schilders*, liet een zoon na insgelijks Karel genoemd, die te Delft woonde en schilder en tapijtfabrijkant was. Koning Christiaan IV, die den oorlog met Zweden geeindigd had (1613) en het heerlijke kasteel Frederiksburg, op 4 mijlen van Koppenhagen gelegen, dat zijn vader Frederik II begonnen had te bouwen en nog tegenwoordig tot verblijf des konings verstrekt, wilde doen vergrooten, liet den Hollandschen tapijtwerker Frans Spiering van Delft ontbieden, met tapijten, die de koning tot versiering der groote zaal (lang 154, breed 42 voeten) wilde gebruiken. Het schijnt dat de koning niet tevreden was over den fabrijkant of over zijn werk, en reeds den 13en September 1614 ontving Spiering zijn reispas om weder naar Holland te vertrekken. Toen deed de koning in 1616 Karel van Mander ontbieden, die de 26 stuks tapijten tot versiering van bovengenoemde zaal benoodigd, zou vervaardigen. Deze tapijten, die nog aanwezig zijn, waren zoodanig ingerigt dat zij bij plegtige

1) Zie ook *Berigten van het Historisch Gezelschap te Utrecht*, 1e deel, 1e stuk, bl. 160.

gelegenheden konden opgehangen en ook weder afgenomen worden; voor dagelijksch gebruik was de zaal met verguld lederen behangsel voorzien. Volgens een contract, gedagteekend Skanderburg October 1616, zou Van Mander onderhoud en transportkosten genieten en van den 20[en] October tot zijn vertek een kroon per dag. Hij moest naar de verschillende plaatsen gebragt worden, waar in den laatsten oorlog met Zweden iets belangrijks voorgevallen was, teekeningen van die omstreken vervaardigen en vervolgens de patronen voor de tapijten zamenstellen, voorstellende de onderscheidene gevechten, waarvan men hem de beschrijving zoude geven. De tapijten moesten zijn als de beste van Spiering; hij moest 10 stuks in anderhalf jaar gereed hebben en zou 17 rijksdaalders per el bekomen. Van Mander zou 5000 rijksdaalders vooruit ontvangen en Johan de Willem, burger en koopman te Koppenhagen, (waarschijnlijk van Hollandsche afkomst) zou voor Van Mander borg blijven. In een ander contract, gedagteekend Flensburg 9 December 1616, is omschreven wat die tapijten zouden moeten voorstellen, te weten: 2 stukken: de krooning des konings; 2 dito: de afbeelding der stad Calmar in Zweden; 2 dito: de afbeelding van Witsoë (eene plaats in Zweden); 2 dito: de afbeelding van de stad en vesting Elfsburg; 3 dito: de afbeelding van het eiland Oland; 1 dito: de afbeelding van de stad Travemunde; 1 dito: de afbeelding van Justburg; 1 dito: de afbeelding van een gevecht bij Calmar. Johan de Willem zou tot borg verstrekken voor de 5000 kroonen, betaalbaar aan Van Mander, terwijl Van Mander wederkeerig zekerheid zou stellen en een koopman te Amsterdam, als borg zou aanwijzen. In de maand Mei 1617 moest Van Mander de patronen voor de tapijten vertoonen en de beide volgende jaren de tapijten afwerken. Daarna zou hij weder andere maken, voorstellende: 1[e]. Een zeeslag bij Wexholm in Zweden. 2[e]. Koning Karel van Zweden zijn legerkamp verlatende. 3[e]. Een zeeslag, waarbij het admiraalschip in den grond werd geboord en de overigen de vlugt namen. 4[e]. Den aanval van den koning van Zweden op

het Deensche legerkamp voor Calmar. Den 19en October 1619 schreef Christiaan IV aan Van Mander, om op het kasteel Kolding te komen en de tapijten mede te brengen, die gereed waren. De koning was over zijn werk tevreden en deed den borgtogt van Johan de Willem vernietigen. Den 31en December 1620 (1619?) zond hij Karel van Mander eene verklaring, dat de 26 stuks tapijten tot eigen gebruik des konings vervaardigd waren [1]). De koning noemde hem bij die gelegenheid »*den Ersamen unser lieben besonder Carl ver Mander zu Delft wohnhaft.*"

Een ander document of lijst der gemelde tapijten, vermeldt dat zij het volgende afbeelden: 1e. De krooning des konings, 29 Augustus 1596 (die in de Lievevrouwe kerk te Koppenhagen plaats had). 2e. De inkomst des konings door een eereboog. 3e. De inneming van Calmar, 3 Mei 1611. 4e. De overwinning op de Zweden, 17 Julij 1611. 5e. De vlugt der Zweden bij Risbye, 20 Julij 1611. 6e. De overwinning bij het fort van Risbye, 30 Julij 1611. 7e. De inneming van Calmar, 3 Augustus 1611. 8e. Den zeeslag van 1 September 1611. 9e. De landing op Westgothland. 10e. De overwinning van Witsoë, 11 Februarij 1612. 11e. De belegering van Elfburg, 5 Mei 1612. 12e. De inneming van Elfburg, 24 Mei 1612. 13e. Den val van het Deensche gouvernement op het eiland Oland, 31 Mei 1612. 14e. De overwinning te Borkholm, 1 Junij 1612. 15e. De inneming van Guldburg, 11 Junij 1612. 16e. De inneming van Borkholm, 11 Junij 1612. 17e. De vlugt der vijandelijke vloot, 1 September 1612. 18e. De

1) Die verklaring was noodig om te voldoen aan het besluit der Staten-Generaal dd. 31 Aug. 1619, luidende aldus: »Is Carel Vermander (sic) geaccordeert paspoort, omme vuyt de Vereenichde Nederlanden nae Denemarken te mogen transporteren, achtien stucken tapitsseryen, by hem opgemaeckt door last ende ten behouve van den coninck van Denemarcken, gepackt in drye cassen, vry van convoy ende licent, onder suffisante cautie, dat hy binnen den tyt van vier maenden sall overbrengen, attestatie by zyne Majesteyt geteekent, dat hy de voors. achtien stucken tapitseryen tot zynen dienst ende gebruyck heeft ontfangen." Dodt, *Archief*, VII. deel, bl. 83. *Redactie.*

overwinning bij Travemunde, 6 October 1612. 2 Stukken vertoonende drinkende en spelende lieden. 2 Stukken ieder voorstellende een soldaat op wacht, met de spreuk des konings: *Regnum firmat pietas*, en deze woorden: *Karel van der Mander fecit* 1620. De eigenhandige dagboeken van den koning wijzen de aan Van Mander betaalde kosten en de met hem gesloten contracten aan; den 19en December 1620 heeft de koning o. a. in zijn dagboek geschreven: »Heden heb ik aan Karel van Mander 6005½ kroon gegeven, zijnde het restant voor de tapijten in de zaal te Frederiksburg; evenwel ontbreken nog eenige kleine stukken, die betaald zullen worden, wanneer zij geleverd zijn."

Van Mander (II) stierf in 1623 en in hetzelfde jaar ging zijne huisvrouw Cornelia Roswijke met haar broeder en haar geheel gezin naar Denemarken.. De reden hiervan was, dat een Hollandsch edelman, N. Snoeckart, beslag had gelegd op eene som van 8145 gulden, die de koning nog aan Van Mander betalen moest. Dit beslag werd eerst in 1628 opgeheven. Met de huisvrouw van Van Mander vertrok ook een zoon *Karel*, zijnde de *derde Van Mander;* deze werd welwillend bij den koning ontvangen en werd een beroemd schilder in Denemarken. Hij vervaardigde de groote schilderij, voorstellende onzen grooten Christiaan IV, een meesterstuk, dat in het vertrek des konings op het kasteel Christiaansburg te Koppenhagen berust. In de groote galerij van schilderijen aldaar vindt men van hem: 1e. Een kluizenaar geknield voor het ligchaam van den Deenschen vorst Suend, die in de kruistogten sneuvelde (98 à 90 duim). 2e. Een Tartaarsch gezant met zijn gevolg, die zich in 1655 te Koppenhagen bevond en het hoofd van een zijner bedienden liet afslaan. Van Mander heeft dit tafereel geschilderd 106½ à 82 duim. 3e. Den apostel Petrus in overpeinzing (64 à 48 duim). 4e et 5e. Het gezigt en het gehoor, afgebeeld door een grijsaard met een bril en eene oude vrouw met een hoorn (22 à 17 duim). 6e. Een dwerg (62 à 39 duim). In de galerij van den graaf Moltke te Koppenhagen heeft men van Van Mander

den hoogepriester Aäron (51¼ à 48 duim) en een drinkenden man (19 à 18 duim). In het kasteel Friederiksburg bevindt zich een belangrijke galerij, te weten de beroemde mannen onder iederen koning uit den tak van Oldenburg. Daar is eene geheele kamer gevuld met werken van Van Mander (III), als leden der koninklijke familie, veldheeren, admiraals, waaronder de beroemde Güldenlöwe, gezanten, waaronder de Spaansche graaf Rebolledo, die de *Selvas danicas* en andere werken geschreven heeft. In 1638 kwam hier Abraham Wuchter, een Hollandsch schilder; hij huwde eene zuster van Van Mander en leefde nog in 1675 te Soroë. Toen de Deensche admiraal Cort Adeler (Court Adelaer) in 1662 uit Venetie terugkwam, bragt hij de zegeteekenen mede, die hij op de Turken veroverd had; deze zegeteekenen werden in een museum gerangschikt, en daar boven plaatste men een opschrift in Hollandsche verzen, die men aan Van Mander toeschrijft. Hij heeft ook eene brochure geschreven, in de koninklijke bibliotheek voorhanden en getiteld: *Lauwercrants voor alle liefhebbers des snuyfftabacks*, Copenhagen, 1665, in 4°, herdrukt in 1668 met eenige andere gedichten. Van Mander bezat hier een huis in de Ostergade (Oosterstraat) en had er een rariteitenkabinet. Hij stierf in 1672 en werd in de St. Pieterskerk begraven.

Den 15en Julij van dat jaar, zijnde op een Maandag, werd er eene verkooping ten zijnen huize gehouden. Op de koninklijke bibliotheek is de *Catalogus* dier verkooping nog voorhanden, waarin gewag gemaakt wordt van zijne boeken, teekenboeken, gravuren, koperen platen, houtsneden, wapenen en geweren, uurwerken, schilderijen en van zijn geheel kabinet van rariteiten.

Bij die gelegenheid werden voor de koninklijke bibliotheek aangekocht: 10 boeken in folio, 3 boeken met platen, 10 boeken in 4°, 7 in 8° en een in 12°. Men heeft twee lange in het Fransch geschreven brieven van den graaf Corfits Ulfeld aan Karel van Mander (III), gedagteekend 10 April 1662 en 23

Mei 1663. Karel van Mander vorderde van hem 346 kroonen, voor schilderwerk.

Hij liet een zoon na, Karel, den *vierden* van dien naam. Deze was een zeer bekwaam instrumentmaker; in de verzamelingen vindt men nog compassen, cirkels en andere instrumenten van hem, met zijn naam er op. Op het museum bevinden zich twee voorwerpen, gesneden in buxushout die door hem met veel kunst en bekwaamheid vervaardigd zijn. Hij had wederom een zoon Karel, dus den *vijfden Van Mander*, die onder koning Christiaan V kapitein was. Deze Karel van Mander (V) was een goed graveur en heeft in 1689 het portret van den Franschen dichter Boileau Despréaux geschilderd, hetwelk door Haas, graveur te Koppenhagen, gegraveerd is geworden. Zoo dit portret oorspronkelijk is, moet Van Mander (V) ook Frankrijk bezocht hebben, want Boileau is nimmer in Denemarken geweest.

Instructie voor de afgezanten der vijf kapittelen te Utrecht naar Margaretha van Parma in 1561. Medegedeeld door Mr. J. A. Grothe.

De oprigting der nieuwe bisdommen in de Nederlanden door Paulus IV in 1559 en vooral de aanwijzing der inkomsten der nieuwe zetels uit de bezittingen der kapittelen en abdijen, en de vermindering der voorregten van de hooge geestelijken, gaven tot velerlei tegenstand aanleiding. Onder anderen zonden de vijf kapittelen van Utrecht eene bezending naar Margaretha van Parma in 1561 om haar te verzoeken daarin eenige wijziging te verwerven. (Vgl. van Heussen, *Batavia sacra*, II. p. 10; *Histor. Episcop.* I. p. 39; Hoynck van Papendrecht, *Hist. eccl. Ultraj.* p. 4). Wij geven hier de instructie aan de leden dier bezending gegeven, waaruit de bezwaren genoeg blijken.

Instructio pro deputatis quinque Ecclesiarum, Prelatorum et Archidiaconorum Trajectensium ad Illustrissimam ducissam Parmensem et Gubernatricem, etc.

Inprimis quod quinque Ecclesiae se, suas personas bonaque

omnia commendant quantum possint humillime et officiosissime Excellentiae Illustrissimae dominae ducissae Parmensis et Gubernatricis etc.

Quod incredibili laetitia affecerunt Ecclesias literae Regiae Majestatis ad ipsas datae de nominatione novi Presulis ad regimen suarum Ecclesiarum Trajectensium.

At postquam ex copia literarum divisionis episcopatuum intellexerunt erectionem huius novi Archiepiscopatus cum diminutione suae et suorum Archidiaconorum omnium jurisdictionis esse conceptam;

Ita ut in tam insigni universali Ecclesia Trajectensi tantum relinqui viderentur inanes tituli archidiaconorum sine jurisdictione, sine decimis etc. quibus omnibus videntur in vim huius erectionis privati;

Et quod novi quoque isti episcopatus erigi ex jurisdictionibus, bonis, fundis, decimis, censibus et redditibus quinque Ecclesiarum Trajectensium necnon juribus archidiaconorum,

Certe non possunt non dolere quinque Ecclesiae praedictae quod jurisdictiones, decimae, fundi, redditus, census et bona sua (quae ante translationem temporalitatis sub suis Episcopis sexcentis, septingentis, octingentis, mille et amplius annis, et post translationem sub foelicis recordationis Carolo quinto imperatore viginti sex plus minus annis, ac sub Regia Majestate Philippo Caroli filio sex annis continuo possederunt);

Quod illa inquam bona hactenus per Ecclesias laudabiliter conservata, et nonnulla magnis etiam impensis suis redempta nunc ad aliegenas et exteros novos Episcopos transferrentur,

Et sub praetextu decorationis harum Ecclesiarum Trajectensium nomine Archiepiscopatus, amitterent potiorem partem suorum omnium bonorum et jurisdictionum,

Ita ut nunc Ecclesiae suffraganeae quas Regia Majestas erigere instituit, longe essent opulentiores quam Ecclesiae Trajectenses nomine tenus duntaxat decoratae titulo archiepiscopali.

Haec autem, absit verbo invidia, et ut cum venia dicatur, fuerunt per nonnullos persuasa summo Pontifici ex minus vera

relatione, quem ad modum, si opus esset, luce clarius constaret.

Primo adferuntur aliquot rationes in literis divisionis quae videntur summum Pontificem movisse ad erectionem istorum novorum episcoporum, inter quas inter caeteras una asseritur vid: quod Coloniae sit tam diversus sermo ab eorum sermone qui sunt diocesani Trajectenses, ut Colonienses diocesanos non intelligant neque ab his intelligantur.

Quod quam sit a veritate alienum noverunt illi qui quotidie ex istis regionibus ad civitatem Coloniensem proficiscuntur, cum sit plus quam notorium Trajectenses tam facile a Coloniensibus intelligi quam a Brabantinis, Hollandis aut Zelandis.

Adfertur et alia ratio, quod tantae sint haereses in locis vicinis ut metuendum sit ne incolae et subditi Regiae Majestatis ea peste inficiantur.

Profecto Ecclesiae Trajectenses inficias ire non possunt quin in locis illis plurimae vigeant haereses, quemadmodum et in Hollandia proh dolor et aliis locis huius inferioris Germaniae.

Tamen loca illa omnia non tam sunt infecta quin inter civitatem Trajectensem et Coloniensem, quae viginti duobus duntaxat miliaribus inter sese distant, praeter multos pagos sint quatuor celebria oppida ac Canonicorum collegia, nempe Aernhemum, Embrica, civitas Xanthensis et Nucensis, in quibus antiqua catholica et pristina religio adhuc viget.

Facile quoque refelli potest quod asseratur Coloniensi Archiepiscopo nihil magis curae esse Ecclesiam Trajectensem quam si inter suos suffraganeos eam non haberet.

Cum abhinc paucis adhuc annis diversis vicibus, cum celebraretur Synodus Provintialis, et ageretur de correctione morum et restauratione religionis, Ecclesiae Trajectenses aut ipsarum deputati una cum Episcopo suo sint per Archiepiscopum Coloniensem ibidem vocati.

Cui etiam synodo nominatim interfuerunt venerabiles et eximii domini Jacobus Wten Engh decanus sancti Petri tanquam vicarius protempore Reverendissimi Episcopi Trajectensis et

Stephanus de Rumeler u. j. doctor, canonicus sancti Joannis Trajectensis ex parte dictarum ecclesiarum.

Ita ut ex praemissis liquido constat Archiepiscopum Coloniensem debita cura et paterna sollicitudine suam ecclesiam Trajectensem etiam prosecutum.

Et quamvis possent etiam alia multa allegari ex quibus facile posset deprehendi has literas divisionis (ut cum venia dicatur) non omnino carere surreptionis et obreptionis vitio,

Sed Ecclesiae praedictae non sunt ejus intentionis ut velint impugnare praedictas literas;

Sed humiliter duntaxat supplicare ut si Regia Majestas plane constituit erigere hos novos episcopatus, id saltem fiat sine praejudicio, detrimento et damno dictarum Ecclesiarum Trajectensium.

Esset profecto deplorandum quod tam insignes Ecclesiae Trajectenses (quae hactenus semper in fide catholica perstiterunt, ac omnis generis haereticos quantum in se fuit compescuerunt) nunc pro solatio laboris et premio fidei illis regionibus impartiri cogerentur sua bona, jurisdictiones, decimas ac jura quae a fide catholica tam turpiter desciverunt.

Descendendo nunc sigillatim ad ea per quae Ecclesiae Trajectenses, Prelati et Archidiaconi in specie per novam istam erectionem Episcopatuum sustinent se esse gravatos,

Exponant in primis Ecclesiae praedictae, Archidiaconum Ecclesiae majoris Trajectensis, qui communem cum Episcopo Trajectensi habet jurisdictionem, omnem illam, si erectio novorum istorum Episcopatuum procedat, quae sita est in partibus quatuor officiorum, Flandriae, Zelandiae, majoris partis Hollandiae, bonae partis Geldriae perditurum; ita ut nulla etiam in territorio Trajectensi sibi servaretur jurisdictio.

Reliqui quoque Archidiaconi nempe sanctorum Salvatoris, Petri, Johannis et beatae Mariae Virginis Ecclesiarum Trajectensium et alii Archidiaconi extra ecclesiam Trajectensem residentes vid: Oldenselensis, Daventriensis, Embricensis, et Aernhemensis, qui inter Prelatos et Archidiaconos Ecclesiae Trajec-

tensis sunt et habentur, omni sua jurisdictione per praefatam novam erectionem exuuntur.

Ut interim non omittamus decimas, bona, fundos, census, possessiones, feuda vasallorum, emphiteuses aliaque jura, quibus praedicti Archidiaconi una cum dictis quinque Ecclesiis privarentur.

Ecclesia quoque major Trajectensis videtur istorum novorum Episcoporum erectione plane privata omni jurisdictione juribusque episcopalibus quae habet in Westfrisia.

Ecclesiae praeterea quinque Trajectenses praeter jurisdictiones ut supra est dictum, in praedictis literis erectionis novorum Episcoporum videntur privari ab illis suis decimis, bonis, fructibus, redditibus, juribus et proventibus ecclesiasticis quae in illis regionibus et circavicinis locis ubi novi isti Episcopatus sunt erigendi, habent et possident.

Et quia Cesarea Majestas primo et deinde Regia Majestas etiam accedente solenni ipsorum juramento, promiserunt quinque Ecclesias Trajectenses una cum suis Prelatis, Praepositis, Archidiaconis, decanis aliisque Ecclesiorum membris respective conservare in suis privilegiis, exemptionibus, decimis, fundis, juribus et proventibus,

Supplicant humiliter eaedem Ecclesiae Prelati et Archidiaconi illustrissimae vestrae Excellentiae, ut praemissis attentis vestra Excellentia tantum dignetur officere apud Regem dominum nostrum clementissimum ut sua Majestas non patiatur tantum et tam enorme praejudicium et gravamen suis Ecclesiis et Prelatis Trajectensibus inferri, sed potius pro ea qua hactenus fuit in Ecclesias Trajectenses pietate et humanitate, insistendo vestigiis praedecessorum suorum easdem Ecclesias in praedictis suis juribus conservare atque negotium electionis novi Archipresulis tantisper suspendere et prorogare velit, dum de prejudiciis, incommodis et gravaminibus praedictis, praefatis Ecclesiis, Prelatis et Archidiaconis abunde fuerit cautum et prospectum.

7 Vergadering. 29 Maart 1856.

Bibliotheek. — Verslag betreffende het werk: Borneo's Wester-Afdeeling, 1e *deel. — Handvesten en keuren der stad Delft. — Muurschilderij in de Geertekerk te Utrecht.*

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van Mr. J. Dirks, te Leeuwarden:

Twee vergeten merkwaardige voorvallen te Bolsward, in 1618 *en* 1681. In herinnering gebragt door Mr. J. Dirks. (Overgedrukt uit den *Frieschen Volksalmanak.*)

In ruiling ontvangen:

Van de Académie d'Archéologie de Belgique, te Antwerpen: *Annales.* Tome XIIIe. 1e Livr. Anvers, 1856.

Van het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde, te Leeuwarden:

De vrije Fries. Mengelingen, uitgegeven door het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde. Zesde deel, 2e, 3e en 4e stuk. Leeuwarden, 1852—1853.

Idem. (Zevende deel). Nieuwe Reeks. Eerste deel, 1e, 2e en 3e stuk. Leeuwarden, 1854—1855.

Van de Société archéologique de Namur, te Namen:

Rapport sur la situation de la Société archéologique de Namur, pendant l'année 1855. *Présenté par M. le Secrétaire, dans l'assemblée générale du* 10 *Février* 1856.

Verslag betreffende het werk: Borneo's Wester-Afdeeling, 1e *deel.* Gelezen een verslag van de HH. Jhr. J. P. Cornets de Groot van Kraaijenburg en P. M. Netscher, ('s Gravenhage, 17 Maart 1856), als leden der door het Bestuur benoemde Commissie tot onderzoek van het werk van den hoogleeraar P. J. Veth: *Borneo's Wester-Afdeeling, geographisch, statistisch, historisch, voorafgegaan door eene algemeene schets des ganschen eilands*, 1e deel, (Zalt-Bommel, 1854) ten einde alzoo, overeenkomstig den wensch des genoemden hoogleeraars met hem te arbeiden aan den op-

bouw der kennis van een der gewigtigste eilanden onzer Oost-Indische bezittingen. (Zie *Kronijk* 1854, bl. 424). Dit verslag eindigt met de conclusie »om een opzettelijk onderzoek van het werk van den Heer Veth voorshands te laten rusten, dan wel, later daartoe in te roepen de medewerking van het Indisch Genootschap."

Wordt besloten het bedoelde verslag in afschrift mede te deelen aan den hoogleeraar Veth.

Handvesten en keuren der stad Delft. De Heer Dr. P. J. Vermeulen vertoont een HS. in 8°, geschreven op perkament in de 15e eeuw omstreeks 1420, bevattende de handvesten en keuren der stad Delft. Onder de handvesten bevinden zich slechts twee stukken, die niet bij Van Mieris voorkomen, en die wij hier, als niet van belang ontbloot, laten volgen. Het eerste bevat de voorschriften voor de uitoefening der regtsmagt van de Provisoren en Decani van den Utrechtschen bisschop in Zuid-Holland en luidt aldus:

Potestas provisorum et decanorum per terminos Hollandiae et Zelandiae atque limitaneos secundum moderationes infra scriptas.

In primis quod provisores et decani non molestent aliquem super periurio, pro eo quod coram secularem judicem juramentum praestitit in judicio ad dictamen legum patrie, nisi contra illum qui juravit ut tanta fama de periurio quod illa etiam iudici temporali innotescat. In illo casu corrigetur de periurio convictus per provisorem et decanum et emolimenta de correctione tamen pervenientia equaliter dividentur inter provisorem et decanum et judicem loci temporalem.

Item de confugientibus ad emunitatem ecclesiarum provisores et decani habebunt potestatem extrahendi illos, quos de jure emunitas ecclesiarum non defendit, videlicet illos, qui de cymiteriis exeuntes homines spoliant, aliena rapiunt et violentias

committunt et extunc ad emunitacionem ecclesiasticam redeunt, et alia similia crimina committentes. Et ex cunctis talibus provisor praesentare debet hujusmodi dominis episcopo et archidiacono puniendos, si convicti fuerint, per judicem ecclesiasticum seu temporalem prout qualitas delictorum egerit. Videlicet qui clerici sic extracti et quos emunitas ecclesiastica non defendit per judicem ecclesiasticum corrigantur et qui layci convicti et quos emunitas ecclesiastica de jure non defendit, ad emunitatem de qua extracti sunt remittantur defensione emunitatis nullatenus gavisuri.

Item provisores et decani pro delicto singularis personae vel singularum personarum non fulminent interdicti sententiam siue cognitione causae.

Item de clericis non portantibus tonsuram et vestes clericales alias fuit ordinatum, qui infra certum terminum eis statutum se in tonsura et vestibus clericalibus exhiberent, alioquin non gaudebunt privilegio clericali. Et cum ordinatum exstitit nunc de novo, qui volentes gaudere privilegio clericali pro eo, quod se asserunt in minoribus ordinibus constitutos, exhibeant se provisori et decano loci et faciant propriis nominibus eorum scribi pro clericis, et tales gaudebunt privilegio clericali. Et si quis praedictorum clericorum postea reperiretur delinquens enormiter, caperetur per judicem temporalem, provisori vel decano praesentandus et corrigendus secundum qualitatem delicti sui.

Item qui provisores et decani non molestent homines super violatione festorum extra synodum, nisi fuerit manifesta probatio contra impetendos seu molestandos, quos tunc provisores et decani poterunt convictos de violatione corrigere et non nisi per justitiam temporalem ad reparationem aggerum aut aliarum rerum servando servari non poterunt compellantur.

[Dit laatste is in de bijgevoegde vertaling dus uitgedrukt: Ende si sullen worden gedwonghen tot wedermaken der diken off ander dinghen die tonende niet en worde ghehouden, tonende dat is al so veel te segghen als niet toonen].

Item de fornicatoribus, adultrantibus et aliis delinquentibus

observetur consuetudo hactenus observata, hoc salvo quod mulieres maritate non vexentur super fornicatione seu adulterio nisi fornicatio sit publica vel sit accusata in synodo.

Item quod non molestentur aliqui per monitiones aut excommunicationes nisi prius ita legitime citati fuerint, quae citatio probabiliter credi possit ud ipsorum notitiam pervenisse.

Item quod provisores et decani de citationibus suis, actis judicialibus in receptionem pecuniarum non excedant, sed se conforment in praemissis observancie Trajectensium curiarum.

Item de proclamationibus et absentiis recipiatur sicut est extactum [als ghetaxeert is].

Item quod officium provisoris et decani in quolibet decanatu per unam duntaxat personam ydoneam excerceatur.

Item quod incole patrie, in quibus potestas provisoris et decani se extendit, non citentur Trajecti ad instantiam aliorum incolarum ejusdem patrie, dummodo citandi realiter in effectu juri parere voluerint coram provisore et decano, et provisor et decanus ammoto quolibet impedimento libere valeant judicare.

Item quod de bonis clericorum ad reperfectionem aggerum et aqueductuum ac viarum publicarum quod de consuetudine patrie hactenus est servatum de prediis laycalibus.

Het tweede stuk is eene verklaring van schepenen en gezworenen van 's Hertogenbosch van 1259, waaruit blijkt dat de schepenen van Delft in twijfelachtige gevallen te 's Bosch raad kwamen vragen en in zoover zij niet vroed waren, daár ter hofvaart gingen.

Universis tam praesentibus quam futuris praesens scriptum visuris scabini jurati et tota universitas de Buscoducis salutem et agnoscere veritatem. Universitati vestrae praesentium testimonio declaramus quod burgenses de Delff idem jus, quod nos habemus, optinebunt et cum de aliquo judicio dubitaverint pro eodem requirendo ad oppidum nostrum de Buscoducis venient et ibi et non alibi requirent. Et nos secundum jus nostrum

de quo requisiti ab ipsis fuerimus, favorabiliter discernemus. In cujus rei testimonium praesens scriptum eisdem contulimus nostri opidi sigillo roboratum. Datum anno dm̄ millesimo ducentesimo quinquagesimo nono mense julio.

Achter de handvesten volgen de keuren naar de onderwerpen gerangschikt, waaruit wij slechts een paar bepalingen hier kunnen mededeelen, vooreerst een paar, die over de zeden van de vrouwen te Delft geen gunstig licht verspreiden:

Waert dat twe vrouwen dorpeliken ende leliken scelten, worden si daer off verwonnen mit witachtighen oirkonden, vrouwen off mannen, sij zullen den steen draghen also verre alst den scepenen goetdunckt opens hooft ende sonder ommecleet. Ten waer of haer man wilde gheven xxv ℔ voor haer ghelde.

Voert wye wiven helde in sijn huys, die oncuishede daer in dreven, mocht men bedraghen mit oirconden, verbeurde xii sc.

Voorts eenigen van anderen aard:

Wat an de lijve strafbaar is, kan alleen betuigd worden door poorters geervet elx tot x ℔.

In gheen stoven off in bordelen, daer hem enyghe diernen laten bruden om ghelt, gheen vier noch licht barnen twissche tsavonds dat die clocke ix slaet ende tot des uchtends dat die wachter de dach blaest.

Voert sullen die blut laten tzij wijf off man haer bloet bedelven ende dat also bewaren dat ter gheen croninghe off en come bij xxx sc. — Ende dat bloet van horen veynsteren doen inden somer voor der tiender ure ende inden winter voir die elfte ure bij de selven boete.

Voert en moet gheen vrouwe doen bidden te kinderman meer dan xv vrouwen totten vroedeweve bij xii sc.

Terwijl uit het hoofdstuk Hilic-, weeskinder-erve- of erfhuis wij eenige bepalingen overnemen, die ons de zorg des geregts voor de weeskinderen en stads kinderen aantoonen, vóór de oprigting der afzonderlijke weeskamers.

Hilic, weeskinder-erve- of erfhuys.

Wat man off wijf in wittachtighe hielick vergaderen ende enigherhande hilixe voerwaerden maken van enighen goede off ander voirwaerde, die sullen comen voir raedsluden off vier scepenen eer sij malcander beslapen ende laten haer voerwaerde registreren. Ende dit sel wesen scepen kennis. Ende wye des nyet en dede, daer mach men voirt an onsculde voer doen — mer alle scult selmen betalen naden rechte van de stede eer dat die hielixe voirwaerde voirtganc hebben sel.

So wat scult, dat enyghen weeskinderen registreert werde, die scepen kennis en sel nyet langher duren dan waent die weeskinder xv jaer out sijn.

Voirt waer yement op sijn dootbedde begheerde voechde van zijnen kinderen ende die core, dien soud men sijnen kinderen sette, op dat hi in gheen ander voechde van anderen en is.

Die raetsluden doen ghebieden dat alle dieghenen die voechde van weeskinderen sijn, dat die haer rekeninghe daer off maken twisschen nu ende groten vasten avond naestcomende, want sij daer na rekeninghe daer off horen willen. Ende wye des nyet en dede dien soud men dien ontghelden, so dat een ander hem hiede mochte.

So wye sijn gelt qualiken toebrenghet en den gherechte dan van sijnen maghen angebrocht wort, so dattet gherechte dunct dattet oerbaer is, dat selmen dan openbaerlic in die kerck doen roepen ende maken daer off der stat kind. Ende wanneer dattet also geopenbaert ende gheropen is, so selmen van des stats kint gheen recht doen, van dat hi coept, vercoept, verset, verteert, mit spelen verliest, noch van gheenrehande zaken nyet meer verbueren die sijn goede teghen draghen, dan tgherecht hem toe setten daeghelix te verbueren ende te versetten. Behoudelicken mijnen heer sijnes rechts van sinen boeten. Ende wanneer den vrienden voirs. weder goet dunct dat hi hem wel regiert ende den rechte dat anbrenghen, so sel hi weder wesen sijns selfs voghet als tgherecht dat dan weder in die kerc doet condighen.

Muurschilderij in de Geertekerk te Utrecht. Jhr. Mr. B. J. L. de Geer spreekt, naar aanleiding van enkele overblijfselen van muurschilderijen, gevonden in het koor der Geertekerk te Utrecht, over de schilderijen die eenmaal de muren van het koor dier kerk hebben versierd, blijkens de berigten daaromtrent in het werk: *Historia S. Gertrudis principis Virginis, primae Niuellensis Abbatissae: Notis et figuris aeneis subinde illustrata, operâ et impensâ Josephi Geldolphi a Ryckel Abbatis S. Gertrudis Louanii, anno* 1637, waarin wij lezen hoe, in 1314, de buiten de stad bij de kapel van St. Anna gelegene parochiekerk van St. Geerte werd verwoest en daarom overgebragt binnen de muren der stad, waar Gisbertus Oude, regulierkanunnik, die het eerst bestuurde, en hoe die tot gebruik der Gereformeerden werd ingerigt, ejectis et expictis Christi divorumque imaginibus et ipsius Gertrudis, ad cujus pedem glices et mures cursitabant, bl. 487. Op bl. 614 komt eene beschrijving der Geertekerk voor, waaruit wij zien, dat deze kerk in- en uitwendig overigens denzelfden vorm had als zij nu nog heeft; dat op het midden van het koor, waartoe men met trappen opging, zoo als nog het geval is, een ingens sarcophagus, een groot monument, te zien was met het opschrift: Sepulcrum Genealogiae de Lochorst, van welk geslacht reeds vroeger hier eene kapel gesticht was, en dat in fornice chori geschilderd was Christus het laatste oordeel houdende, Christus judicans censorio die; dat in het schip der kerk, met hout gedekt, de beelden gezien werden van de H. Maagd, de twaalf Apostelen en van St. Geerte, »in fornice autem navis D. Virgo, xii Apostoli, St. Gertrudis ac ejusmodi imagines ad humanam magnitudinem conspiciebantur, ante paucos annos gypso et cerussâ obductae;" dat aan het eind tegen den toren een organum pneumaticum aanwezig was, en ter zijde des torens twee kapellen, quarum alteram baptisterio serviisse credibile est, terwijl toen nog de kerk geheel vrij op het kerkhof stond. In haar waren vijf broederschappen gesticht (bl. 754), van het H. Kruis, van St. Anna, van St. Antonius, van St. Geerte en

van de H. Maagd. Hierdoor wordt het berigt bij Van Heussen, *Historia episcopatuum*, I, p. 90, aanmerkelijk aangevuld.

8 Vergadering. 12 April 1856.

Bibliotheek. — Proces over het rectoraat der kerk van Ryeland. — Proces-verbaal van het breken van het zegel van Karel V op het hof van Holland in 1555. — *Gedicht uit de eerste helft der* 16e *eeuw.*

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van Mr. J. Dirks, te Leeuwarden:

Serverinus Feyta, of Leuven door Maarten van Rossem in het jaar 1542 *berend.* Eene voorlezing met aanteekeningen door Mr. J. Dirks. (Overgedrukt uit *De vrije Fries*, nieuwe reeks, deel I.)

Proces over het rectoraat der kerk van Ryeland. De Heer Dr. P. J. Vermeulen vertoont een perkamenten rol, bestaande uit eene reeks aaneengevoegde perkamenten bladen, ter lengte van ongeveer 20 N. ellen, en bevattende de akten van een proces over het rectoraat der kerk van Ryeland (Rieland, bij Smallegange, *Chron. van Zeeland*, p. 709) gevoerd tusschen het kapittel van Middelburg en den Heer der plaats in 1350, voor verschillende geestelijke geregten.

Proces-verbaal van het breken van het zegel van Karel V op het hof van Holland in 1555. Medegedeeld door Mr. H. Hooft Graafland.

Opten dach van huyden compareerde inde camere vanden Rade van Hollant Heeren Gerardt, heer van Assendelft, Eemskerk etc., ridder, eerste raet, presiderende inden selven hove ende heeft in presentie van die vanden rade hier onder genomineert, doen casseren en aen stukken slaen bij Andries de smit opt hof alhier, het oude zegel vander justitie van wegen

de k. mat. (Karel V), als grave van Hollant, tot noch toe gebruikt, exhiberende daer beneffens het nyeuwe zegel van sconincxs van Engelants (Philips II, gemaal van Maria Koningin van Engeland) wegen gedaen maiken omme tselve voortaen te gebruiken, versoekende hier van acte, die hem bij den voors. hove verleent is. Actum bij Hegers, Suys, Snoukaert, Nijdtsen Boot, Droogendijk, Weitszen, raetsl. van Hollant, opten xxiij Decembris xvclv. In kennisse van mij, getekent, J. Van Dam.

Gedicht uit de eerste helft der 16e *eeuw.* Medegedeeld door Jhr. Mr. B. J. L. de Geer.

Het gedicht of liever de rijmelarij, die wij gaan mededeelen uit een HS., toevallig door ons gevonden, is de aansporing van een man dier dagen tot de Hollanders gerigt, zoo het schijnt, tot het ondernemen van den oorlog tegen Lubeck, waarvan in 1533 sprake was. Vgl. *Divisie-Chron.* II. fol. 33 verso, Wagenaar, *Vad. Gesch.*, V. p. 54. *Beschrijv. v. Amst.*, I. p. 230, Altmeyer, *Histoire des relat. comm.*, p. 270. Van dezen oorlog kwam niets, maar wij zien er de stemming uit, die toen bestond:

O ghij Hollandsche steden algemeen!
Den tijt is verleden, dat ghij voor den Graef van Hollant quaemt,
Ende claegden over de Oostersche steden,
Wat verdriet dat zij ons deden,
Op de zee. De Graef heeft gaern gehoort
Haer woort,
Ende heeft verstaen haer sinnen,
Ende gaf haer oorlof tsij den Leeu
Uyt den banden souden doen springen.
Ende zij zijn met dit antwoort wederomme gegaen.
Wat ist, dat zij hebben gedaen?
Schepen maecten zij te reeden ter zee
Ende zijn ter zeyle gegaen;

Dat haer Godt geleyde, haren zeyn was regtevoort,
Soo wie zij zaghen bij comen, zij waeren
Onvertsaegt ende quaemt haer terstond aen boort,
Seggende: geeft u gevanghen,
De Graef heeft ons oorlof gegeven, den Leeu is uiter banden,
Dus schrijven wij ons door de werelt al
Godts vrient ende des werelts vijandt.
Al dit gerucht is voor alle man gecomen,
Spagnaerts, Fransoysen, Engelschen, Oosterlingen, Schotten,
Zoo zij waren ende van waer zij quamen, zij hebbense al
genomen.
Dit geschiede mennigen tijt ende dach
Dat men de Hollanders zoo zeylen sach
Met veel schepen ende die toegemaect met volck ende ge-
schut wel sterck
Al op de oest onder tnieuwe werck,
Daer hebben zij gemeyn gehouden, om eenen nieuwen raet
te vinden,
Hoe zij die schepen voor Hamborg wel souden konnen ge-
winnen,
Onder eycken hout, dat zij lagen toegetakelt,
Met geschut, als men wel saghen,
Waeghalsen hebben de Hollanders uyt gemaect.
Int cort, aen de schepen zijn sij geraect
Zij hebben die van Hamborg ter spijt genomen
Ende zij zijn met de selve schepen tot Amsterdam gecomen,
Die ander Oostersche steden hebben dit vernomen
Als Zye, Zwol, Dantsic etc. Alst is voor hem gecomen,
Wat de Hollanders bedreven,
Indien zij met hem niet in peyse mochten comen,
Soo mosten zij de zee met alle haer schepen begeven.
Te Lubeke hebben zij raet gehouden, hoe sijt souden be-
ginnen,
Seggende: aldus en doocht toch niet, wij en mogen ter zee
niet gewinnen,

Wij willent aen den Graef van Hollant versoecken
Mochten wij met hem ende zijnen onderzaten peys gewinnen.
Int cort zij zijn in den Hage gecomen,
Nae den Graef hebben zij vernomen,
Den Graef en wilde hem niet laeten vinden,
Hij was in Henegouwen of in Picardyen,
Waer zij hem sochten, zij en konden hem niet vinden.
Dit gebeurde soo menighen dach,
Soo quamen daer van Spagnaerts, Francoysen, Lombaerden,
Bretoenen, Engelsch ende Schotten soo grooten geclach,
Al over den Graef zijnen onderzaten,
Ende zij begeerden met hem over te comen opdat zijt souden laten,
Ende den Leeu weder aen banden doen binden,
Opdat hij niet meer uyt en zoude springhen.
Dit is geschiet als ons de cronijck wel breet bewijst.
Waer is nu den moet, ghij Hollanders, want ghij lijdt,
Dat men nu aen u seycken (?) die alle de werelt in dwanck
Hier omtrent konde brenghen, ghij sijt nu malder
Dan kinderen, omdat ghij hierom niet en doet,
Ghij moet zijn sot, mal of onwijs ende niet vroet.
Ick heb dickwils hooren seggen,
Mochtmen partyen nederlegghen,
Hollant waer tbeste lant dat men in Duytscher lant vanck,
Want het heeft en gouden boom,
O Edele Heeren, ghij sijt in droom,
Luycket op u ooghen, wort onwaken
Ende wilt u pooghen om te wraken,
Ende weest op de been, het is meer dan tijt,
De helft sij dy quijt,
De ander helft wil korts vergaen
Of ghij moetet al te zamen wederstaen.

Wij deelen dit mede, zoo als wij het gevonden hebben, met al zijne onnaauwkeurigheden, en zonder te durven verzekeren

dat het niet eenmaal toen ter tijd zou zijn gedrukt; sints bleef het althans onbekend, en de geschiedkundige volkszangen uit de eerste helft der 16e eeuw zijn zoo weinige als die uit de tweede helft talrijk.

In hetzelfde HS. volgt hierop onder het opschrift: *Nieuwe maren begonnen int jaer duysent vijfhondert vier en dertich. Merckt wel*, eene aanteekening van hetgeen meest belangrijk in Amsterdam voorviel in dit en het volgend jaar, waarin vele berigten omtrent de vervolgingen tegen de wederdoopers. Omtrent de verschillen met Lubeck vinden wij slechts het vertrek van Cornelis Banning uit Amsterdam, in het einde van Januarij 1535, naar Brussel en van daar met de keizerlijke ambassaten naar den lande van Oistlandt om dach te houden met de rebellen van Lubec, vervolgens het ontvangen van een brief van dezen afgezant bij den burgemeester van Amsterdam, den 2en April, meldende, dat men met den Lubeeckschen geen peys heeft konnen maken en vervolgens den 7en April, dat men met hen een vierjarig bestand had getroffen op alsulcker manieren als van datum den xxvi Martii binnen Hamburg gemaect waer. De schrijver voegt er bij: Godt geve dat het salich moet wesen.

9 Vergadering. 26 April 1856.

Bibliotheek. — Hollanders op het eiland Amak. — Ontdekking van een oud Vlaamsch drukwerk. — Geheime briefwisseling van Bilderdijk.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van de Société libre d'émulation de Liége, te Luik:

Annuaire de la Société libre d'émulation de Liége pour l'année 1856. Liége, 1856 [1]).

Van den Heer R. Chalon:

Un esterlin de Henri III contrefait par Thierri, comte de

1) Als een vervolg op den *Almanach de la Société d'Emulation* pour 1783, 1784, 1785, 1786, 1787 et 1789.

Clèves. Par R. Chalon. — *Poids monétiformes du midi de la France. Un quarteron de Mirepoix portant la date de* 1310. Par le même. — *Monnaies de Navarre frappées au nom du Roi Ferdinand d'Aragon;* par Renier Chalon. Bruxelles, 1856. (Allen. Extraits de la *Revue de la numismatique belge*, t. VI, 2e série.)

Van Jhr. W. F. Trip van Zoudtlandt, te Uitwijk:

Confession de Foy, Faicte d'vn commun accord par les fideles qui conuersent és paysbas, lesquels desirent viure selon la pureté de l'Euangile de nostre Seigneur Iesus Christ, M.D.LXI. Réimprimé textuellement par Jules-Guillaume Fick. Genève, 1855 [1]).

In ruiling ontvangen:

Van de Kon. Akademie van wetenschappen, te Amsterdam:

Verslagen en Mededeelingen. Afdeeling Letterk. 1e Deel. 3e Stuk. Amst., 1855.

Idem. Afdeel. Natuurkunde. 4e Deel. 2e Stuk. Amst., 1856.

Van de Société scientifique et littéraire du Limbourg, te Tongeren:

Bulletin. Tome III. 1er Fascicule. Tongres. Mars, 1856.

Hollanders op het eiland Amak. De Heer Dr. J. G. Burman Becker te Koppenhagen zendt aan het Genootschap ten geschenke eenige afbeeldingen van de kleederdragten der boeren op het eiland Amak en deelt bij die gelegenheid het volgende mede:

In 1516 liet onze koning Christiaan II vierentwintig huisgezinnen uit Waterland (in Holland) komen en wees hun grond ter bewoning aan op het eiland Amager(Amak). Dit eiland is 1 vierkante geographische mijl groot en zoo digt bij Koppenhagen gelegen, dat men er een gedeelte van die stad op

1) Zie over dit werkje, waarvan het origineel, zoover bekend, eenig overgebleven exemplaar door Jhr. Trip aan de Koninkl. bibliotheek te 's Gravenhage ten geschenke is gegeven, *Algem. Konst- en Letterbode* van 1856, bl. 132.

gebouwd heeft. De bodem, van nature een zandgrond, is door de nabijheid der genoemde hoofdstad zoo vruchtbaar geworden, dat de bevolking van het eiland tegenwoordig 4800 zielen bedraagt. De boeren hebben nog hunne oude kleederdragt. Lang behielden zij hunne eigene regtspraak met een schout, maar dit is thans veranderd. In mijn tijd heeft ook het prediken in de Hollandsche taal opgehouden, die niemand meer verstond. De bewoners zijn arbeidzaam en hebben vroeger den tuinbouw zeer bevorderd, maar nu het koren zoo duur is geworden en veel groenboeren rond de stad wonen, kweeken zij dezelfde voortbrengselen als de andere boeren. Christiaan II gaf hun grond ter bebouwing in twee dorpen, doch hunne kleeding wordt thans in al de 9 dorpen van het eiland gedragen. De Hollandsche namen van Pieter, Claas, Dirk, worden alleen op dit eiland aangetroffen.

Ontdekking van een oud Vlaamsch drukwerk. Medegedeeld door den Heer J. H. van Dale, te Sluis.

Gelijk men eenmaal fragmenten van de oudste drukwerken in Nederland ontdekte aan of in den band van oude werken, zoo mogt het mij ook onlangs te beurt vallen, van tusschen den verscheurden band van een cartularium der stad Sluis eenige bladen te voorschijn te halen, die behooren tot een werkje, dat wegens zijn zonderlingen inhoud onze aandacht verdient, en, wegens den *tijd* wanneer, en de *plaats* waar het gedrukt werd, de belangstelling van deskundigen, onzes inziens, overwaardig is.

Aan het slot van het werkje leest men:

Hier zijn volmaect prenosticaten Johannis Laet.
van Borchloen vuytgheghenen des iaers lxxxi.
Gheprendt Taudenaerde.

Wij zien dus uit het slot, dat de schrijver Johannes Laet van Borchloen heet; dat zijn werk voorspellingen bevat over het jaar 1481; in dat jaar zelf is uitgegeven, en dat het te Ou-

denaarden in Vlaanderen is gedrukt. Hooren wij wat de schrijver zegt in den aanvang van zijn geschrift, waarop wij het voorgaande gronden: »Want ic Johannis Laet van Borchloen, zeer simpel in dezer consten der astronomien, dit aldus weet, dat alle dync bi den wille van Gode hier op der eerden van boven wert geregiert, ende de loop des hemels nemmermeer stille ne staet. So willic scriven hoe hem dit *toecomende* jaer van 1481 hebben sal in vele dynghen. *Int jaer naestleden screef ic*, dat wij te sorghen hebben voor drie quade toecomende dynghen, als hoorloghe, sterfte en dieren tijt." Uit dit laatste nu blijkt, dat ook in het jaar 1480 de schrijver zijne voorspellingen in druk heeft uitgegeven, daar hij er van spreekt als van eene bekende zaak. Hij draagt zijn werk op aan den »alder eerweerdichsten in Gode, heer Lodewijc van Borbon, bi der gracien Gods, bisscop van Ludyc, hertoge van Buylgoen, grave van Loen." Des schrijvers prenosticaten loopen over de »dispositie en 't wesen van dit geheel toecomende jaer, hoe hem de tijt hebben sal in de veranderinghe der lucht." Hij verdeelt daartoe het jaar in vier deelen, elk deel van drie maanden, en schrijft »hoe hem elc deel hebben sal in de veranderinghe der lucht", d. i. de winter, de lente, de zomer en de herfst. »Van de dispositie en 't wesen hoe haer de lente hebben sal" geeft de schrijver daarenboven nog eene opmerkelijke figuur of afbeelding, waarin de teekenen van den dierenriem, enz. prijken. Ook van de overige jaargetijden, moeten, blijkens den inhoud des werks, zulke figuren bestaan hebben, édoch deze zijn ons niet ter hand gekomen. Het geheel eindigt met eene voorspelling betrekkelijk den doorluchtigen, glorieusen, vermogenden prins Maximiliaan, in de geschiedenis van die dagen overbekend, wien eere en voorspoed wordt toegezegd. Wij voegen hier ten slotte nog bij, dat aan het einde van het werkje, op het laatste blad, eene figuur is afgedrukt, die wel eenige overeenkomst heeft met eene groote versierde schoppen-afbeelding, op de kaarten van het kaartspel voorkomende.

Wanneer wij thans eenig onderzoek instellen naar den ver-

moedelijken drukker van onze prenosticaten, dan zien wij, dat, na Dirk Maertens, die in 1473 te Aalst, en Colard Mansion, die in 1474 of 1475 te Brugge aanving te drukken, men *geene drukkers in de eerstvolgende jaren* in Vlaanderen zag optreden. De oorlog, dien Lodewijk XI in deze provincie ontstoken had, om zich meester te maken van het rijke erfdeel, dat Karel de Stoute zijner dochter Maria van Bourgondië had nagelaten; de binnenlandsche verdeeldheden, die de doodstraf van Hugonet en Imbercourt, Maria's trouwste raadslieden, ten gevolge hadden, hebben niet weinig bijgedragen om de beoefening der kunsten en wetenschappen te stuiten. Eerst in 1480 was het, dat Arend of Arnold de Keysere (Arnoud l'Empereur, Arnoldus Caesaris) te Audenaerde de drie volgende belangrijke werken uitgaf: 1°. *D'Ystorie van Saladine* (in 1636 rijmregelen), waarvan tot den huidigen dag slechts twee exemplaren bekend zijn: het eene berustende in de bibliotheek der stad Haarlem, het andere bij den heer professor Serrure, te Gent, die, als lid van de Maatschappij der Vlaamsche Bibliophilen, in 1848, een herdruk van zijn boekjuweeltje bezorgd heeft, uitsluitend bestemd voor zijne medeleden, die ten getale van 36 zijn. De zeldzaamheid van het werkje heeft dus daardoor, betrekkelijk, weinig geleden. 2°. *Hermanni de Petra, Sermones L super orationem dominicam.* 3°. *De quatuor novissimis, ou les quatre choses derniéres, auxquelles la nature humaine doibt touiours penser*, klein in 4° met vier houtsneden, waarvan slechts twee exemplaren bekend zijn, dat des Heeren P. C. van der Meersch en dat der bibliotheek van de Gendsche universiteit. Van Audenaerde bragt de Keysere zijne persen naar Gent over, waar hij sinds 1483 verscheidene werken drukte, waarvan de *Guillermi Parisiensis rethorica divina*, en *Vijf boecken Boecii de consolatione philosophiae* de belangrijkste zijn. Van 1485 tot 1490, zijn sterfjaar, vindt men geen gejaarteekend werk, dat zijne pers heeft verlaten. Uit de *Recherches sur la vie et les travaux de quelques imprimeurs belges, etc. par P. C. van der Meersch, avocat, conservateur des Ar-*

chives de la Flandre Occidentale, etc. Gand, 1844, waaraan wij het voorgaande hoofdzakelijk ontleenen, blijkt dus, dat in Vlaanderen, van 1470 tot 1480, geene dan de drie bovengenoemde drukkers met name bekend zijn, en het derhalve hoogst waarschijnlijk is, dat Arend de Keysere, te Audenaerde, de drukker is onzer prenosticaten, ja, des te waarschijnlijker, wijl de la Serna Santander in zijne *Dictionnaire bibliographique choisi du quinzième siècle, etc.* bepááld zegt, dat hij de éénige bekende drukker is der stad Audenaerde in de vijftiende eeuw. Deze waarschijnlijkheid is, na aan hevige weerspraak onderworpen te zijn geweest, tot zekerheid gebragt door den Heer P. C. van der Meersch, die in den *Messager des sciences historiques, des arts et de la bibliographie en Belgique, Année* 1855, 4e *livraison*, onder den titel van *Un mot à propos de la découverte d'une édition inconnue, imprimée à Audenaerde vers* 1480 een hoogstbelangrijk artikel heeft gewijd aan de beschouwing van den drukker en schrijver der prenosticaten. De heuschheid van dien geleerde, die ons verpligt heeft met de toezending van gemeld WOORD, stelt ons in staat tot de mededeeling van het volgende. Aldus spreekt hij: »Quoique nous n'ayons pas eu l'occasion d'examiner les feuillets découverts à l'Ecluse, nous n'hésitons pas cependant, après avoir lu attentivement les pièces produites au débat, à adopter l'opinion émise par M. van Dale. Un point qui est incontestable, c'est que la pronostication de Jean de Laet a été imprimée à Audenaerde; les termes de la souscription ne peuvent laisser aucun doute à cet égard. — — — — Ce qui doit du reste lever tous les doutes, c'est qu'un des feuillets découverts est orné d'un fleuron, que M. van Dale compare à une double carte de pique entourée d'ornements, et qui après vérification, sera reconnu être la marque d'Arnoud de Keysere, que nous reproduisons ici." In waarheid, de door den Heer van der Meersch medegedeelde afbeelding is letterlijk die, welke op het laatste blad onzer prenosticaten gevonden wordt.

Wat den schrijver Johannes Laet aangaat, daaromtrent deelt

ons de kundige v. d. M. het volgende mede: »M. le comte de Becdelièvre-Hamal nous apprend [1]) que Jean de Laet est né à Looz-le-Château (Borchloen) et qu'il se rendit surtout fameux par sa prédiction que l'année 1482 serait funeste aux Liégeois par la peste, la famine et la guerre; ce qui a eu lieu en effet, ajoute le biographe. Nous possédons de ce célèbre astronome liégeois, précurseur de Mathieu Laensberg, outre la pronostication découverte par M. van Dale et celle mentionnée par M. de Becdeliévre, une autre pronostication, intitulée: *pronosticatio anni praesentis lxxvii et lxxviii*, *per* Joannem Laet de Borchloen, dédiée à *Très révérend Père en Dieu Monseigneur de Bourbon, par la grâce de Dieu et du Saint-Siège évêque de Liège*. Cette pronostication de format in 4°, imprimée à Paris, se termine par cette souscription *Explicit pronosticatio anni lxxviii impressa Parisii* (*sic*) *circa nostram dominam sub intersisnio sancte Catherine per Richardum Blandin et Guillermum Frenier* [2])."

Gaspard, de zoon van Johannes Laet, onderscheidde zich, even als zijn vader, door zijne pronosticatiën.

Nog is bekend een sterrekijker Alphonse de Laet, »médecin et amateur de l'art d'astrologie." De Heer Van der Meersch eindigt met de volgende woorden: »Nous espérons que M. van Dale donnera prochainement une description exacte des précieux fragments qu'il vient d'arracher si heureusement à la destruction."

Eerlang hopen wij aan het uitgedrukte verlangen van den Heer v. d. M., in onze Bijdragen tot de Oudheidkunde en Geschiedenis, inzonderheid van Zeeuwsch-Vlaanderen, te voldoen.

Geheime briefwisseling van Bilderdijk. De Heer Dr. J. J. F. Wap deelt mede, dat Bilderdijk na zijne uitzetting in 1795 met

1) Comte de Becdelièvre-Hamal, *Biographie liégeoise*, t. I, p. 167.

2) Hain, *Repert bibl.*, N°. 9827.

(Men zie *Nieuws- en Advertentieblad voor Zeeuwsch-Vlaanderen*, 1855, N°. 91, 95, 97, 101, 102; 1856, N°. 118. Bijblad *De Eendragt*, *veer-*

zijne vrienden geheime briefwisseling hield door middel van een door Bilderdijk geëtst vrijheidsbeeldje, hetwelk aan het hoofd der brieven gesteld was, terwijl in de brieven zelve aanmerkingen op het beeldje gemaakt werden volgens een daarbij behoorenden sleutel. Het koperen plaatje, waarmede het vrijheidsbeeldje op de brieven werd afgedrukt, behoort thans in eigendom aan de Koninklijke Akademie van Wetenschappen, doch was vroeger in het bezit van den Heer B. Klinkert, die er 12 afdrukken van nemen liet, waarvan de Heer Wap er thans een aan het Genootschap ten geschenke aanbiedt met den door genoemden Heer Klinkert afgeschreven daartoe behoorenden sleutel, terwijl hij de vraag voorstelt, of aan de leden ook brieven van deze geheime correspondentie van Bilderdijk bekend zijn?

10 Vergadering. 10 Mei 1856.

Bibliotheek. — *Overblijfselen van Geert Grote en Florens Radewijns.* — *Gezantschap naar den koning van Mataram in* 1632. — *Brief van den kerkeraad van Middelburg aan de kerken van Engeland*, 5 *Junij* 1673.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van Mr. H. O. Feith, te Groningen:

Register van het Archief van Groningen, door Mr. H. O. Feith. Chronologisch gedeelte. 1631—1756. Vierde Deel. Groningen, 1856.

Van Mr. A. Telting, te Franeker:

Levensberigt van Mr. Daam Fockema.

Van Dr. C. A. Engelbregt, te Doesburg:

Iets over de spelling van Grieksche en Latijnsche eigennamen. (Overgedrukt uit de *Bijdragen tot de kennis en den bloei der Nederlandsche Gymnasiën.*)

tiendaegsch Tydschrift voor letteren, kunsten en wetenschappen, 10e *jaer*, N°. 12, 14, 16, en 18. *Gazette van Audenaerde*, 1855, N°. 47; *Un Mot*, enz.)

Overblijfselen van Geert Grote en Florens Radewijns. De Heer Dr. J. J. F. Wap deelt mede uit *De Godsdienstvriend*, D. 76, n°. 4, April 1856, bl. 182, hoe den 1en October 1855 uit Xanten naar Deventer overgevoerd werden de eerwaardige overblijfselen van Geert Grote en Florens Radewijns, de stichters der broederschap van 't Gemeene leven, waarvan de een is overleden den 20en Augustus 1384 en de laatste den 24en Maart 1400. Deze gebeenten werden in 1697, bij het breken in eenen muur van het moeder-fraterhuis te Deventer, achter ijzeren traliën gevonden. De mare daarvan verpreidde zich, en een afgezant uit het toen nog bestaande fraterhuis te Emmerik kwam ze vragen van den magistraat. Den 7en Mei van dat jaar werden ze door Hermanus Petri, die later rector of superior werd, naar Emmerik overgebragt. Toen het fraterhuis aldaar, ingevolge keizerlijk decreet, gedagteekend St. Cloud den 11en November 1811, werd opgeheven en de laatste fraterheeren den 1en Januarij 1812 uiteen gingen, vertrouwde men de bewaring van de gebeenten der stichters aan den jongste hunner toe.

Het kerkbestuur van Deventer, de stad waar Geert Grote werd geboren, waar hij en Florens Radewijns zijn gestorven, en waar de beroemde broederschap is ontstaan, na eenig navorschen onderigt, waar zich thans deze beenderen bevonden, verzocht ze terug. De WelEerw. heer Johannes Theodorus Theyssen, thans pastoor te Xanten, die ze bewaarde, na hierover de WelEerw. heeren Johannes Reymer, een 90jarig grijsaard te Emmerik, en Gerhardus Mulder, thans pastoor te Oud-Zevenaar, met Z. Eerw., de eenigsten der nog levende fraterheeren, geraadpleegd te hebben, voldeed aan dat verzoek. Eene commissie begaf zich naar Xanten, en van de overgave werd een proces-verbaal in dubbel opgemaakt, waarvan een exemplaar bij de gebeenten werd gevoegd, die bestaan uit de twee zuiver bewaard gebleven hoofden, benevens vier beenderen. Zij zijn thans in een gothiek kastje gevat, dat voorzien is van dezelfde Latijnsche opschriften, die ze in het klooster te Emmerik hebben aangeduid:

Capita . et . ossa . venerandi . viri . et . devotissimi . diaconi . Gerhardi . Magni . et venerabilis . patris . Florentii . Radewini . primorum . fundatorum . F. F. clericorum . communis . vitae . A° 1697 7 Maii Daventria Embricam translata et reposita ; etc.

Gezantschap naar den koning van Mataram in 1632. Medegedeeld door Mr. J. A. Grothe.

Omtrent het verhaal van dit gezantschap, hetwelk door mij wordt medegedeeld naar een HS., kennelijk uit dien tijd afkomstig, vergelijke men Valentijn, *Beschrijving van Oud en Nieuw Oost-Indien*, deel IV, bl. 94.

Int jaer ons Heeren 1632 den 2 April sijn wij van Batavia tseyl gegaen met ons twe jachten genaemt Wessanen ende t'ander Diemen, hadden tot opperhoofden als commandeur de heer ontfanger Cornelis Maseyck ende Wagensvelt als vice-commandeur, dewelcke last hadden om met den coninck van den Mattaram pais te maecken.

Den 19 dito hebben voor Japara ons ancker laeten vallen. Den 22 dito is daer een moor aen lant gegaen om den Gouverneur die op Japara lagh te ondervragen, dewelcke een goet antwoert ende vrundelijck bescheyt gaff, daer op den ontfanger den 25 dito een treffelijcke schenckagie aen lant heeft gesonden, twelck de Gouverneur ontfangen heeft, ende seyde dat wij noch 7 a 8 dagen souden wachten tot bescheyt van de Coninck quam.

28 dito heeft de voors. Gouverneur aen boort gesonden ende geseyt dat de Coninck wel tot peys gesint was ende dat wij vrij aen lant mochten comen coopen ende vercoopen nae ons beliefte, ende oock dat hij brieven van den Coninck hadde, die hij naer Batavia aen onsen heer Generael moste stieren: ons volck dat gelovende hebben daerop den 30 April beyde boots met 24 persoonen ende een swart aen lant gestiert, souden de brieven, soo wij meenden van den Coninck gecoomen waren ontfangen, maer sij hebben ons met alle man gevat ende swaerlijck gebonden, ende met beyde beenen int block

geeloncken, soo dat wij niet beter en dochten of sij souden ons datelijck omt leven gebracht hebben.

1 May hebben sij ons des morgens vroegh van daer geleyt te lantwaert in, wij seer bedroeft sijnde, wisten niet waer sij ons brengen souden.

8 May sijn wij bij het hoff van den Coninck gecoomen ontrent 30 mijlen van Japara; smiddaghs sijn wij voor den Coninck verscheenen, seer hart gebonden, die welcke ons vraeghde waerom dat de heer ontfanger niet meede aen lant gecomen waer, oock dat wij geen pais en meenden, maer quamen om te bespieden, voorts bleven hart gebonden en van veel volck bewaert.

10 dito sijn wij de twede mael voor den Coninck gebracht, de welcke ons straffelijck liet vragen ende seggen soo wij niet besneden en wouden wesen ons datelijck het hooft af souden laeten slaen, waerop wij antwoorden met alle man liever te sterven als besneden te worden; maer Godt de Heere vermurwede sijn herte, soo dat hij het niet en dede, maer stuerde ons naer een poorte ontrent 6 mijlen daer van daen, alwaer wij dagh ende nacht met beyde beenen in een block mosten leggen ende elck hadde vier oppassers.

20 September sijn wij weder naer den Coninck gebracht, seer hart ende straff gebonden ende voor den Coninck gestelt die ons straffelijck liet seggen, al die geene die nu niet besneden en woude wesen, die soude datelijck sterven, daer op wij met groote benautheyt seyden, dat wij niet gecomen waren om besneden te worden, maer om pais te maecken. Wij dus sittende ende niet anders weetende ofte souden stracx gedoot worden, doch Godt Almachtich gaff ons genade, soo dat hij aen onse Coopman liet belasten dat hij soude na Batavia schrijven, ende bijaldien dat de heer Gouverneur Generael binnen een maent ons niet en quam verlossen, ons alle gelijck soude doden, liet ons weder naer voorn. poort brengen, met beyde benen int block sluyten ende stercker bewaeren als te vooren, twelck ons die tijt langh viel ende swaer, dogh Godt de Heere

gaf ons genade, soodat van des Conincx draygen niet afquam tot den jare 1637.

Int jaer 1636 sijnder 5 van ons volck wegh geloopen om de zuytkant van 't lant met een prauw en sijn door veel armoet op Bantam gecoomen.

Den 23 Augusti 1637 sijn wij wederom bij den Coninck boven gehaelt ende in de boyen met beyde beenen geclonecken ende hebben daer 5 jaeren ingegaen tot den jare 1642; den 14 September is onse Coopman bij de Groten geroepen, die tot hem seyden, dat hij drie mannen soude wt soecken, die sij souden na Batavia stieren, want de Coninck woude pais met Batavia maecken, twelck onse Coopman dede, coos ons 3 man die sij datelijck de boyen los deden en bij nacht op een poort ende wel sterck bewaerden; dit was een groote valsheyt, want des anderen daeghs daer aen hebben sij onsen Coopman, genaemt Antony Poule levendich voor den kaiman geworpen ende leyden hem te last dat hij toveren conde ende de duyvel in hadde, maer het was haere groote valsheyt, doch soo wij verstaen hebben, souden het de Engelschen hebben gedaen, want sij hadden aen den Coninck geschreven ende geseyt dat onse Coopman alles over schreef dat daer geschiede.

Van ons 24 persoonen sijnder 13 gestorven daeronder onse Coopman mede geweest is, 4 sijnder getrout ende daer gebleven, 7 verlost ende door Godes genade op Batavia gecomen.

Brief van den kerkeraad van Middelburg aan de kerken van Engeland, 5 *Junij* 1673. Medegedeeld door Mr. J. A. Grothe. Dit schrijven des kerkeraads van Middelburg aan de kerken van Engeland gedagteekend 5 Junij 1673, wordt genoegzaam verklaard door het medegedeelde bij Basnage, *Annales des Prov. Unies*, II, p. 396 volgg. Het luidt aldus:

Reverendissime praesul, patres fratresque in Christo dilectissimi!

Nemini vestrum mirum videatur, quod ejusdem summi Regis subditi, ejusdem veritatis doctores, ejusdem corporis arctissimo

ejusdem fidei nexu coagmentati membra, hisce litteris vos compellemus. Ea est inter Ecclesiam Britannicam et Belgicam necessitudo ut utramque cordi vobis esse, si dubitavimus pietati sane vestrae, et Christiani nominis studio nimis essemus injurii. Ubi per vos aliquomodo staret protestantium salus, opem non implorare vestram, nae id extremae foret negligentiae coram tribunali Christi, olim nobis exprobrandae. Ecquis enim novit, an non eum in finem vobis Ecclesiae praefecturam hoc tempore divina commiserit providentia, ut ingruentem fratribus tempestatem sufflaminando exemplum Christiano orbi praebeatis longe luculentissimum. Videtis V. R. quo tendat oratio, nimirum ut viscera misericordiae vestrae erga nos, gregesque nostros, hisce precibus commoveamus, ac pro nobis apud magnae Britanniae Monarcham intercedatis, quo minus Ecclesiae reformatae apud nos veritatis hostibus praeda evadant, et ludibrium. Meliorem enim (nisi votis excidant suis) hujus tragoediae exitum ut ut in alia eant serenissimi Regis vestri consilio, ne sperare quidem amplius, nedum expectare possumus. Vobis quippe constat, eos, qui haec consilia in Ecclesiam antea cudere, nunc autem effecta dare omni vi armisque contendunt, protestantibus in Brittannia et Belgio ex aequo esse infensissimos; verbo, papistae sunt, et romani pontificis vasalli, qui non tam in reipublicae nostrae, quam Ecclesiae reformatae conjurarunt perniciem. Christi regno cui promovendo vosmet ipsos vestraque omnia devovistis omnes, quantum immineat periculi, non minus haud dubie, quam nos facillime deprehenditis. Causae quidem judiciorum divinorum nos minime latent, quibus gravissima nostratium peccata quotidie obversantur, at gentem illam, quam colimus, cujus calamitates semper deploravimus, in iis exsequendis virgam esse Dei, miseriam nostram auctam reddit et acerbiorem. Eadem veneramur sacra, eandem profitemur fidem, sub eodem pacis Principe meremur, et in mutua saevimus viscera. Utinam sciretis immanem quam in fratres exercent Galli crudelitatem in iis provinciis, quas non armis, sed dolo malo subjugatas, omni expilationis ac direptionis genere contra fidem

datam, continuo adeo vexant, lacerantque, ut quamplures melioris sortis cives ad extremam reducti paupertatem nostris eleemosynis sustentari debeant. Castas virgines gravesque matronas stuprare, infantes una cum parentibus perimere, incolas in propriis aedibus comburere, aufugientesque postliminio in ignem conjicere, ventres defloratarum viginum ferali ictu dirumpendos pulvere tormentario replere, aliaque exquisitissimae immanitatis facinora illis lusus sunt ac jocus; atque haec sors est hujus gentis quae tanta cum exultatione Regem reducem excepit, vobisque est congratulata. Oratoria nostra in papistarum delubra conversa, suggestus frastulatim comminutos, greges pastoribus orbatos, quis enumeret, et si quod reliquum est reipublicae identidem succumbat, heu quanta malorum seges nobis restat demetenda? Nec de nobis tantum, et solliciti sumus salute nostra, sed etiam vinea Christi alibi plantata nobis cordi est; at eversa hac republica, quid ceteris ejusdem fidei consortibus accideret, facile est cuivis colligere; et utinam res vestrae aliarumque ecclesiarum, per nostram incolumitatem eant ex votis. Et sane quid hoc rerum praesertim statu, ad reipublicae clavum admoto Auriaco Principe, Anglia non speret de Batavis, quam Regi vestro gloriosum, quam Deo acceptum, bonisque omnibus gratum foret Christianismo pacem reddere, et crescenti Anti-Christianismo obicem ponere. Patronum ac fautorem illum coleret, quicquid uspiam reformatorum est, apud quos defensor fidei semper est agnitus, et in aeternum est agnoscendus. Oramus itaque et per omnia sacra obtestamur, praesul, rev. patres et fratres in Christo, ut communem protestantium causam apud serenissimam magnae Britanniae Majestatem agatis, quantum potestis sedulo. Salutem nostram vestris precibus a Deo flagitari, nulli quidem dubitamus, verum etiam id obnixe rogamus, ut pro pietate et humanitate vestra, Regis animum demulcere, et pacem nobiscum ineundam impense flectere studeatis. In altum jam eductae sunt utriusque gentis classes, et ad praelium paratae, ut, sive pugnam impediat Coelestis Imperator, seu victores, seu victi evadamus, idem fraternae charitatis of-

ficium a vobis vehementer imploramus; sin autem nil quicquam pacis, et vobis parariis, obtineri queat, speramus nos sub clypeo Omnipotentis salvos evasuros, et sub auspiciis illustrissimi principis Auriaci, una aut libertatem servare, aut honestam subire mortem; imo extrema potius tolerare fert animus, quam gravissimo antichristi jugo colla subdere; pacem vero, quam omnibus trophaeis potiorem ardenti desiderio nos unice flagitare, hisce litteris testatum facimus. Deum immortalem supplices veneramur ut Regi, Regno, Ecclesiaeque Britannicae affatim benedicat, ac vos vestraque omnia benevolentia sua aeternum prosequatur. Valete.

Medioburgi 5 Junii 1673.

Johannes vander Waeyen.

11 Vergadering. 24 Mei 1856.

Bibliotheek. — Merkwaardige vonnissen uit den tijd der geloofsvervolging te Amsterdam in de 16^e^ *eeuw. — Onuitgegeven dichtstukjes van Bilderdijk.*

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den Heer G. Kuyper Hz., te Muiden:

Beginselen der Nederlandsche Spraakleer voor schoolgebruik, door G. Kuyper Hz. 5^e^ druk. Utrecht, 1856.

Van den Heer B. Glasius, te Geertruidenberg:

Over den Hoogleeraar H. J. Royaards. Door B. Glasius. (Overgedrukt uit *Godgeleerd Nederland.*) 's Hertogenbosch, 1855.

Van Dr. J. J. van Oosterzee, te Rotterdam:

Nineveh en de Heilige Schrift. Eene voorlezing door J. J. van Oosterzee. 2^e^ druk. Rotterdam, 1856.

In ruiling ontvangen:

Van het Indisch Genootschap, te 's Gravenhage:

Handelingen en Geschriften. 3^e^ Jaarg. 1^e^ afl. 's Gravenhage, 1856.

Merkwaardige vonnissen uit den tijd der geloofsvervolging te Amsterdam in de 16e *eeuw.* Medegedeeld door Mr. J. A. Grothe uit eene verzameling van oude afschriften der Justitie- en Keurboeken van Amsterdam.

Gecundicht den 22 *Decembris* 1524. Al eest soo dat in voertijden seer scarpelickx geboden is geweest dat men geen heymelijcke vergaderingen ofte schoelen soude moeten houden van sekere leringen oft dwalingen hoe men die best soude moghen noemen, die (God betert) noch daegelijckx gesayt werden, noch eenige Predicanten die in de Kercken ende Capellen predicken moeten straffen mit woerden noch mit wercken, maer soude eenen ygelijcken den overste wel moeten aenbrenghen de materie daerinne de Predicanten dwaelen, al breder begreepen in de willekeure daer af gecundicht; desen nochtans niet tegenstaende bevint men metter waerheyt, dat eenige mit seer quade mannen bij nachte ende ontijden een oneerlijcke sank maecken ende een roep laeten opgaen voor eeniger Predicanten, ende goede luyden huysen, van straffinge ende berispinge van hoeren sermoenen ende leven, ende oock mede, dat quader is, dat eenige int heymelijcke stellen voor kerckedeuren ende aen outaers fameuse libellen ende oneerlijcke schriften, roerende den oneer onser alderheylichste Vaeder den Pauws, den oflaeten, meer andere persoonen ende diergelijcke; dat mijn heeren van den Gerechte geensins gedoogen willen bij iemant gedaen te werden. Gebieden daeromme seer scarpelicken dat niemant voortaen sulcken geroep oft sanck en make, oft oock eenige famose libellen ende quade schriften tot oneer van iemant opstelle tot eenige plaetsen, op gecorrigeert te werden aen lijf ende goet; ende de gheene die sulcx den heeren aenbrochte ende de persoone die sulcx gedaen hadde den heeren noemde, die sal hebben van elcke reyse 3 carolus guldens. Gecundicht utsa presentibus de schout, alle de burgemrn., Luyt Jacobsz, Simon Louw, Jan Hollesloot, mr. Cornelis Woutersz ende Jan IJsbrantsz, schepenen. *Keurboek D fol.* 103.

Alsoo Jan Goessens, caerdemaecker, hem seer qualijck gedragen heeft, spreeckende oneerlijcken op Godt ende sijne gebenedijde Moeder, seggende: *is onse lieve vrouwe soo heylich, hoe heylich magh dan weesen den esel die se al te samen gedragen heeft:* 'twelck al tendeert tot groote oneere ende irreverentie van Godt ende sijne lieve Moeder, ende mijn heeren van den Gerechte niet en behoeven noch en willen laeten ongestraft, maer corrigeren ten exemple van anderen, seggen hem daeromme voor correctie, dat hij in verbeteringe van sijn misbruyck een halve ure lang staen sal op de kaecke ende daer naer bij schijnende sonne uytter Stede gaen ende niet weder inne te coomen voor ende aleer hij een bedevaert gedaen sal hebben tot onsen Lieve Vrouwe te 's Gravensande, daer af betoogh brengende, op de correctie van den Stede.

Actum ende afgelesen den 8en Augusti 1525, pbus Jan Huybertsz schout, alle de burgemeesteren excepto Allert Boelissen ende alle de schepenen excepto Cornelis Hendriksz Loen.

Keurboek D fol. 192.

Geeundicht den 12en *September* 1525. Alsoo mijne heeren van den Gerechte genoech bij deuchdelijcke informatie gebleecken is, dat Pieter Vetgen dronckensgewijs, seer oneerlijck gesproocken heeft van de Moeder Gods, seggende dat de Moeder Gods niet meer en was dan *mal Ytien*, 'twelck een simpel mal wijf is; dat seer qualijck gedaen is ende mijn heeren van den Gerechte van Gods wegen schuldich sijn sulcx te straffen; overseggen hem daeromme voor correctie, dat hij voor tijdelijcke voldoeninge van desen sijnen abus openbaerlijck gegeselt sal worden. *Keurboek D fol.* 193.

Geeundicht den 17en *May* 1527 *presentibus de schout, alle de burgemrn, Claes Jacobsz ende Claes Loen Hendriksz.* Alsoo Jan Pouwelsen, cuper, seer vileynelijck gesproocken heeft opt waerde heylige sacrament in de herberge genoemt den Pot, dat hij nochtans seyt, bij sijn wetenschap niet geseyt te hebben; niet

te min tselfde mijn heeren van den Gerechte genoechsaem gebleecken is, ende men schuldich is mit alder vlijte d'eere Gods voor te staen. Seggen hem daeromme over voor correctie, dat hij te bier ende te brode sal blijven leggen op St. Oloffspoort tot Sacramenti toe in Junio naestcomende ende op den selven dach coomen in den Oude Kerck, hebbende op sijn naeckte lijf eenen pansër behangen mit ronde briefgens mitte figuren van 't heylige sacrament, ende een bernende waskeerse in de hant ende alsoo gaen voor de cruyssen in de processie; ende de processie gedaen wesende ende Jan Pouwelsen weder in de Oude Kercke gecoomen sijnde, sal hij voorts in 't panser mitten bernende keerse gaen in den herberge genaemt de Pot, seggende op sijn knien tegen den waert ende waerdinne dat hij seer qualijck gesproocken heeft, biddende indien hij iemant daer inne geschandaliseert mach hebben, dat men hem dat omme Gods wille vergeven wil. *Keurboek D fol.* 199.

1535. Alsoo mijn heeren van den gerechte gebleecken es dat Rem Garbrantsz, glasemaecker, in den naesomer lestleden op eenen avont an der Plaetse deser Stede es geweest mit Jan van Scellinckwoude ende eenige andere persoonen van de Luterie suspect sijnde, ende daer toe lange suspect geweest heeft van den Luterianen ofte anderen persoonen van gereprobeerde secte an te hangen, sonder dat hij kennende es vuyt ander meeninge op der Plaetse geweest te hebben dan omme bij den Burgermeesteren ende Burgeren te sijn, die hij verstaen hadde aldaer vergadert te wesen. Soo ist dat mijn heeren voorsz. den voorn. Rem Gerbrantsz voor correctie mit vonnisse gecondemneert hebben ende condemneeren bij desen, dat hij binnen daeghs sonneschijn gaen sal vuyt deser Stede ende haere vrijheyt, daer uyt blijvende den tijt van thien iaren op verbeurte van sijn lijf. Actum 14e dach in Meye a° 1535 pbus de Schout, Ruysch Jansz., Heymen van Amstel ende Gosen Recalff, Burgermeesteren ende alle den schepenen dempto Simon Lourensz.

Justitieboek fol. 53.

1535. Alsoo mijn heeren van den Gerechte genouch gebleecken es van der quader fame van Trijn Floris van Sparendam, Claesien Claesdr. ende Jannetgen Jansdr. te samen in een huys gewoont hebbende, ende dat tot hoeren huyse ofte woonstede daer sij woonachtich sijn, diversche persoonen van ketterije ofte nieuwe secte besmet sijnde inne ende uyt hebben gegaen ende conversatie gehadt ende mijn heeren van den Gerechte sulcken persoonen in der Stede niet en willen gedoogen. Soo ist dat mijn heeren van den Gerechte den voorsz. Trijn van Sparendam, Claesgen Claesdr. ende Jannetgen Jansdr. mit vonnisse gecondemneert hebben ende condemneeren bij desen, dat sij luyden binnen daeghs sonneschijn gaen sullen uyt deser Stede ende hoere vrijheyt, daer uyt blijvende den tijt van tien jaren sonder daer weder inne te comen op de verbeurte van hoeren lijfven. Actum et presentibus ut supra.

Justitieboek fol. 53 *verso.*

1535. Alsoo mijnne heeren van den Gerechte genouch gebleken es, dat Ael Pieter Goverts soons weduwe seeckere voorleden jaeren ende tot verscheyden reysen gelogeert ende gehuyst heeft verscheyden persoonen besmet van den Lutherye ende andere gereprobeerde secte, ende voor sulcx over lange gefameert is geweest, sonder dat mijne heeren bevinden kunnen, dat sij de voorsz. persoonen gekent oft wetende gelogeert heeft, hoe wel nochtans 't selve niet te presumeren es, maer wel ter contrarie te vermoeden staet, ende daeromme de voorsz. mijnne heeren niet gedoogen en willen de voorn. Aeltie binnen deser Stede langer converseeren ofte houden sal. Soo ist dat mijnne heeren voorsz, overgemerckt de gelegentheyt van den voorsz. saecke ende van der state der selver Alydt, haer geven ende gunnen tijt tusschen dit ende alderheyligen dach eerstcomende excluys, omme haeren saecken uytschulden ende inneschulden te claren ende vereffenen sooveel des mogelijcken sij, condemneren haer te betaelen den costen van haeren gevangenisse ende voor den voorsz. dach van alderheyligen te gaen uyt

deser Stede ende haeren vrijheyt, daer uyt blijvende ten euwigen dagen op den verbuerte van haer lijff. Aldus geeundicht den 21 Augusty anno 1535, presentibus den heere Schout, Ruysch Jansz. ende Heyman van Amstel, burgermeesteren, ende allen den Schepenen dempto Jan Isbrantsz. Hoolesloot.

Justitieboek fol. 64 *verso.*

1535. Alsoo Cornelis Gerritsen Dengelsman genaemt, qualijcken gevoelt heeft van den heyligen sacramente des altaers, anders dan de heylige karsten kercke daer af gelooft ende leert te gevoelen, daer aen hij achtervolgende den placaten der K. Mt. onser genadiger Heeren wel behoort gestraft te werden aen sijn lijff ende goedt anderen ten exemple, ten ware hij beter instructie ontfangende de voorsz. dwalinge off gegaen ende hem tot penitentie ende onder den geloove der heyliger kercke begeven hadde. Soo ist dat mijnne heeren overgemerckt de gelegentheyt deser saecke den voorsz. Cornelis Gerritsz gecondemneert hebben ende condemneeren bij desen, de voorsz. sijnne dwalinge openbaerlijcken voor der goeder gemeente te bekennen ende off te gaen. Ende daernae gaende in de gevankenisse daerinne blijven sal ter tijt toe hij de costen sijner gevankenisse betaelt hebbende uyt deser Stede ende haer vrijheyt gaen sal, daer uyt blijvende den tijt van acht jaeren op de verbuernisse van sijn lijff. Geeundicht den lesten October anno 1535, presentibus toto collegio.

Justitieboek fol. 66.

1535. Alsoo mijn heeren van den Gerechte gebleecken is dat Rem Pietersz, aenhangende gereprobeerde leeringen, eenigen verboden boucken, te weten de soutere gemaeckt bij Johannes Pomeranus, den duytsche misse gemaeckt bij Ecolampadius ende andere die bij den placate K. Mt. geinterdiceert ende verboden sijn, bij hem te houden of te bewaren, ende oock tot verscheyden plaetsen hem heeft onderwonden te lesen, leeren ende predicken, ende van de Schrifture te disputeeren, ende op den

ordonnantien ende cerimonien der heyliger kercke qualijcken ende schandelijcken te spreecken, dwelck al saecken sijn, eysschende scharpe punitie. Soo ist dat mijnne heeren van den Gerechte gehoort hier op de confessie ende antwoorde van den voorn. Rem Pietersz ende op de gelegentheyt van sijnne missuysen gelet hebbende, denselven condemneren ende mit vonnisse overseggen dat hij een halff uure staen sal op ter kaecke mit een roede mutse als een doctcer op sijn hooft, ende voorsz. boucken aen sijn hals hebbende, ende daer nae binnen sdaechs sonnescheyn, sijne costen van den gevangenisse betaelt hebbende, gaen sal uyt deser Stede ende haere vrijheyt, daer uyt blijvende den tijt van ses jaeren aen een geduerende, sonder daer inne weder te commen op den verbeurnisse van sijn lijff. Actum den 19 November a°. 1535, presentibus den schout, Ruysch Jansz. ende Heyman Jacobsz., burgermeesteren ende allen den schepenen.

Justitieboek fol. 66.

1536. Alsoo mijn heeren van den Gerechte genouch gebleken is van den quaden ende onstuerigen regimente zeeckere lange tijt gehouden bij Schoen Yeff, woonende buyten Sint Anthonis poorte ende datter tot meermael persoonen suspect ende oock eensdeels gecorrigeert van Lutherie ende andere gereprobeerde secte tot haeren huysen geconverseert hebben gehadt. Soo ist dat mijn heeren van den Gerechte omme te schuwen meer inconvenienten die uyt haer quade conversatie souden mogen comen, gehoort den eysch bij mijn heer den schout op den voorn. Schoen Yeff gedaen, mit haere antwoort ende defencie, gevisiteert seeckere getuyghenisse ende op den gelegentheyt van haeren misbruycken gelet hebbende den voorsz. Schoen Yeff gebannen hebben ende bannen bij desen uyt deser Stede ende haeren vrijheyt, bevelende haer daer uyt te gaen binnen 's daechs sonneschijn, sonder daer inne weder te commen binnen den tijt van ses jaeren op den verbeurnisse van haer rechterhant. Gecundicht den 2 Marcij anno 1536, presen-

tibus den schout, Claes Gerritsz Deymanz ende Cornelis Banninck Burgermeesteren, ende alle den Schepenen dempto Claes Gerritsz Matheusz.

Justitieboek fol. 67 *verso.*

1537. Alsoo m^r Jan Suyder van Purmerrent hem op sacraments dach lestleden hier ter Stede zeer irreverentelijcken heeft gedragen int passeren van den heyligen sacramente, blijvende staen mit gedeckten hoofde, sonder eenige reverentie te bewijsen, niet tegenstaende hij daer toe genouch vermaent worde, daer deure veel goeden menschen gescandaliceert sijn geweest, ende daertoe in hechtenisse gestelt sijnde, van den heyligen sacramente qualijcken heeft gesproocken, in sulcken schijne dat hij daeromme aen sijn lijff behoorde gestraft te werden, te waeren hij seer wel bij den drancke wesende bevonde hadde geweest, ende 't selve excuserende seyt niet te weten wat hij gedaen ofte gesproocken mach hebben, kennende sijn schuldt ende genade begeerende, oock hem thoenende, ymers mitten monde, als de geene die hem houdende is in een goet christen gelove. Soo ist dat mijnne heeren de gelegentheyt der voorsz. saecke overgeleyt hebbende den voorsz. m^r Jan voor correctie overgeseyt hebben ende seggen over bij desen, dat hij in beteringe van sijn voorsz. misbruyck openbaerlijcken gegeeselt sal werden anderen ten exemple, ende daer toe gaen sall uyt deser Stede ende haeren vrijheyt, nae dat hij sijn costen van de gevangenisse betaelt sal hebben, daer uyt blijvende den tijt van drie jaeren, sonder daer inne weder te comen, oock nae de voorsz. drie jaren verloepen sullen wesen, dan mits betaelende tot behouff van den heeren de somme van 25 carolus guldens. Aldus gecundicht ende ter executie gestelt den 23^en Marcij anno 1537, presentibus den schout, allen den burgermeesteren dempto Claes Hillebrantsz, m^r. Henrick Dircksz, Joost Buyck Sijbrantsz, Jan Willemsz, Dirck Marcus, Gerrit Jansen ende Gerrit Claesz, schepenen.

Justitieboek fol. 75 *verso.*

1537. Alsoo Albert Reyersz anders Oldeknecht genaemt, gebooren van Bolswaert in Vrieslant, hem zekeren jaeren begeven heeft in den geselschappe, conversatie ende handelinge van persoonen mit ketteryen ende quade leringe besmeert sijnde, ende mittenselven in verscheyden conventiculen hem gevonden ende oock binnen sijns selffs woeninge gehouden heeft, aldaer van den schrifte, sacramenten van den heyliger kercken, ende poincten van den heyligen karsten geloove onbehoorlijcken gedisputeert, geleert ende getracteert is geweest, soo dat de voorn. Albert daer door geinficieert sijnde, qualijcken heeft gesproocken ende gevoelt van den heyligen sacramente des altaers ende anderen sacramenten, oock van dordonnantie ende gewoonte der heyliger kercken, tot schandalisatie van anderen goeden karsten menschen, ende contrarie den heyligen karsten geloove, placcaten ende bevelen van K. M^t^. onsen genad^e^ Heeren. Soo ist dat schepenen gehoort den eysch bij mijnne heeren den schout tegens den voorn. Albert Reyersz gedaen mit sijnne antwoort, belijdinge ende confessie, ende op der gelegentheyt deser saecke ripelijcken gelet hebbende, den selven Albert achtervolgende de voorsz. placaten mit vonnisse condemneren mitten swaerde geexcuteert ende bij den scharprechter van levende lijfve ter doot gebrocht werden ende daernae sijn lichaem op een rat ende 't hooft op een staecke gestelt sal werden, verclaerende voorts sijn goederen geconfisqueert ter somme van hondert ponden, naervolgende de privilegien deser Stede. Aldus gedaen den 12^en^ Aprilis 1537, presentibus den schout, Claes Gerret Deymansz ende Gerret Andriesz, burgermrn ende allen den schepenen.

Justitieboek fol. 77.

1537. Alsoo Andries Hermansz van Gelre hem vervordert heeft tot verscheyden tijden ende plaetsen te disputeeren van der schrifture, te houden conventiculen, ende daer deselve gehouden, van der schrifture, van den sacramenten der heyligen kercken ende ordonnantien derselver onbehoorlicken geleert

ende getracteert werde, daer deur de voorsz. Andries in dwalingen ende ketteryen gecoomen, oock anderen menschen daer aff geleert ende besmet heeft, ende alsulcx oock van den heyligen sacramente des altaers ende anderen sacramenten der heyligen kercken, sekere lange tijt qualicken ende ketterlicken gesproocken ende bevoelt heeft ende als noch bevoelende is, contrarie den heyligen karsten gelove ende tegens den placcaten key. Ma^{t}. onsen genadigen Heeren. Soo ist dat schepenen, gehoort den eysch van mijn heer den schout tegen den voorn. Andries gedaen, mit sijnen antwoort, confessie ende beliedinge, ende op den gelegentheyt van sijnen missusen ripelicken gelet hebbende, den selven Andries na vermogen der placcaten voorsz. condemneeren mitten swaerde te sullen geexecuteert ende bij den scarprechter van levenden lijfve ter doot gebracht werden, ende daerna sijn lichaem op een rat ende 't hooft op een staecke gestelt sal werden anderen ten exemple, te verclaeren voorts sijnne goeden geconfisqueert tot behouff van den heeren ter somme van hondert ponden naevolgende den privilegie deser stede. Aldus gedaen ten dage ende bijwesen als vooren.

Justitieboek fol. 77 *verso.*

Geeundicht den 7^{e} *dagh* 1539 *Julij, presentibus den schout, Joost Buyck en Willem Stickel ende voorts alle de schepenen, dempto Claes Baesgen ende Simon Martsen.*

Alsoo Joriaen Benthuyzen out ontrent 14 iaeren geconfesseert heeft op sondagh lestleden gelesen te hebben mit Hans van Camphuysen in eenen tuyn in een boeck geintituleert *tnieuwe testament van Martinus Luthere*, de welcke bij diversche placaeten der keyserlijcke Ma^{t}. verboden sijn geweest niet te lesen noch bij hem te mogen hebben op de verbeurte van lijf ende goet; seggende voort de voorsz. Joriaan van denselven placaeten niet geweeten te hebben, alzoo hij seer cors hier in desen landen gecoomen is ende dat hetzelve boeck hem gegeven is geweest bij sijn vader, doen hij van huys soude vertrecken in dese landen, anders niet weetende dan dat men 't selve boeck soude mogen

leesen, gelijck men gewoonlijck is in sijn landen te doen, niet weetende daeraen misdaen te hebben; seggende indien hij geweeten hadde dat 't selve boeck in dese landen verboden hadde geweest en soude om geen goet ter werelt 't selve gelesen hebben, hebbende daer van groot leetwesen, begerende gracie voor vigeur van justitie. Mijn heeren van den gerechte gehoort hebbende die confessie ende allegatie van den voorsz. Jeuriaen, overmerckende sijn joncheyt ende ignorantie, oock dat deselve Joriaen in dese landen niet lange geweest en hadde, geneyght wesende meer tot barmherticheyt dan tot rigore van justitie, hebben denselven Joriaen gecondemneert op sondagh toecomende te gaen voor die processie, hebbende om sijn hals hangende 't voorsz. boeck daerop geschreven sal staen met groote letteren *dit is Martinus Lutherie boek* oft 't zelve te redimeeren met 25 carolus gulden.

Keurboek E fol. 207 *verso.*

1544. Alsoo Cooman Jan Claesz, poorter der Stede ende Lucas Lambertsz van Beveren gebooren, hem begeven hebben onder der leeringe, secte ende heresie van den Anabaptisten, laetende hen haerdoepen bij Menno Symonsz, qualijcken gevoelende van den sacramenten der heyliger kercke ende daer en boven de voorsz. Jan Claesz hem heeft vervordert anderen simpelen menschen te leeren ende te induceren totter voorsz. secte, ende alsulcx bekent VI^c boucken bij den voorsz. Menno Symons gemaeckt, te hebben doen drucken binnen der stadt van Antwerpen, daer aff bij de tweehondert in deser lande van Hollandt vercoopen, ende uytgeven ofte doende vercoopen ende uytgeven ende dandere sendende naer Vrieslant aen den voorsz. Menno Symons, omme aldaer gebruyckt ende uytgedeelt te werden, al vol van den leeringe ende dwalinge van Menno voorsz. contrarie den heyliger kercke, beschreven rechten ende placaten Key^s. M^t. onser genadichster Heere. Soo ist dat mijnne heeren den Scheepenen, gehoort den eysch bij mijnne heere den Schout van wegen K. M^t. op den voorsz. Coman Jan Claesz

en Lucas Lambertsz gedaen, mit haeren defencie, confessie ende belijdinge, ende op den gelegentheyt van den voorsz. saecken gelet hebbende, den voorsz. Jan Claesen ende Lucas Lambertsz mit vonnisse condemneren, te sullen bij den scharprechter mitten swaerde geexecuteert ende van levende lijfve ter doot gebrocht werden, op de schavotte voor deser stedehuys opgericht sijnde, ende daerenboven haeren hoofden op staecken ende haeren lichaemen gestelt te werden op raden, anderen ten exemple verclarende voorts haeren goeden geconfisqueert, uytgeseyt van den voorsz. Jan Claesz poorter deser Stede, die mijnne heeren verclaeren geconfisqueert ter somme van hondert guldens nae vermogen den privilegien deser Stede. Achtervolgende welcken vonnisse de voorsz. persoonen terstont daernae bij den scharprechter geexecuteert sijn. Actum den 19 Januarij a°. 1544 presentibus den Schout, allen den Burgermeesteren, Joost Buyck, Symon Martsz, Sybrant Occo ende Symon Cops Claesz Schepenen.

Justitieboek fol. 124.

1544. Alsoo mijn heeren van den Gerechte gebleecken is dat Aeff ende Neele Jan Verburgen dochters, Duyf Jansdr de huisvrou van Hans Craegh, ende Anna Jandr de huysvrou van blauwe Willem haer luyden vervordert hebben te coomen ten huyse van Coman Jan Claessen, hoorende aldaer de leeringe ende wtlegginge bij den voorsz. Jan Claessen, op sekere capitulen ende poincten van de schrifture na sijn verstande gedaen, hem in sulcke manieren vougende in den schole ende heymelijcke predicatie van de voorsz. Jan Claessen wesende discipel van Menno Simonis van der herdoopers secte, daertoe de voorsz. Aef Jans dochter oock eens heeft gehoort ten huyse van Weytien Gerrit Berstendr, de leeringe van een Jan Buydelmaeker, oock een van de discipulen voorsz, ende de voorsz. Neel Jansdr gevraeght sijnde van haer gelove aengaende den heyligen sacramente des altaers, daerop seer suspectelijcken heeft geantwoort, sonder bij sulcken antwoorde te blijven; twelcke al saecken

sijn daerdoor meerder inconvenient van dwalinge soude mogen gebeuren, daerdoor de voorsz. vroupersoonen geschapen hebben geweest verleyt ende in ongelove gebracht te worden, waeromme al sulcke heymelijcke scholen, predicatiën ende conventiculen bij ordonnantie van de heylige kercke, ende placaten Keys. May^{t}. ons G. Heeren scherpelijck verbooden sijn. Soo ist dat mijn heeren de Schepenen, gehoort den eysch bij mijn heere de Schout op den voorsz. vrouwen gedaen met haere bekenninge ende op ter saecken gelegentheyt rijpelijcke gelet hebbende de voorsz. vrouwspersoonen met vonnisse condemneeren te gaen tusschen dit ende woensdagh eerstcomende excluys wt deser Stede ende haere vrijheyt sonder daer weder te mogen coomen dan op den elfden dagh van May eerstcomende oft op eenen anderen elfden dagh van May daerna alst hun luyden goetduncken sal. Des sullen sij ten selven 11^{e} dage als sij inne coomen schuldich sijn te gaen ongedecks hoofts met barnende waskaerse van een pont in de hant in der processie die alsdan hier ter Stede gehouden sal werden, ende achter den arcke van den heyligen sacramente, voor mijn heeren van den Gerechte, brengende de voorsz. kaerse nae de processie ende die laetende in de Oude Kercke voor de heyligen sacramente, condemnerende voorts de voorsz. vrouwpersoonen te betaelen tot behoef van den heeren, te weten de voorn. Aef ende Neele Jan Verburgen dochters elck 100 carolus gls, de voorsz. Duyf ende Anna Jans elck 25 carolus gls., ende interdiceeren mijn heeren van den Gerechte daerenboven de voorsz. Duyf Jans 't Vroumoerschap langer te exerceren. Ende dit al op der correctie van der Stede. Aldus gecundicht mette clocke den 19^{e} dagh januarij 1544, presentibus alle de burgemeesteren, Joost Buyck, Simon Martsen, Sibrant Occo en Simon Cops Claessen, schepenen.

Keurboek E. fol. 237.

Onuitgegeven dichtstukjes van Bilderdijk. Naar aanleiding van het in de voorlaatste vergadering medegedeelde omtrent Bilder-

derdijk, deelt de Heer Mr. B. J. L. de Geer eenige onuitgegeven versjes mede van denzelfden dichter, ten bewijze hoe hij ook in andere talen even gemakkelijk zong als in zijne door hem zoo hoog geachte, zoo vlijtig beoefende moedertaal. Zij behooren allen tot het tijdvak van zijn verblijf in Londen in 1796, tijdens hij door het geven van onderwijs in verschillende talen in zijn onderhoud moest voorzien.

Imitation d'Horace.

Ami, vous vivrez bienheureux,
Si, toujours maître de vos voeux,
Vous n'errez pas trop loin sur la plaine liquide;
Ni, redoutant des flots les coups capricieux,
Vous cotoyez les bords d'une course timide.

Celui qui vit content du sien,
Chérissant l'or tout pur d'un état mitoyen,
Ne va, pour se cacher ramper dans la misère,
Et n'aspire non plus à l'éclat incertain
Qui couvre les palais des maîtres de la terre.

D'un arbre trop touffu le superbe feuillage
Est exposé de près aux forces de l'orage;
Des plus hauts bâtimens les fondemens chargés
De plus terrible choc s'écroulent ébranlés:
Et quand le ciel s'irrite, en nous lançant la foudre,
C'est le sommet des monts qu'il va réduire en poudre.

Au milieu des revers gardant la fermeté,
Et s'ouvrant aux douceurs d'une belle espérance,
Mais craignant du bonheur la fragile inconstance
Un grand coeur ne connaît que la sérénité.
Celui qui dans les airs fait gronder la tempête,
D'un mot, d'un seul clin d'oeil l'arrête,
Et nous rend la tranquillité.

Tout est frêle ici bas et de courte durée,
Le mal, comme le bien, se change à chaque instant,
Apollon quelquefois du haut de l'Empyrée
Dételle de son char le coursier anhélant,
Pour goûter dans le fonds de la sainte vallée
Les doux plaisirs d'un docte chant.

Vous, dans le milieu de l'orage,
Opposez à vos maux la grandeur du courage.
Et lorsqu'au centre du bonheur
Tout marche au gré de votre ardeur,
Craignez qu'une maligne étoile
N'enlève à tout moment cette vaine faveur;
Et quelquefois, baissez la voile.

B.

Ex tempore.
Dans le paquetboot, à mon retour de
l'Angleterre. Fin de Sept. 1795.

A l'Aminte du Tasse, en le remettant à Mademoiselle.....

Chef-d'oeuvre reconnu du plus fameux poëte
Que l'Italie en pleurs vit naître de ses flancs!
Va, passe en d'autres mains! Le sort que je t'apprête,
Est digne du grand homme et de ses doctes chants.
Heureux d'avoir pleuré les rigueurs de Sylvie,
Berger sensible et doux, tu vas bénir ce sort:
Des yeux bien plus puissans te rendront à la vie,
Que ceux qui ont manqué de te donner la mort.
Berger sensible et doux! à ton bonheur suprême
Dans la main qui t'attend, que ne puis-je aspirer?
Que ne puis-je à mon gré disposer de moi-même?
A toi, que j'y remets, j'irais la disputer.

Londres $17^{4}/_{9}96$. B.

A Miss Billah.

(Écrit dans sa grammaire Italienne.)

Lorsqu'un beau jour les Graces et l'Amour
Voulaient parler à la race mortelle
Il s'en forma des langues la plus belle,
Dont Vénus fit son language de cour.

Jeune beauté! dont la grace éclatante
Sait subjuguer et le coeur et l'esprit,
Sais-tu quelle est cette langue touchante?
C'est l'Italien, que partout on nous vante.
Doute en, qui veut! An moins sans contredit,
Il le sera, quand ta voix l'embellit.

Londres 1796. B.

To

Miss S............

A precious jewel, gold or gem,
The wealthy man might give;
The poor exiled is wanting them,
Who self by gifts must live.

A little science, far from pride;
A heart, of falsehood free;
A thankful mind, by ill-luck tried;
Is all that rests to me.

Dear friends! receive then my remains
With no rejecting eyes!
Th' Almighty Power not disdains
The poor man's sacrifice.

London 1796. B.

Die Küsse.

Ein Küschen das ein Kind mir schenket,
Das mit dem küssen nur noch spielt,
Und bey dem küssen noch nicht denket;
Das ist ein Küss, den man nicht fühlt.

Ein Küss, den mir ein Freund verehret,
Das ist ein Grusz, der eigentlich
Zum wahren küssen nicht gehöret;
Aus kalter Mode küst er mich.

Ein küss, den mir mein Vater giebet,
Ein wohlgemeinter Segensküss,
Zum Zeichen das sein Herz mir liebet,
Ist etwas, das ich ehren muss.

Ein Küss, den mir Kerstindchen reichte,
Den kein Verräther sehen muss,
Und der den Kuss der Tauben gleichte,
Ja, das war eigentlich ein Kuss.

B.

12 Vergadering. 7 Junij 1856.

Bibliotheek. — Merkwaardige vonnissen uit den tijd der geloofsvervolging te Amsterdam in de 16e *eeuw. — Verschil over de criminele regtspraak ten platten lande Bewesten Schelde tusschen Middelburg en Goes.*

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den Heer C. P. Serrure, te Gent:

Messager des Sciences historiques. Année 1856. 4e Livraison. Gand.

Van den Heer P. van Duyse, te Gent:

Het groot Schietspel en de Rederijkersspelen te Gent, in Mei tot Julij 1498. Door Van Duyse. (Extrait des *Annales de la Société royale des Beaux-Arts et de Littérature de Gand.*)

Van den Heer A. D. Schinkel, te 's Gravenhage:

Nadere bijzonderheden betrekkelijk Constantijn Huygens en zijne familie, medegedeeld door A. D. Schinkel. Tweede Stuk. (Niet in den handel.) Gedrukt 125 exemplaren. 1856.

Van Dr. J. J. F. Wap, te Utrecht:

Astrea, Maandschrift voor schoone kunst, wetenschap en letteren, verzameld door Dr. Wap. 1e, 2e, 4e en 5e jaargang. Utrecht, 1852—1856.

In ruiling ontvangen:

Van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, te Batavia:

Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen. Batavia, 8e deel, 2e druk, 1826; 11e deel, 1826; 12e deel, 1830; 13e deel, 1832; 14e deel, 1833; 16e deel, 1836; 18e deel, 1842; 20e deel, 1844; 21e deel, 1846—47; 22e deel, 1849 (4°); 23e deel, 1850 (4°); 24e deel, 1852 (4°).

Merkwaardige vonnissen uit den tijd der geloofsvervolging te Amsterdam in de 16e *eeuw.* (Vervolg van bl. 109). Medegedeeld door Mr. J. A. Grothe.

1544. Overmits mijn heeren van de Gerechte bevinden dat Dieuwer Hansen de huysvrouw van Reyer Vincentsen mede geweeten heeft van de leeringe ende handelinge van Coman Jan Claessen, sonder hem te openbaeren, oock in haer antwoort op den poincten ende articulen van den heyligen sacramente haer seer suspectelijcken heeft gedragen anders dan een goet christenmensche behoort te doen. Soo ist dat mijn heeren van den Gerechte gehoort den eysch bij mijn heer den schout op de voorsz. Dieuwer gedaen met haere belijdenisse, den voorsz. Dieuwer Hansen condemneeren op den 11e dagh van May naestcomende te gaen in de processie die alsdan hier ter stede

gehouden sal werden, met een barnende waskaerse van een pont in haeren hant, ongedeckx hoofts achter den arcke van den heyligen Sacramente ende voor den Gerechte ende voorsz. kaerse te brengen ende laeten voor den heyligen sacramente in de Oude Kercke op correctie van der Stede. Actum et presentibus ut supra. *Keurboek E. fol.* 238.

1545. Alsoo Quirijn Pietersz van Groeningen, in Zeelant gebooren, hem begeven heeft totten ongeloove ende ketterye der Anabaptisten laetende hem haerdoepen bij Menno Symons, leeraer van der voorsz. secte, geleden omtrent ses jaeren, qualijcken gevoelende van den sacramenten der heyliger kercken, ende daer en boven andere menschen tot sulcken ongeloove ende dwalinge heeft geinduceert ende geraden tegens den heyligen karsten geloove, dordonnantie der heyliger kercken ende den placaten K. M[t]. onser genadichster Heeren, ende daertoe bij den voorsz. ongelove hartneckigh blijvende is. Soo ist dat mijnne heeren de schepenen gehoort den eysch bij mijne heeren den schout op den voorsz. Quirijn Pietersz gedaen mit sijn belijdinge ende op de gelegentheyt der voorsz. saecke ripelijcken gelet hebbende den voorsz. Quirijn Pietersz mit vonnisse condemneren, te sullen bij den scharprechter geexecuteert werden mitten viere; verclaerende voorts sijnne goeden geconfisqueert tot profijte K. M[t]. Aldus gepronuncieert den 16 Aprilis 1545, presentibus toto collegio van den Gerechte, dempto mr. Hendrick Dircksz, burgermeester.

Justitieboek fol. 134.

1545. Alsoo mijne heeren van den Gerechte uytten confessie van Alyd Barents dochter van Groeningen geboren, de weduwe van wijlen Jan Claesz alhier gexecuteert, gebleken is dat sij op den lesten dach Marcij lestleden hier ter Stede heeft gesproocken eenen Quirijn Pietersz van Groeningen, oock alhier geexecuteert, wesende van den Anabaptisten secte, sonder denselven Quirijn, achtervolgende deser Stede kueren ende bevelen

yemande van den Gerechte te denuncieren; ende daertoe haer jonchste kint heeft gebaert in den dorpe van Olderssum in Oostvrieslant, sonder 't selve kint te laeten doopen, soo naer ordonnantien ende usantie der heyliger kercke gehoort. Dwelck al saecken sijn eysschende capitale punitie, indien mijnne heeren bleecke der voorsz. vrouwe geweten te hebben dat de voorsz. Quirijn haerdoopt was, ofte dat sij haeren voorsz. kinde hadde laeten blijven ongedoopt bij haer wille ende consente ende door vreese ende bedwanck van haeren man daertoe niet gebrocht en waeren, oock mede niet volcomelijcken hadde gedaen blijcken dat sij voorsz. kint hier ter Stede hadde doen doepen als sij des machtich was bij te brengen: ende hoewel sij deser saecken aengaende meer behoorde te obedieren ende te volgen dordonnantien der heyliger kercken dan den wille van haeren man voorsz., soo ist dat mijnne heeren van den Gerechte gehoort den eysch bij mijnne heeren den schout op der voorz. vrouwe gedaen mitter getuygenisse van den peters ofte gevaders van de voorsz. kinde ende op der saecken gelegentheyt ripelijcken gelet hebbende, der voorsz. Aelje Barents dochter mit vonnisse condemneren te gaen uit deser Stede ende een mijle daer buyten, nae dat sij den costen haerder gevangenisse betaelt sal hebben, daer uyt blijvende ten euwigen dagen sonder te commen binnen een mijle rontomme deser Stede, achtervolgende doctroije daer aff wesende op de verbeurte van haeren lijfve. Aldus gecundicht den 22 dach May anno 1545 presentibus toto collegio van den Gerechte dempto Claes Loen, burgermeester.

Justitieboek fol. 135.

1549. Alsoo Peter Jans soon tot Luninckhuysen in den gestichte van Munster gebooren, Tobias Quintincxsz. poorter deser Stede, schoenmaeckers van haeren ambachte, Jan Pennewarts van Loeven, Ghijsbert Jansz van Woerden, Ellart Jansz oock poorter deser Stede cledermaeckers, Luckes Michielsz van Dordrecht, glaesemaecker van sijnne ambachte,

Barbara Tielmans van Dordrecht ende Rijntgen Boens de dochtere van Willem Boens van Antwerpen, hen hebben laeten haerdoepen bij een Gielis van Aken genaemt, hen begevende onder der secte ende ketterije van den Anabaptisten, qualijcken gevoelende van den sacramenten der heyliger kercke voorsz, den beschreven rechten ende placaten Keys. Mt. onser genadichster Heeren, ende daer en boven in haeren ongelove dwalinge ende ketterijen hartneckkich blijven. Soo ist dat mijnne heeren de schepenen, gehoort den eysch bij mijnne heeren den schout op den voorsz. persoonen gedaen, mit haerluyder confessien ende op de gelegentheyt der voorsz. saecken ripelijcken gelet hebbende, den voorsz. persoonen condemneren te sullen bij den scharprechter geexecuteert werden mitten viere; verclarende voorts in deser saecke allen haeren goeden geconfisqueert tot behouff K. Mt. als Grave van Hollandt aen onser G. H. onvermindert ende sonder prejudicie deser Stede privilegien. Aldus gepronunchieert ende ter executie gestelt op den 20e dach in Martij anno 1549 presentibus den schout, Egbart Gerbrantsz ende Joost Buyck Zijbrantsz, burgemeesteren ende alle den scheepenen.

Van dese sijn drie ter torture geweest, te weten Tobias Quintincxsz op den 14 Februarij, Peter Jans den 15 dito, en Ellart Jansz 8e deser maent Martij.

Justitieboek fol. 166.

1549. Alsoo Jacob Claesz van Lansmaer hem heeft begeven onder den leringen, secte ende ketterije van den haerdoperen, laetende hem wederdoopen, qualijcken gevoelende van den sacramenten der heyliger kercken, den beschreven rechten ende placatcn K. Mt. onser genadichster Heeren, ende daerenboven in sijnne dwalingen ende ketterijen hartneckelijcken blijvende is, niet tegenstaende donderwijs hem van het oprechte geloove gedaen. Soo ist dat mijnne heeren de schepenen gehoort den eysch bij mijnne heeren den schout van wegen K. Mt. op den voorsz. Jacob Claesz gedaen, mit sijn confessie, ende op

den gelegentheyt der voorz. saecken ripelijcken gelet hebbende den voorsz. Jacob Claesz condemneren achtervolgende den voorsz. placcaten, bij der scharprechter geexecuteert te werden mitten viere; verclarende voorts sijnne goeden geconfisqueert tot behouff K. M^{t}. als Grave van Hollandt. Aldus gecundicht ende bij den scharpregter geexecuteert den 9^{en} dach in November anno 1549, presentibus den schout, mr. Henrick Dircksz, burgermeester, Jan Willemsen, Claes Meeusz, Symon Claesz Cops, Floris Martensz, Jan Claesz van Hoppen ende Henrich Jansz Croock, schepenen.

Justitieboek fol. 172 *verso.*

1549. Overmits Cecilia Jeronimus dochter van Wormer haer heeft begeven onder den leeringen, secte ende ketterije van den Hardooperen, laetende, haer wederdoopen, qualijcken gevoelende van den sacramenten der heyliger kercken, contrarie den heyligen karsten geloove, dordonnantien der heyliger karsten kercke, den beschreven rechten ende placaten K. M^{t}. onser genadichster Heeren; ende daer en boven in haeren dwalingen ende ketterijen, hartneckelijcken blijvende is, niet jegenstaende donderwijs, haer van den oprechten gelove gedaan. Soo ist dat mijnne heeren de schepenen gehoort den eysch bij mijnne heeren den schout van wegen K. M^{t}. op den voorn. Cecilia gedaen, mit haeren confessie ende op den gelegentheyt der voorsz. saecken ripelijcken gelet hebbende den voorsz. Cecilia Jeronimus dochter gecondemneert, achtervolgende den voorsz. placaten, bij den scharprechter geexecuteert te werden mitten viere; verclaerende voorts haeren goeden geconfisqueert tot behouff K. M^{t}. als Grave van Hollant. Actum ende geexecuteert ut supra.

Justitieboek fol. 172 *verso.*

1550. Alsoo Anneken Gerrits dochter, van Dordrecht ofte van Ast gebooren, ende Trijntje Dircx dochter, van Dorsten in den gestichte van Munster gebooren, haer hebben laeten

haerdoepen bij eenen Gielis van Aken, haer alsulcx begevende onder der secte, dwalingen ende ketterijen der Anabaptisten, qualijcken gevoelende van den sacramenten der heyligen karsten geloove, den beschreven rechten, ende placaten Keys. M^{t}. onser G H. daer off sij navolgende den voorsz. placcaten verbeurt soude hebben geexecuteert ende van levende lijve ter doot gebracht te werden bij den viere, ten waere sij ontfangen hebbende beter onderwijs, haeren dwalingen ende haerdoopselen affgaende, haer wederomme hadde begeven onder den geloove van der heyliger kercke ende ordonnantien van dien. Soo ist dat mijne heeren van den Gerechte, gehoort den eysch bij mijnne heeren den schout op der voorsz. Anneken Gerritsen ende Trijntgen Dirckx dochter gedaen, mit haeren belijdingen, den voorsz. persoonen, achtervolgende den voorsz. placcaten mit vonnisse condemneren bij den scharprechter te watere geexecuteert te werden; verclarende voorts haeren goeden geconfisqueert tot behouff van den K. M^{t}. als Grave van Hollandt etc. Actum ende ter executie gestelt den 15 in Jannuarij anno 1550, presentibus toto collegio dempto Henrick Croock, schepen.

Justitieboek fol. 176.

1550. Alsoo Anneken Boens, de dochter van Mathijs Boens van Antwerpen, haer tot Antwerpen heeft laeten haerdoopen bij een Gielis van Aken, haer alsulcx begevende onder den ongeloove, secte, dwalingen ende ketterijen der Anabaptisten, qualijcken gevoelende van den sacramenten der heyliger kercken, contrarie den heyligen karsten geloove, den beschreven rechten ende placaten K. M^{t}. onser G. H., daer sij navolgende den voorsz. placaten behooren soude geexecuteert te werden mitten vuere, ten ware sij ontfangen hebbende beter onderwijs, haren dwalingen afgaende, haer wederomme hadde begeven onder den gelove van der heyliger kercke ende ordonnantien van dien. Soo ist dat mijnne heeren van den Gerechte, gehoort den eysch bij mijne heeren den schout op der voorsz. Anneken Boens gedaen, mit haeren belijdinge, derselver Anneken,

achtervolgende den voorsz. placcaten mit vonnisse condemneren bij den scharprechter te watere geexecuteert te werden; verclarende voorts haeren goeden geconfisqueert tot behouff K. M^{t}. als Grave van Hollandt. Actum ende ter executie gestelt den 3 Marcij anno 1550, presentibus den schout, Claes Gerritsz ende Claes Basgen, burgermeesteren, Jan Willemsz, Claes Meeusz, Symon Claesz, Floris Martensz, Jan Hermansz, Jan Claesz van Hoppen, schepenen.

Justitieboek fol. 177.

1550. Alsoo Aeltgen de Wael, Aeltgen Egbertsz off Aeltgen Mosterts genaemt, Annetgen Leenarts, Cornelis Elbertsz, Dirck Pietersz, Catrijn Jans dochter sijn huysvrouwe, Ghijsbert Florisz, Elsken Ruters, Jan Jacobsz de harnasmaecker, Jan Gerritsz de beusemmaecker, Marretje Barens sijn huysvrouwe, Jacob Claesz de snijder, Weyne Pouwels dochter, de huysvrouwe van Pieter Dircksz, Elisabeth Pieters dochter haer nichte, Gaeff Jansz, Claes Zibboltsz van Sneeck, Claes Dircksz, Aechte Dircx sijn huysvrouwe, Jacob Gelisz ende Catrijn Elberts dochter, tot drie mael bij edicte gedachvaert sijnde, omme op peene van banne ende confiscatie van haeren goeden ende persoonen te compareren ende aenhooren alsulcken eysch ende conclusie als mijnne heeren de schout van wegen K. M^{t}. onsen genadigen Heere op hunluyden soude willen doen ende nemen, niet en hebben gecompareert, ende alsulcx op den 2 Augusti lestleden tegens henluyden gegeven is de derde default, uyt clachte van den welcken sijluyden bij vonnisse van schepenen ten versoucke van mijnne heere den schout versteken sijn van alle exceptien declinatoir ende peremptoir, oock van alle defensie; ende mijnen heren de schout dier tijt toegelaten is geweest, omme sijn intendit tegens der voorn. deffialijanten over te leggen, ende henluyden ex supraabondanti te vierde mael te verdachvaerden, welke verdachvaerdinge daer nae den 26 Octob. lestleden oock bij edicte is gedaen; daer bij de voorsz. diffailanten geroupen

sijn geweest, omme op pene voorsz. te compareren den 14 November lestleden, omme 't voorsz. intendit te sien overleggen ende sententie te horen enz.; sonder dat de voorsz. gedaechden oft yemant van hen gecompareert is, houdende hen fugetijf sonder te voorscheyn te comen. Soo ist dat mijnne heeren van den Gerechte, gehoort den eysch bij mijn heere den schout op den voorsz. gedaechden gedaen, gevisiteert den verificatien bij hem overgelijt, ende naer dien hem gebleken is geweest, den voorsz. fugitive ende gedaechden besmet te weten van den Anabaptisten secte; oock op der saecken gelegentheyt ripelijcken gelet hebbende: condemneren den voors. gedaechden te blijven uyt deser Stede, daer uyt henluyden bannende ten eeuwigen dagen, sonder daerinne oft binnen een mijle rontomme daer buyten te comen, op de verbeurte van haren lijven: verclarende mede hooren goeden geconfisqueert tot behouff van den Heeren, onvermindert deser Stede previlegien, in allen horen poincten. Aldus gedaen den 25 Aprilis anno 1550, presentibus Claes Gerritsz, Claes Basgen, Pieter Cantert, burgermeesteren, Jan Willemsz, Claes Meeusz, Symon Cops, Floris Martensz ende Henrick Croeck, schepenen. Ende gepubliceert den 26 in Aprili, anno voorsz., presentibus iisdem dempto Symon Cops.

Justitieboek fol. 178 *verso.*

Overmits Reyer Dircxsz, schuytenvoerder, poorter deser Stede hem geleden ontrent drie jaeren begeven heeft gehadt onder den leringen, dwalingen, secte ende ketterije der Anabaptisten, qualijcken gevoelende van den sacramenten der heyligen kercken, contrarie den heyliger karsten geloove, dordonnantien der heyliger kercken, den beschreven rechten ende placaten Keys. M^t^. onser genadiger Heeren ende daer en boven in sijnne dwalingen ende ketterijen blijvende is, niet jegenstaende donderwijs hem van den oprechte gelove gedaen. Soo ist dat mijnne heeren de schepenen, gehoort den eysch bij mijnne heeren den schout van wegen K. M^t^. op den voornoemden Reyer Dircksz gedaen,

mit sijn confessie, ende op der saecken gelegentheyt ripelijcken gelet hebbende, den voorsz. placaten, bij den scharprechter geexecuteert te werden mitten viere, verclarende voorts sijnne goeden geconfisqueert tot behoeff K. M^{t}. als Grave van Hollandt, onvermindert ende sonder prejudicie deser Stede privilegien. Aldus gepronuncieert ende bij den scharprechter ter executie gestelt op den 16 dach in Augusto anno 1550, presentibus den schout, allen den burgermeesteren ende alle den schepenen dempto Jan Duyvensz.

Justitieboek fol. 182.

1552. Alsoo Lievijn Jansz van Ghendt alias Liefken de Keyser genaemt, wevere van sijnen ambachte, Mijnart Harmansz van Balch de houtsagere, Peter Thymansz van Zutphen die cuyper placht te sijn, nu bouckbinder van sijn ambachte, Reyer Egbertsz, deser Stede poorter, Henrick Anthonisz van Leyden, beyde wevers ende Claes Garbrantsen van Wormer gebooren, hen hebben begeven in de conventiculen ende vergaderingen van den luyden van de wederdooperen secte, ende te hoeren den leringen van den hoofden ofte leraers derselver secte, te weten Claes Garbrantsen voornoemt van Menno Symonsz over de thien jaeren geleden, ende de voorsz. Lievijn van Ghendt ende alle de anderen van Gielis van Aken, ende door dien den selven leeringen, dwalingen ende ketterijen bij den voorsz. valschen leeraers verspreyt, aenhangende, hen hebben gescheyden van den geloove, obedientie ende eenicheyt der heyliger karsten kercke, qualijken gevoelende van den sacramenten der heyligen kercken, sulcx dat de voorn. Lievijn, Meynart ende Pieter hen bij den voorn. Gielis van Aken hebben laeten haerdoopen, offgaende haeren doopsele in haeren kintsheyt ontfangen, ende de voorsz. Reyn Egbertsz, Henrich Anthonisz ende Claes Garbrantsz ofgaende mede haeren doopsele voorsz., bekent hebben tottet haerdoopsele berijt te wesen, indien sij daertoe souden kunnen geraecken, al contrarie den heyligen karsten geloove, dordonnantien van den heyligen

kercke, den beschreven rechten ende placcaten K. M^{t}. onser genadichster Heeren, ende daerenboven in haeren ongelove, ketterijen ende dwalingen hartneckich blijven. Soo ist dat mijnne heeren de scheepenen, gehoort den eysch bij mijnne heeren den schout op den voorn. delinquanten gedaen mit haeren belijdingen ende op der voorsz. saecken gelegendtheyt ripelijcken gelet hebbende, condemneeren den voorsz. delinquanten te sullen bij den scharprechter geexecuteert werden mitten viere, verclaerende voorts haeren goeden geconfisqueert tot profijte K. M^{t}. als Grave van Hollandt, onser G. H. onvermindert ende sonder prejudicie deser Stede privilegien. Actum ende gepronuncieert ter vierscharen op den 6 dach Augusti anno 1552, presentibus allen den schepenen dempto Andries Boelesz, bij advyse van den burgermeesteren.

Justitieboek fol. 202.

1553. Alsoo Harman Jansz van Sellem, bij Munster gebooren, hem heeft begeven in den geselschappe van den luyden van der Anabaptisten secte ende tontfangen haerluyder vermaninge ende dwalingen: oock geweest is in seeckeren conventiculen, daer van der schriftuer onbehoorlijcken, soo bij Gelis van Aken, als bij andere, geleert ende verhaelt is geweest; sulcx dat hij sijnen doopsele hem gegeven afgaende, bekent heeft begeert te hebben ander doopsele 't ontfangen, indien hij daertoe soude kunnen geraecken; oock qualijcken gevoelende van den heyligen sacramente des altaers, al contrarie dordonnantien ende den geloove van der heylige karsten kercke, den beschreven rechten ende placcaten K. M^{t}. onser genadichster Heeren ende daertoe in desen sijnen ongeloove, ketterije ende dwalinge hartneckich blijvende is, niet jegenstaende tonderwijs hem van den oprechte geloove gedaen. Soo ist dat mijnne heeren de schepenen gehoort den eysch bij mijnne heeren den schout op den voorn. Harman Jansz gedaen, mit sijn belijdinge ende op der saecken gelegentheyt ripelijcken gelet hebbende, condemneeren den voorsz. Harman Jansz naevolgende den voorsz.

placaten te sullen bij den scharprechter geexecuteert werden mitten viere: verclarende voorts sijne goeden geconfisqueert tot profijte K. M[t]. als Grave van Hollandt. Aldus gepronunchieert ende geexecuteert den 16 dach in Januarij anno 1553, presentibus den schout, Peter Cantert ende Joost Buyck, burgermeesteren ende allen den schepenen, bij advyse van dander twee burgermeesteren. *Justitieboek fol.* 208.

1553. Alsoo Felistis Jans dochter anders Felistis Rezincks geheeten, van Vreeden in den gestichte van Munster gebooren, hier ter Stede seeckere jaeren gewoont hebbende, haer vervordert heeft haer te begeven in den geselschappen van den luyden van der Hardooperen secte, ende tot haerluyder quade leringen, vermaninge ende onderwijs; dien aenhangende, ende haer van den obediencie ende gelove van der heyliger karsten kercke scheydende ende qualijcken gevoelende van den heyligen sacramenten des altaers, oock eenigen van der secte voorsz. onderwonden heeft in haeren huyse logis ofte slaepstede te gunnen, wetende die van dier secte te sijn; mede geweest is ter plaetse daer Gielis van Aken, vermaninge soude doen; den selven gesproocken heeft, in meninge sijn vermaninge te hooren, hoewel 't selve haer failgeerde. Ende dat arger is, eenige anderen personen totter dwalinge van den voorsz. secte, ende uytter obedientie van der heyliger kercken heeft getoogen ende gebracht soo veel in haar is geweest; blijvende alsnoch hartneckich bij de voorsz. dwalingen, contrarie den geloove ende ordonnantien van der heyliger karsten kercke ende placaten K. M[t]. onser G. H. Soo ist dat mijnne heeren de schepenen, gehoort den eysch op den voorn. Felistis Rezincks bij mijn heeren den schout gedaen, mit haer belijdinge ende op der voorsz. saecken gelegentheyt ripelijcken gelet hebbende, condemneren der voorsz. Felistis Resincks bij den scharprechter geexecuteert te werden mitten viere; verclarende haeren goeden geconfisqueert tot profijte K. M[t]. als Grave van Hollant. Actum et presentibus ut supra. *Justitieboek fol.* 208.

1553. Overmits Cornelis Alberechtsen, van Leyden gebooren, snijdergeselle, Gerrit Dircksz alias Gerrit Wevers genaemt, van Raesdorp in den gestichte van Munster gebooren, slootemaecker van sijnne ambachte, ende Anthonis Kourtsz van Oerdorp in Vrieslant, de bouckebinder, hen vervordert hebben te spreecken, converseeren ende hen te verselschappen respectivelijcken mitten luyden van der Haerdooperen secte, ende haerluyder dwalingen, vermaningen ende ketterijen in sekeren conventiculen te hooren ende tontfangen, sulcx dat de voorsz. Cornelis Aelbrechsz tot meermael geweest is in conventiculen bij Gilles van Aken, leraer van der voorsz. secte binnen der stede van Leyden ende elders gehouden, van den welcken hij hem oock heeft laeten verlijden ende haerdoopen. Oock de voorsz. Gerrit Dircksz in twee conventiculen bij denselven Gilis hier ter stede gehouden geweest is, ende daer toe gebrocht heeft Harman Jansz van Sellem, omme de leeringe van den voorsz. Gelis te hooren, mede den voorsz. Harman Jansz, te karsmisse over jaeren geleden off daer omtrent, in quaet gevoelen van den heyligen sacramente des altaers heeft gebrocht ende van den rechten gelove verleyt. Ende de voorsz., Anthonis Courtsz niet jegenstaende hij over drie jaeren bij den hove van Vrieslant van sijn dwalinge ende quaet gevoelen van den heyligen sacramente des altaers gecorrigeert ende duer sijn tonge gedaen steken; oock uyt Vrieslant op sijne halse gebannen is geweest, hem wederomme heeft gevoucht bij de luyden van der voorz. dwalinge ende secte; ende alsulcx geweest is in seeckeren conventiclen tot Leyden bij eenen Adriaen de goudtsmit, leeraer der voorsz. dwalingen gehouden, mede seeckeren suspecte liedekens, smaeckende opreurte, bij hem bevonden sijn, eensdeels bij sijn handt geschreven; sulcx dat also drie der voorsz. persoonen gevonden sijn aengehangen te hebben den dwalingen voorsz., contrarie dordonnantie ende den gelove der heyliger karsten kercke, den beschreven rechten ende placaten K. M[t]., daer af sij nae volgende den selven placcaeten behoorden gexecuteert te werden mitten viere, ten waeren sij

beter onderwijs ontfangen hebbende, hen begaven onder den obedientie ende geloove der heyliger karsten kercken, afgaende den ketterijen ende dwalingen van den voorsz. secte. Soo ist dat mijnne heeren de schepenen gehoort den eysch bij mijnne heeren de schout op den voorsz. delinquanten gedaen mit haerluyder belijdinge ende op den saecke gelegentheyt ripelijcken gelet hebbende, condemneren den voorsz. delinquanten, naevolgende den voorsz. placaten bij den scharprechter geexecuteert te werden mitten swaerde; verclaerende haeren goeden geconfisqueert tot profijte K. M^{t}. als Grave van Hollandt, onser G. H. Actum ende geexecuteert als vooren.

Justitieboek fol. 208 *verso.*

1553. Overmits Wijbrant Sybrantsz van Beets in Vrieslant, slootemaecker van sijnen ambachte, Aechgen Jacobsz dochter uyt Beverwijck, Felistis Ericx dochter, anders Cranepols genaemt, van Stadtloo in den gestichte van Munster ende Stijntgen Everts dochter, van Deventer geboren, hen vervordert hebben te spreecken ende te converseren mit luyden geinficieert mitten Haerdooperen dwalingen, mit henluyden van den schrifturen te spreecken ende haerluyder vermaninge te hooren; oock mit sulcke luyden hen te verselschappen buyten deser Stede ende daer binnen, sonder nochtans haerdoopt te sijn, noch den vermaningen van Gelis van Aken oft van anderen, hen voor leeraers uytgevende, gehoort te hebben, ende nyettemin uytter voorsz. conversatie genouch in dwalingen ende van der obedientie ende gelove der heyliger karsten kercke gebracht sijn geweest; dwelck hen leet is alsoo sij bekent hebben, begerende te blijven bij den leeringe ende gelove der heyliger kercke voorsz. Soo ist dat mijne heeren schepenen, gehoort den eysch op den voorsz. persoonen gedaen mit haerluyder belijdinge, ende op der voorsz. saecken gelegentheyt, oock op den conditien ende circonstantien in der voorsz. persoonen ende saecke bevonden, ripelijcken gelet hebbende; ende uyt dien meer genegen sijnde tot barmhartichijt dan tot uytterlijcke rigoer van justitie,

den voorsz. persoonen mit vonnisse condemneren, nae dat sij den costen van haeren gevangenisse betaelt sullen hebben, te gaen uyt desen Stede ende haeren vrijheyt binnen 's daechs sonneschijn, daer uyt een mijle rontomme; daer buyten blijvende ten euwigen dagen, op de verbeurte van haeren lijfven. Aldus mitten clocke gecundicht den 20 Jannuarij anno 1553, presentibns mijnne heeren den schout, mr. Hendrick Dircksz burgermeester presiderende, ende alle de schepenen, dempto Gerrit Claessen.

Justitieboek fol. 210.

1547. Alsoo mijn heeren van den Gerechte gebleecken is dat Jan de Monnick, van Arien in Artois geboren, Alias Ferdinando van Gent genaemt, cnopemaecker van sijn ambacht, sekeren tijt geleden, als hij sieck wesende, bij der vrouwe tot wiens huyse hij was slapende, vermaent wierde dat hij hem soude willen voorsien van een ander logys, alsoo hij tot haeren huyse te nauwe was gelogeert, ende 't heylige sacrament (indien hij siecker quame te werden) aldaer niet bequamelijck bij hem soude mogen coomen, daer op geantwoort heeft seggende: *Ick wille den witten Jan voor mijn bedde niet hebben* ende oock op een anderen tijt geseyt heeft, *dat de heylige oolye nergens toe en diende dan om de schoenen mede te smeren:* blasphamerende alsulcx tegen Godt ende den sacramenten der heyliger kercken. Ende bovendien hem oock onderwonden heeft te lesen, ende oock gepoocht anderen (soo veele in hem was) voor te lesen, een boeckxken geintituleert, *de val der roomscher kercken*, wesende vol blasphemien ende quade ende valsche leeringen. Dien bij nochtans in hechtenisse wesende noyt en heeft gepoocht te sustineeren ofte defendeeren, maer ter contrarie verclaert heeft de voorsz. blasphemien hem seer leet te sijn ende van den quaden leeringen ofte gevoelen bij hem eenichsins ontfangen ofte gehadt te resilieeren: ende voorts te willen leven ende sterven in 't geloof ende leeringe der heyliger roomschen christen kercken, all breder blijckende

bij sijn confessie. Soo ist dat mijn heeren van den Gerechte, gehoort den eysch ende conclusie van mijn heere den schout op hem gedaen ende genoomen, met sijne voorsz. confessie ende verclaringe des leetwesens; ende opter saecke gelegentheyt gelet hebbende, den selven Jan de Monnick gecondemneert hebben ende condemneeren hem mits desen ter cause van sijne voorsz. misuses opentlick op een schavot te bekennen sijne voorsz. schult, als dat hij grootelijcx tegens Godt ende den sacramenten der heyliger kercken geblasphemeert heeft, ende dat 't selve hem hertelijcken leet is; ende voorts bij den scarprechter met een ijser door sijn tonge gesteecken te worden, ende daerna de costen sijnder gevanckenisse betaelt sijnde, binnen daechs sonneschijn te gaen uyt deser Stede ende haere vrijheyt, daer uyt ende een mijle rontsomme daer buyten blijvende den tijt van vijftich jaren, op sijnen halse. Aldus gedaen metter clocke opten 30 Augusti 1557. Presentibus de schout, Jan Duvensz burgermr., Cornelis Thonissen, Hendrick Cornelisz, Frans Teyngh, Hendrick Croock ende Albert Marcus schepenen, ende bij advyse van Joost Buyck oick burgemr. ende Pieter Bicker Willemsz schepenen.

Justitieboek fol. 258 *verso.*

1560. Alsoo Cornelis Pieters van Wemelinge uyt Zeelant gebooren, hem vervordert heeft binnen deser Stede boecken te vercoopen sonder te connen lesen ofte schriven; oock bevonden is onder hem gehouden te hebben eenige quade gereprobeerde ende andere boecken bij den placcaten van den Co. Ma^{t}. verboden sijnde. Soo ist dat mijnne heeren van den Gerechte gehoort den eysch van mijn heere den schout op hem gedaen met sijn confessie ende defentie ende op der saecken gelegentheyt gelet hebbende, den selven Cornelis Pietersz gecondemneert hebben ende condemneeren mits desen, een ure lanck, op de kake gestelt te worden, mit den verboden boecken bij hem bevonden om sijn hals; ende voorts de selve sijne verboden boecken opentlijcken verbrant te worden ende daerna binnen

daechs sonneschijn te gaen uyt deser Stede ende haere vrijheyt: daer uyt te blijven den tijt van twintich jaren, op sijn hals. Aldus gecundicht mette clocke den 22 Martij a° 1560, presentibus den schout, Sybrant Occo, Pieter Cantert, Jan Claessen van Hoppen, burgermeesteren, Floris Florisz, Cornelis Jacobsz, Lucas Meynertsz, Frans Marcus, Pieter Pietersz, Jan Vechtersz ende Jan Claesz, schepenen. *Justitieboek fol.* 286.

1560. Alsoo Jelis Jansz, van Antwerpen gebooren, hem vervordert heeft binnen dese Stede boecken te coope te houden sonder daer toe geadmitteert te sijn, contrarie Conin. Mat. placcaten. Oock bevonden is te coope te houden eenige boucken bij deselve placcaten verboden sijnde. Soo ist dat mijn heeren van den Gerechte gehoort den eysch bij mijn heere de schout op hem gedaen, mit sijn confessie ende op alles gelet hebbende, deselve Jelis Jansz gecondemneert hebben ende condemneeren mits desen, een maent lanck op Onse Vrouwentooren geleyt te werden te bier ende broode, tot sijnen selfs costen, ende voorts sijn verboden boecken, bij hem bevonden, opentlijck verbrant te worden; interdiceerende hem voorts de neeringe van 't boecken vercoopen ten eeuwigen dagen, op ter correctie deser Stede. Actum ut supra.

Justitieboek fol. 286.

1568. Alsoo mijn heeren van den Gerechte gebleecken is dat Jacob Jansz Sael, poorter deser Stede, op St. Bartolomeusavont in den jare 1566, hem vervordert heeft te beginnen in de Oude Kercke sekere nieuwicheden, willende dat de Cappellaen van denselven kercke karstenen soude een kindeken, twelck bij den voorn. Sael geheven soude werden, tselve kindeken soude segenen in der duytscher tale; spreeckende oock eenige ongebonden ende schandaleuse woorden, waerdoor een groote commotie in deselve kercke geresen is, ende is deselve kerck terstont daerna door sekere quaetdoenders begonst gedistrueert te werden. Dat mede de voorsz. Sael ten tijden als de Predicatien eerst bij

de nieuwe Predicanten buyten deser Stede soude geschieden, deselve Predicanten met een roer geassisteert, geleyt ende oock 't perck daer de selve nieuwe Predicatie geschieden soude, helpen maecken; thoonende sulcx als een hooft ende fauteur van de voorn. nieuwicheden. Dat oock deselve Jacob Sael ontrent tien jaren geleden verlaten heeft 't Christen gelove ende hem begeven tot de secte der Wederdooperen, ende heeft hem alsoo doen herdoopen in 't Haerlemerhout bij eenen Lenardt Bouwens, leraer van de voorsz. secte; daernae hij weder afgevallen is van den voorz. secte, aenneemende de secte van Calvinus; ende op der secte van Calvinus het Nachtmael nuttende, doende daer te vooren ten huyse van Jan Aertsen zekere abjuratie van de oude Catholijke religie aftegaen ende niet meer aen te neemen ende meer andere oproerige feyten. Alle welcke saecken sijn tenderende tot groote oneere, lesie ende vercortinge van de Goddelijke ende Co. Ma^t^. Soo ist dat mijn heeren van den Gerechte, gehoort den eysch van mijn heere de schout op den voorsz. delinquant gedaen ende genomen, met de confessie ende defentie van den selven delinquant: gevisiteert seekere informatie tegens hem bij den voorsz. schout overgelegt, ende op alles gelet hebbende; hierop gehadt t' advys van mr. Reynier van der Duyn, Raet in den Hove van Hollant als gevougt adjunct van schepenen ende bij sijne Ma^t^. daer toe geordonneert; den selven Jacob Sael gecondemneert hebben ende condemneeren hem mits desen, geexecuteert te werden metten swaerde: verclarende voorts alle sijne goederen geconfisqueert, onvermindert deser Stede previlegien in allen anderen saecken. Gedaen ter vierschare op ten 22 Junij 1568, presentibus de schout, alle de burgemeesteren, dempto Simon Martsen, ende alle de schepenen.

1568. Alsoo mijn heeren van den Gerechte gebleecken is bij de confessie van Joost Bastiaensen den Delvenaers soon, dat hij op den 26 September a° 1566, ten tijde als 't Minnebroers convent binnen deser Stede worde gedestrueert ende an stucken gebroocken, heeft helpen met meerder quaetdoenders

openloopen met een eynde van een balck de poorte staende achter aen de boomgaert van de voorsz. convente, responderende aen de vesten deser Stede, ende na dat deselve opengeloopen was ende voorts gegaan met meer andere in den convente voorsz. ende de kercke van dien; helpende aldaer na sijn vermogen de beelden ende altaren in stucken slaen, destrueeren ende breecken; ende dit al tot grooten oneere, lesie ende vercortinge van de Goddelijcke ende Co. Ma^t. Soo ist dat mijn heeren van den Gerechte gehoort hebbende den eysch van mijn heere de schout op den voorsz. Joost Bastiaensz gedaen ende op alles gelet hebbende, hierop gehadt t'advijs van mr. Reynier van der Duyn, Raet in den Hove van Hollant, als gevoucht adiunct van schepenen, ende bij sijne Ma^t. daer toe geordonneert; denselven gecondemneert hebben ende condemneeren hem mits desen mette coorde geexecuteert te worden, datter de doot na volcht; ende verclarende sijne goederen geconfisqueert, onvermindert deser Stede privilegien in alle andere saecken. Gedaen ter vierschare op ten 22 Junij 1568, presentibus de schout, alle de burgemeesteren, dempto Simon Martsen, ende alle de schepenen.

1568. Alsoo mijne heeren van den Gerechte is gebleecken dat Weyn Duyf, Adriaens dochter, poortresse deser Stede ende Trijn Hendricx van U....berch, haer dienstmaeght, op den 23 Augusti a° 1566, als de beelden ende altaren in de Oude Kerck binnen deser Stede, bij sekere quaetdoenders wierden nedergeworpen ende in stucken geslagen, hen aldaer mede ende metten eersten onder de voorsz. quaetdoenders hebben gevonden, ende mede int beeldestormen, vernielen ende int breecken van dien handadich geweest sijn, doende elckx daertoe, nae haer vermogen ende macht, hulp ende bijstant, ende dit al tot groote lesie, vercortinge ende oneere van de Goddelijcke ende Co. Ma^t. Soo ist dat mijn heeren van den Gerechte gehoort hebbende den eysch van mijn heere de schout op de voorz. Weyn ende Trijn gedaen ende op alles gelet hebbende, hier

op gehadt t'advys van mr. Reynier van der Duyn, Raet in den hove van Hollant, als gevoucht adjunct van schepenen, ende bij sijne Ma[t]. daertoe geordonneert, de voorsz. Weyn ende Trijn, ende elcx van haer luyden, gecondemneert hebben ende condemneeren mits desen, metten watere geexecuteert te werden, datter de doot navolght; ende verclarende voorts alle haerlieden goederen geconfisqueert, onvermindert altijt deser Stede privilegien in alle andere saecken. Gedaen ter vierschare den 22 Junij a° 1568, presentibus de schout, alle de burgermrn, dempto Simon Martsen, ende alle de schepenen.

1568. Alsoo mijn heeren van den Gerechte gebleecken is uytter confessie van Jacob Hendriksen van Groningen, schaerslijper, poorter deser Stede, dat hij hem vervordert heeft in de voorgaende turbulente tijden te begeven onder de quaetdoenders ende beeldestormers, die hij oock op St. Bartholomeus avont a° 1566 in de Oude Kercke deser Stede heeft helpen breecken en vernielen den beelden en altaren aldaer, gelijck hij oock daerna gedaen heeft in de Minnebroederen Kerck en Convent; alwaer hij mede de deuren van deselve kerck met een balck heeft helpen openloopen. Ende heeft hem daer nae verhuyrt, omme die van de nieuwe religie als pijper te dienen, bedingende daer voor sekere penningen; begevende hem voorts in den dienst van die van de voorsz. nieuwe religie, die hem oock op sekere dach met meer anderen verdaeght ende verscheyden hebben gehadt, dat sij hem souden vinden bij de Haerlemerpoort, als de knechten van den heer van Brederode, den loosen allarm souden maecken voor de Regulierspoort, ten eynde hij gevangen met anderen gedachvaerde de voorsz. Haerlemerpoort van binnen souden opslaen met sekere moockers, breeckijsers ende andere instrumenten daer toe dienende; omme alsoo de voorsz. knechten van den voorsz. heer in der Stede te laeten, daer toe hij oock sekere moockers, breeckijsers ende andere instrumenten heeft helpen brengen. Dat mede de voorsz. Jacob Hendriksz geweest is over verscheyden concepten van verrade-

rye deser goeder Stede, ende onder anderen alsser getracteert wierde, dat men de geestelijcke persoonen ende de Catholijcken uytter Stede soude jagen, den kloosteren, kercken ende andere geestelijcke plaetsen soude vernielen, ende de goeden dien soo onder de knechten van den voorsz. Brederode, als die in de Stede souden gecoomen wesen, als andere guyten deser Stede gedeelt ende gepartieert souden werden. Dat noch boven desen bij eenige der voorsz. Jacob Hendricksz aengenomen is geweest, om de heer van Brederode voorsz. binnen deser Stede te beschermen ende de Grave van Megen ende andere Coninckl ijcke Ma[t]. heeren buyten deser Stede houden souden. Alle twelcke saecken sijn, streckende soo tot verraderije deser goeder Stede, als tendeerende tot groote seditie ende vercortinge van de Goddelijcke ende Co. Mat. Soo ist dat mijn heeren van den Gerechte, gehoort den eysch ende conclusie bij mijn heere de schout op den voorsz. delinquant gedaen ende genoomen, ende op alles gelet hebbende, ende hier op gehadt het advijs van mr. Reynier van der Duyn, Raet in den hove van Hollant, als gevoucht adiunckt van schepenen, ende bij sijne Ma[t]. daer toe geordonneert, den selven Jacob Hendriksz hebben gecondemneert ende condemneeren hem mits desen, mette coorde geexecuteert te worden datter die doot na volght, ende na gequartiert ende sijn gequartieerde lichaem buyten de poorten deser Stede gehangen te worden, ende sijn hooft op een staeck ter Haerlemerpoort uyt gesteecken; verclaren voorts sijne goederen geconfisqueert tot profijt van Co. Ma[t]., behoudens deser Stede previlegien in alle andere saecken. Gedaen ter vierschare op den 22 Junij 1568, presentibus de schout, alle de burgermeesteren, dempto Symon Martsen ende alle de schepenen.

Extract uyt het register van de confessien der stadt Amsterdamme, fol. 109 verso.

Actum den 28 *Junij* 1568, *presentibus de schout ende Arent Ernst, schepen.* Pieter Jansen de With, gevangen, poorter deser Stede: Seyt dat hij gevangen buyten St. Antonis poort,

besijden de Lijnbaen, de leste nieuwe predicatie die aldaer geschiede gehoort heeft, waer na den Predicant onlangs in de Stadt gebracht worde, sonder dat hij daer bij was, oft met roere oyt ter predicatie geweest is.

Seyt tot meermaelen in de predicatie binnen deser Stede geweest te hebben, sonder eenich geweer bij hem te hebben, dan een opsteecker oft brootmes op sijn lijf, ofte met sijn rapier, alsoo alle de schutters doen met rapieren gingen.

Seyt onder de nieuwe predicatie mette nappe omme sien gegaen te hebben, ofte voor de deuren staen, gaerende d'aelmoessen, Adriaen in 't Cromhout, Hendrick van Marcken, Willem Walichsz, mr. Willem Bardensen, Cornelis Boom, Willem Corsz, houtcoper, Jan Meurlinck, Egbert Roelofsz, Lourens Jacobsz in de Goude Wael, Franc de Wael, wonende op de Nieuwesijts Achterburchwall, Thymon Meyndertsz, Dirk Oloffsz, Hendrick Fransen, Meus Pietersz, besijden 't excijshuys, Reynier Cant, ende dat tot verscheyden plaetsen ende onder diversche predicatien.

Seyt dat hij tot meermalen in de nieuwe predicatie Pieter Jacobsz Schaep gesien heeft, ende dat in de Minnebroeders kerck.

Gevraeght bij mijn heere de schout, wie hem gevangen, 's daeghs na St. Matthijs dach a°. 1566, ten tijde doe de Geusen ende Catholijeken tegens malcanderen in wapenen waren, die commissie ofte last gegeven heeft, omme de Geusen aldaer vergadert in ordonnatie te stellen ende den Catholijcken van daer te houden?

Seyt dat hij ten tijde voorsz. bij ende op de Nieuwe Brugh in wapenen geweest is, sonder dat hij eenich onderwints hadde, off iemant in ordonnantie stelde, ofte eenige Catholijcken van daer gehouden heeft.

Seyt dat hij gevangen St. Matthijsdach des nachts voorsz., daer hij des anderen daechs in wapenen was omtrent elf uren uyt sijnen huyse gehaelt werde bij Dirck Hem, bij hem hebbende geweer; seggende tegens hem gevangen: *sit gij hier?*

Daer sijn wel één ofte 200 burgers op de Nieuwe Brug vergadert, daerop hij gevangen seyde: *gaet voor henen, ick volge u:* ende is sulcx terstont gevolcht, aenhebbende een buffenkolder, een vuyrroer op 't lijf ende een helbaert op sijn schouderen, ende comende op de Brugge voorsz., heeft aldaer gevonden veel volcx van de nieuwe religie, vergadert in wapenen, onder welcke persoonen waren Dirck Hem, Jan Brouck, Jan Syversz, Claes Pauw, Jan Pietersz Swaeroogh, blijvende aldaer ontrent 1½ uyre; ende werde geseyt in 't generael dat sij luyden des anderen daegs wederom coomen souden, met heure wapenen: gaende dien achtervolgende des anderen daeghs 's morgens als voren, aldaer weder met sijn wapenen, blijvende aldaer den geheelen dach tot des avonts, dat het accoort gemaeckt was; gaende altemet aff ende aen tsijnen huyse.

Seyt ontrent de Nieuwe Brugh mede in wapenen gesien te hebben die veel onderwints hadde, stellende de luyden in de geleden, Jan Sivertsz, Willem Corsz, Jan Lansz, Hendrick Clementsz, Jan Pieter Swaeroog, Dirck Hem, Herman Meyndertsz, Floris Rodenburch, Jan Willemsz Wijngaert, Schoone Dirck ende meer anderen.

Kent mede ten huyse van Dirck Jansz Graeff over 't maecken van 't contract tusschen de burgermeesteren ende die van de Religie van wegen sijn quartier geweest te hebben met Jan Willemsz Wijngaert ende Schoone Dirck, ende dat deur begeerte van Dirck Jansz Quinting, de welcke tegens hen luyden seyde, dat burgermeesteren sulcx versocht hadden: vindende aldaer ten huyse over 't maecken van 't contract, Arent Jansen Coesvelt ende anderen, hem alsnu ontgaen.

Seyt dat sekeren tijt daerna bij hem gecoomen is eenen Gerrit Smit, wonende op de Zeedijck in de Dregge, vragende hem gevangen, off hij ten huyse van Jan Betten mede gaen wilde, seggende, *wij sullen aldaer mogelijck sekere nieuwe tijdinge hooren:* ende hij aldaer comende heeft gevonden vergadert Jan Beths, Harman Rodenburch, Jan Willemsz Wijngaert, Jan Pietersz Swaeroogh, Jan Sivertsz in den Ham,

Arent Coesvelt, soo hij vermoet Gerret in de Dregge ende meer anderen, sulcx dat de camer bijnaest vol was, die hem nu mede ontgaen sijn, spreeckende aldaer en nomineerende sekere .... ende andere quartiermeesters, dewelcke naderhant burgermeesters overgelevert werden, die bij burgermeesteren gevisiteert sijn ende eenige van dien geroieert sijn geweest; ende is aldaer middelertijt met een barst ingecoomen Jan Brouck, ende versocht aldaer, na bedunckens van hem dat men den heer van Brederode nomineeren soude tot een Capiteyn Generael over deser Stede, ende seyde: *Indien gij 't niet en doet, soo en weet ick 't met de maets niet te maecken;* ende alsoo de persoonen aldaer bij den anderen vergadert tselve niet consenteeren wilden, seggende dat hij 't burgermeesteren selfs aengeven soude, is hij met een grammen moede uytten huyse geloopen.

Actum den 8 *Julij* 1568, *presentibus ut supra.* Pieter Jansz de With de novo gehoort ende gevraeght, wie meer ten huyse waren van Dirck Jansen Graeff, over 't maecken van 't contract tusschen die in wapenen waren aen de Nieuwe Brugge ende den burgermeesteren deser Stede, ten tijde sij tegen malcanderen in wapenen waren?

Seyt aldaer mede gesien te hebben Arent Bouwer, Adriaen Pau, Jan Persijn ende Egbert Roelofsz.

Actum den 5 *Augusti* 1568, *presentibus alle de burgemeesteren, dempto Simon Cops Claessen, ende alle de schepenen, dempto mr. Allert Cantert.* Schepenen sijn geresolveert Pieter Jansz de With te condemneeren ter torture ende scarper examen, omme op de interrogatorien, die mijn heere de schout schepenen overleveren sal, pertinentelijck bij geschrifte te interrogeeren metten scharpen.

Actum den 9 *Augusti* 1568, *presentibus ut supra.* Pieter Jansz de With de novo gehoort; Seyt dat ten tijde doe de

Catholijcken ende die van de Nieuwe Religie tegens den anderen in wapenen waren, dat eenige van de Nieuwe Religie hem ontweldicht hebben twe bassen, alsoo hij deselve niet goetwillich leenen en wilde, welck geschut genomen werde bij Jan Sivertsz met een deel Bootgesellen ende 't selve gestelt met het hooft nae de plaets ontrent de Oude Brugge, sonder dat hij bij 't stellen geweest is; dan naderhant is hij aldaer ontrent gecoomen, ende heeft gesien dat het voorsz. geschut stont ontrent de voorsz. Brugge, in maniere als voren, op een deel hoepen.

Actum den 26 *Augusti* 1568, *presentibus de schout, allen den burgermeesteren, demptis Floris Martsz ende Symon Martsz, ende allen den schepenen.* Pieter Jansz de With de novo gehoort; Seyt dat hij met meer anderen hem 's daeghs na St. Mattijsdach a° 1567 bij de Nieuwe Brugge gevoecht hebbende in wapenen, aldaer omtrent de Brugge ten selve tijde gecoomen is Simon Martsen, burgemeester, met Jacob Cornelissen, schepen ende meer anderen, dewelcke hij gevangen siende, dat besingelt waren van veel persoonen, is tot henluyden inne getreden, vragende den voorsz. burgemeester: *Wat doet gij hier, comt ghij hier om ons te verspieden ofte om vrede te maeken.* Waerop de burgemeester antwoorde: *och lieve, laet mijn het Water langs gaen:* ende alsdoen de burgemeester sulcx dede, is hij gevangen gebleeven bij dengeenen aldaer in wapenen sijnde, stellende deselve te vreden, spreeckende oock den burgemeester soo hart toe omme de maets te beter te vreden te stellen, soo hij best conde.

Seyt dat hij verhoort hebbende, datter veele op de Brugge vergadert waren ten dage voorsz. in wapenen, is aldaer mede gegaen sonder wapenen, ende alsoo de geenen seyden aldaer vergadert, dat sij begeerden de ordonnantie bij mijn heere de Prince gemaeckt te onderhouden, ende dat de burgemeesters knechten aennaemen, dat sij dat beletten wilden, is na huys gegaen om sijne wapenen, ende aldaer mede bij hen luyden

gegaen ende gebleven, ende heeft deselve te vreden gestelt off sijn best daeromme gedaen.

Seyt dat hij in de verleden turbulenten tijt heeft gesien, datter twe met roers uytten huyse gecoomen sijn van Claes Pauw, schietende deselve daer voor de deur los.

Actum den 28 *Augusti* 1568, *presentibus den schout, allen den burgermeesteren, dempto Simon Martsz, ende allen den schepenen.* Pieter Jansz de With is op den eysch ende conclusie bij mijn heere de schout op hem gedaen ende genomen, gewesen ter torture ende scarper examen omme op sijn complicen ende den interrogatorien bij mijn heere de schout schepenen vertoont, geinterrogeert te worden metten scharpen.

Gevraeght ter torture off op St. Mathijs dach a°. 1567 ten tijde die van de Nieuwe Religie op de Nieuwe Brugge in wapenen waren, bij henluyden niet geseyt en worde ende heure meninge was, op de Plaetse te coomen ende het stadhuys inne te neemen ende die van de wet ofte de Catholijcken doot te slaen, ofte ten minste uyt de stadt te jagen?

Seyt dat hij deselve woorden niet gehoort en heeft, nochte van het selve niet te weeten.

Voorts gevraeght wie de geene waren die 's daeghs na St. Mathijs dach, de rebellen aldaer vergadert, geen wapenen hebbende, wapenen gaven ende oock gelt?

Seyt daervan niet te weeten.

Gevraeght off hij tot Ouderkerck niet en is geweest bij den capiteynen van Brederode, aldaer van 't verraet beslooten worde, van de faulse alarme ende de stadt inne te neemen?

Seyt in vier iaren tot Ouderkerck niet geweest te hebben ende daervan niet te weeten.

Item mede gevraeght off ten huyse van Jan Betsz Rodenburch in sijn presentie niet beslooten is geweest dat men den Heer van Brederode neemen soude voor een Capiteyn over Amsterdam, ende off men mede het boot niet toe maecken soude omme in den Amstel te leggen ende den Grave van Megen te resisteeren.

Seyt dat het selve in sijn presentie niet geschiet en is, off daer van niet en weet, dan seyt dat aldaer getracteert worde, als vooren in sijn confessie.

Mede gevraeght in wat huys getracteert is geweest, van den Heer van Brederode heymelijck in de stadt te haelen?

Seyt daervan niet weten.

Seyt oock niet belet te hebben dat men den Graef van Megen victualie toevoeren soude, als hij oock niet en weet off Brederodes knechten voor de poort deser Stede souden coomen ende alarm slaen.

Gevraeght tot wat huys de consistorie gehouden is geweest?

Seyt van geen consistorie te weten, dan wel ter predicatie simpel geweest te hebben.

Gevraeght wat vrouwe in de sacristie van de Minnebroederskerck de kinderen psalmen leerde singen?

Seyt mede dat hij dat niet en weet, off noyt in de sacristie geweest te hebben.

Voorts gevraeght wie dat de penningen gecollecteert heeft binnen deser Stede, omme de knechten van Brederode te onderhouden?

Seyt daervan niet te weeten ofte niemant te kennen, noch oock niet en weet wie tot onderhoudenisse van de kercken, off die van de Nieuwe Religie, eenich gelt gegeven heeft.

Gevraeght off het accoordt, tot Dirck Jansz Graef gemaeckt, doen die Catholijcken ende de Geuzen tegens malcanderen in wapenen waren niet voortgegaen en hadde, wat die Geusen alsdan gedaen souden hebben?

Seyt daervan niet te weeten, noch sijn meeninge sulcx niet geweest te hebben omme iets quaets te attenteeren.

Actum 4 *October a°.* 1568, *presentibus de schout*, *Simon Cops Claessen ende Albert Marcus*, *burgermeesteren*, *ende allen den schepenen*, *dempto Jan Rijser.* Schepenen sijn geresolveert, overmits nieuwe indicien vallende tegens Pr Jansz de With, den selven Pr Jansz te condemneeren andermael ter torture

ende scharpe examen, omme op de interrogatorien van mijn heere de schout geinterrogeert te werden mitten scharpen.

Actum den 5 Octobres a°. 1568, presentibus de schout, allen den burgermeesteren, dempto Albert Marcus, ende allen den schepenen, dempto Jan Rijser. Pieter Jansz de With de novo gehoort, Seyt dat hij ontrent de Nieuwe Brugge ten tijde doen de Grave van Megen tot Sloterdijck met sijn crijghsvolck lagh, aengesproocken heeft Willem Martsen, baillu, die met anderen, hem nu ontgaen, wilde varen bij den Grave van Megen met victualie, seggende teghens den selven: *ghij en behoort buyten de stadt niet te varen, alsoo u Capiteyn van huys is, ende ghij lieutenant sijt ende daeromme bij u knechten hoort te blijven;* waer deur hij terug gekeert is ende niet buyten geweest.

Pieter Jansz de With is op den eysch ende conclusie van mijn heere den schout andermael gecondemneert ter torture ende scharpe examen, omme op sijne complicen, verraderije ende andere feyten mitsgaders den interrogatorien van mijn heere de schout metten scharpen geinterrogeert te worden.

Gevraeght ter torture off hij niet te vooren geweeten heeft dat bij de knechten van den Heer van Brederode een valsch alarm geslagen soude worden voor de Regulierspoort, ende off hij niet en weet wie de penningen tot behouff van de knechten van Brederode gecollecteert ende wie daertoe gecontribueert ende gegeven heeft?

Seyt dat hij van 't slaen van de alarme, hier voren gevraeght, niet en weet, noch oock van 't collecteeren van de penningen ende soo oock van geen verraet ter werelt.

Verschil over de criminele regtspraak ten platten lande Bewesten Schelde tusschen Middelburg en Goes. Medegedeeld door Jhr. Mr. B. J. L. de Geer.

Wij bezitten eene voortreffelijke verhandeling van Van de Spiegel, dien ijverigen onderzoeker der oudvaderlandsche regten *over de opkomst, het gezag en den ondergang der aloude hooge*

of grafelijke vierschare in Zeeland, uitgegeven in de *Werken van het Zeeuwsch Genootschap*, D. II. bl. 69—126, waarin hij echter de geschillen tusschen Middelburg en Goes, betrekkelijk het hooge regtsgebied ten plattelande van Zuid-Beveland, sints 1574, als buiten zijn bestek liggende, niet heeft behandeld. Wel vinden wij die kortelijk vermeld bij Timmerman, *Cost. v. Middelb.*, bl. 8, maar min naauwkeurig opgegeven bij G. N. de Stoppelaer, *de civit. Medioburg*, p. 66. Want de verdeeling der judicatuur op Walcheren hield wel stand, zoo als die door den Prins in 1575 geschied was tusschen de steden Middelburg, Vlissingen, Vere en Arnemuiden (Boxhorn. II. p. 555), maar de twisten met Goes betroffen Zuid-Beveland en daarin kreeg Middelburg eindelijk gelijk. Wij deelen tot beter verstand hier een verhaal dier twisten mede uit de zeer uitvoerige aanteekeningen op de costumen van Middelburg in HS. nagelaten door den advocaat Douw, waarin wij vinden:

Consideratien ende aenteyckeningen op de criminele judicatuyre ten platten lande Bewesten Schelde.

De criminele judicatuyre ten platten lande Bewesten Schelde van Zeeland, plagt geexerceert te werden bij den burggraf en leenmannen, maer om dat sij seer selden vergaderden en daer door veele misdaden ongestraft bleven, soo heeft vrouw Maria als gravinne van Zeelandt, juden jaere 1476 den 24 Meert, tot vervoorderinge vande justitie, de criminele calange gegeven aenden rentm^{r}. Bewesten Schelde [1]), dewelcke voor desen sijn comptoir gehouden heeft tot Wissenkerke, maer om dese reden tot Middelburg comen woonen [2]) om benevens seven leenmannen bewesten en vijf beoosten Schelde de criminele judicatuyre ter calange vanden rentm^{r}. voors. te exerceren, welke ordonnantie van vrouw Maria, conink Maximiliaen beneffens sijnen sone hertog Philips, op den 20 Jannuarij 1499, hebben geconverteert

1) *Groot Priv.* § 49.
2) *Cost. v. Middelb.*, door Dr. Timmerman, p. 8.

jn een previlegie, waer bij hebben geordonneert en gestatueert, dat niet de judicatuyre Bewesten Schelden ter calange vanden rentmr. aen leenmannen soude sijn, maer aen burgemrs en schepenen ofte de weth van Middelburg, met speciale gebode deser previlegie bij die van Middelburg onverbrekelijck te observeren [1]), welke previlegie die van Middelburg vreedsamentlijk hebben beseten sonder eenig hinder off letsel tot den jare 1574, wanneer de Nederlandse beroerten hoog en hooger gaende, eyndelinge het eyland van Walcheren gereduceert is onder de gehoorsaemheyt van sijn Extie. den heere prince van Orangen [2]) jnden name van Sijn Majt. Inden jare 1574, soo hadde den rentmr. Bewesten Schelde Serooskerke sig geretireert binnen der Goes en, geduirende sijn verblijf aldaer, eenige gevangen ter judicatuyre vande weth vander Goes gestelt, tot dat eyndelinge het eyland van Zuytbeverland ende stad Goes mede gereduceert sijnde, jn dato 22 Jannuarij 1577 [3]), hebben die vander Goes jnden jaere 1577 gepresenteert requeste aen sijn Extie. tenderende ten eynde sijn Excellentie de criminele judicature uyt den eylande van Suytbeverlandt belieffde te defereren aenden calange vanden bailliu vander Goes en ter judicatuyre vande weth vander Goes, allegerende daertoe de exempelen vande decisie vande hooge jurisdictie ten platten lande jn Walcheren bij sijn Etie. gedaen, en aende respective steden van Middelburg, Vere en Vlissingen geconfereert [4]), alsmede dat den rentmr. al bereyts eenige gevangen voor de weth vander Goes ter judicature hadde gestelt, welcke reqte, alvoren bij sijn Extie. daerop te disponeren, js gestelt jn handen van die van Middelborg, om daer op te seggen haer belang, en js eyndelinge, naerdat partye pro et contra waeren gehoort, bij sijn Extie. provisionelijck geoordeelt, dat de judicatuyre over het crimineel Bewesten Schelde alleen competeert de weth van

1) V. d. Spiegel, *Over de hooge vierschaar*, bl. 118.
2) Boxhorn, *Chron.*, p. 552.
3) Boxhorn, p. 579.
4) Boxhorn, p. 555.

Middelburg, welk dispositylf bij dheeren Staeten van Zeeland, jnden jaere 1577, js gecorroboreert en absoluyt verstaen, de weth van Middelburg de voors. judicatuyre met de seclusie van alle andere uyt cragte van 't voors. previlegie te competeren. Dog die vander Goes daer mede niet vergenoegende, hebben andermael 't geene voors. jnden jaere 1581 bij requeste gepresenteert aen sijn Ex^{tie}. en wel specialijck den bailliu van der Goes versoeckende als superjntendent vande Landwacht jnden eylande van Zuytbevelandt geadmitteert te worden tot de criminele calange vande misdaden jnden voors. eylande voorvallende, ende dat voor soo veel het selve soude worden gesepareert vande rentmeesters plaets van Bewesten Schelde, en den selven rentm^{r}. alleen laetende de administratie vande 'sgraven domeynen ende ontfangen als voor den jaere 1476 js geweest, welck versoek vanden voors. bailliu vander Goes en superjntendent vande lantwagt van Zuytbeverland bij sijn Ex^{tie}. jn soodanigen agtinge js genomen, dat sijn Ex^{tie}. eyndelinge bij acte gegeven tot Delft den 3 Julij 1584, heeft gedisponeert ende criminele calange gesepareert van het rentmeesterschap van Bewesten Schelde en gegeven aen voors. bailliuw, mits dat hij geen calange soude doen voor eenig andere regtbancq als voor de weth van Middelburg, sijnde daer toevolgens het voors. previlegie jn dato 20 Jannuarij 1589 bij conink Maximiliaen en hertog Philips gegeven alleen een privative gequalificeert, waertegen die van Middelburg hun voegende bij den rentm^{r}. haer hebben geopposeert en met vele andere redenen ter materie dienende aen sijn Ex^{tie}. geremonstreert, dat sulx was strijdende jegens de fondamentele wetten van den lande van Zeelandt, en wel specialijck van die van Middelburg, dewijl geen andere officieren jn haer weth worden geadmitteert en vervolgens jnde hooge vierschaere, als den rentm^{r}. Bewesten Schelde, den bailliu vande stadt en den bailliuw vande wateren, dewelke ook gehouden sijn haere residentie tot Middelburg te houden, ende geconsidereert, dat den bailliu vander Goes dependeert van een laeger vierschaere en niet alhier en woont, bij

de weth van Middelburg ter hooger vierschaere vervolgens niet en soude connen werden geadmitteert, alsmede dat de costen en weddens van voors. bailliu ten laste vanden grave soude comen te beloopen, wanneer sij binnen Middelburg eenig gevangen soude comen te presenteren en vele andere redenen meer, des niet tegenstaende soo is den voors. bailliu vander Goes jn en bij het dispostyff van sijn Ex^tie^. gemainteneert en na het overlijden van sijn hoog gedagte Ex^tie^. bij den grave van Lycester als gouverneur vande Nederlanden, bij acte jn dato den 5 April 1586 geconfirmeert; uyt cragte van welke hij dagelijx eenige executien quam te doen buyten de poorten vander Goes jn Zuytbeverlandt, waertegens die van Middelburg hun opposerende, hebben den bailliu van der Goes daer geapprehendeert en feytelijcken gebragt op den s'graven steen binnen Middelburg. Welken balliu daer over claegende aen sijn Ex^tie^., soo heeft sijn Ex^tie^. daerover geschreven aen de magistraet van Middelburg, ten eynde den voors. bailliu soude werden gerelaxeert en gestelt op vrije voeten, alle het welke bij de voors. magistraet niet en js geobtempereert, maer jn tegendeel den bailliu gehouden jn apprehensie, tot dat eyndelinge, jnden jaere 1586 den 2 Julij, ter staatsche vergaederinge over dese saeke is gedisponeert ende verclaert bij haer Ed. Mog., dat den rentm^r^. Bewesten Schelde alleen is bevoegt om de criminele calange over den eylande van Zuytbeverlant ter judicature vande weth van Middelburg te doen en, voor soo veel als den voors. rentm^r^. hier jnne was geturbeert, weder herstelt.

---

13 Vergadering. 27 September 1856.

Bibliotheek. — Geschied- en oudheidkundige herinneringen uit de Nederlanden. — Registers van geslachtwapens en geslachtlijsten. — Iets over Daniël Burchgrave en Prouninck van Deventer. — Mr. Johan de Bye. — De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters, van den vroegsten tot op onzen tijd, door C. Kramm.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van Dr. W. Vrolik, te Amsterdam:

Revue des Sociétés savantes de la Neêrlande, par W. Vrolik. (Overgedrukt uit de *Verslagen en Meded. der Kon. Akademie van Wetenschappen*, *Afd. Natuurkunde*, Deel V.)

Van de Redactie:

Revue des Sociétés savantes de la France et de l'étranger publiée sous les auspices du Ministre de l'instruction publique et des cultes. Tome I. 6e Livraison. Juin 1856. Paris 1856.

Van Burgemeester en Wethouders der stad Utrecht:

Verslag van den toestand der gemeente Utrecht. 1855. Utrecht, 1856.

Van Dr. R. C. H. Römer, te Deil:

Dichtstukjes door R. C. H. Römer. Leyden, 1856.

Iets over Ruslands Letterkunde, door R. C. A. Römer. (Overgedrukt uit de *Handelingen van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noordbrabant, over den jare* 1855.)

Van den heer P. A. Leupe, te Amsterdam:

Rijckloff Volckertsz. van Goens, buitengewoon Raad van Indië. (Overgedrukt uit de *Bijdragen van de Taal- Land- en Volkenkunde van Neêrlandsch Indië*, Deel IV.)

Van Mr. R. W. Tadama, te Zutphen:

Geschiedenis der stad Zutphen, van de vroegste tijden tot 1795. Door Mr. R. W. Tadama. *Met platen en kaart.* Arnhem en Zutphen, 1856.

Van den Heer J. David, te Leuven:

Vaderlandsche Historie, door J. David. 5e deel. Leuven, 1855.

Van den Heer R. Chalon, te Brussel:

Les Monnaies des Seigneurs de Borkulo; — Monnaies belges trouvées en Irlande; — Imitation d'une monnaie de Hainaut, par Arnold de Stein; — Poids monétiformes du midi de la France. Par Renier Chalon. (Extrait de la *Revue de la numismatique belge*, t. VI, 2e série.)

In ruiling ontvangen:

Van het Verein für Hamburgische Geschichte, te Hamburg:

Hamburgische Münzen und Medaillen. Herausgegeben von einem Ausschusse des Vereins für Hamburgische Geschichte und redigirt von O. C. Goedechens. 1e *Abtheilung: Die Münzen und Medaillen seit dem Jahre* 1753. Hamburg, 1843—1850. 4°. 2e Abtheilung: *Die Ergänzung des in den Jahren* 1741 *bis* 1753 *erschienenen Langermannschen Hamburgischen Münz- und Medaillen-Vergnügens.* Hamburg, 1852—1854. 4°.

Zeitschrift des Vereines für Hamburgische Geschichte. Neue Folge. 1n Bandes 2s Heft. Hamburg, 1855.

Van de Kon. Akademie van Wetenschappen, te Amsterdam:

Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen. 3e Deel. Met platen. Amsterdam, 1856. 4°.

Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetensehappen. Afdeeling Natuurkunde. 4e Deel, 3e Stuk en 5e Deel, 1e Stuk. Amsterdam, 1856.

Idem. Afdeeling Letterkunde. 2e Deel, 1e Stuk. Amsterdam, 1856.

Lycidas Ecloga et Musae invocatio, Carmina quorum auctori Johanni van Leeuwen e vico Zegwaart certaminis poetici praemium secundum e legato Jacobi Henrici Hoeufft adiudicatum est in concessu publico Academiae regiae scientiarum. Die XIII. Maji anni CIↃIↃCCCLVI. Amstelodami, 1856.

Van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, te Utrecht:

Verslag van het verhandelde in de algemeene vergadering gehouden op Dingsdag 24 Junij 1856. Utrecht, 1856.

Van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noordbrabant:

Handelingen, over den jare 1855. 's Hertogenbosch, 1856.

Van het Indisch Genootschap te 's Gravenhage:

Handelingen en Geschriften. 3e Jaargang. 2e Aflevering. 's Gravenhage, 1856.

Catalogus der boekwerken van het Indisch Genootschap te 's Gravenhage. 's Gravenhage, 1856.

Van de Société pour la recherche et la conservation des monuments historiques dans le Grand-Duché de Luxembourg, te Luxemburg:

Publications. Année 1855. XI. Luxembourg, 1856. 4°.

Van de Geschichts- und Alterthumsforschende Gesellschaft des Osterlandes, te Altenburg:

Mittheilungen. 4r Band. 1 et 2 Heft. Altenburg, 1854 en 1855.

Van het Germanische Museum, te Nürnberg:

Beilage zum Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit, 1856. N° 1—7. 4°.

Geschied- en oudheidkundige herinneringen uit de Nederlanden.

De Voorzitter brengt ter tafel een HS. getiteld: *Geschied- en oudheidkundige herinneringen uit de Nederlanden* door J. H. van Hateren Wz., in leven onderwijzer te Agelo, onder mededeeling, dat dit HS. aan het Genootschap ten geschenke is gezonden door den heer F. A. Ebbinge Wubben, te Staphorst.

Wordt besloten het HS. te stellen in handen van Jhr. C. A. Rethaan Macaré, met verzoek daarvan verslag te willen geven.

Registers van geslachtwapens en geslachtlijsten.

Jhr. Mr. D. M. M. van Hangest Baron d'Yvoy, te Harderwijk, schrijft aan het Genootschap, dat de mededeeling van Jhr. C. A. Rethaan Macaré in de *Kronijk* van 1855, bl. 70 en volgg.

omtrent het handschrift behelzende de afteekening en beschrijving van de geslachtwapens en rouwborden, die in de kerken der provincie Zeeland gehangen hebben, hem aanleiding gegeven heeft, om ter kennisse van het Genootschap te brengen, dat hij een gelijksoortig HS. bezit, in 7 deelen, in de laatste helft der vorige eeuw vervaardigd door wijlen zijnen oud-oom den Baron d'Yvoy van Mijdrecht. Het 1e deel, getiteld *Holland*, bevat de afteekening der geslachtwapens, weleer uitgehouwen of geschilderd op graftomben, grafzerken, glasramen enz. in de kerken te Asperen, Noordwijk, 's Hage, Leyden, Voorburg, Naarden, Alkmaar, Woerden, Schagen, Lisse, Hillegom, Heemstede, Voorschoten, Vianen, Gorinchem, Rijswijk, Loosduinen, Naaldwijk, Gouda, Rotterdam, Alphen, Maasland, Zwammerdam en Schiplui; het 2e, getiteld *Utrecht*, die welke in de kerken te Utrecht, IJsselstein en op het huis te Wulven werden gevonden; het 3e, getiteld *het land van Montfoort*, die in de kerken van Ravenswaay, Waardenburg, Everdingen, Golberdingen, Eck, Hoevelaken, Cuilenburg, Buren, Zoelmond, Buurmalsem, Trigt, Beusecom, Maurik, Rijswijk en Ingen; het 4e, getiteld *Eemland*, die in de kerken van Amersfoort, de Vuursche, Woudenberg en Renswoude; het 5e, die in de kerken van Geertruidenberg, Breda, het Ginneken en Ter Heide, het 6e, getiteld *het Overkwartier*, die in de kerken te Rhenen, Wijk bij Duurstede, Amerongen, Leersum, Doorn, Driebergen, Overlangbroek, Neerlangbroek, Kothen, Werkhoven, Houten, Schalkwijk, Odijk, Bunnik, de Bilt, Blaauwkapel en Hagestein; het 7e, getiteld *het Nederkwartier*, die in de kerken te Abcoude, Nederhorst, Loenen, Vreeland, ter Aa, Breukelen, Maarssen, Tienhoven, Zuilen, Westbroek, Ameyde, Lopiker Kapel, Jutphaas en Harmelen.

Van al de in dit HS. voorkomende geslachtwapens zijn door Mr. D. M. M. d'Yvoy alphabetische registers vervaardigd, die door hem aan het Genootschap ten geschenke worden aangeboden, benevens een dergelijk register van eene hem ook toebehoorende verzameling van MS. geslachtregisters ten getale van

ruim 1100, loopende tot omstreeks het jaar 1650, terwijl hij zich voorts bereid verklaart tot het geven van nadere inlichtingen en uittreksels.

Iets over Daniël Burchgrave en Prouninck van Deventer. Medegedeeld door Mr. J. van Dam van Noordeloos, te Rotterdam.

Dat elke bijdrage de gebeurtenissen in het tijdvak van Leycester's verblijf hier te lande, en ook de personen betreffende, die toen onder en met hem het bestuur uitmaakten, welkom zijn moet, werd teregt meermalen gezegd en aangetoond, onder anderen in het *Tijdschrift voor Geschiedenis, Oudheden en Statistiek van Utrecht*, 2^{en} Jaargang, 1836, bladz. 1 tot 40; en 205 tot 228. Jammer dat in het laatst genoemde gedeelte zoo vele schrijf- en drukfouten zijn ingeslopen, die later in de lijst van errata van dat jaar slechts gebrekkelijk zijn aangewezen of verbeterd. Intusschen is het aldaar geleverde, zoo ik vertrouw, voldoende, om mijne meening te bevestigen, en ook om eene aanmerking te regtvaardigen, welke ik vermeen te mogen maken op hetgeen door den Heer Mr. J. A. Grothe gezegd wordt, bij de mededeeling in de *Kronijk van het Historisch Genootschap* van 1855, bl. 229—238, van een brief van Prouninck aan de stedelijke regering van Utrecht van 8 November 1586, alwaar men bladz. 230 leest: »Daniël Burchgrave een Vlaming, die *uit nederigen stand* zich door eigen verdienste wist op te heffen." Het is waar, deze meening werd door de meesten onzer geschiedschrijvers gedeeld, of beter, hebben die elkander veelal nageschreven, zooals in genoemd tijdschrift t. a. pl. reeds is aangemerkt, terwijl tegelijkertijd het verkeerde en onwaarschijnlijke daarvan wordt aangetoond, en tevens bewezen, dat de Burchgrave was van *een deftig zoo niet adelijk geslacht, en van eene beschaafde opvoeding.* Men leze hetgeen aldaar door wijlen den Heer Mr. W. C. Ackersdijck, wiens belangstellende toegenegenheid en vriendschap ik heb mogen ondervinden, uit onder mij berustende

oorspronkelijke stukken is medegedeeld en aangevoerd, te veel en te uitvoerig om alhier in zijn geheel te worden overgenomen.

Ook ten aanzien van *Prouninck*, of *Prounincq dit de Deventer*, (want alzoo teekende hij zich in alle de originele papieren in mijn bezit), den man om wien het den Heer Grothe in zijne bijdrage te doen is, is wel waardig na te lezen hetgeen t. a. pl., hem aangaande wordt gezegd. Niet alleen wordt erkend dat hij te 's Hertogenbosch was geboren, maar tevens aangetoond, dat hij tot een oud aanzienlijk Brabandsch geslacht behoorde; voorts, dat de geschiedschrijver van Reyd zeer partijdig in zijn oordeel over hem geweest is; en dat, wat betreft de zaak, waarover de inhoud des medegedeelden briefs loopt, het *niet* toelaten van Prouninck in de Staten-Generaal, partijschap en eigenbelang in het een en ander de drijfveren waren.

Mr. Johan de Bye. Medegedeeld door denzelfden.

Naar aanleiding van het door den Heer van der Noordaa ter tafel gebragte HS. van Johan de Bye, J. U. D. (zie *Kronijk* 1855, bl. 202), kan ik aan het Genootschap mededeelen, dat ik insgelijks een zeer duidelijk geschreven handschrift bezit, bevattende *het Stadtreght van Bommel off Reghtsplegingke binnen Bommel gebruyckelijck*, *anders genaamt 't project van de Heer Mr. Johan de Bye*, met menigte van aanhalingen en renvooijen naast den tekst geschreven, een werk dat, naar ik vermoed, thans wel alle belangrijkheid zal hebben verloren. Wat den steller van dit *Project* betreft, den heer Mr. Johan de Bye, hij was zeer denkelijk een zoon van Arnold de Bye, Burgemeester te Bommel, en van Jeanne van Nayen. In de *Beschrijving der stad Bommel*, uitgave van 1774, bl. 76—77 leest men, dat »Jan de Bye, in leven Dijkgraaf en Burgemeester van Bommel, vervaardiger is van een Latijnsch Tijdvers, op den brand in den Toren aldaar, 1538." Hij werd Gedeputeerde der Staten van Holland, en huwde Wilhelmine van Grevendick, waarbij hij een

zoon had, Arnold genaamd, welke trouwde Margaretha van Aemstel, en eene dochter Jeanne, die 1° huwde Anthony Huyghens, Raadsheer in Gelderland, 2° Jean de Glummers, heer van Palestein, insgelijks Raadsheer in Gelderland. Een kleinzoon van Johan was Arnold de Bye, geb. 1600, ook Burgemeester te Bommel, Heer van Wayestein, Curator der hoogeschool te Harderwijk en in 1647 Ridder der orde van St. Michiel van Frankrijk, over wien vooral de berigten bij H. Bouman, *Beschrijv. der Geldersche Hoogeschool* en J. Scheltema, *Staatk. Nederland* zijn na te lezen. Voorts zie men de genealogie van het geslacht *de Bie* in het werk van Kok op Ferwerda.

Naar aanleiding dezer mededeeling herinnert de Voorzitter aan de waarde die welligt dit HS. van *het stadtreght* voor de regtsgeschiedenis hebben zal, juist zamengesteld op den tijd toen men overal in de steden de regten verzamelde en ordende, onder invloed van de herhaalde bevelen tot inzending der costuimen ter goedkeuring. Ook hij bezit twee folio deelen in HS uit het midden der 17e eeuw met stukken op Bommel en Bommel- en Tielrewaard betrekkelijk, doch blijkbaar verschillend van het hier vermelde HS.

De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters, van den vroegsten tot op onzen tijd, door C. Kramm. De Heer J. J. F. Wap vestigt de aandacht op dit werk, waarvan de 1e aflevering door hem aan het Genootschap ten geschenke gegeven, eerstdaags het licht zal zien. Het bevat de geschiedenis der Nederlandsche beeldende kunst, lang vóór Carel van Mander's schriften, en ook reeds de oudere, zoogenaamde Bourgondische school en vult overigens al de gapingen aan, waardoor eene geregelde historische opvolging tot dus verre volstrekt onmogelijk gemaakt werd. Van Carel van Mander af tot en met het slot van J. Immerzeel's bekend werk, ontvangt men vier deelen vermeerderingen, verbeteringen en waar noodig teregtwij-

zingen, met één woord, aanvullingen van wat er tot heden tekort schoot of geheel ontbrak aan de *Levens en Werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters, sedert den vroegsten tot op onzen tijd.*

14 Vergadering. 11 October 1856.

Bibliotheek. — *Tractaat met de Regering van Algiers,* 1679. — *Geschenken aan den Dey en Regering van Algiers,* 1779. — *Brieven van Hooft, Huygens en Tesselschade.*

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den heer F. A. Ebbinge Wubben, te Staphorst:

Geschiedkundige herinneringen van de havesathe Weleveld. (Door F. A. Ebbinge Wubben.) (Overgedrukt uit de *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant* van 30 Sept. 1855).

Van Jhr. Mr. D. M. van Dusseldorp de Superville, te Middelburg:

De Hertogen van Orleans uit den Capetischen koningsstam. Door Mr. D. M. de Superville. Middelburg, 1854.

Welke kunnen de gevolgen der Oostersche kwestie voor het meerendeel der Europesche volkeren en staten thans zijn? Door denzelfden. Middelburg, 1854. (Overgedrukt uit de *Middelburgsche Courant* van 11, 14 en 16 Febr. 1854.)

Engeland en Frankrijk, Frankrijk en Engeland. Door denzelfden. Middelburg, 1855. (Overgedrukt uit de *Middelburgsche Courant* van 2 en 4 Nov. 1854.)

Littérature-Histoire. Par D. M. de Superville. Middelbourg, 1855.

Aperçu de l'histoire de la Noblesse Française, depuis le 10 *Août* 1792 *jusqu'à nos jours.* Par le même. Middelbourg, 1855.

In ruiling ontvangen:

Van het Institut archéologique liégois, te Luik:

Bulletin de l'Institut archéologique liégois. Tome II. Liége, 1856.

Tractaat met de Regering van Algiers, 1679. De Voorzitter brengt ter tafel de navolgende door den Heer Mr. L. C. Hora Siccama aan het Genootschap ter inzage gezonden stukken:

1°. Journael ofte Dagh-register van de reyse naar Algier van Thomas Hees, gedaan in 't jaar 1675. In 2 deelen in 4°. (Dit journaal begint 27 Julij 1675 en loopt tot 29 Februarij 1680.)

2°. Tractaat van vrede en koophandel tusschen de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden en de Regering van Algiers, 30 April 1679 gesloten door bemiddeling van Thomas Hees en Jacob de Paz, Commissarissen van H. Ho. Mog., in de Fransche taal, geratificeerd door H. Ho. Mog. 29 Julij 1679, op perkament, met het groot zegel van Staat, uithangende in roode was;

3°. Brief van H. Ho. Mog. aan Hadgi Mahomet, waarbij Thomas Hees wordt gecommitteerd om te handelen over de lossing van slaven, 10 April 1683;

4°. Brief van H. Ho. Mog. aan Baba Hassan over hetzelfde onderwerp.

Na lang aanhouden der beide Commissarissen Thomas Hees en Jacob de Paz werd den 30 April 1679 een tractaat tusschen de Regering van Algiers en hunne Hoog Mogenden getroffen, welk verdrag onder goedkeuring van de Staten-Generaal door gemelde Commissarissen werd geteekend. Het ter tafel gebragte verdrag, met de handteekeningen van D. van Wijngaerden als Voorzitter en H. Fagel als Griffier der Staten-Generaal, is volgens Kluit, *Historia Foederum Belgii Foederati*, *pars II. p.* 182, te vinden in het *Groot Plakaatboek*, *III.* 1406, en den *Hollantse Mercurius* (1679) bl. 125—134 en bovendien nog in vier andere verzamelingen. Thomas Hees heeft in het bovengenoemde journaal van zijne reis naar Algiers omtrent het sluiten van dit verdrag het volgende aangeteekend:

Saturdag den 29 dito (April 1679). Schoon weder. Met den dag opgestaan om ons gereet te maacken tot het solem-

niseeren vant opgeregte tractaet opt 's konings huys. De douaen vergadert zijnde op haer ordinaire tijt, bragt veel tijts toe voor aleer wij aldaer compareerden. Ontrent agt uuren verscheenen wij aldaer voor Baba Hassan alleen, zijnde de douane reets vertrocken. Naar vriendlijke groetenisse van beyde de zijden, versogten wij hem de laaste hant aant werk te leggen; liet ons ondertusschen aen een zijde vertreken (?) dat de douane wederom geroepen wierde; in derselver presentie verhaalde hij B. H. (Baba Hassan) het sommier vant tractaat en de redenen die haar gouverneurs beweegt hadden om met ons in onderhandelinge te komen; ook waarom met de Engelsen niet was gehandelt. D'Aga Kajah-bolooks, nevens alle hoge en lage, die in grote menigte aldaar tegenwoordig waren, hoorden dit aan met groot genoegen en riepen eenpaarigh daarop ja. Het was genoegzaam te bespeuren aan haar gelaat, dat het een bleyde tijdinge was; geduerende dese zijnne oratie quamen wij wederom daer; voort volk passeerende, groeten wij haar beleefdelijk. B. Hassan scheenen de woorden met een goede gratie af te gaan. Geeyndigt hebbende groete ik hem en alle de vooraansittende en liet zeggen wij nu gereet waaren om te teykenen en te zegelen; daarop wierde de papieren int Turx en Frans van een inhout verwisselt, en teykende ik d'eerste; de Paz excuseerde om den sabbath en nam aan op morgen te teykenen; doen teykende een van de bijzittende secretarissen voor den Basscha, Duletly, B. Hassan en Aga. Vervolgens de papieren overgelangt aan Adgi Mehomede de moorse tolk om te zegelen. Doen zeide B. Hassan men zoude het fatha, dat is Godts heylige naam daarover aanroepen, daarover zeggen. Dit wierde alsoo met luyde stem en opgeheven handen volbragt. Doen wenschten wij malcander geluck, en groete van verre alle d'omstanders en zitters. Baba Hassan reitereerde eenige maalen dat hij nu van zijnne kant alles hadde gedaan, selfs zoo als ik het verstonde, dat het nu mij toequam mijn werk daarvan te maecken, en dat hij mij alles liet bevoolen zijn; tot ant-

woort dat ik voor mij altijt hem verschuldigt bleef voor alle beleefde en vriendelijcke bejegeningen. Wat aangong de rest, dat ik hem wel konde toeseggen bij mijn Cavalleros woort het alderbeste tot uytwerkinge van de zaak te zullen doen. Hierop wierden wederom versogt ons op een zeide te begeven, terwijl de papieren gezegelt zouden worden. Daarna quam de moorse tolk ons haalen, om het principaal en copije authentik uyt de hant van Baba Hassan t'ontfangen. Dese geschriften met beleeftheit overgelangt en met een vriendelijk gelaat aengenomen, namen afscheyt en gongen midden door den hoop deur. Hier op ging de Paga weder voort. Eenige Algerenen quamen aanstonts ons feliciteren; het tractaat, soo wel turx als frans is geteykent. Enz. enz.

Sondag den 30 dito. Regen; een groot gewoel onder de slaaven. De Engelsen tegens de Hollanders omt seerst. De Paz heeft geteykent. Enz. enz.

Wat overigens dit journaal verder betreft, is het van dag tot dag naauwkeurig aangehouden, doch niet van dat belang om uitgegeven te worden, als zijnde opgevuld met aanteekeningen, waarvan voor de geschiedenis (uitgezonderd zoo ver die betrekking heeft op dit verdrag) minder partij te trekken is. De brief omtrent dien vrede door de regering van Algiers aan hunne Hoog Mogenden geschreven, omtrent het midden van de maand Rabia Elouel in het jaar 1090 der Hegira, staat in den gemelden *Hollantse Mercurius* (1679) p. 132—134. Na het sluiten van dit verdrag hadden hunne Hoog Mogenden eenen Jacob Tollius tot Consul te Algiers aangesteld, terwijl de Commissarissen Hees en De Paz, na de ratificatie weder stonden te vertrekken, doch reeds in Januarij 1680 kwam van gemelde Commissarissen het berigt, dat de regering van Algiers den vrede niet wilde aanvaarden, voor dat het geschut, zijnde acht metalen stukken van 40 pond met affuiten en toebehooren, mitsgaders eenige kogels en kruid, welke door den Gouverneur Baba Hassan, als eene vereering bedongen waren, te Algiers zouden zijn aangekomen. De beide Commissarissen vonden

zwarigheid dit verzoek in te willigen, doch ziende dat de regering op dit punt bleef vasthouden, hebben zij het ten laatste toegestaan. De gemelde Commissarissen vertrokken naar Livorno en Tollius bleef te Algiers. Deze kon het echter op den duur met de Algerijnen niet vinden, zoodat de regering van Algiers in het begin van Julij 1680 een brief aan hunne Hoog Mogenden zond, met verzoek dat zij den Consul wilden terugroepen en een ander in zijne plaats benoemen. Daar dit echter zoo spoedig niet kon geschieden, werd Jacob de Paz die te Livorno was gebleven, weder bij provisie gecommitteerd, tot dat de Staten-Generaal zekeren Karel Alexander van Berck daartoe gekozen hadden [1]). De meergemelde Jacob Hees werd later, ingevolge onderstaanden brief aan Hadgi Mahomet, tot lossing der slaven, ingevolge het 12ᵉ artikel van het verdrag, nogmaals naar Algiers afgevaardigd. Een gelijktijdig schrijven en van denzelfden inhoud werd ook aan den gouverneur van Algiers Baba Hassan gezonden. Het luidde aldus:

Doorlugtigste en Excellentsten Heere!

Wij hebben huyden gecommitteerd ende aangestelt den erentvesten, vromen, discreten, onsen lieven getrouwen Thomas Hees, om in qualiteit als onsen Commissaris met ende nevens onsen Consul van Berk, het werk van de bewuste lossinge der slaven aldaar t'effectueren, ende denselven onder anderen in last gegeven, Uwe Excellentie in onsen name ende van onsentwegen particulierlijk te begroeten ende aan deselve te betuygen de sonderlinge begeerte die wij hebben om Uwe Excellentie dienst te doen, ook wijders te versekeren van d'onveranderlijke wille ende genegentheit die wij hebben omme d'opgeregte ende herstelde oude goede vrundschap ende gewenschte vrede van onser zijde niet alleen heiliglijk te doen nakomen, maar ook meer en meer voort te setten ende te be-

1) Zie *Hollandse Mercurius* van 1680, bl. 162—165.

vestigen. Wij hebben derhalven niet willen nalaten Uwe Excellentie gantsch vrundtlijk te versoeken, dat deselve den voornoemden onsen Commissaris niet alleen gunstig gehoor ende sodanigh gelove wille geven als ons selven, maar dat ook Uwe Excellentie met sijn veel vermogend credit hem int uytvoeren van sijn aanbevolen last alle hulpe en faveur gunstelijk gelieve te bewijsen; hetwelke bij alle voorvallende gelegentheden wij met alle goede officien ende toegeneigden wille zullen tragten t'erkennen, in verwagtinge van 't welke ons gantsch vrundtlijk jegens Uwe Excellentie erbiedende, zullen wij den Almogenden God bidden,

Doorlugtighste en Excellentsten Heere, Uwe Excellentie te willen houden in sijne bescherminge. In den Hage den 10. April 1682.

Uwe Excellenties
goede vrunden,
De Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden,
De Weede, Vt.
Ter ordonnantie van deselve,
H. Fagel.

Onderschrift:
Heer Hadgi Mahomet.

Geschenken aan den Dey en Regering van Algiers, 1779. Medegedeeld door Jhr. C. A. Rethaan Macaré. Dat de vriendschap met de Regering van Algiers voormaals vrij duur te staan kwam, kan blijken uit de volgende onder mij berustende *Notitie van ingekogte presenten voor den Dei en Regeering van Algiers* van den jare 1779.

Jaarlijksche presenten.

Bij de kooplieden van der Wallen en van Vollenhoven:

6 cabels	à 14	dm	120 vm
6 dito	„ 12	„	120 „
25 paardelijnen	„ 4½	„	120 vm

180 ijzer trossen van 32 dm tot 16 incluis

230 wiel trossen van 14 d^{m} tot 5 draan
Bedragende in gewigt 122138 ℔ à ƒ 54 't. s. ℔ ƒ 21984-17
Bij de overgelegde bewijzen. af 1 pCt. 219-17
ƒ 21765 —

Bij de wed. C. T. Snellen:
18000 ℔ grof buskruit
2000 ℔ fijn dito
20000 ℔ à ƒ 38 p^{r} 100 .... ƒ 7600
af 1 pCt. 76
ƒ 7524
180 vaatjes van 100 ℔ 22 st. ƒ 198
40 dito „ 50 „ 15 „ - 30
- 228
ƒ 7752 —

Bij de kooplieden T. Bisdom en Zoonen:
100 rollen Hollands zeildoek à ƒ 36 de rol ƒ 3600
af 1 pCt. 36
ƒ 3564 —

Den 2 equipagem^{r}. N. A. Meyners:
200 nieuwe gerande ducaten bij den Muntm^{r}.
de Buk te Dordrecht ingekogt à ƒ 5-5-8 ƒ 1055 —
Voor eenig porcelijn door denzelven bij S.
Faber ingekogt .... ƒ 272-5 —
En wegens onkosten en verschotten......... - 118-6 —
ƒ 1445-11

Den makelaar L. van Zwijndregt:
Voor betaalde praemie van assurantie op
goederen pr. 's Lands fregat van oorlog
Castor cap. P. Melvill
ƒ 45320 à 3 pCt. ƒ 1359-12
NB. Zijnde deeze assurantie geschied voor 't gevaar van de zee. polis...... - 3-10
zegel...... - 12
ƒ 1363-14
ƒ 35890- 5

Consulaire praesenten.

Bij de kooplieden A. Musketier en Zoonen:

59½ ellen violet couleur laken 39 „ ponçon rood „ 56 „ frans blaauw „	154½ ellen à ƒ 6 pr el	ƒ 927 —
58½ ellen carmoisin 57 „ ponçon rood 55 „ capucine coulr 59 „ frans caneel 63 „ paille 53 „ feuille morte	345½ ellen à ƒ 5 pr el	- 1727-10
62 „ donker groen 58 „ frans blaauw 27½ „ saxis groen 28 „ violet	175 ellen à 4½....	- 789-15
		ƒ 3444- 5
	af 4 pCt. rabat	- 137-15
		ƒ 3306-10

Voor 't pakken & emb...... ƒ 22- 5—
„ 16 toiletten à 20 st. - 10- —
„ 3 d° à 15 st. - 2- 5—

ƒ 34-10

ƒ 3341 —

Bij den koopman E. Gillot:

16¼ ellen	goude grond gebl. flau.	à ƒ 32 —..	ƒ 520 —
16 „	„ „ zilver stof	- 22 —..	- 352 —
16 „	ponçon zilver canelle stof	- 13 —..	- 208 —
24½ „	wit zilver en coul. stof	- 9 —..	- 220-10
16 „	groen goud & coulr. d°.	- 9 —..	- 144 —
60 „	carmosijn damast	- 4-12..	- 276 —
			ƒ 1720-10
		af 1 pCt.	- 17- 4
			ƒ 1703- 6

Bij de kooplieden de wed. Grand Laine & C°:

1 frans goude 4 coulr rept. horologie met randen en diamante wijzers .... ƒ 390—

1 dito dito .... *f* 360—
1 dito zonder diamanten .... - 220—
1 dito Engelsche gladde met dubbelde kast.. - 310—
4 dito goude gladde Eng. houbl. à *f* 110 ... - 440—
1 dito frans geëmaill. met diamante wijzers. - 127—
2 dito gequillocheert zonder diamanten à *f* 100. - 200—
1 dito frans zilvere groene buite kast......... - 33—
f 2080—

Bij A. en S. Boas:
Een ring bezet met een fraaije roos, weegende 9¾ grein, geëntoureert met 28 klijne roosjes. *f* 700 —

Bij Barent Symons:
3 porcelijne thee serviesen .... *f* 70 —

Bij Maria de Koninck:
1 pr 5/4 wit Haarlems lijnwaad 52½ ellen
1 „ dito 50 „
1 „ dito 51½ „
1 „ dito 49½ „
203½ ellen
à *f* 35 st. pr el *f* 356- 2- 8
af 1 pCt......... - 3-11- 8
f 352-11

Bij Pieter Bitter:
1 geentoureerde ring........... ...... à *f* 380 —
1 dito .... - 270 —
1 dito .... - 166 —
1 dito .... - 134 —
Provisie van 1 ring door Boas verkogt 7 —
f 957 —

Bij A. J. van Ravesteyn:
1 vat met 166 pr. candij brooden 568 ℔ à 22 *f* 312-8
af 3 pCt. - 9-8
f 303 —
een vat - 2-10
f 305-10

Bij Cornelis de Langen:
35 ℔ fijne Heyzan thee à *f* 5 't ℔...... *f* 125 —

35 ponds bossen .... à 5 st. p. stuk	*f* 6-5		
soudeeren van 25 bossen	- 13 —		
1 kisje met baleeren........................	- 1-10		
		f 133- 8	
		f 9642-15—	

De groote praesenten bedragen	*f* 35890-5 —
De Consulaire	- 9642-15—
	f 45533 ——

Brieven van Hooft, Huygens en Tesselschade. De heer Mr. J. A. Grothe vertoont eene door hem aangekochte verzameling van eigenhandige brieven van Pieter Corneliszoon Hooft, Constantijn Huygens en Tesselschade Roemers, en deelt daarbij mede, dat deze brieven van Hooft, door G. Brandt uitgegeven, juist diegene zijn, welke aan de te Leyden en te Amsterdam berustende verzamelingen ontbreken.

15 Vergadering. 25 October 1856.

Bibliotheek. — Eene bijdrage tot de geschiedenis van den bouw van den Dom te Utrecht. — Charters uit de 13e ***eeuw, verzameld door A. van Buchell.***

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den heer G. Kuyper Hz., te Muiden:

Assyrië. De Assyrisch-Iranische Mogendheid. (1250 *tot* 500 *J. v. Chr.*) *Naar de denkbeelden van Jacob Kruger* voorgesteld door G. Kuyper Hz. Amsterdam, 1856.

Van Mr. J. Dirks, te Leeuwarden:

Een reisje van Leeuwarden naar Wezel, Kleef enz. en terug, in 1770, *door vier Leeuwarders gedaan; bij uittreksel, met eenige aanteekeningen, uit het HS. Dagverhaal daarvan van Robertus Distelbloem*, medegedeeld door Mr. J. Dirks. (Overgedrukt uit den *Friesche Volksalmanak* voor 1857.)

Van Dr. J. J. F. Wap, te Utrecht:

Astrea, Maandschrift voor schoone kunst, wetenschap en letteren, verzameld door Dr. Wap. 6e Jaargang, 1856—57. 1e Afl. Utrecht.

In ruiling ontvangen:

Van Curatoren van het Athenaeum illustre, te Amsterdam: *Catalogus van de bibliotheek der stad Amsterdam. Eerste gedeelte.* Amsterdam, 1856.

Eene bijdrage tot de geschiedenis van den bouw van den Dom te Utrecht. Medegedeeld door Jhr. Mr. B. J. L. de Geer.

Omtrent den bouw van den Dom te Utrecht vindt men slechts enkele berigten bijeenverzameld bij Matthaeus, *Fundationes et fata eccles.*, I. p. 6; Blondeel, *Beschrijving van Utrecht*, p. 313; Van Heussen, *Historia Episcop.*, p. 53 en anderen, die welligt nog van elders konden en verdienden aangevuld en vermeerderd te worden. Zoo weten wij, dat bisschop Hendrik van Vianden in 1254 eenen nieuwen en grootschen bouw begon, dien hij echter niet voltooide, zie Beka, p. 88, 92. Heda, p. 214, en die ook onder zijn opvolger Johan van Nassau niet werd voltooid. Geen wonder trouwens, daar onder dezen de toestand van het bisdom ver van voorspoedig was en hij de geldmiddelen uitgeput achterliet, toen hij in 1288 van zijne waardigheid afstand deed. Zijn opvolger Jan van Zyrick schijnt echter terstond het plan te hebben opgevat den bouw begonnen door Hendrik van Vianden voort te zetten en te voltooijen, althans hij wist een brief te erlangen, die hem, zoo hij hoopte, de middelen zou verschaffen, daarmede voort te gaan. Het is deze brief, dien wij uit het origineel, waaraan nog de twintig zegels, bijna ongeschonden, aan zijden staarten afhangen, hier willen mededeelen:

Universis christo fidelibus ad quos pervenerit hec scriptura Philippus Salernitanus, Theocristus Adrianopolensis, Petrus Arborensis et Johannitius Mokicensis divina miseratione Archiepiscopi; Gimbaldus Ymolensis, Jacobus Marsitanius, Guillel-

mus Callensis, Maurus Ameliensis, Bonifacius Bosoniensis, Simon Assisinas, Bartholomeus Senetanus, Waldebrunnus Avellonensis, Romanus Troensis, Emundus Turiensis, Marcellinus Turtibulensis, Henricus Tridentinus, Bonifacius Parentinus, Bartholomeus Grossetanus, Philippus Fesulanus, Perronus Larmensis, Leotherius Vesulanus et Conradus Tullensis Episcopi. Salutem in domino sempiternam. Licet is de cujus munere venit ut sibi a suis fidelibus digne ac laudabiliter serviatur, de abundantia pietatis sue merita supplicum excedens et vota bene servientibus multo majora tribuat quam valeant promereri. Desiderantes tamen reddere domino populum acceptabilem fideles Christi ad complacendum ei quibusdam allecturis muneribus, indulgentiis videlicet et remissionibus invitamus ut exinde reddantur divine gratie aptiores. Cupientes igitur ut ecclesia scti Martini Cathedralis Trajectensis congruis honoribus frequentetur, que pro nimia vetustate indiget reparatione et in aliquibus partibus de novo opere magis sumptuoso construitur, nec illi proprie suppetant facultates, per quas hujusmodi reparatio velut illud laudabile opus de novo conceptum possit consummari, monemus, rogamus et in domino exortamur quantum de bonis vobis a deo collatis pias elemosinas et grata caritatis subsidia ad illud opus laudabile erogetis ut per vestram subventionem possit plenarie consummari et vos per hec et alia bona que domino inspirante feceritis adipisci possitis vitam etermam. Nos de omnipotentis dei misericordia et beatorum Petri et Pauli apostolorum auctoritate confisi omnibus vere penitentibus confessis qui suas facultates ad fabricam dicte ecclesie .... causa devocionis accesserint seu in extremis laborantes quicquam facultatum suarum legaverint dicte ecclesie singuli singulis singulas dierum quadragenas de injunctis sibi penitenciis dummodo consensus diocesani ad id accesserit, misericorditer in domino relaxamus. In cujus rei testimonium presens scriptum sigillorum nostrorum munimine duximus roborandum. Datum Romae anno domini MCCLXXXVIII anno pontificatus domini Nicholai pp IIII anno primo.

Hieruit blijkt dus dat men toen nog aanzienlijke verfraaijingen en vergrootingen van den Dom voorhad. Evenwel schijnt het niet, dat men de voorgenomen werken in dien omvang heeft uitgevoerd. Of was het novum opus het bouwen van den toren? Het duurde echter nog tot 1322 voor men er mede aanving.

Charters uit de 13e *eeuw*, *verzameld door A. van Buchell.* Medegedeeld door Jhr. J. J. de Geer. Onder de vele HSS. van den geleerden Arnold van Buchell, berustende op het provinciaal archief van Utrecht, behoort eene belangrijke verzameling afschriften van verschillende charters met de afbeeldingen der zegels.

Als eene proeve daarvan dient de volgende lijst van deels nog onuitgegevene oorkonden, vervat in een HS. in folio, getiteld *Probatorum liber I.*

Anno 1199. Diederik, graaf van Holland, en gravin Aleid bevestigen de kerk van St. Maria te Rijnsburg in het bezit der goederen, haar geschonken door gravin Petronella en haren zoon Diederik. (Zegel).

1230?. Arnold, abt van Egmond, ontslaat eenige dienstlieden der abdij van het regt van keurmede.

1139. Paus Innocentius neemt de abdij van Egmond en die van Rijnsburg onder zijne bescherming.

1262. Bevestiging van de gift van een tiend aan de abdij van Bodelo.

1268. Floris, graaf van Holland, geeft het patronaatregt der kerk van Leiden aan het Duitsche huis te Utrecht. (Zegel).

1265. Hendrik, bisschop van Utrecht, verheft eenige eigenhoorige lieden der kerk van St. George te Amersfoort tot den vrijen dienstmansstand.

1277. Johannes, bisschop van Utrecht, beveelt aan zijnen maarschalk, om het klooster van Oostbroek te handhaven in het bezit der aan hetzelve geschonkene tienden van Dinslo in Trintvelt.

1279. Godefried van Zeyst, ridder, Johannes, zijn zoon,

Aleid en Hildegond, zijne dochters, geven aan het klooster van Oostbroek eenen watergang (waardoor de curtis Stoetwegen haar water leidt in den Rijn) en eenige tienden in eigendom, bij gelegenheid van de inkleeding van Petronella van Zeyst, dochter van Godfried voornoemd.

1278. Arnold van Amstel, ridder, verklaart zich gehouden, om op bepaalden tijd aan het klooster van Oostbroek 50 Utr. ℔, met 5 ℔ rente, te betalen, wegens den koop van goederen der abdij, in het Gein gelegen.

1250 ?. De Roomsch-koning Willem handhaaft de Utrechtsche burgers in het bezit hunner goederen.

1248. Dezelfde begiftigt de abdij van Egmond met 20 maten graan uit zijne tienden te Texel en bevestigt haar in hare regten en bezittingen.

1290. Testamentaire beschikking van Diederik, priester in Ackersloot.

1239. Arnold, abt van Egmond, oorkondt, dat hij op bepaalde voorwaarden eene gift van 3 ℔ enz. heeft ontvangen.

1252. Lubbert, abt van Egmond, verkoopt eenige goederen voor schulden.

1266. Nicolaas, abt van Egmond, vrijdt eenige aan de abdij eigenhoorige lieden.

1236. Otto, verkoren bisschop van Utrecht, bekrachtigt de overdragt van Slachmaat aan de kerk van St. Jan te Utrecht.

1050. Bernold, bisschop van Utrecht, bevestigt de abdij van St. Paulus te Utrecht in het bezit der goederen, haar door zijne voorgangers geschonken.

1290. Stephaan van Sulen beleent Harman Dapper van der Strijpen met goederen, welke diens vader had gehouden in leen. (Zegel).

1287. Johannes, hertog van Brabant enz., geeft aan de stedelingen van Gorinchem, ter wille van Joh. van Arkel, ridder, tolvrijdom in zijne landen.

1199. Diederik, graaf van Holland, en gravin Aleid, zijne gemalin, oorkonden den verkoop van land binnen Pendrecht.

de stad Utrecht, ter eener, en de bewoners van een huis van 9 kameren aan de Nieuwegracht, ter andere zijde, omtrent de te betalen huurpenningen.

1276. Overdragt van landen en dijken onder Hesel, door het kapittel van St. Marie aan Hendrik van Stakenburg. (Zegel der stad Bommel).

1268. Hendrik van der Lek neemt voor zijn leven in pacht het geregt en tins des kapittels te Lopik en het geregt, tienden en tins in Bonrepas. (8 Zegels).

1282. Johan, heer van Kuik, ridder, draagt een huis en 26 morgen lands onder Werkhoven over aan het kapittel van St. Marie.

1290. Gerard, persona (priester) der kerk van Velsen, draagt over, voor het geregt van Utrecht, een erf, gelegen bij het klooster der Predikheeren te Utrecht.

1281. Schuldbekentenis van 45 ℔ voor het geregt van Utrecht. (5 Zegels).

1297. Testament van Wonna, wed. Johannis Sophiae, burger van Utrecht. (2 Zegels).

1290. Verkoop van goederen, bij Hagestein gelegen, door Gijsbert, jonkheer van Goye, aan het kapittel van St. Pieter te Utrecht. (2 Zegels).

1295. Verkoop van eene hoeve lands aan gene zijde der Lek gelegen, door Giselbert uitten Goye, ridder, aan het kapittel van St. Pieter, in ruil met andere landerijen. (3 Zegels).

1272. De proost van St. Pieter te Utrecht draagt over eenige goederen, boven Oudwijk gelegen, aan de kerk voornoemd. (Zegel).

1277. Verkoop van een tiend bij Oudwijk, door Ludolf van Ultravecht aan het kapittel van St. Pieter.

1315. Schuldbekentenis van Zweder van Abcoude, ridder, Otto van Zulen, Diederik gen. Borre, Ernest van Damasche, Gerard Taetse van Vloten, ten behoeve van het kapittel van St. Pieter, wegens de pacht der tienden te Amerongen. (6 Zegels).

1288. Verkoop van eene hoeve lands bij Hagestein, door

Hubert van Vianen, schildknaap, aan het kapittel van St. Pieter, in ruil met andere goederen. (4 Zegels).

1250. Verkoop van een tiend van Wede, door Wier, zoon van Wier, ridder, genaamd *Wedher*, aan het kapittel van St. Pieter.

1287. Het kapittel van St. Pieter en Otto, heer van Buren, onderwerpen hunne geschillen aan de uitspraak van scheidsmannen. (2 Zegels).

1283. Egbert, graaf van Benthem, en Hadewig, zijne gemalin, dragen den eigendom der advocatie van Espelo over aan hun oom Egbert van Benthem. (2 Zegels).

1283. Kwijting van Egbert, broeder van wijlen den graaf in Benthem, wegens 100 marken, voortvloeijende uit zake als voren. (Zegel).

1285. Stephaan, proost van St. Pieter, geeft in pacht aan Ludolf, genaamd Altinge, eenig land onder Holte gelegen. (2 Zegels).

1283. Egbert, broeder van wijlen graaf Otto van Benthem, draagt de advocatie van de curtis Espelo in leen over aan den proost van St. Pieter te Utrecht, om later door dezen in eigendom bezeten te worden. (3 Zegels).

1241. Nicolaas, ridder, heer van Putten, ontvangt in pacht van het kapittel van St. Pieter te Utrecht eenen tiend bij Almesvute. (Zegel).

1243. Dezelfde ontvangt de voormelde goederen in eigendom. (Zegel).

1227. Siger van Dublemonde geeft aan de kerk van St. Pieter te Utrecht den tiend van Almesfute terug, welken hij sedert lang zich onregtmatig had toegeeigend. (Zegel).

1319. Beatrix, vrouwe van Putten en Strijnen, ontvangt in pacht van het kapittel van St. Pieter de tienden van Almesvoet. (2 Zegels).

1299. Hendrik van Vechten, schildknaap, verkoopt zijne goederen onder Bunnik en zijnen tiend in Pothusen aan het kapittel van St. Pieter, en draagt zijne vrij eigene goederen

onder Vechten in eigendom op aan den bisschop van Utrecht, van wien hij ze in leen zal houden. (10 Zegels).

1296. Ruil van goederen, gelegen in Berinthem en Wedersche, tusschen Dirk, heer van Keppel, en het kapittel van St. Marie. (Zegel).

1260. Hendrik, bisschop van Utrecht, verkoopt zijne goederen, Enge genaamd, aan het kapittel van St. Pieter, tot volmaking van het slot Vredeland. (Zegel).

1200. Diederik, graaf van Cleef, ontslaat Johan van Riningen Eliasz. als zijnen dienstman, en geeft hem over als dienstman van St. Maarten te Utrecht.

1275. Arnold van Amstel, ridder, ontvangt in pacht van het kapittel van den Dom goederen in den Achtersloot (onder IJselstein).

1291. Giselbertus, oudste zoon van wijlen Arnold van Amstel voornoemd, verbindt zich om de bepalingen, in den voorgaanden brief uitgedrukt, stiptelijk te zullen nakomen. (Zegel).

1267. Giselbert, heer van Amstel, zoent zijn vergrijp tegen eenige Longobarden aan de kerk van St. Maarten.

1295. Verkoop van goederen onder IJsselstein, door Giselbert uitten Goye aan de kerk van St. Maarten.

1295. Giselbert uitten Goye, ridder, en zijn oudste zoon nemen in pacht van het kapittel van St. Maarten de tienden in Oderixoye en Wielrevelt.

1282. Wilhelm van Risewich, ridder, draagt over aan het kapittel van St. Maarten 3 hoeven lands, gelegen in Bredemale (Betuwe). (2 Zegels).

1295. Everard van Stoutenburg verkoopt 15 morgen lands onder Bilenvelt aan het kapittel van den Dom. (2 Zegels).

1296. Afstand van bovengemelde goederen, gedaan aan Everard van Stoutenburg, door zijne kinderen en bloedverwanten.

1241. Balduin, graaf van Benthem, geeft, als burggraaf van Utrecht, aan het kapittel van den Dom, onder bepaalde

voorwaarden, het regt van onderhoud van de pons urbanus te Utrecht (Maartensbrug). (Zegel).

1224. A. de Kuik verkoopt al zijne regten binnen Utrecht aan de kerk aldaar, uitgezonderd zijne leenmannen. (Zegel).

1280. Overdragt van zekeren tiend, gelegen bij Hogelande, door Diederik van Werde Hendriksz., ten behoeve van Herman Toitelart, schepen van Utrecht. (3 Zegels).

1287. Nicolaas de Weldige, ridder, verklaart, dat de tienden, die hij onder Eiteren houdt, na zijnen dood, aan het kapittel van den Dom moeten terugkomen.

1287. Dezelfde verkoopt 4½ morgen lands onder Eyteren aan Willem genaamd Bordeys, vicaris der kerk van Utrecht. (Zegel).

1274. Beatrix, gemalin van den ridder Nicolaas van Cats, ontvangt in erfpacht van het kapittel van den Dom goederen, gelegen in Borcht. (2 Zegels).

1240. Arnold, ridder, van Wesemale, de jonge, belooft aan het kapittel van den Dom eene som jaarlijks te zullen betalen voor goederen, die hij ten huwelijk ontving van zijnen vader. (Zegel).

1253. Overdragt van het patronaatregt der kerken van Westerlo en Oelne, door Arnold, oudsten zoon van Wesemale, ridder, en zijne gemalin Elisabeth, ten behoeve der abdij te Tongerlo. (Zegel).

1269. Schuldbekentenis van 102 marken door Arnold, heer van Wesemale, maarschalk van Brabant, ridder, ten behoeve van het kapittel van St. Maarten te Utrecht; welke penningen door de Tempelieren te Utrecht zullen voldaan worden. (Zegel).

1289. Brief van Gerard van Wesemale, ridder, heer van Bergen op Zoom en Harsele, omtrent eene aanmaning van schuld.

1284. Bepalingen van den magistraat van Utrecht, betreffende de Begijnen aldaar.

1220. Privilegiën van Frederik, Roomsch-koning, ten behoeve der geestelijke vorsten. (Zegels).

1255. Uitspraak van Hendrik, bisschop van Utrecht, in een verschil tusschen de prelaten en de stad van Utrecht, betreffende de geestelijke regten en bezittingen aldaar.

1296. Verkoop van goederen te Weithuserbroek, door Hubert van Bosinchem, ridder, aan het kapittel van den Dom, van hetwelk deze ze weder in erfpacht ontvangt. (4 Zegels).

1253. De abdij van Tongerlo pacht de tienden van Westerlo van Arnold van Wesemale, ridder. (Zegel).

1289. Vergelijk tusschen Gijsbert van Abcoude; schildknaap, en den proost van St. Maarten, omtrent het regtsgebied van het dorp Amerongen, gruit, tol en hofluiden aldaar en het regtsgebied van Langbroek enz. (2 Zegels).

1225. Uitspraak van Conrad, pausselijk legaat, in verschillen tusschen de kerk en den bisschop van Utrecht en den graaf van Gelre. (Zegel).

1259. Walter van Amersfoort, ridder, draagt het slot Stoutenburg over aan den bisschop, van wien hij het in erfleen ontvangt. (3 Zegels).

1272. Reinald, graaf van Gelre, geeft over aan het kapittel van den Dom eenige goederen te Schalkwijk. (Zegel).

1271. Verkoop van goederen te Schalkwijk, door Ernst van Wulven, ten behoeve van het kapittel van St. Maarten. (2 Zegels).

1293. Erfpacht van een erf op het Oudkerkhof te Utrecht.

1291. Overdragt van eenig land onder Montfoort, ten behoeve van het kapittel van St. Maarten. (Zegel).

1287. Havese, zoon van wijlen den ridder Stephaan van Wijk, neemt land in pacht van Lambert, kapellaan in de kerk van St. Maarten. (Zegel).

1268. Otto, zoon van den ridder Egbert van Amstel, pacht voor zijn leven het geregt, tienden en tins van Waveren, toebehoorende aan het kapittel van St. Marie te Utrecht. (2 Zegels).

1260. Hendrik, bisschop van Utrecht, geeft aan Gerard van Sconegge, burger van Utrecht, eenige erven, gelegen op het einde van de straat, genaamd Thollerstege, in erfregt.

1295. Overdragt van een viertel lands in 't Veen, door Johan van Wische, schildknaap, aan het Vrouwenklooster bij Utrecht. (Zegel).

Zonder jaartal. Paus Nicolaas beveelt aan den deken van Emmerik, om een geschil te beslechten tusschen het klooster van Oostbroek en eenige leeken van Utrecht.

1297. Privilegien, door Willem, bisschop van Utrecht, verleend aan het klooster van Oostbroek. (2 Zegels).

1297. Willem Koec neemt in pacht van het vrouwenklooster bij Utrecht eenig land onder Oostbroek. (Zegel).

1322. Frederik, bisschop van Utrecht, beslecht de verschillen tusschen den abt van Oostbroek en de priorin van het Vrouwenklooster aldaar.

1323. Simon van Haarlem, jonger zoon van Hendrik van Diepenen, pacht van de abdij van Egmond goederen te Limmen enz.

1315. Het kapittel van St. Salvator verklaart, dat het hooge geregt der heerlijkheid van Haastrecht aan den bisschop van Utrecht behoort.

1315. Alard, heer van Buren, en Otto, zijn oudste zoon, verklaren, dat de tienden van Malsen aan het kapittel van St. Pieter behooren. (2 Zegels).

1328. Johan van Benthem verkoopt, met toestemming zijner bloedverwanten, verscheidene goederen aan den bisschop van Utrecht.

1352. Hendrik van Selwert, schildknaap, belooft binnen bepaalden tijd de overeenkomst te zullen nakomen tusschen het kapittel van St. Maarten en hem, over het geregt in Groningen aangegaan. (Zegel).

1339. Kwijtbrief van Evert van Bevervorde, ridder, ten behoeve van den bisschop van Utrecht, betreffende de heerschap van Diepenen. (Zegel).

1243. Harbert van Lede neemt in pacht van het kapittel van St. Maarten goederen te Hokelem.

1283. Oorkonden over de verpanding van het slot van Diepenem enz. (Zegel).

1287. Pacht der goederen van Kwakebeeck en Berchem, gehouden door Willem van Vlaanderen, graaf van Namen, van het kapittel van St. Maarten.

1313. Verpachting van eene curtis in Emne, toebehoorende aan den bisschop van Utrecht. (2 Zegels, waaronder dat van het land van Drente.)

1364. Giselbert van Abcoude verklaart aan de kerk van St. Maarten eenige goederen op die Coppel verkocht te hebben.

16 Vergadering. 8 November 1856.

Bibliotheek. — Nadere mededeeling omtrent een geschrift van Hendrik van Bommel. — Commentatio de rebus sancti Martini Trajectensis. — Rekening der onkosten gemaakt door die van Dordrecht bij het beleg van Gorinchem, 1408.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den Heer W. L. Welter, te Petersburg:

Lijst der Nederlandsche Handschriften in de Rus-Keizerlijke bibliotheek te St. Petersburg, door W. L. Welter. (Overgedrukt uit de *Handelingen der Maatschappij van Nederl. Letterkunde te Leiden.*)

Van Dr. P. J. Veth, te Amsterdam:

Borneo's Wester-Afdeeling, geographisch, statistisch, historisch, voorafgegaan door eene algemeene schets des ganschen eilands. Door P. J. Veth. Tweede deel. Met platen. Zalt-Bommel, 1856.

Nadere mededeeling omtrent een geschrift van Hendrik van Bommel. Door Jhr. Mr. B. J. L. de Geer.

Ter aanvulling van het door mij medegedeelde (hiervoren, bl. 34) kan dienen, dat mij uit inzage van de verhandeling van den Heer Mees over Lambertus Hortensius gebleken is, dat werkelijk het HS van den heer Grothe is of een afschrift van of een excerpt uit het gedrukte werk van Hendrik van Bommel, daar de door den heer Mees daaruit aangehaalde plaatsen

in dit HS gevonden worden. Ik moet dan ook herhalen, dat een herdruk van dit werkje mij wenschelijk zou voorkomen.

Over de *commemoratio de rebus sancti Martini Trajectensis.* Medegedeeld door denzelfden.

Teregt heeft van den Bergh in zijn *Handboek der Middelnederlandsche geographie*, bl. 267, gewezen op het belang, hetwelk voor de kennis van de geographie van Holland en Utrecht in de middeleeuwen heeft, de »commemoratio de rebus sancti Martini trajectensis", zooals die bij Heda, bij van Mieris en elders voorkomt, een belang, hetgeen hem dan ook aanspoorde eenen nieuwen naauwkeurigen afdruk daarvan te geven. Tot nog toe echter waren daarvan slechts twee afschriften bekend, een in een Engelsch handschrift en een ander in het liber catenatus uit de 14e eeuw, welke laatste tekst door van den Bergh werd medegedeeld. Thans echter heb ik een derde afschrift gevonden in een HS, behorende tot de boekerij van den Aartsbisschop der oude R. C. Clerezy te Utrecht, hetgeen zeker meer dan eene eeuw ouder is dan dat in het liber catenatus, en geheel onbekend bleef, althans zeker niet het HS is, waarin voor *Elfnum*, *Delfnum* zou gelezen zijn, daar deze lezing hier niet in gevonden wordt. Het bedoelde HS is een cartularium, in klein folio op perkament geschreven, begonnen in de laatste jaren der 12e of in de eerste helft der 13e eeuw, en later voortgezet, waarin de oudste giftbrieven van de St. Maartens kerk zijn geboekt, te beginnen met die van Karel Martel, en hetwelk klaarblijkelijk met zorg en naauwkeurigheid is afgeschreven. Mij voorbehoudende later meer uitvoerig te spreken over den verderen belangrijken inhoud van dit HS, hetgeen ik voor als nog slechts zeer vlugtig kon inzien, wil ik hier alleen eene naauwkeurige vergelijking geven van den tekst der commemoratio, zooals die bij van den Bergh voorkomt, met dien, welken dit HS in zijn oudste gedeelte bevat. Elk woord, waarin het HS van den gedrukten tekst afwijkt, zal ik zoo opgeven, dat ik naast de lezing van den uitgegeven tekst, die van het HS plaatse.

Bij van den Bergh bl. 270 :

Bosinchem. — buosinhem.

Riswich. — riswic.

et inter Holanwech et Fregerma husenhem. — et inter holanwegh et fregermasusenhem.

In villa Rijswijc — in villa riswic.

ad easdem. — ad eandem.

Blz. 271.

Haghahard. — hagabard.

Westfrisse. — wefresse.

Tulle. — turre.

Gesturpe marcha II. — gestrupemutha I virge simul jacent.

Tulle. — turre.

Lorech IV. — lorech III.

Rumpst. — rup'st.

Blz. 272.

Fehtna. — feetna.

Hesehorst. — hesseshort.

Swegion. — sue^{ns}gon.

paschuis. — pascuis.

Blz. 273.

Wrdan. — wirdan.

Hermesche. — hermeshe.

Hauesce. — hanesce.

Rodenburg. — rodenbrug.

Blz. 274.

Cralingen. — galinghem.

Hosteppinhem. — hosteppinheri.

Westeppinhem. — westeppinheri.

Masalande. — maselande.

Suinonedriht. — suinoverit.

Blz. 275.

Honerathorp. — hoverathorp.

Pillenghem. — pillinghem.

Masamuthon. — masamusan.

Langongest. — lanlongest.

Honarathorpa. — hovarathorpa.

Rothulfnahem. — rothulfvashem.

Hellere. — hesle.

Os — osbrattashem.

Blz. 276) *bractashem.*

Offirichem. — offrithem.

Westsagnem. — westsagnen.

Luisna II. — luisna V.

Ostesgest. — osgeresgeist.

Offem. — oslem.

Taglingi. — thaglingi.

Nortgo. — norhtgo.

Lechem. — lethem.

Blz. 277.

Haralem. — haralē.

Suattingaburich. — suattingaburim.

Dex. — tlex.

Bacchem. — batchem.

Brokgerhem. — brokhem.

Guisingo. — gnisingo.

Wintmundhem. — wiutmundhem.

Blz. 278.

Bettinghen. — blectinghem.

invencionis. — inventionis.

an de negocio. — aut de negocio.

Weromere. — weremere.

Blz. 279.
traghal. — tragal.
Dalmersce. — darmersce.
Amuthon. — amuson.
Getsewald. — getzewald.
Niftarlaca. — nifterlaca.
Blz. 280.
Almdo. — alvitlo.
Radberch. — radberth.
Simath. — sinath.
Saxburch. — saxbacch.
Richad. — ricbald.
Hune. — huno.
Huldulf, Oathald. — hildulf, oatbald.
Northanheri. — nothanheri.
Ludingem. — luddingem.
Gefnulf. — refnulf.
Blz. 281.
Wichmundhem.—wihtmundhem.
Ellinchem. — ellunthem.
Wenninghe. — wemminge.
Landiaghe. — landiage.
Hosterburghem. — hostarburghem.
Hrothalvashem. — rotelvashem.
Rinasburg. — rinesburg.
Radulphi. — radulfi.
bisuthan. — bisusun.
hiis. — his.
Felisun. — feilsun.
Blz. 282.
Texale. — texlae.
insuper continentur. — insuper sīēcontinentur.
silvis, terris, paschuis. — silvis, pascuis.

Is nu ook al de winst dezer vergelijking niet zoo groot als men zou wenschen, zij bevestigt toch niet slechts in vele opzigten den tekst van het liber catenatus, maar zij geeft ons daarvoor eenen ouderen grondslag, welligt even oud als de codex Tiberius in de Cottoniaansche boekerij, die ons dan ook eenigzins het gemis van eene zeer naauwkeurige vergelijking van dit HS vergoedt.

Rekening der onkosten, gemaakt door die van Dordrecht bij het beleg van Gorinchem in 1407. Medegedeeld door Mr. P. van den Brandeler, te Dordrecht.

Met uitzondering van eenige pergamenten rollen, zijnde rekeningen van de 13e eeuw, is nevensgaande rekening de oudste Tresoriersrekening, welke in het stedelijk archief te Dordrecht gevonden wordt. Reeds gaven de Heeren J. Smits Jz.

en Dr. G. D. J. Schotel, in hunne *Beschrijving der stad Dordrecht*, Deel II, Aflev. 1, in de bijl. op bladz. 88 en volg., een kort uittreksel daarvan. De rekening is in Hollandsche ponden van 30 grooten Vlaamsch licht geld het stuk opgemaakt, zoodat het ℔ Vlaamsch gelijk 8 ℔ Hollandsch is. Bijna in iederen post is de verhouding van het Vlaamsch tot het Hollandsch geld aangewezen, zooals toen meestal geschiedde. Voorts komen in deze rekening nog de volgende muntspetien voor:

de nobel = 4 ℔ holl. = 10 sc. vlms.
de kroon 2 ℔ holl. = 5 sc. vlms of 60 d. grt. vlms.
de butdrager (het onderdeel van de kroon?) = 2 sc. holl. = 3 d. gr. vlms.

Het teeken ff, dat men telkens in de rekening aantreft, heb ik gelaten zooals het manuscript het aangaf; het beteekent: *facit*. De rekening is niet van goedkeuring voorzien.

In een der hoofdstukken van de rekening wordt van *peesgelden* gesproken; de Heer Smits voegt daarbij als toelichting: »voor de pezen, waarmede de bogen der schutters gespannen »werden." Het was eigenlijk eene verhooging der *soldij* of *soudie*, zooals men toen schreef, welke aan de schutters, die aan den krijg hadden deel genomen, werd uitgekeerd en den naam van de bedoelde pezen der bogen ontleende. Zoo leest men in eene rekening van het jaar 1456:

»Betaelt den wapentuerres die als scutten off artegiers wtge- »weest ende int heer gelegen hebben mit bogen ende scutten, »tot hair soudie ende dachgelt vanden 4 stuuers sdages dat sii »ontfangen hebben, hair peesgelt als elken van hem noch enen »stuuer elcx dages dat hii mit sinen boge wtgeweest heeft", enz.

Het beleg van Gorinchem door hertog Willem van Beijeren in 1407, was een van die episoden uit den Arkelschen krijg, waarin de stad Dordrecht een groot aandeel schijnt gehad te hebben, welke krijg, in 1401 aangevangen, met den val van de Heeren van Arkel in 1412 eindigde. Het beleg van 1407 zelf liep niet gunstig af en werd gevolgd, zooals bekend is,

door een verdrag van twee jaren, gedurende welken tijd Willem van Arkel in het vreedzaam bezit van de stad bleef.

xiiij^c. viij. Van tbelegge van Gorinchem.

Rekeninghe der treseriers Jan die Jonghe, Bouwen Artus zoon, Wouter Negelaer ende Ewout Laurens zoon.
Int jaer achte.

Ontfanc der threseriers vorscr. vanden drie maenden exss. dats te weten thogen daer of van wiin ende bier als hier na bewiist staet, gerekent op sinte Lebuyns dach jnt jaer achte.

Inden eersten thogen vanden wiin exss. van eenre maent, verhuert swoendages na Piinxsterdach lestleden ende hadde Gilliis vander Halle, om ij^c. xxj. ℔ h.

Item thogen vanden bier vander selven maent ende had Pieter Deen, om vij^c. lv. ℔ h.

Item ontfaen thogen vanden wiin exss. van eenre maent hier na verhuert tsonnendages opten eersten dach in Julio ende had Gilliis vander Halle, om c. lxix. ℔ h.

Item vanden hogen vanden bier vander selver maent ende had Pieter Deen, om viij^c. lxxj. ℔ h.

Item ontfaen vanden hogen vanden wiin exss. van eenre maent, verhuert tsonnendages xxix. dagen in Julio ende had Wormbout vanden Wiingherden, om c. xc. ℔ h.

Item vanden hogen vanden bier vander selver maent ende had Pieter Deen, om vij^c. lxv. ℔ h.

Item ontfaen van hueden ende smeer bi Graman Hugen zoon ende Everdey Wouters zoon, *vander reysen voer Gorinchem ofgheslagen*, huushuren ende der dienre loen, dat gherekent is bi den goeden luden meer ontfaen dan wtghegheven viij. ℔, xv. sc. h.

Somma van allen ontfanc deser threseriers als van thoghen van exss., coomt xxix^c. lxxix ℔ ende xv. sc. h.

Wtgheven der threseriers vorscr., eerst van brode *jnder laesten reyse voer Ghorinchem ghegheten ende ghesleten.*

Inden eersten ghecoft bi Ghiisbrecht die backer thegens Michiel die makelaer xv. hoet tarwen, elc hoet xxxix. sc. groot lichts gelts, van elken hoede enen grote min ff xxix. ℔, iij. sc., ix. d. groot, ff in ponden ij^{c}. xxxiij. ℔, x. sc. h.

Item noch van brode ter selver reyse, Willem Keyser van vij^{5c}. broets, elc c. xij. groten ff iij. ℔ h.

Item Jacop vander Tympel v^{c}. ff ij. ℔ h.

Item Jacop die koc viij^{c}. ff iij ℔, iiij. sc. h.

Item Mathiis Cleis zoon vj^{c}. ff ij. ℔, viij. sc. h.

Item Danckert Humans zoon xj^{c}. ff iiij. ℔, viij sc. h.

Item Dirc Jans zoon ix^{c}. ff iij. ℔, xij. sc. h.

Item Gherit Haes viij^{5c}. ff iij. ℔, viij. sc. h.

Item Jan Martiins zoon xiij^{c}. ff v. ℔, iiij. sc. h.

Item Eliaes Braen xv^{c}. ff vj. ℔ h.

Item Zoetman ix^{c}. ff iij ℔, xij. sc. h.

Item Aernt van Slidrecht vj^{5c}. ff ij. ℔, xij. sc. h.

Item Mathiis Pieters zoon x^{c}. ff iiij. ℔ h.

Item Heyn Mande viij^{c}. ff iij. ℔, iiij sc. h.

Item Willem Tielmans zoon x^{c}. ff iiij. ℔ h.

Item Ghiisbrecht vander Lake xvj^{c}. ff vj. ℔, viij. sc. h.

Item Laurens Cleis zoon v^{c}. ff ij. ℔ h.

Item Cleis Spoormaker xiiij^{c}. ff v. ℔, xij. sc. h.

Item Willem Haes iiij^{c}. ff xxxij. sc. h.

Item Cleis Hugen zoon ix^{c}. ff iij. ℔, xij. sc. h.

Item Robbrecht v^{c}. broets [1]) ff ij. ℔ h.

Item Kateliin Gherit Haes xiiij^{c}. ff v. ℔, xij. sc. h.

Item Gilliis van Uutvelt iiij^{c}. ff xxxij. sc. h.

Item Lamens Pieters zoon vj^{c}. ff ij. ℔, viij. sc. h.

Item Ghiisbrecht Ricouts zoon xiij^{c}. ff v. ℔, iiij. sc. h.

Item Florens Bouwens zoon boven tkoern dat hi vander stede

1) Hier is het woordje *broets* herhaald, daar in de rekening eene nieuwe bladz. aanving.

ontfinc te backen, xij^{c}. broets ff iiij. ℔, xvj. sc. h.

Item Ghiisbrecht Cleis zoon boven tkoern dat hi vander stede ontfinc te backen ix^{5c}. broets, ende hem ghegheven xv. groot, dats van elken hoede enen grote, vanden koern dat thegens Michiel ghecoft was toter backers behoef ff tsamen iiij. ℔, vj. sc. h.

Somma iij^{c}. xxix. ℔, iiij sc. h.

Van wiin, bier ende specerye.

Item Hubrecht Jans zoon van wiin xxij. cronen ende een quartier ende van koeken enen croen, soe die rekeninghe vander overwisinghe inhout ff xlvj. ℔, x. sc. h.

Item Ludekiin die hamborger van vj. vaten hamborchs biers, elc vat iiij. sc., vj. d. groot vlaams ff xvj. ℔, iiij sc. h.

Item Koenraet Bouwens zoon van xiiij. dossiin koeken, elke dossiin xij. gr. ff v. ℔, xij. sc. h.

Item Bertout Wouters zoon van krude, soet boec inhout vij. sc., viij. d. groot ff iij. ℔, j. sc., iiij. d. h.

Item Jan Wouters zoon van alrehande specerye, soe hi jnt boec overghelevert is xxix. sc., viij. d. groot, j. toerloer ff xj. ℔, xvij. sc., ij. d. h.

Item Monriis van zofferaen ende ghenghebaer xv. sc. gr. ff vj. ℔ h.

Item Jordaen Aernts zoon van sinen ghebreke alst boec inhout vj. sc., iij. d. groot ff ij. ℔, x. sc. h.

Item Pieter Jans zoon van Haerlem van xlviij. sticke biers, dat vol stic xlix. groot, coomt ix. ℔, xvj. sc., groot ff in ponden lxxviij. ℔, viij. sc. h.

Item Martiin Quaetvoet van viij. pont was te doblisen, dat pont ix. groot, coomt vj. sc. groot ff ij. ℔, viij. sc. h.

Item Aernt Ricouts zoon van sinen ghebreke van tortisen ende doblisen v. sc. groot ff ij. ℔ h.

Item van lx. ydele tonnen die int heer verloeren worden, den Herlemmers daer voer ghegheven viij. ℔ h.

Somma c. lxxxij. ℔, x. sc., vj. d. h.

Van vleisch ende visch.

Item Knop Michiels zoon ende Jan Jans zoon van iij. runderen, costen tstic ix. ℔ hollens, coomt iij. pont, vij. sc., vj. d. groot ff in ponden xxvij. ℔ h.

Item Bertout van Engelant lxxj. bergher visch, thondert xxxiiij. sc. vlaams, coomt xxx. sc., ij. d. groot ff xij. ℔, j. sc., iiij. d. h.

Item Michiel die makelaer dat hem ontbreect van visch naden boec xvij. sc. groot ff vj. ℔, xvj. sc. h.

Item noch Michiel van l. pont kaerssen 'tpont iij. groot, coomt xij. sc., vj d. groot ff in ponden v. ℔ h.

Somma l. ℔, xvij. sc., iiij. d. h.

Van laken.

Item Aechte Bertouts van laken dat tegens hoer gecoeft was soe si overghelevert was iij. ℔, j. sc., j^{5}. d. groot ff in ponden xxiiij. ℔, ix. sc. h.

Item Wibrecht van sinen laken, soet boec inhout ende hi overghelevert was v. ℔, ij. sc., ix. d. groot ff xlj. ℔, ij. sc. h.

Item Henric Willem Danen zoons zoon van sinen laken, soe hi overghelevert is iij. ℔, ij. sc., v. d. groot ff xxiiij. ℔, xix. sc., iiij. d. h.

Item Gheraet Damaes zoon van sinen laken, soe tboek inhout, xij. sc., iij. d. groot ff in ponden iiij. ℔, xviij. sc. h.

Item Willem vander Molen van sinen laken, naden boec liij. sc. groot ff in ponden xxj. ℔, iiij sc. h.

Item Gherit Guetgesel wasmen sculdich, soe tboec inhout, van laken xi. ℔, v. sc., x. d. gr.; hier of heeft Tielman Humans zoon betaelt xxxv. pont hollens, coomt dat dese theseriers betaelt hebben dat restant lv. ℔, vi. sc., viij. d. h.

Somma c. lxxj. ℔, xix. sc. h.

Van houte taerdzen pieken ende desgeliix.

Item Jan van Dam van houte, soe hi overgelevert is xv. sc., ix. d. groot ff in ponden vj. ℔, vj. sc. h.

Item Gheraet van Nes van houte, soe tboec inhout xix. sc., vj. d. gr. ff vij. ℔, xvj. sc. h.

Item Damaes die Hont van pieken xxxj. sc. groot ff xij ℔, viij. sc. h.

Item Danel Volprechts zoon ende Cleis Heem van taerdzen, soe tboec inhout xxiij. sc., vij. d. groot ff ix. ℔, xij. sc., viij. d. h.

Item Joest Alaerts zoon van bast, van mouwen, van blakiins, van hanthaven, van korden, soet boec inhout v. sc., v. d. groot ff ij. ℔, iij. sc., iiij. d. h.

Item Willem Bertouts zoon van salpeter ende colen ende zwavel in sine molen te maken vj. sc., ix. d. groot ff ij. ℔, xiiij. sc. h.

Item Jan Lowiix van een roerschaft xij. groot ff viij. sc. h.

Item Pieter Aernts zoon van viij. sparren xvj. groot ff x. sc., viij. d. h.

Item Cleis die borthouwer van xij. muulderboerde, tstic viij. groot, coomt viij. sc. groot ff in ponden iij. ℔, iiij. sc. h.

Item Goidscalc Jans zoon den scriinmaker van xij. pieken, tstic van xij. groot ff iiij. ℔, xvj. sc. h.

Somma xlix. ℔, xviij. sc., viij. d. h.

Van boter, kase, kannen, schotelen ende des gheliix.

Item Herman Haec soe hi overghelevert was van kannen ende van schotelen iij. ℔, xij., sc., vij^{5}. d. groot ff xxix. ℔, j. sc. h.

Item Jacop die Hoge van schotelen xij. sc., vij. d. groot ff v. ℔, viij. d. h.

Item Gherit Jans zoon van eenen vate boteren xviij. ℔ h.

Item Liisbet Haechebax van dat hoer ombrac van boteren ende van loeck daer si al mede betaelt is xiij. sc., j. d. groot ff v. ℔, iiij. sc., viij. d. h.

Item Dirc van Muden van stoelkasen, soe tboec inhout xviij. sc., viij. d. groot ff vij. ℔, ix. sc., iiij. d. h.

Item Aernt Jordaens zoon van kaerssen, mostertzaet ende

mostert xiij. sc., vj^{s}. d. groot ff v 𝔩𝔟, viij. sc., iiij. d. h.

Item Cleis Specsteen van enen bore van foret van asiin, van zout, soe tboec inhout ix. sc., vij. d. groot ff iij. 𝔩𝔟, xvj. sc., viij. d. h.

Item Willem Gherits zoon van hansschonen vij. sc., vj. d. groot ff iij. 𝔩𝔟 h.

Item Wouter die cuper van tonnen te binden ij. sc., vj^{s}. groot ende v groot daertoe ff xxiij. sc., viij. d. h.

Item Tielman Goidscalx zoon van kaerssen, soe tboec inhout, vj. sc., x^{s}. groot ff ij. 𝔩𝔟, xv. sc. h.

Item Huge Boye van arweten, soe tboec inhout, ij. 𝔩𝔟 h.

Item Baerent Blessinc van kasen ende mostertzaet v. sc., ix^{s}. groot ff ij. 𝔩𝔟, vj. sc., iiij. d. h.

Somma lxxxv. 𝔩𝔟, v. sc. viij. d. h.

Van dienstluden int heer.

Item den drie pipers, twe trompers ende die horenblasers van hoeren dienst, soe si overgelevert siin, coomt tsamen iiij. 𝔩𝔟 groot ff xxxij. 𝔩𝔟 h.

Item Jan Dirx zoon ende Florens Scheriaer, kox int heer ende Michiel, tsamen ghegheven van horen dienste soe si overghelevert siin xxix. sc., iiij. d. groot ff xj. 𝔩𝔟, xiiij. sc., viij. d h.

Item Jan Ansen zoon, Willem Meynert ende Martiin Snider met horen knechten pentiers van horen ombreke van hore overleveringhe iij. 𝔩𝔟 groot ff xxiiij. 𝔩𝔟 h.

Item Herman Haec, Vastrecht die cuper ende Tielman vanden Eynde, buttelgiers, van dat hem ombrac naden boec vander overleveringe xxxvj. sc. groot ff xiiij. 𝔩𝔟, viij. sc. h.

Item Daem die barbier van siinre meysterie, na inhouts des boecs v. 𝔩𝔟 h.

Item meister Jan Abe van siinre meysterie bi bevele vanden achten ende dekens xij. 𝔩𝔟 h.

Item Meeus Messelgier van dat hem gebrac van sinen arbeit ende dienste xv. groot ff x. sc. h.

Item Aalbrecht ende Aelgout, tymmerluden, ghegeven elx van xij. daghen dat si aenghebrocht hebben bi hoeren eede, dat hem ombraken vander reysen voers., elx xij. grooten daghes ff ix. ℔, xij. sc. h.

Somma c. ix. ℔, iiij. sc., viij. d. h.

Loen van sciphuren.

Item Jan die Graue met eenre schute van siinre schiphuren, soet boec inhout vj. sc. groot ff ij. ℔, viij. sc. h.

Item Gilliis Wouters zoon, Alaert Henrix zoon, Pieter Zeelander, Pieter Hanneken, voer hoer sciphure, soe tboec inhout iiij. ℔, h.

Item Ghiisbrecht van Rye van siinre sciphure, soe tboec inhout xviij. sc., j. d. groot ff vij. ℔, iiij. sc., viij. d. h.

Item Cleis van Pit van siinre sciphure, soe tboec inhout iiij. ℔ h.

Item Jacop Boyen van siinre schiphure met sinen knechten van des dat hem ombrect na siinre overleveringe, met dat hem Wouter Vlas betaelt heeft vj. sc., vj. d. groot ff ij. ℔, xij. sc. h.

Item ...... Pieter Jans zoon in den wilden man mit sinen gesellen, van sciphueren na siinre overleveringhe, soe tboec inhout vj. sc., iiij d. groot ff ij. ℔, x. sc., viij. d. h.

Item Claes Hoelman van siinre sciphure, soe tboec inhout, overmids dat hi enen knaep meer hadde dan tboec inhout j. ℔, xiiij. sc. h.

Item Pieter Heestinc, Willem Harst ende Jan Jacop Boydens zoons zoon elx xx. groot ff ij. ℔ h.

Item Martiin Jans zoon van sinen afterstal dat hem ombrac van ij. ℔, xv. sc. groot ghegeven xviij. ℔, h.

Item Pieter Dirx zoon van sinen afterstal viij. sc. groot iij. ℔, iiij. sc. h.

Item Mathiis Ansen zoon van dat hem ombrac van siinre overleveringe vij. groot ff iiij. sc., viij d. h.

Item Pieter Snellert van sinen afterstal, soe tboec inhout ix. sc., vj. d. groot ff iij. ℔, xvj. sc. h.

Item Heyn Verloren van ij. reysen van sinen afterstal, soe tboec inhout vj. sc. viij. d. groot ij. ℔, xiij. sc., iiij. d. h.

Item Tolle Wisse zoon van dat hi overghelevert is v. sc. groot ff ij. ℔ h.

Item Wenemaer van siinre schiphure boven dat hem betaelt was in ofcortinge van sinen afterstal, dat was xxxiiij. sc., xj. d., hem ghegeven siin gebrec xj. sc. groot ff iiij. ℔, viij. sc. h.

Item Lotte Dirx zoon van sinen afterstal ix. sc. groot ff iij. ℔, xij. sc. h.

Item Meeus Stolwiix zoon van sinen ghebreke iiij. sc. groot ff xxxij. sc. h.

Item Cop Vos mit sinen gesellen van dat hem van allen afterstal ombreet boven allen overleveren ende bewisinge daer hi al mede betaelt is xxxix. sc., ix. d. groot ff xv. ℔, xviij. sc. h.

Item Willem Pieters zoon van sinen overleveringe ende afterstal xj. sc., viij. d. groot ff iiij. ℔, xiij. sc., iiij. d. h.

Item Reynaer, soe tboec inhout xxx. groot ff xx. sc. h.

Item Dirc Willems zoon, soe hi mit sinen eede ghehouden heeft boven dat hem Wouter Vlas betaelt heeft van siinre sciphure vj. sc. groot ff ij. ℔, viij. sc. h.

Item Herman Willems zoon, die mede om onse luden voere met sinen scepe doe si thuus quamen als hi kenlike heeft ghemaect xx. groot ff xiij. sc., iiij. d. h.

Item Heynken Humans zoon van sinen afterstal ende van sinen gebreke viij. sc., vj. d. groot ff iij. ℔, viij. sc. h.

Item Jacop Mathiis zoon van siinre sciphure iij. ℔, iiij. sc. viij. d. h.

Item Tolle Wissen zoon van sinen scepe ghegheven dat hem ombrac, als hi ons kenlic ghemaect heeft, boven dat hi voren gerekent staet ij. ℔ h.

Item Heyne Verloren van dat hi drie nachte die donrebussen inden scepe ghewaect heeft xij. sc. h.

Somme xcix. ℔, xvj. sc., viij. d. h.

Van waghenhuren betaelt na dat dat boec inhout vander overleveringe ende hier na ghescreven staet van eller reyse xv. groot.

Item Jan Hugen zoon met [1]) enen wagen. vj. ♃
Item Voppo Ghiisbrechts z. enen wagen. ix. -
Item Jan Ghiisbrechts z. iiij. -
Item Huge Ghiisbrechts z. viij. -
Item Symon Gherouts z. ij. -
Item Gheraet die Wael. j. -
Item Mathiis Gherits z. ij. -
Item Aernt Symons z. j. -
Item Huge Dirx z. iij. -
Item Jan Cleis z. iij. -
Item Jan Neysen z. iij. -
Item Ysebrant Pieters z. j. -
Item Herbaren Florens z. j. -
Item Pouwels Cleis z. j. -
Item Jan Cleis z. ij. -
Item Pieter Oem. iiij. -
Item Laurens van Cloetwyc. j. -
Item Huge Voppen z. ij. -
Item Pieter Doel. iij. -
Item Jan van Gheer. j. -
Item Jan Henrix z. iij. -
Item Jan Martiins z. j. -
Item Cleis Florens z. j. -
Item Wouter Florens z. j. -
Item Meeus die Joncheer. ij. ♃
Item Koen Meliis z. j. -
Item Pieter Heinen z. j. -
Somma xxxiiij. ℔. [2])
Item Willem Bertouts z. j. -
Item Heyne Pouwels z. ij. -
Item Bouwen Pouwels z. j. -
Item Engelbrecht Wouters z. j. -
Item Jan Mathiis z. j. -
Item Dirc Gheraets z. ij. -
Item Heyne Jans z. ij. -
Item Pouwels Giben z. j. -
Item Gheraet Bloc. j. -
Item Gheraet van Amerzoyen. j. -
Item Dirc Jan Dirx z. z. j. -
Item Willem Jans z. j. -
Item Beysken. j. -
Item Herman Jacops z. j. -
Item Reynuaert. ij. -
Item Stolwiic. iij. -
Item Cleis Aernts z. j. -
Item Jacop Cleis z. j. -
Item Symon Heynen z. j. -
Item Voppo Giben z. j. -
Item Heyne Giben z. j. -

1) Het hier gestelde teeken ♃ heb ik overgenomen zooals het in het origineel voorkomt; het staat gelijk met ½ ℔ h. = 10 sc. h. of 15 grooten vlaams.

2) Hier eindigde de bladzijde en was het bedrag opgetrokken.

Item Wouter Rembouts z.	ij.	♃
Item Engelbrecht Jans z.	j.	-
Item Boyden Jans z.	j.	-
Item Jan Lemmen z.	j.	-
Item Jan Jans z.	j.	-
Item Jan Pieters z.	j.	-
Item Meliis Stoeldrayer.	ij.	-
Item Lau Boen.	ij.	-
Item Ghiisbrecht Neyse.	j.	-
Item Eykendunen.	j.	-
Item Gheraet Jacops z.	iij.	-
Item Jordaen Jans z.	j.	-
Item Martiin Jan Neven z.	j.	-
Item Aernt die Picker.	j.	-
Item Dirc Kemp.	iij.	-
Item Jan Cleis z.	j.	-
Item Cleis Gherouts z.	j.	-
Item Jacop Henrix z.	ij.	-
Item Jan Dirx z.	ij.	♃
Item Noydeken Zugher.	ij.	-
Item Staes an die Merwede.	j.	-
Item Jan Dirx z. an die Merwede.	ij.	-
Item Jacop Jans z.	j.	-
Item Hugeman Jans z.	j.	-
Item Jan Henrix z.	j.	-
Item Huge Dirx z.	j.	-
Item Maes Zeymans z.	j.	-
Item Gherit Aelbrecht een playte opghetogen mit ij. paerden ff	j.	-
Item Godeken Aernts z.	j.	-
Item Pieter Zoete Eliaes z.	ij.	-
Item Daem Gilliis z. mit sinen gesellen.	j.	-

Somma xxxiiij. ℔, xx. sc. h. [1])

Betaelt van peesgelde behalven dat Willem Graman in siin rekeninge hem ghegheven heeft.

Cleis Danels z.	xxiiij. sc.
Jacop Butendiic.	„
Jan Pieters z.	„
Laurens die Sager.	„
Gise Knobbout.	„
Jan Joriis z.	„
Jan Mande.	„
Gherit van Mwlwiic.	„
Willem Oem.	„
Jacop Kogman.	„
Dirc die Goyer.	xxiiij. sc.
Gherit Tymmerman.	„
Meister Jan Smit.	„
Symon Jacops z.	„
Heyn Mande.	„
Adriaen Herbarens z.	„
Cleis Borthouwer.	„
Fraet Willems z.	„
Dirc die Cuper.	„
Aelbrecht Pouwels z.	„

1) Met vorenstaande som van xxxiiij. ℔ maakt dit te zamen het geheel bedrag der wagenhuren ad 69 ℔ h. uit.

Jan die Clerc. xxiiij. sc.
Pieter Boghemaker. 〃
Willem Scoenhout. 〃
Joest her Pouwels z. 〃
Jan die Lapper. 〃
Heyn But. 〃
Jan Zas. 〃
Everaet Plattiinmaker. 〃
Henric Verloren. 〃
Coliin die Buser. 〃
Jacop Jan. 〃
Henric in die Hant. 〃
Ghise Gherit Saelsz. 〃
Adriaen Haes. 〃
Jan Pannaert. 〃
Willem vander Sluus. 〃
Jacop Stasen z. 〃
Huge Scheriaer. 〃
Jan Zeelander. 〃
Willem Jans Witten z. 〃
Jan Michiels z. 〃
Gise die Smit. 〃
Adriaen Coenraets z. 〃
Jan Henrix z. 〃
Pieter inden Wildenman. 〃
Koen Meliis z. 〃
Danel Danels z. 〃
Grote Huge. 〃
Heyn van Almkerc. 〃
Gherit Willems z. 〃
Ghiisbrecht Jans z. 〃

Pieter Reyners z. xxiiij. sc.
Cleis van Colen. 〃
Tolle Wissen z. 〃
Jan Gherits z. Scoenmaker. 〃
Meliis Stoeldrayer. 〃
Dirc Zuus. xxxiiij. sc.
Schaxken die Cuper. xxiiij. sc.
Heynken Humans z. 〃
Andries Henrix z. 〃
Gherit van Gelre. 〃
Heyn die Beste. 〃
Cleys Symons z. 〃
Engelbrecht Scoenmaker. 〃
Coman Gherit. 〃
Willem van Merlant. 〃
Jan van Almkerc. 〃
Noyde Meeus z. xxxiiij. sc.
Jacop Bertouts z., soe hi voer mitten anderen niet en hadde. xliiij. sc.
Jan Pieters z. desgeliix. 〃
Jan Pellen z. desgeliix. 〃
Pieter Potter. xxxiiij. sc.
Jan Gobben z. 〃
Aernt Jacops z. xxiiij. sc.
Roel Hallaer. xxxiiij. sc.
Jacop Wouters z. xxiiij. sc.
Pieter Hugen z. 〃
Dirc Smit. 〃

Somma xcix. ℔, ij. sc. h.

Item Willem Graman ende Everdey Wouters z. van dat si rekenden meer wtghegeven dan ontfangen vander reysen vors.,

coomt xix. ℔, xij. sc., iij. d. gr. ff in ponden c. lvj. ℔, xviij. sc. h.

Somma perse c. lvj. ℔, xviij. sc. h.

Wtghegheven noch van alrehande particulen bi bevele der gueder luden, overmits dat die andere threseriers gheen gelt en hadden mede te betalen ende om der stede schade te scutten van leistinghe ende ander dachgelt.

Item Gheertruud Sariis wedue op Almaengen, van ses termiin tien oudscilden, daer die leste termiin of was verschenen tsinte Pieters daghe ad vincula jnt jaer achte, coomt lx. oudscilden, jn ponden gerekent voer den scilt xlv. butkens c. xxxv. ℔ h., hoer hiir of betaelt c. xxiij. ℔ h.

Dus ismen hoer noch sculdich vanden terminen vors. xij. ℔ h.

Item Aernt Vos van Driel, van twe terminen daer tleste termiin of was opten tiensten dach jn Aprille jnt jaer ses, van elken termiin xiij. scilden, vor den scilt xlv. butkens, coomt in ponden lviij. ℔, x. sc. h.

Item Jacop die Wale van Mechelen, van domeyns weghen, van iij. terminen daer tleste of was tsinte Jans daghe te midzomer lestleden, van elken termiin vij. scilden, voer den scilt xlv. butkens, coomt in ponden xlvij. ℔, v. sc. h.

Item Gheertruud Wouter Vlas wiif, van ij. terminen, van elken termiin x. scilden, daer tleste termiin of was tsinte Pieters daghe ad vincula lestleden, voer den scilt xlv. butkens, coomt in ponden xlv. ℔ h.

Somma ij^{c}. lxxiij. ℔, xv. sc. h.

Scepenen ende raets reysen.

Item des maendaghes voer onser Vrouwen dach assumpcio gesent jnden Hage Wormbout vanden Wiingherden, Willem Giisbrechts zoon, Jan Fazout, Jacop Bertouts zoon ende Reyner Voeghelaer, roerende vanden ballingen die te Rotterdam opter straten gaen ende van anderen stucken, waren wt iij. daghen, verteerden tsamen met xx. knechten ij. ℔, xiiij. sc., j. d. groot

vlaams, ende van sciphure ende waghenhure soe si vten Hage te Leyde ende ter Goude om reden thuus te comen bi nachte ende te hoosschede jn der herberghen jnden Hage ende ter Goude, tsamen ij. ℔, iiij. sc., vj. d. groot vlaams ff tsamen lix. ℔, iij. sc. h.

Item jnden Hage gesent omtrent sinte Lambrechts dach, Giisbrecht Vrancken zoon, Willem Ghiisbrechts zoon ende Ocker, roerende vanden Schotten ende die saken te verantworden, waren wt iiij. daghen, verteerden mit sciphure ende waghenhure ix. cronen, ij. butdragers ff xviij. ℔, iiij. sc. h.

Somma lxxvij. ℔, vij. sc. h.

Betaelt Wormbout vanden Wiinghert na siinre cedule die hi over heeft ghelevert van schenken, van perceel te perceel als hiir na ghescreven staet ende so hi desen threseriers van enen hogen van enen wiin exss. ofghekort heeft.

Item her Hac jn Zwetenborch iiij. kannen van vij. groot, ij. groot van dragen ff ij. ℔, iij. sc., iiij. d. h.

Item den heren van Postelen viij. kannen van vij. groot, iiij. groot van dragen ff iiij. ℔, vj. sc., viij. d. h.

Item den mynister vanden Minrebruederen iiij. kannen van vij. groot, ij. groot van dragen ff ij. ℔, iij. sc., iiij. d. h.

Item opten Pinxsterdach den twe closteren elx twe kannen van viij. groot, ij. groot van dragen ff ij. ℔, ix. sc., iiij. d. h.

Item her Huge van Heenvliet ende her Ghiisken van Diepenbrecht om dat si dicke hiir quamen om te dadinghen van Filips vander Lecke, tsamen xx. kannen van viij. grooten, x. groot van dragen ff xij. ℔, vj. sc., viij. d. h.

Item her Jan van Drongelen ende her Jan van Brakel iiij. kannen van viij. groot, ij. groot van dragen ff ij. ℔, ix. sc., iiij. d.

Item her Florens van Alkemade ij. kannen van viij. groot, enen groot van dragen ff j. ℔, iiij. sc., viij. d. h.

Item den schutten xiiij. kannen van viij. groot, vij. groot van dragen ff viij. ℔, xij. sc., viij. d. h.

Item den custode vanden Mynrebruederen iiij. kannen van viij. groot, ij. groot van dragen ff ij. ℔, ix. sc., iiij. d. h.

Item eenre beghine die men cleede iiij. kannen van viij. groot, ij. groot van dragen ff ij. ℔, ix. sc., iiij. d. h.

Item den jonghen schuts viij. kannen van viij. groot, iiij. groot van dragen ff iiij. ℔, xviij. sc., viij. d. h.

Item den vier steden als Haerlem, Delf, Leyden ende vander Goude, doe si hiir waren, roerende vande Schotten xvj. kannen van vij. groot, viij. groot van dragen ff viij. ℔, xiij. sc., iiij. d. h.

Item den ij. cloesteren op onser Vrouwen dach assumpcio, elx ij. kannen van vij. groot, ij. groot van dragen ff ij. ℔, iij. sc., iiij. d. h.

Item Walraven van Brederode ij. kannen van vij. groot, enen groten van dragen ff xxj. sc., viij. d. h.

Item aen wiin ghehaelt opter zalen bi Stoepen, soe siin cedule inhout xxiij. sc., vij. d. groot ff ix. ℔, viij. sc., viij. d. h.

Somma lxvij. ℔, iiij. d. h.

Van tymmeren ende hout bi bevele vanden achten ende vanden dekens.

Item tot Jan die Jonghen aen hout ghebesicht after tgrote kerchof, te beslaen after ende naest Jacop van Scarpenisse erve, eerst drie dubbel sparren, tstic iiij. groot. Item xxiiij. deelplancken, tstic vij. groot. Item xvj. keperhout, tstic iiij^{5}. groot. Item vij. bouten, ende ij. houten van xxiiij. voeten, tstic vij^{5}. groot ende xxij. eyken schalen, tstic vj. groot ff xv. ℔, j. sc. h.

Item aen dit werck vorscreven ghewroecht Adriaen Blancken, Willem Blancken ende Pieter Willems zoon, elx vij. daghe ende elc xij. groot sdaghes. Item een opperknecht vij. daghe, sdaghes v. groot, ende Cleys Servaes zoon van dat hi mede heyde viij. groot ff ix. ℔, xvj. sc., viij. d. h.

Item Tielman Pieters zoon vander zile ter haven ende aen den diick iiij. daghe, sdaghes x. groot. Item Pieter Scarpenisse

iiij. daghe, sdaghes viij. groot, ende Kemp van dat hi hem halp v. groot ff ij. lb, xj. sc., iiij. d. h.

Item Heyn Hobben zoon, om dat hi dat hout after tkerchof brochte daermen aldaer mede tymmerde, ghegeven j. botdrager ij. sc. h.

Somma xxvij. lb, xj. sc. h.

Item ghecoft xij. plancken ghebesicht aen beyden ziilen, tstic viij. groot ff iij. lb, iiij. sc. h.

Somma perse iij. lb, iiij. sc. h.

Van yserenwerc.

Item tot Heymans van Vtrecht gehaelt tottet werc after tkerchof vorscreven eerst j^{c}. spikeren van xij. groot. Item j^{c}. van vj. groot. Item ij. veters daer aen verdient viij. butdragers. Item iij. banden om een bloc, elc iij. voeten lange, elke voet enen groten, ende enen groten waert spikeren. Item aen tsiilken vander haven j^{c}. spikeren van xij. groot, ende ij^{c}., elc hondert vj. groot. Item ^{5c}. cost ij. groot. Item ^{5c}. coste j^{5}. groot. Item noch tot een ander zile vander haven iij. groot waert spikeren. Item noch vij^{5}. groot van spikeren ff iij. lb h.

Item Mathiis Eliaes zoon van xj. scalmen ander stede vetenen x. butdragers. Item aen twindaes, daermen die palen mede vter haven wan, vij. voeten bants, elke voet j^{5}. groot. Item iiij^{c}. spikeren, elc c. vj. groot ff ij. lb, iij. sc. h.

Item tot bouwen artus ghehaelt, ghebezicht after tkerchof ende after in sthege oversloet, eerst iij^{c}. spikeren, thondert van vj. groot. Item noch j^{5c}., thondert van vj. groot. Item xxv. spikeren, costen iij. groot. Item noch j^{c}. van xij. groot. Item ij^{c}., thondert vj. groot. Item noch j^{c}. van xij. groot. Item ij^{c}., thondert vj. groot. Item ^{5c}., coste vj. groot. Item ij^{c}., thondert vj. groot ff iij. lb, iiij. sc. h.

Somma viij. lb, vij. sc. h.

Alrehande particulen.

Item gheleent bi bevele vanden gueden luden ende den ach-

ten totter reyse te Meduwen tegens die van Huesden, dat tghemeen lant betalen sal xxv. nobel ff c. ℔ h.

Item her Jonghe Jan van Heemsteden betaelt vander stede soudye tStaveren, daer onser poirteren scepe voer ghehouden waren tot Woudrichem c. xx. ℔ h.

Item Michiel die makelaer bi bevele vanden achten ende dekens, van siinre leeninge xxij. ℔ h., overmits dat hi hem liet ghenoeghen met een schatten gelde dat hi twischat ghewonnen hadde, roerende vanden koerne dat hi Ghiisbrecht Cleis zoon vercoft ende dat die stede jnder reyse voer Gorinchem weder overnam ende daer toe enen nobel voer sinen oncoste van dagen, van brieven ende schiringhen ff tsamen xxvj. ℔ h.

Somma ij^{c}. xlvj. ℔ h.

Noch alrehande particulen.

Item ghegeven Jan die Jonghe van alrehande houte, gebesicht aen stacket after den stabbom doemen voer Ghorinchem lach ende hem die stat sculdich bleef, soe Tielmans ende Wouters boec vander rekeninghe daer of inhouden xxxj. sc., ix. d. groot, coomt in ponden xij. ℔, xiiij. sc. h.

Item Ghiisbrecht Gherit Zadels zoon ghegeven van xij. daghen die hi ghewrocht heeft inder laetster reysen voer Ghorinchem als hi ons kenlic ghemaect heeft, des dages xij. groot, hem ofghecort sdages iij. groot van sinen peesgelde ff iij. ℔, xij. sc. h.

Item Keyser jnden toern van dat hi omgheloepen heeft om alrehande boitscappen ende die luden te halen die geset waren om 't gelt tott' haven te gheven, ghegeven xxxij. sc. h.

Item den jonghen wiif jnden toern om dat si menighe boitscappen ghedaen heeft, die doere vander salen op ghedaen ende die tafellen geset opter zalet om dat gelt tontfaen, ghegeven van hoesscheden iiij. sc. h.

Item verteert ende verdronken zeder dat dese threseriers dese threserie hebben aenghenomen vander drien maenden om die

reyse van Ghorinchem te betalen, ende dat gelt vander haven intenemen ende wt tegheven, ende die wile dat si over dese rekeninghe hebben gheseten viij. ℔ h.

Item van dese rekeninghe ende twe boeken te maken ende ander arbeit van deser thresorie roerende, ende voer ende na ghescreven alst dese threseriers begheerden, ghegeven tsamen viij. ℔ h.

Item Jan Dix zoon der gilden knecht, vander tafel te decken iiij. sc. h.

Somma xxxiiij. ℔, vj. sc. h.

Somma summarum van allen wtgheven vander laetster reyse van Ghorinchem, dat die stede den luden sculdich bleef, wtgheset die leeninghe, coomt xxj^c. xlj. ℔, vj. sc., x. d. h.

Ende tontfanc hier voer coomt xxix^c. lxxix. ℔, xv. sc. h.

Dit wtgheven gheeffent thegens tontfanc, coomt dat dese threseriers meer hebben ontfanghen dan uutghegeven, coomt viij^c. xxxviij. ℔, viij. sc., ij. d. h. Ende dit overleveren bewisen dese threseriers weder wtghegeven jn hoer rekeninghe vander haven after den stabboem geliken als hoer rekeninghe daer of bewiist ende inhout.

17 Vergadering. 22 November 1856.

Bibliotheek. — de Wicquefort's Histoire des Provinces Unies des Pais-Bas. Archief van Yperen.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van Mr. G. A. de Meester, te Harderwijk:

De grondlegger onzer vrijheid Prins Willem I, voorstander van het centraliesatiestelsel, door Mr. G. A. de Meester. (Overgedrukt uit de *Nieuwe Bijdragen voor Regtsgeleerdheid en Wetgeving*, deel VI, stuk 2, bl. 258.)

Van den Heer M. L. van Deventer, te 's Gravenhage:

Het jaar 1566. *Eene historische proeve uit den Nederland-*

schen vrijheidsoorlog. Meerendeels naar onuitgegeven bescheiden bewerkt door M. L. van Deventer. *Met een voorwoord van* Dr. R. C. Bakhuizen van den Brink. 's Gravenhage, 1856.

Van den Heer J. Diegerick, te Brugge:

Lettres inédites de Philippe, Comte de Lalaing, Sénéchal de Flandre, Baron d'Escornaix et de Wavrin, gouverneur, capitaine général et grand bailli du pays et comté de Hainaut: 1576—1579; par M. Diegerick. (Extrait du t. VIII, n° 2, 2e série, des *Bulletins de la Commission royale d'histoire.*)

Essai de critique op *de Wicquefort's Histoire des Provinces-Unies.* Medegedeeld door Mr. J. A. Grothe.

Voor een tiental jaren werd mijne aandacht bijzonder gevestigd op een berigt, voorkomende in *Het instituut of verslagen en mededeelingen, uitgegeven door de vier klassen van het Koninglijk Nederlandsch Instituut*, 1844, n° 1, p. 52, betrekkelijk een verslag door Mr. P. Simons ingezonden, van een handschrift, tot titel voerende:

»Essai de critique des xx. premiers livres de l'histoire des »Provinces-Unies par Mr. Abraham de Wicquefort. Avec la »critique de la critique de M. Mrs. Daniel Lestevenon et Jac»ques Basnage pasteur de l'église wallonne de la Haye. Et par »occasion on y indique quelques fautes de quelques historiens »qui ont traiteez les mêmes matieres que Mr. de Wicquefort. »1740."

Te meer belang stelde ik in dit handschrift, daar kort te voren door mij uit de boekerij van J. H. Hoeuft een uitmuntend exemplaar van de grootendeels onuitgegeven *Histoire des Provinces-Unies* van de Wicquefort was aangekocht.

Dit Essai, kort daarop door mij mede in eigendom verkregen, bevat in ruim 600 compres geschreven folio bladzijden, eene doorloopende kritiek van de 20 eerste boeken van de Wicqueforts geschiedenis. De schrijver was van oordeel dat, bij eene zeer gewenschte voortzetting van de uitgave van het werk van de Wicquefort, waarvan op dat tijdstip nog slechts vier

boeken waren gedrukt, eene herziening van het geheel noodzakelijk was. Hij heeft daartoe een exemplaar van de Wicquefort met de pen in de hand doorlezen, en van bladzijde tot bladzijde zijne aanvullingen en aanmerkingen opgeteekend.

Het HS. vangt aan met eene opdragt aan Cornelis de Witt van Jaarsveld, raad en oud-schepen van Dordrecht en gedeputeerde ter vergadering van de Staten van Holland en West-Vriesland, waaruit blijkt dat de schrijver een ijverig aanhanger was van de anti-stadhouderlijke partij en dat, gelijk hij het HS. van de Wicquefort's histoire des Prov.-Unies (thans in mijn bezit) voor de Witt naar het origineel heeft gecopieerd, hij zoo ook op zijn last en met zijne medewerking dit Essai heeft te zamen gesteld. Hij zegt aldaar:

»En prenant la liberté de vous le presenter comme un leger »tribut de ma reconnoissance pour tant de bienfaits dont vous »me comblez tous les jours, je ne fais que vous offrir et vous »rendre ce qui vous appartient par tant d'endroits. En effet »outre que je n'ai entrepris cet ouvrage qûe par vos ordres et »sous vos auspices, vous avez eu la bonté de me communiquer »liberalement le puissant secours de vôtre riche et nombreuse »bibliotheque, et ce qui est infiniment plus considerable, celui »de vos lumieres et de la parfaite connoissance que vous avez »de l'histoire, et particulierement de celle de vôtre chere patrie."

Deze brief of opdragt is onderteekend D. L. C.

Nu volgen van pag. 1—58 algemeene beschouwingen over de Wicquefort en zijn geschiedwerk, die bij nadere kennismaking mij gebleken zijn het gewigtigste deel van den lijvigen foliant uittemaken. Zij zijn vervat in acht articles preliminaires:

1. Des vastes connoissances de Mr. de Wicquefort et de l'utilité de son histoire.

2. De la personne de l'auteur, et du tems ou il composa son histoire et autres ouvrages.

3. Du sort de son histoire.

4. Du stile de l'auteur.

5. Des deffauts de cette histoire et de la nécessité d'en faire une critique.

6. De quelle maniere on peut retoucher cette histoire.

7. Si Mr. de Wicquefort a eu raison de se plaindre d'avoir été arrêté et jugé à la Haye.

8. Des differents jugements qu'on peut faire sur cette histoire, et sur cet Essai de critique.

Art. 1 is van weinig belang, en niet meer dan de getuigenis van Basnage, te vinden in de voorrede voor zijne Annales, eene getuigenis die echter van te meer gewigt is, naar mate anders Basnage's oordeel over de Wicquefort scherp en eenzijdig is.

Belangrijker is het 2e artikel. Na aanhaling van de klagt van Le Clerc over de nalatigheid van den uitgever van het 1e deel van de Wicquefort, waardoor wij van meest alle levensbijzonderheden te zijnen opzigte verstoken zijn, vervolgt het Essai »C'est le Sr. Thomas Johnson qui ayant publié les 4 premiers Livres de cette Histoire, avec toutes les Preuves, en 2 petits volumes in folio, aprez en avoir traité avec les heritiers de Jean et Daniel Steucker, aussi libraires à la Haye, est au moins plus excusable que ceux-ci. Dez l'an 1669 ils avoient accordé avec Mr. de Wicquefort, et peu aprez ils en commencerent l'impression. S'ils avoint été moins négligens et plus portéz à faire plaisir au Public en lui donnant ce qu'on appelle *l'histoire d'un Auteur*, ils auroient pu aisement ramasser et conserver quelques notices publiques ou Anecdotes pour en faire usage en tems convenable, et aujourd'hui nous receuillerions les fruits de leurs soins. Le mal est devenu sans remede.

Mr. Basnage publia ses *Annales des Provinces-Unies* la même année que Johnson fit paroitre le commencement de l'Histoire de Mr. de Wicquefort, et voici ce qu'il dit dans sa Preface sur la naissance de l'Historien, ses malheurs et le tems ou il composa son Histoire. »Mr. de Wicquefort qui connoissoit le »gouvernement intérieur de la Republique, dont il avoit fait

»une étude particulière, avoit entrepris l'Histoire des Provinces-»Unies dépuis la Paix de Munster jusqu'à celle de Nimegue. »Il êtoit né dans la Province d'Hollande, et avoit quitté fort »jeune sa patrie pour aller s'etablir en France. Son A. E. de »Brandebourg l'avoit fait son Résident à Paris, mais aprez y »avoir demeuré 32 ans, il tomba dans la disgrace du cardinal »de Mazarin, qui le fit arrêter pour avoir écrit *les historiettes* »*de la cour, les amours du Roi et les échappeez des nieces de* »*son Eminence*[1]). Il ne sortit de la Bastille ou on l'avoit mis »qu'avec une escorte qui le conduisit jusqu'à Calais, et Mr. le »Tellier tâcha de justifier cette violence en apprenant à l'Elec-»teur que son Ministre êtoit un nouvelliste aux gages de plu-»sieurs Princes. Il arriva à la Haye en 1659, et y trouva un »puissant protecteur dans la personne de Mr. de Witt, dont il »avoit été la victime, puisqu'il entretenoit une correspondence »secrete avec lui. En effet c'êtoit à ce Premier Ministre de la »Republique qu'il avoit addressez 5 ou 6 volumes de *lettres* »*manuscrites* qu'on a conservé jusqu'a present [2]) et dont nous »aurions fait un plus grand usage, si les bruits de Paris, et »les nouvelles des Piliers du Palais s'accordoient toujours avec »la verité des faits. On reprochoit au grand Grotius qu'étant »à Paris fort occupé de ses nottes sur l'Ancien Testament, et »voulant envoyer tous les ordinaires des nouvelles en Suede, il »écrivoit legérement ce que ses batteurs d'estrade lui rappor-»toient, et qu'il êtoit souvent obligé de se retracter l'ordinaire »suivant. Tel est le sort de tous les nouvelistes qui veulent »primer; c'est pourquoi nous n'avons cité que trez rarement »les lettres dont nous venons de parler. Mr. de Wicquefort »se reconcilia ensuite avec la France, dont il soutint les inte-»rêts avec chaleur par esprit de vengeance contre le Prince »d'Orange, ou par quelqu'autre motif. Le Comte d'Estrades »l'employoit auprez de D. Estevan de Gamarra, et se reposoit

1) Cf. Puffendorff rerum Brandenb. VII. 437. De Wicquefort hist. m. s. Livr. XXIV.

2) Deze brieven zijn in minuut, althans voor een gedeelte, in mijn bezit.

»avec tant de confiance sur lui, qu'il renvoyoit Mr. de Lionne »aux Lettres de Mr. de Wicquefort, afin de ne le fatiguer pas »par des repetitions inutiles de ce qui se passoit en Hollande." J'ai quelques remarques à faire sur se recit.

1°. Que selon Mr. de Bynkershoek, *traité du juge competant des ambassad. chap.* XI, § VIII, Mr. de Wicquefort êtoit né à Amsterdam [1]).

2°. Que ce fut lui qui êtant Ministre de l'Electeur de Brandebourg à Paris, negocia avec le Comte de Brienne et vint à bout de determiner le Cardinal Mazarin à faire donner par le Roi de France, la qualité de Freres aux Electeurs de l'Empire. »Je ne me donnerai pas trop de vanité (dit Mr. de Wicquefort) quand je dirai que la négociation qui a êté faite pour »cela est mon ouvrage; et que Mr. l'Electeur de Brandebourg »en est obligé à mon zele et aux habitudes que j'avois à la »cour de France" [2]).

3°. Ce qui à donné lieu a Mr. Basnage de dire que l'Auteur s'êtoit *reconcilié ensuite avec la France* et de lui reprocher ici et ailleurs qu'il soutint les interêts de cette couronne dans son Histoire avec trop de partialité; c'est 1°. qu'on trouve à la page 13 du livre XIII une notte qui annonce »que les ambassadeurs »Hollandois ne vinrent à bout d'obtenir que l'Article de la Ga»rantie de la Pêche seroit énoncé formellement au Traité qu'a»prez qu'une personne, en ce tems la fort confidente de la »Cour de France (il y a à la marge que *ce fut l'Auteur de cette »Histoire*), eut representé aux Ministres, que sans cette garantie »non implicite mais expresse, le Traité ne serviroit de rien, et

1) Zie de sententie van den hove van Holland, Z. en Vr., jegens Abraham van Wicquefort, 's Gravenh. 1675, 4°, initio. Hij heette eigenlijk *van Wickevoort*, en de naam werd door zijn langdurig verblijf in Frankrijk veranderd. In de brieven van Hooft komen er verscheidene voor aan Abr. de Wicquefort en aan zijnen broeder Joachim; de hollandsche brieven worden steeds aan *van Wikkevoort*, de fransche aan *de Wicquefort*, geaddresseerd.

2) L'Ambassadeur et ses fonctions I, 356. Histoire MS., VII, p. 260 mihi.

»qu'aprez qu'on leur eut fait connoitre, qu'il falloit nécessaire-»ment que le Roi se déterminât, parceque si la France man-»quoit à l'état, on seroit obligé de se faire des amis aillieurs, »et que les offres de son amitié ne seroient pas méprisées à »Madrid comme elles l'êtoient à Paris." Cet endroit à donné lieu à Mr. Basnage de dire hardiment. »Enfin l'Auteur ne »dissimule pas qu'il êtoit le confident de la France, et qu'il »lui donnoit des avis." Sur cette accusation vague, sans pretendre prendre parti pour ou contre, j'avouerai qu'il est vrai, qu'en quelques endroits Mr. de Wicquefort à donné des louanges fades et mal placéez à Louis XIV, et que Mr. Basnage a eu raison de s'en moquer. Mais il me semble qu'ici on doit louer Mr. de Wicquefort, plûtot que de le blâmer, s'il est vrai que ses avis contribuerent à faire conclure un Traité aussi avantageux aux deux nations et particulierement aux Hollandois que celui de 1662. 3°. Mr. de Wicquefort avoit dit [1]) (en parlant de lui-même sans se nommer) que »la cour s'êtant »éloignée de Paris en 1659 pour aller achever le Traité des »Pirenéez, le chevalier du Guet alla dire, de la part du Roi, »au Ministre d'un des plus puissants Princes d'Allemagne qu'il »eut à se retirer et à sortir du royaume avec sa famille. Le »Ministre demanda au Chevalier copie de son ordre, et à son »refus il lui déclara, qu'il en donneroit avis au Prince, son »maitre, dont il ne pouvoit pas abandonner les affaires sans »son commandement exprèz. Toutes fois ne pouvant pas de-»meurer en France contre la volonté du Roi, et de l'autre coté »ne pouvant pas partir avec précipitation d'un lieu ou il s'êtoit »établi il y avoit 30 ans, il obtint de Mr. le Tellier un pas-»seport du Roi, qui lui donnoit un mois pour donner ordre à »ses affaires, et pour sortir du Royaume. La moitié de ce »terme n'êtoit pas encore expirée lorsque le même Chevalier du »Guet l'alla enlever de sa maison, et le conduisit à la Bastille. »Pendant sa détention on lui fit faire plusieurs propositions

1) Mémoires touchant les ambassadeurs 1730, p. 106 fine.

»qui alloient toutes à l'obliger à sortir de France volontaire»ment. Mais le ministre jugeant qu'aprez la violence qu'on »lui avoit faite, il n'y devoit point consentir sans l'avis du »Prince son Maitre, y apporta tant de résistance, que la Cour »craignant que le Prince ne s'y interessât, comme il fit en ef»fet, le fit tirer de la Bastille, et conduire à Calais ou il le fit »embarquer. Le Cardinal Mazarin, à qui il faut rendre cette »justice, qu'il êtoit ennemi de la violence, considerant qu'il en »avoit trop fait, en voulut bien faire une espèce de réparation »au Ministre, à qui il ecrivit au bout de 3 mois, et le con»via de revenir en France pour y jouir des effets de la bien»veuillance du Roi, qui le fit en même tems assurer d'une »pension de mille écus. Il en a été ponctuellement payé tous »les ans, jusqu'à ce que les interêts de la France êtant deve»nus incompatibles avec ceux de sa Patrie, le Ministre ne pou»vant pas partager son affection, la donna entière à celle-ci, »qui l'en à tres mal recompensé."

J'avoue que ce recit et toutes ses circonstances conviennent si bien avec les aventures de Mr. de Wicquefort, qu'il n'est pas possible de croire que c'est d'un autre que de lui-même qu'il parle en cet endroit. Un anonyme [1]) qui a fait la critique des *mémoires sur les ambassadeurs* a cru la chose si sure et si palpable qu'il n'en a point douté. »Je prie (dit il) le lec»teur de considerer *ce Ministre*, *ce puissant Prince d'Allemagne*, »*ces* 30 *ans*, *la lettre obligeante du Cardinal*, *la bienveuillance* »*du Roi*, *la pension de mille écus*, *l'exactitude du payement*, »*les interêts incompatibles de la France avec sa patrie*, *qui l'a* »*tres mal recompensée d'une affection qu'il lui donnoit toute en*»*tière aprez l'avoir ôtée si genereusement à l'autre.* Si ce Ministre »n'est pas le ministre prisonnier, ce Prince Mr. de Brande»bourg, les trente ans le tems de son sejour en France, et si »la pension et le soin que l'on eut de l'adoucir n'effacerent »pas bientôt le souvenir des maux soufferts à la Bastille, et ne

1) Barbeyrac ad Bynkershoek. Traité du juge competant ed. 1730, chap. VII, § 8, pag. 47.

»l'engagérent point à la reconnoissance qu'il en témoigne: quoi-»qu'à la verité il ait partagé et qu'il partage encore l'affection »qu'il prône, en donnant une si bonne part à la France, et »de ces avis, qui rompoient les mesures de la Hollande, qui »est sa Patrie, et qui l'en a justement puni" [1]). Je conviens avec l'Anonyme que Mr. de Wicquefort est ce Ministre, mais *qu'il ait donné à la France des avis contraires aux mesures de la Hollande*, sa patrie, c'est ce qu'il n'est pas si facile de prouver. Car 1°. l'Avertissement du Libraire [2]) ne dit autre chose si non, que *quelques-unes de ses Lettres furent intercepteez*, sans déterminer à qui elles êtoient addresseez. 2°. Il est vrai que Mr. le Clerc [3]) aprez avoir declaré qu'il est faché de n'avoir rien à annoncer sur la personne de l'Auteur que ce qui est contenu dans l'Avertissement du Libraire, ne laisse par de dire plus bas, que Mr. de Wicquefort devint suspect »en quelque maniere à ceux »qui gouvernoient aprez la mort de ce Grand Homme, Mr. de »Witt, comme s'il decouvroit à *quelques Princes d'Allemagne*, »ce qui se passoit en cet état." Et ajoutant tout de suite qu'on »intercepta au mois de Mars 1675, quelques unes de ses Let-»tres ou on trouva de quoi le faire arrêter", il est probable qu'un homme du poids de Mr. le Clerc n'auroit pas avancé cette circonstance sans l'avoir appris de quelque personne bien informée, et plus au fait que le Libraire, et qu'il croyoit que Mr. de Wicquefort avoit donné des avis. Reste donc à savoir de quelle nature ils êtoient. 3°. Mr. Basnage, devenu Historiographe des Etats, en rélation avec plusieurs membres du Conseil d'Etat d'Hollande, qui lui ont fourni toutes les lumières qu'il a pu souhaiter, et lui ont prêté l'Histoire MS. de Mr. de Wicquefort pour en composer ses Annales et qui êtoient sans doute bien au fait du contenu des *lettres interceptéez*, Mr. Basnage, dis je, qui avoit pris d'ailleurs toutes les autres notices nécessaires touchant Mr. de Wicquefort, dont il vouloit

1) Réflex. sur les mém. pour les ambassad. p. 34. ed. 1730.
2) Histoire des Prov. Un. 1719, vol. I, p. 2.
3) Biblioth. anc. et mod. 1720, XIII, p. 238.

faire une mention pertinente dans la préface de ses Annales, n'y a point avancé, non plus que dans son *indice expurgatoire*, qu'il eut donné à la France de ces sortes d'avis qui rompoient les mesures de sa patrie: quoiqu'il ne l'épargne pas, et se soit proposé de demontrer *la partialité* de l'Auteur pour cette Couronne. 4°. Mr. de Bynkershoek dit que la sentence que la Cour de Justice rendit contre Mr. de Wicquefort »fut fondée »sur ce que le Ministre condamné avoit revelé par un commerce »illicite de lettres, des secrets de l'Etat qu'il devoit cacher" [1]). Ainsi il est impossible d'assurer positivement, comme l'a fait l'Auteur anonyme des *Reflexions*, que c'est à la France que Mr. de Wicquefort donnoit ces avis contraires à sa patrie, et il est plus raisonnable de presumer qu'il cessa d'être attaché à cette Couronne, ou du moins de lui donner des avis dez l'an 1672, lorsque le Roi déclara la guerre aux Etats Generaux.

On peut objecter que Mr. Basnage et Mr. de Bynkershoek ont eu la prudence et la politique de se taire, et de suivre en cela l'exemple de la Cour de Justice, qui n'avoit pas jugé à propos de circonstancier dans sa sentence contre Mr. de Wicquefort à qu'elle Couronne, ou à quel Prince il écrivoit ces lettres qui furent interceptéez.

Il est vrai qu'en 1675 ce tribunal auroit peut-être eu de bonnes raisons pour ne point descendre dans ce détail; mais ni en 1719, qui est l'époque de l'impression des Annales de Mr. Basnage, et à peu prez celle du tems ou il a pu critiquer Mr. de Wicquefort dans *l'Indice Expurgatoire;* ni en 1722 et 1730 dans lesquelles ont paru les 2 éditions du traité de Mr. de Bynkershoek, il n'y avoit aucune consideration qui pût empêcher ces messieurs de publier que *c'étoit à la France que Mr. de Wicquefort donnoit ces avis*, qui causerent ses malheurs. On fera, si l'on veut, un probleme de cette question, et j'avoue qu'elle n'auroit pas été assez de consequence pour m'y arrêter si longtems, si je n'avois été bien aise de ramasser ce que

1) Traité du juge competat des Ambass. XI, § 8, p. 68.

j'ai trouvé en plusieurs endroits touchant la personne de Mr. de Wicquefort, et cru, comme Mr. le Clerc, que cela répandroit plus de lumière sur son *Histoire des Provinces-Unies*. Une autre raison m'y a engagé; il s'agissoit de revoquer en doute la pièce suivante, que l'impartialité m'obligeoit de rapporter. »La Cour d'Angleterre (dit Burnet Hist. de mon tems livr. III) »fit quelques découvertes qui lui donnerent des inquietudes. Le »chevalier Guillaume Williamson, à son retour de Cologne, vit »clandestinement Wicquefort, qui a publie un livre sur la maniere »de se conduire pour les Ambassadeurs. Les Etats avoient choisi »le dernier pour Secretaire, et il êtoit chargé de traduire les »Lettres Angloises, dont les originaux lui demeuroient assez sou»vent entre les mains. Le Chevalier l'engagea à les lui remet»tre pour en faire sa cour au Roi. La plupart êtoient du frere »du Lord Howard, qui devint aprez la mort de son ainé Lord »de ce nom............ Au commencement de la guerre avec »la Hollande il alla faire offres de service à de Witt, homme »sec, s'il en fut jamais, me disoit ordinairement ce seigneur »lui-même. Quand le prince d'Orange fut élevé, Howard l'alla »trouver lui et Fagel. Il se vanta d'être non seulement en »état de leur procurer de bons avis, mais encor de leur former »un parti redoutable en Angleterre. Howard sollicita fortement »son Altesse d'y faire une descente, pour forcer le Roi à con»voquer le Parlement, et à ne plus faire les choses de sa tête. »Deja il avoit dressé un manifeste le plus au gout de la nation »qu'il êtoit facile de le concevoir. Lui et Dumoulin qui êtoit »commis du Lord Arlington, s'unirent ensemble, et ils donne»rent effectivement aux Etats de tres bonnes lumières. Le der»nier, saisi par la peur d'être découvert, prit ses précautions et »passa en Hollande. La plûpart des lettres dont on a parlé »êtoient écrites de la propre main du Lord Howard et on les »avoit, lorsqu'on lui en fit subir l'interrogatoire à la Tour. Quand »les Etats Generaux en eurent nouvelles, ils sommerent Wicque»fort de leur remettre tous les originaux qu'on lui avoit laissé »en garde; et comme il ne fut pas en son pouvoir de les re-

»presenter, on le mit en prison. L.L. H.H. P.P. signifierent »en même tems a S. M. B. que si elle faisoit trancher la tête »à personne à l'occasion des lettres que leur Secretaire avoit »livréez, celle du Prisonier en repondroit. Halewyn m'a dit »que lorsqu'on demanda aux Juges, quel crime ce pouvoit être »que d'avoir livré des lettres pareilles apres la paix conclue, »ils avoient repondu, qu'il méritoit la mort, conformément a »la Loi Romaine, qui décerne cette punition contre tout ce qui »est *contra salutem populi Romani.* La menace résoluë des »Etats sauva la vie du Lord Howard. Cependant Wicquefort »fut longtems detenu en prison, et ruiné parlà de fond en »comble. Il fit valoir une espece de caractère qu'il avoit de »la part d'un Prince d'Allemagne; mais les Etats crurent qu'il »y avoit renoncé en embrassant leur service."

Si on ajoute foi à ce recit et s'il êtoit vrai dans toutes ses circonstances, il s'en suivroit, que ce n'êtoit ni *à la France, ni à quelque Prince d'Allemagne* que Mr. de Wicquefort donnoit des avis; mais qu'il fut arreté et puni *pour avoir livré à la Cour d'Angleterre des lettres importantes que les Etats lui avoient confié.*

Cette accusation feroit tort à sa mémoire, et comme je ne la crois pas fondée, il me semble qu'on ne doit pas y ajouter foi. Voici les raisons qui m'en font douter: 1°. Je ne trouve dans aucun autre Historien aucune des particularitéz dont Mr. Burnet accompagne son accusation contre Mr. de Wicquefort, et il n'est pas probable que le premier eut eu seul connoissance ou que les autres eussent négligé de parler de tous ces faits. Mr. Rapin de Thoyras auteur si impartial et si exact qu'il décrit tout ce qu'il y a de tant soit peu important, et propose toujours le pour et le contre pour laisser à son lecteur la liberté de se determiner, n'en a pas dit un mot. Seroit-il possible que Mr. Burnet seul auroit eu connoissance de ces ménaces des Etats de faire trancher la tête à leur Secretaire par represailles. Mr. le Chevalier Temple connoissoit particulierement Mr. de Wicquefort, et écrivoit, aussi bien que tant d'autres, avant et aprez la paix

de Nimegue, et puisqu'ils ne disent pas un seul mot de tout cela, il faut croire qu'il est permis de n'y pas faire toute l'attention que semble meriter un Ecrivain d'ailleurs respectable et du poids du docteur Burnet. 2°. Cet auteur des *Réflexions* ou de la critique des *Memoires* de Mr. de Wicquefort, si passionné contre lui qu'il ne lui passe rien, et qui êtoit si alerte pour découvrir, de quoi grossir et fortifier sa critique, auroit il ignoré, oublié ou cru ne devoir pas publier que Mr. de Wicquefort, Secretaire des Etats, avoit livré leurs lettres. Mr. Basnage en relation avec plusieurs membres du Conseil d'Etat, qui êtoit fondé à chercher de tous cotez des notices sur la personne de Mr. de Wicquefort, et qui donne dans la préface de ses Annales le recit de son emprisonnement, auroit-il pu ignorer, ou taire que *l'Auteur* êtoit *Secretaire des Etats et avoit trahi leur confiance en livrant leurs papiers.* Enfin Mr. de Bynkershoek, voulant refuter ce que Mr. de Wicquefort avoit dit dans ses *Memoires* en faveur de l'immunité et de l'exemption des ambassadeurs, s'est attaché uniquement à dire que l'écrivain *s'est laissé emporter par sa passion* .... *et que la sentence êtoit fondée sur ce que le Ministre condamné avoit revelé par un commerce illicite de lettres des secrets de l'Etat, qu'il devoit cacher.* Or, ces derniers mots semblent se rapporter à l'emploi *d'Historiographe* et non de *Secretaire*, et ne signifient autre chose si non que ce que Mr. Basnage et les autres ont dit, savoir que Mr. de Wicquefort écrivoit au dehors et que »sur des accusations de correspondances secretes avec les enne»mis de la Republique il fut arrêté prisonnier à la Haye."

2. Le temps de prez de huit mois que la Cour de Justice employa à l'instruction de son procez, semble indiquer qu'il n'êtoit point question d'un genre d'accusation pareil à celui dont le docteur Burnet charge Wicquefort, sur quelqu'un de ces bruits vagues; et que ce roman aiant eu cours à Londres, l'Historien en chargea son Ouvrage, avec d'autant moins de soupçon, qu'effectivement Mr. de Wicquefort fut arreté environ ce tems-la.

Telle êtoit a peu prèz la nature de mes doutes lorsque pour m'éclaircir mieux sur cette affaire je crus pouvoir prendre la liberté de m'addresser à Mr. le Conseiller de Witt.

Je donnerai sa réponse en entier parcequ'elle contient plusieurs particularitez curieuses, dont il y en a à la vérité qui semblent réaliser le recit du Docteur Burnet en quelques circonstances, tandis que d'autres prouvent par induction que Wicquefort *n'avoit pas livré les lettres des Etats.* Le lecteur en jugera.

»J'ai examiné (me repondit ce Seigneur) la sentence de Mr. de »Wicquefort, non seulement comme elle a êté prononcée et pu»bliée par la Cour d'Hollande, mais aussi *les motifs* qui de»voient servir de baze à ce jugement, les quels *la Cour trouva »bon, avant que de prononcer, de communiquer à S. A. le Prince »d'Orange, en qualité de Gouverneur de la Province, afin d'alterer, »pallier, rayer et dresser leur sentence comme il le jugeroit con»venir avec l'interêt de l'Etat.* Le Prince les aiant renvoyé aux »Commissaires pour les Affaires Secretes, deux Conseillers de la »Cour entrerent en conference avec ces Commissaires, et comme »ceux-ci avoient aussi ordre de *fournir, en cas de besoin, tous »les eclaircissemens nécessaires sur les faits exprimêz dans la sen»tence, et de concerter ensemble et avec les Députez de la Cour, »les moyens d'y alterer, pallier, rayer etc. sans que cela put n'éan»moins faire du tort à la justice, ni faire inferer que son ad»ministration en eut souffert quelque chose.* En consequence l'on »y a effectivement pallié et rayé de concert avec les Commis»saires quelques faits que la prudence ne permettoit pas de »rendre publics. Mais je n'ai trouvé nullepart que Mr. de »Wicquefort ait êté accusé de ce que le docteur Burnet lui »reproche [1]). J'ai seulement remarque qu'il a correspondu tant

1) De premissen van het vonnis, zoo als die door den hove van Holland aan Z. H. ter examinatie werden toegezonden, zijn te vinden in de *Secreete Resolut. der Staten van Holland* op 22 Nov. 1675. Daaruit is te zien dat hij met Williamson en *Arlington* heeft gehandeld: en onder den schijn van een vriendschapsbezoek, buiten weten van Temple die niet in het ge-

»de bouche que par lettres avec Mr. Williamson, mais il ne »paroit point qu'il lui aìt remis aucunes lettres, ni copies de »lettres, ni même qu'il lui ait découvert la moindre chose tou»chant ces correspondances que les mécontents d'Angleterre en»tretenoient avec le Prince d'Orange, ou avec les ministres de »la Republique avant la paix conclue à Londres avec Charles »II en 1674. Ainsi je crois que toutes les charges contre Mr. »de Wicquefort se reduisent à toute autre chose qu'a ce dont »Mr. Burnet l'accuse."

»Mr. de Wicquefort n'a jamais êté Secretaire des Etats; cela »est sur. Mais je dois vous avouer que L.L. H.H. P.P. le »nommerent en 1666 leur traducteur ou translateur; ce qui »sembleroit, donner du poids au recit du Docteur Burnet, et »qu'il ne se seroit trompé qu'en disant que *Mr. de Wicquefort* »*étoit Secretaire* au lieu de *Traducteur des Etats.* Neanmoins »cela ne m'empeche pas de croire que M. M. de Bynkershoek »et Basnage, aussi bien que le Libraire qui a publié le com»mencement de *l'Histoire des Provinces-Unies*, et Mr. le Clerc qui »en a donné l'analyse doivent être préferez pour la nature du »delit à Burnet, que je scais d'ailleurs s'être trompé tres souvent »en parlant des affaires et de plusieurs personnes de ce Pays."

Voila tout ce que j'ai pu rammasser touchant la personne de Mr. de Wicquefort. Il paroit par là: 1°. Qu'il êtoit né à Amsterdam. 2°. Qu'il alla à Paris en 1629 et s'y établit. 3°. Qu'il y fut Ministre de l'Electeur de Brandebourg jusqua 1659. 4°. Qu'alors il fut mis à la Bastille et escorté jusqu'a Calais ou il s'embarqua pour l'Angleterre. 5°. Que la même année il revint en Hollande. 6°. Que le 13 Mars 1665 il fut nomme Historiographe des Etats d'Hollande. 7°. Qu'en 1666 les Etats Generaux le choisirent pour leur Traducteur. 8°. Qu'il entretenoit des correspondances illicites au dehors, et que ses lettres ayant êté intercepteez il fut constitue prisonier en 1675.

heim was, met den laatsten heeft gehandeld over de middelen om den Prins van Oranje van de malcontenten aftetrekken en met het Hof te verzoenen.

9°. Que prez de 8 mois aprez la Cour lui prononca une sentence par laquelle il êtoit condamné à une prison perpetuelle. 10°. Que c'est une tradition qu'il fut transferé à Loevesteyn, d'ou il se sauva par le moien d'une de ses filles; mais que Mr. Basnage dit seulement qu'on songeait à transferer Mr. de Wicquefort dans ce château, lorsqu'il s'échappa de sa prison en 1679. 11°. L'avertissement du Libraire dit que le fils de Mr. de Wicquefort fit imprimer en Allemagne en 1676 la sentence de la Cour Provinciale avec des remarques, qu'il addressa à tous les plenipotentiaires assemblez au congrez de Nimegue, les priant de s'interesser pour la liberté de son pere, et de maintenir la dignité de leur caractère commun de Ministre Public, ce qu'ils ne jugerent pas à propos de faire. 12°. Que je trouve dans la Préface des Annales par Mr. Basnage, que Mr. de Wicquefort en sortant de prison se refugia à la cour du Duc de Zell, d'ou il se retira en 1681 fort choqué de la molesse avec laquelle ce Prince s'emploioit à faire revoquer la sentence de la Cour de Justice [1]).

Aan het einde van de mededeeling van het meest belangrijk gedeelte van dit 2e artikel is het niet ondienstig op te merken, dat de schrijver er bij iederen onbevooroordeelde wel niet in zal geslaagd zijn de meening over het karakter van de Wicquefort ten gunste te stemmen. Op zijn zachtst genomen was hij in waarheid »*un nouvelliste aux gages de plusieurs Princes*" gelijk le Tellier hem noemde. In Frankrijk den Keurvorst van Brandenburg vertegenwoordigende, onderhield hij voortdurend briefwisseling met de Witt. Uit Frankrijk op niet zeer beleefde wijze uitgezet, zoude men gemeend hebben dat hij met dat land wel voor goed gebroken had; maar neen. Als wij in de brieven van d'Estrades lezen dat deze (29 Maart

1) Onder het afdrukken dezer bladen komt mij ter hand de belangrijke dissertatie van den Heer D. Everwijn, *Abraham van Wicquefort en zijn proces*, die echter over de levensbijzonderheden van de Wicquefort weinig nieuw licht verspreidt.

1668) aan de Lionne schrijft: Mr. de Wicquefort m'a prié de vous témoigner que quoiqu'il arrive, il demeurera toujours dans les intérêts de la France, et est fort votre serviteur [1]), of hij zich beroept op eenen brief van de Wicquefort aan de Lionne [2]) en hij 29 Maart 1663 aan den Koning schrijft, le sieur de Wicquefort écrit si particulièrement à monsieur de Lionne ce qui s'est passé en Zélande, sur la ratification du traité fait entre les provinces de Hollande et de Zélande, et pour les intérêts du Prince, que je ne lui en manderai rien et me rapporterai à sa lettre [3]). Dan is het ons niet twijfelachtig waarvoor hij dat jaargeld van Frankrijk trok, dat hem geregeld werd uitbetaald tot dat er botsing kwam tusschen de belangen van dat Rijk en zijn Vaderland (zie boven p. 203). En hoe gedroeg de Wicquefort zich nu tegen over Frankrijk bij het uitbarsten van den oorlog in 1672? Aan zijne hand wordt toegeschreven een werk getiteld *Advis fidelle aux veritables Hollandais*, waarin met forsche trekken de gruwelen worden beschreven door de Franschen in dien oorlog hier te lande gepleegd [4]) en waaromtrent men in de *Bibliothèque historique de la France* vindt aangeteekend: »on dit que »quand les Hollandais ont guerre avec les Français ils font »distribuer cette relation dans les écoles, afin que les enfants, »la voiant en entretiennent leurs parents, qui animés par là »contre les Français paient plus facilement les contributions „nécessaires pour soutenir la guerre. Quand la paix se fait, »on retire le livre."

Was vaderlandsliefde de drijfveer tot dit in de tijdsomstandigheden zeker nuttig geschrift?

De Resolutien van Gecommitteerden Raden der Staten van Holland en Westvriesland lossen den twijfel op omtrent den auteur van het werkje en beantwoorden de vraag [5]), »Is ge-

1) Lettres d'Estrades, IV. 367.

2) L. c. II. p. 154.

3) L. c. II. p. 166.

4) Biographie Univers, I. p. 491, meer bekend onder den titel der hollandsche vertaling *Fransche Tyrannie* etc.

5) Extracten uit deze onuitgegeven Resolutien op het Prov. archief te

»lezen de req[te] van Abr. van Wicquefort houdende in effecte »versoeck, omme te mogen werden voldaen van hetgeene hij »sustineert hem te *competeeren* wegens het schrijven in de Fran-»sche tale van de historie deser landen ...., mitsgaders »het boeckje genaemt *advis fidel aux veritables Hollandois*. Waer-»op gedelibereert ende de Resolutien soo van de Heeren Staten »van Hollant en Westvrieslant als haer Ed. Mo. op het voorsz. »subject applicabel, naergesien sijnde, is goedgevonden ende »geresolveert 1°. enz., ende ten laetste nogh over het schrijven »van het voorsz. boeck genaemt *advis fidel aux veritables Hollan-»dois* ende alle het andere werck hetwelcke hij met het maecken »van translaten als andersints voor het gemeene lant heeft waer-»genomen de somma van *f* 1600."

Uit de officiele uitgave van het vonnis in 1675 tegen hem geslagen, blijkt dat hij »hoewel niet vermochte te ondernemen »(als in loontrekkende dienst van den Staet zijnde) veel min »te doen, yetwes 't geen tegens den dienst of 't interest van »den Staet strijdigh was, maer in tegendeel sijne plicht hem »obligeerde, voor soo veel in hem was, 't beste van den gemel-»ten staet te procureren, mitsgaders oock bekent te maecken, »'t geen tegen deselve soude mogen werden ghemachineert."

»Hij des niet teghenstaende bekent van tijdt tot tijdt corres-»pondentie gehouden ende overgeschreven te hebben alderhande »saecken van Staet, niet alleen met ende aen die Princen ende »Vorsten, van dewelcke hij publycquelyck wierde geamployeert, »maer oock met ende aen persoonen van alderhande conditien »in alle quartieren van Europa, den Hove in het particulier »bekent gemaeckt" [1]). Wij twijfelen of de verontschuldiging van de Wicquefort [2]) bij velen bijval zal vinden »dat het houden »van sijne correspondentie is, en alleen getendeert heeft om

Haarlem aanwezig, kwamen in der tijd tot mij door de zorg van mijn vriend, den Heer Mr. A. C. van Heusde, thans referendaris aan het Minist. van Binnenl. Z.

1) Sententie jegens Abr. v. Wicq., p. 1.

2) Sententie p. 19.

»pensioenen te trecken, ende dat hij gedetineerde getracht
»heeft de secreten van het landt te weten, niet tot naedeel van
»den Staet, soo hij seydt, maer om sijn meesters te beter te
»konnen dienen,"

Dat echter op de door hem getrokken pensioenen geen zegen heeft gerust, blijkt uit de bovengenoemde *Resolut. van Gecomm. Raden*, die ons op 17 September 1683 berigten, dat de nalatenschap van Wicquefort door twee zijner kinderen gerepudieerd, maar door zijne twee jongste dochters onder beneficie van inventaris aanvaard, slechts toereikend was om aan zijne crediteuren 25% van hunne vorderingen uittebetalen.

Het derde der *Articles Préliminaires* bevat vele meestal onbekende bijzonderheden omtrent het lot van het geschiedwerk van de Wicquefort: het meest belangrijke wil ik ook daaruit mededeelen.

De la manière dont parle le Libraire dans son Avertissement, le Public qui souhaitoit de voir la continuation et la fin de l'ouvrage, s'êtoit flatté que l'opiniatreté de Steucker êtant éteinte avec lui, et Johnson aiant traité avec ses heritiers, rien ne pouvait plus empêcher que le Livre V et les suivantes ne parussent bientôt.

Cependant rien n'est encor prêt pour l'exécution de ce Projet, et à moins que quelques personnes de crédit et puissantes ne s'en mêlent, il y a apparence que l'ouvrage restera enseveli dans la poussiere, et les tenebres d'une prison perpetuelle, peu distante de l'endroit ou est celle dont l'Auteur s'est heureusement échappé.

Dans le tems que messieurs les Conseillers Députez d'Hollande avoient pris la Résolution, et apparemment à la requête de Johnson, de laisser imprimer les livres V—XXXII, c'est à dire le reste de l'Histoire M. S., Mr. Daniel Lestevenon, qui êtoit, si je ne me trompe, Bourguemaitre de Goude, et du Conseil d'Etat, demanda a ses membres collegues d'examiner ces M. S. avant qu'on les publiât: ce qui lui fut accordé. En consequence il dressa de son propre mouvement une espèce de

critique de 10 pages, laquelle contient les endroits des livres V—XXXII qui lui ont déplu, et lesquels, selon lui, on ne doit point laisser imprimer sans les rayer ou alterer. Cette critique est appelée avec celle de Mr. Basnage *Indice Expurgatoire* et a été cause que cette Résolution n'a pas eu jusqu'ici son effet, et que Johnson n'est pas le maitre de publier le reste de l'Histoire, n'ayant pas même les M. S. en sa puissance. Ils furent remis (je ne sais en quelle année) à Mr. Basnage, devenu Historiographe de la Republique, pour s'en servir dans la composition d'une Histoire, qu'il a jugé à propos de donner au Public en 1719 sous le titre d'Annales. »Aprez »la mort de l'Auteur (dit Mr. Basnage, Préf. des Annal.) on se »trouva fort embarassé de ce qu'on feroit de son ouvrage. L'é»quité ne permettoit pas qu'on donnât un libre cours aux sa»tires qu'il faisoit contre des personnes qui gouvernoient habi»lement la Republique; l'on êtoit d'autant moins porté à y »consentir que ces satires consistoient dans des termes outra»geants plûtôt que dans ces traits délicats qui piquent agreable»ment, ou dans ces Anecdotes qui meritent d'être recueillies. »D'un autre coté cet ouvrage pouvoit avoir son utilité; la Re»publique manquoit d'une Histoire suivie depuis les Annales de »Grotius; et quoique Mr. de Wicquefort ne remontât pas jusqu'à »la treve de 1609, ou ce grand homme avoit fini, on n'auroit »pas laissé de profiter de son travail. Il êtoit question d'y faire »quelque réforme en retranchant ce qui pouvoit choquer un lec»teur équitable; mais personne ne voulut devenir plagiaire; la »peine qu'on essuye à corriger l'ouvrage d'un autre, parut trop »grande pour se contenter de l'honneur de servir en second.

Je ne sais quel motif a eu Mr. Basnage en gardant si longtems l'Histoire M. S. de Mr. de Wicquefort, et les autres papiers qu'on lui avoit prêtéz, et il m'est impossible de dire pourquoi il ne les rendit pas aprez la publication de ses Annales. Quoiqu'il en soit, il mourut, sans s'être acquitté de ce devoir, et sa veuve requise par M. M. les Conseillers Députez d'Hollande leur remit plusieurs M. S. de Mr. de Wicquefort, et

entr'autres les livres V—XX, qui êtoient cousus en 4 parties égales, couvertes d'un papier marbré. Puisque madame Basnage rendit le commencement de cette Histoire M. S. comme un dépôt, ou plûtôt un prêt que l'Etat avoit eu la bonté de faire à feu Mr. Basnage, je ne puis comprendre pourquoi elle ne rendit pas tout le reste de cette Histoire, ni comment elle a pu s'imaginer qu'il faisoit partie de la bibliotheque de son epoux, et en consequence de cette erreur volontaire ou involontaire en faire present à Le Vier, libraire. Quoi qu'il en soit Le Vier étant mort, sa veuve aiant besoin d'argent a vendu ces M. S. pour trois cent et quelques florins à un seigneur Anglois revêtu d'un caractere à la Haye, qui dit les avoir acquis pour un ami à Londres, à qui il les a envoyéz.

In *Article* VII behandelt de schrijver kortelijk de veel besproken quaestie van het al of niet wettige van de Wicquefort's arrestatie, en van zijn beroep op zijn publiek karakter als minister van eene buitenlandsche mogendheid en voert hij, dunkt mij, als in dit geval alles afdoende aan, dat de Wicquefort blijkens de resolutie van 13 maart 1665 niet als envoyé was erkend dan onder de uitdrukkelijke bepaling »dat hij daardoor niet en »sal sijn geeximeert van de plichten van onderdanigheid ende »gehoorsaamheyd die hij als subject van haer Edel Gr. Mog. »onderworpen is, specialijk ten aansien van de betalinge van »alle ordinaris ende extraordinaris schattingen ende impositien, »soo wel personele als reële, mitsgaders ten reguarde van de »jurisdictie over sijn persoon ende familie soo in 't crimineel als in 't civil."

Hij was daarenboven sedert 1666 in loontrekkende dienst van de Staten van Holland, en door eenen eed van geheimhouding gebonden »dat hij niet soude releveren in eenigerley »manieren de secrete stucken ende geschriften, die hem bij »ofte van weghen haer Hoogh Mog. ter handen souden werden »ghestelt, om in de eene ofte d'andere tale te translateren, »noch oock de secrete ingredienten, die hem bij ofte van »weghen als vooren souden mogen werden gesubministreert,

»om daer uyt eenige brieven ofte antwoorden te formeeren, »ende van gelijcken ook niet daernaer de brieven of ant»woorden zelfs" [1]). Indien al de Wicquefort met grond betwijfelt [2]) of dusdanige resolutie als door de Staten ten opzigte van *alle* door vreemde hoven geaccrediteerde inboorlingen genomen was, met het volkenregt overeenkomstig is; zoo is zeker minder juist wat hij er bijvoegt: »S'ils veulent que leur sujet reconnoisse leur justice, »qu'ils ne l'admettent point comme ministre public: mais *aprés* »*l'avoir admis et reconnu* qu'ils ne »l'empeschent point de jouir de tous les avantages qui sont »inseparables du ministre": Zeker had het hem vrijgestaan onder zulke voorwaarden de aangeboden betrekking aftewijzen.

Ik ga het art. VIII stilzwijgend voorbij, waarin de schrijver van het Essai wijdloopig aantoont hoe de politieke partijen van invloed zijn op de beschouwing van de geschiedenis des vaderlands en hoe daarmede dan ook voor den niet van vooroordeel bevrijdden lezer, van zelf het oordeel over het werk van de Wicquefort en van zijn Essai zamen hangt. Nog moet ik met een enkel woord spreken over de art. IV, V en VI, waarvan de eerste twee handelen over de gebreken van de Wicqueforts geschiedwerk en het laatste over de wijze waarop de schrijver zich voorstelde dat de *Histoire des Provinces-Unies* zoude moeten worden verbeterd voor de uitgave. Daar de schrijver in dit 6e artikel het plan van zijn werk opgeeft, en hieruit tevens zijn oordeel over de Wicquefort's *Histoire* kenbaar wordt, wil ik u dit plan in het kort mededeelen.

Puisque cette Histoire merite de voir le jour et peut être d'une grande utilité tant aux etrangers qu'à la Republique, et qu'elle n'est pas exempte de defauts je me propose.

1°. De commencer par la page 1ere du livre 1er et de finir à la derniere du livre XX, et de tout examiner, ligne par ligne, tant les endroits que M. M. Lestevenon et Basnage ont censurez, que ceux que leur silence semble approuver.

1) Zie de *Sententie* p. 1 of resol. van Holland 28 Maart 1675.
2) L'Ambassad. et les fonct. Amst. 1730, I. p. 119.

2°. D'indiquer, et de demontrer que dans tel ou tel endroit il y a une faute de Geographie, de Chronologie, d'Histoire, une faute de copiste, une erreur de l'Auteur etc.; et de rectifier les defauts du mieux qu'il me sera possible, sans jamais m'attacher à mes foibles lumières, marchant toujours bride en main; ne dispensant la louange et le blâme que sur des témoignages et des authoritez que je citerai scrupuleusement, et avec toute l'impartialité et l'equité nécessaire.

3°. Lorsque M. M. Lestevenon et Basnage auront critiqué un passage, j'indiquerai non seulement leur critique, mais je la placerai en marge, afin de laisser au lecteur la liberté de s'instruire et de prononcer pour ou contre.

4°. J'avouerai librement qu'en telle ou telle occasion ils ont eu raison, et j'essayerai de retoucher le passage suivant leurs lumières ou celles que j'aurai pu puiser ailleurs; mais si je suis persuadé qu'ils ont eu tort je le dirai naturellement, et opinerai pour laisser subsister le passage en alleguant des raisons valables.

5°. Je retoucherai le stile, non pour le mettre partout dans cet état de pureté qui commençoit à fleurir lorsque l'Auteur écrivoit, ce qui n'est pas possible; ni pour le conformer à cette élegance ou il est arrivé dépuis, mais j'en oterai ces expressions qui êtoient deja surannéez, et commencoient en 1670 à choquer les régles de la langue.

6°. Il ne m'a pas été si aisé, de me determiner pour le parti que j'avois à prendre touchant les satires dont Mr. de Wicquefort a rempli plusieurs de ses pages. Les ôter absolument c'est mutiler un ouvrage, le rendre méconnoisable, et derober un moment de plaisir et de delassement à un lecteur, que des matières trop serieuses ennuyent le plus souvent, et à qui cet entrepôt est nécessaire, meme pour faire valoir le livre. D'ailleurs la satire est une leçon, et puisqu'elle peut être infiniment utile, qu'un Historien se propose de former également l'esprit et le coeur, et enfin que ce qui est blâmable peut et doit être blamé par un Ecrivain, je ne vois pas pourquoi quel-

ques uns des traits mordants de cette *Histoire des Provinces-Unies* seront rayez sans quartier, tandis que les bibliotheques publiques et les magazins des libraires fourmillent de mille et mille ouvrages, qui pour la plûpart, n'ont d'autre mérite que de lancer trait sur trait sur les Monarques, les Princes et les Grands, et trèz souvent sans égards pour la vérité. Ainsi pour toutes ces raisons je me persuade, qu'il ne faut point mutiler ni tronquer l'Histoire de Mr. de Wicquefort dans les endroits ou il a dit vrai: bien entendu que lorsque je trouverai ces *termes outrageants* dont Mr. Basnage se plaint, je tacherai de les convertir, selon son gout dans *ces traits delicats qui piquent agréablement.* Cepandant comme la chose ne sera pas toujours possible sans enerver la signification et la force de la pensée de l'Auteur, je serai obligé de lui laisser toutes ses expressions.

7°. Comme il est impossible de remedier à la trop grande abondance et effusion du stile de l'Historien sans refondre absolument l'Histoire, et qu'on ne peut ni ne doit en venir à cette extremité, dans cette conjecture je crois devoir prendre le parti de laisser subsister cette inondation quoiqu'elle défigure l'ouvrage.

8°. Je retrancherai les pleonasmes: et

9°. Je suppleerai par des nottes aux circonstances, ou aux evenements importants que l'auteur pouroit avoir oubliez, et comme j'empruterai ces nottes autant qu'il me sera possible, de bons auteurs, je ne manquerai pas à leur en faire honneur en les citant. Heureux et mille fois heureux si par de telles et si laborieuses réparations je pouvois procurer au public, le plaisir de lire le reste de l'Histoire de Mr. de Wicquefort.

Uit deze opgave is te bemerken dat de schrijver zich meer voorstelde eene gecastigeerde uitgave van het werk van de Wicquefort voortebereiden, die zich aangenaam lezen liet, dan wel in die uitgave eene nieuwe bron te openen voor de beoefening der geschiedenis des vaderlands. Een werk van wetenschappelijken aard in verjongden vorm in het licht te geven, en eenen schrijver van vroeger eeuw te dosschen in het kleed van on-

zen tijd, valt nu minder in den smaak; in zoo verre is het Essai van geen belang, gezwegen nog dat de stijl enz. van den schrijver op dezen oogenblik niet minder verouderd is dan die van de Wicquefort zelven, en meen ik dat ten opzigte van Wicquefort de waarde ligt in hetgeen door mij uit de *articles préliminaires* u is medegedeeld, zonder daarom te kort te doen aan *enkele*, in het laatste *article*, vervatte opmerkingen.

Niet minder dan de schrijver van het Essai acht ik het te betreuren dat, ook nu na eene tusschenruimte van meer dan eene eeuw, zijn wensch om het werk gansch in het licht gebragt te zien, nog steeds onvervuld is gebleven. Moge toch op de *Histoire des Provinces-Unies*, wat taal, stijl enz. aangaat veel zijn aan te merken en die wegens de bepaald anti-stadhouderlijke kleur eenigzins als een partij-werk te beschouwen zijn, niet dan met de meeste omzigtigheid en kritiek te gebruiken; het zal desniettegenstaande moeijelijk kunnen worden ontkend, dat een werk van de hand van Abr. de Wicquefort, geschreven met gebruik van 's lands archieven en onder het onmiddellijk opzigt van Johan de Witt, eene belangrijke bron is voor de geschiedenis des Vaderlands.

Des te gereeder nam ik daarom dit Essai ter hand, om uwe aandacht, bij het geven van een verslag daarvan, te kunnen vestigen op het wenschelijke van eene uitgave der *Histoire des Provinces-Unies*, waartoe ik mijn handschrift gaarne ter beschikking zoude stellen.

Gelijk ik in den aanvang mededeelde is dit HS. uit de boekerij van Hoeuft in de mijne overgegaan, en door den schrijver van het Essai naar het origineel gecopieerd. Ik kan het, gelijk het hier ter tafel ligt, niet beter beschrijven dan met de woorden van den afschrijver, die na de boven medegedeelde lotgevallen van het origineel aldus vervolgt: »Cependant Mr. le Conseiller de Witt extremement zélé pour tout ce qui peut servir à faire connoitre l'Histoire de la Republique, ou ses Ancêtres representent les premiers rôles, a fait copier les livres V—XX, y a fait refaire des sommaires plus surs, composer une

table de matières pour ces 20 livres, et transcrire l'Indice Expurgatoire de M. M. Lestevenon et Basnage, comme aussi les Memoires de l'an 1672 [1]), et rangé le tout dans l'ordre suivant. Il avoit dez l'an 1719 acheté les livres I—IV, imprimez avec les Preuves, et n'osant se flatter d'être assez heureux pour recouvrer une copie de la suite il fit relier ce commencement d'Histoire en 2 tomes égaux. Le 3e qui est plus gros de beaucoup renferme les livres V—XII, transcrits sur la copie de Mr. de Wicquefort et qui peut passer pour un autographe, puisqu'en quelques endroits l'Auteur y a changé ou ajouté quelques mots de sa propre main. Dans le tome IV sont les livres XIII—XX, et dans le Ve les sommaires refaits, la table, l'Indice Exp. et les Memoires de 1672. Ce seigneur auroit fort souhaité de recouvrir une copie des livres XXI—XXXII qui, comme nous venons de dire, sont en Angleterre, et s'est bien donne des mouvements pendant longtems pour y reussir, offrant les conditions les plus avantageuses. Mais il a eu affaire à des gens qui n'entendoient pas leurs veritables interêts, et qui par une obstination laquelle tient un peu du caprice, se sont privez du plaisir d'avoir eux-mêmes une Histoire complete. Cependant Mr. de Witt peut s'en consoler puisque le livre XX, dont il est possesseur, finissant à l'an 1672, le reste de l'ouvrage ne peut plus être de la même force et utilité, les bons secours aiant manque à l'Auteur apres la catastrophe des deux messieurs de Witt.

In een zesde deel zijn, met eene andere hand geschreven, daarbij gevoegd de boeken XXI—XXIV.

Mogten indien het laatste gedeelte van het geschiedwerk van de Wicquefort al niet kan worden opgespoord, althans de bewaard gebleven 24 boeken, *met herdruk van het vroeger uitgegevene*, door de bemiddeling van ons Genootschap worden aan het licht gebragt. Nu de politieke bezwaren in vroeger tijd die uitgave belemmerende, na een verloop van meer dan anderhalve eeuw vervallen zijn, mag het billijk verlangen van hen

1) Deze Mémoires zijn uitgegeven in de werken van het Genootschap.

die in de geschiedenis van het roemrijke tijdvak van de Witt belang stellen niet langer worden te leur gesteld.

Archief van Yperen. De Secretaris brengt ter tafel een brief van den Heer J. L. A. Diegerick, hoogleeraar aan het koninklijk Athenaeum te Brugge en archivaris van Yperen, bevattende eenige mededeelingen omtrent het archief van laatst genoemde stad en bepaaldelijk omtrent de aldaar berustende brieven van Maximiliaan van Hennin, graaf van Bossu, van Gillis van Barlaymont, heer van Hierges en Joris van Lalaing, graaf van Rennenberg, welke de Heer Diegerick ter plaatsing aanbiedt in de werken des Genootschaps, voorzien van eene inleiding en de noodige aanteekeningen. De brieven van Bossu, ten getale van 23, hebben voornamelijk betrekking op de overgave van het kasteel Vredenburg te Utrecht, de betaling der soldaten, de oprigting van een kamp, op zijne benoeming tot stadhouder van Gelderland en Zutphen, de inname en plundering der stad Aarschot in Brabant, de belegering van Binch, de bandeloosheid der te Borchloen gelegerde troepen enz.

De brieven van Gilles van Barlaymont, heer van Hierges, 20 in getal, hebben voornamelijk betrekking op de zaken van Gelderland, op de betaling zijner troepen, op de inname van het kasteel van Utrecht, op de provincie Overijssel, op zijne benoeming tot bevelhebber der garde van Don Juan, op de in vrijheidstelling van zijn vader den graaf van Barlaymont, op de steden Deventer en Kampen, op de oorlogszaken in Limburg, op de bevrijding van de gevangenen uit Friesland, zooals Billy enz., op de afdanking zijner troepen en eindelijk op zijnen afval.

De niet minder belangrijke brieven van Joris van Lalaing, graaf van Rennenberg, zijn 18 in getal en handelen voornamelijk over zijne komst te Groningen, waar hij door het aan het muiten geslagen garnizoen teruggedreven wordt; voorts over het voornemen om het kasteel van Groningen te slechten, over de bevrijding der gevangenen uit Friesland, over zijne onte-

vredenheid op de Algemeene Staten, over de capitulatie van Kampen, Deventer en Zwolle, over zijnen afval, over zijn aanslag op Groningen, over zijne pogingen om zijne troepen tot de Spaansche partij over te halen enz.

Zoover mij bekend is, schrijft de Heer Diegerick, zijn al deze brieven ongedrukt; zeker is het althans, dat zij noch door Bondam, noch door Groen van Prinsterer, noch door Gachard zijn uitgegeven.

Behalve de vermelde brieven en verscheidene van den baron van Ville, stadhouder van Friesland en den beruchten Casper de Robles, heer van Billy, die zeker hoogst belangrijk zijn voor de geschiedenis van Utrecht en Groningen, bevat het archief van Yperen nog vele andere stukken betreffende de noordelijke provincien van Nederland en vooral de tegenwoordige provincien Holland, Zeeland en Utrecht. Zoo vindt men er o. a. de brieven en rapporten van Leoninus betrekkelijk zijne onderhandelingen in 1576 met de regering van Arnhem, met die van Overijssel, van Groningen enz., welke brieven en rapporten aan de Algemeene Staten gerigt zijn; onderscheidene brieven van denzelfden Leoninus, gedurende zijne onderhandelingen te Dordrecht in 1577 geschreven; brieven en rapporten van Bucho van Aytta, door de Algemeene Staten belast met de onderhandeling over de loslating der Friesche gevangenen (Billy en anderen), aan wien ook de taak was opgedragen om Maastricht door de Spaansche soldaten te doen ontruimen (1577); een groot aantal van belangrijke brieven aan de Algemeene Staten geschreven door de regering van Amsterdam, van Dordrecht, 's Gravenhage, Utrecht, Haarlem, Delft, Groningen, Gorinchem, Middelburg, Sluis enz.

Voorts bevat het archief nog de rapporten en briefwisseling betreffende de onderhandeling te Geertruidenberg in 1577, benevens 70 à 80 onuitgegeven brieven van Marnix van St. Aldegonde aan de Algemeene Staten geschreven gedurende zijne zending naar Tours om den Hertog van Anjou tot aanvaarding van de opperheerschappij over de Nederlanden over te halen.

18 Vergadering. 6 December 1856.

Bibliotheek. — *Autobiographie van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië P. A. van der Parra en gedenkpenningen ter zijner eere geslagen.* — *Instructie voor den eersten Commandeur aan de Kaap de goede Hoop* (*J. A. van Riebeeck*), 1651.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den Heer P. A. Leupe, te Amsterdam:

Het gezantschap naar Bali, onder den Gouverneur-Generaal Hendrik Brouwer in 1633. (Medegedeeld door P. A. Leupe.) (Overgedrukt uit de *Bijdragen van de Taal- Land- en Volkenkunde van Neêrlandsch Indië.* Deel V, bl. 1.)

Gevecht van den Commandeur Cornelis van Quaelbergen, tegen de Engelschen, in Oost-Indië, op den 1en *September* 1673; door P. A. Leupe. (Overgedrukt uit de *Verhandelingen en Berigten betrekkelijk het Zeewezen en de Zeevaartkunde*; door Jacob Swart. Jaarg. 1856, 2e Afd., n°. 2.)

Van Jhr. C. A. Rethaan Macaré, te Utrecht:

Archief. Vroegere en latere mededeelingen voornamelijk in betrekking tot Zeeland, uitgegeven door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, II. Middelburg, 1856. (Inhoudende: *Tweede Verhandeling over de bij Domburg gevonden Romeinsche, Frankische, Brittannische en andere munten.* Door Jhr. C. A. Rethaan Macaré.)

In ruiling ontvangen:

Van de Société archéologique de Namur, te Namen:

Annales. Tome IV, 3e livr. Namur, 1856.

Autobiographie van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië P. A. van der Parra en gedenkpenningen ter zijner eere geslagen. Medegedeeld door Jhr. C. A. Rethaan Macaré.

Onder de Gouverneurs-Generaal, die de Nederlandsche bezittingen tijdens het bestaan der voormalige Oost-Indische Compagnie met roem hebben bestuurd, mag met regt Petrus Al-

bertus van der Parra worden geteld. Hij bekleedde die verheven betrekking van 1761 tot 1775 en dus gedurende een tijdvak van ruim 14 jaren, waarin hij te worstelen had tegen den euvelmoed en de twistzoekende aanmatigingen der Engelschen, welke geschillen voor zijn dood werden vereffend, terwijl de gelukkige oorlog tegen den Koning van Candi op Ceylon en de voordeelige vrede daardoor verkregen, zijn bestuur niet weinig luister bijzetteden. Elders vindt men dit genoegzaam beschreven om daarover niet verder uit te weiden; wij willen hier alleen spreken van eenige bijzonderheden, die hem persoonlijk betreffen en daaronder behoort de door hem eigenhandig geschreven biographie, in 1766 of 1767, toegezonden aan den Heer Jan Adriaan van de Perre, Heer van Nieuwerve enz., als vertegenwoordiger van Z. D. H. den Prins van Oranje, eerste Edele van Zeeland, van den navolgenden inhoud:

»Cornelis van der Parra (die een broeder was van Carel van »der Parra) mijnen overgrootvader, is in den jare 1661, den »7 Februarij met mijne overgrootmoeder Elisabeth Haauw, en »mijn grootvader Rombout van der Parra na India vertrocken »per het schip Overveen, voor de kamer Amsterdam. Den 3 »Junij 1668 is gend. mijne overgrootmoeder op Ceylon over»leden."

»NB. Wanneer mijn overgrootvader overleden is, heb ik »niet kunnen nagaan."

»1683 den 11 Julij is mijn grootvader Rombout van der »Parra op Ceylon in egt getreden met Maria Strik, dogter van »den Opperkoopman Strik."

»Den 10 Augustus 1684 is geboren Zijn Ed. eerste kind »of dogter, die genaamd is geworden Abigael, getrout geweest »met den predikant Rimersma en te Leyde overleeden."

»Den 16 Febr. 1687 is geboren mijn zalige vader Cornelis »van der Parra."

»Tusschen dit jaar en 1690 is mijn grootvader en vader na »Nederland overgegaan en aldaar

»1692 den 25 Febr. te Amsterdam overleden mijn groot-»moeder Maria Strik.

»1694 is mijn grootvader en vader met het schip 't Hof van »Ilpendam weder na India terug gekeert in de qualiteit van »koopman."

»1695 is mijn grootvader op Ceilon getrouwt met Henretta »Wighelmans, dogter van den Persisch Directeur Magnus Wi-»ghelmans, die den 26 Mey 1697 op Ceylon is overleden en »Zijn Ed. in het jaar 1709."

»1709 is mijn waarde vader Cornelis van der Parra in hu-»welijk getreeden met mijne waarde moeder Geertruy Sussanna »Spanuit op Ceylon en aldaar als Coopman en Sekretaris van »Politie in den jare 1719 overleden."

»1710 den 6 October is geboren mijne in den jare 1733 »overleden broeder Rombout van der Parra."

»1713 den 15 Febr. is geboren mijnen in den jare 1744 »op Malacca overleden suster Maria Henretta van der Parra, »getrouwt geweest met den Malaks Gouverneur Wilhelm Ber-»nard Albinus, waarvan seven kinderen geweest, doch ook alle »overleeden zijn."

»1714 den 29 September ben ik geboren en den 30 Sep-»tember 1738 getrouwt met Elizabeth Petronella van Aerden, »waarbij ik geprocreert hebbe

»Een soon gen[t]. Cornelis Maurits, } doch alle tot
»Een dogter » Geertruyda Cornelia, } mijne smerte
»Een soon » Maurits, } overleden."

»1743 den 11 Junij heb ik weder een huwelijk aangegaan »met Adriana Johanna Bake, weduwe van den Commandeur »en eerste Equipagiemeester Anthony Guldenarm en dogter van »den Heer Raad Extra-ordinair van Nederlands India David »Johan Bake, bij dewelke ik na een seventienjarige gezeegende »vereeniging verwekte mijn waarde soon Petrus Albertus, thans »oud ruim ses en een halve jaar. Mijne nu salige moeder is »hertrouwt geweest met den Heer Adriaan Maten, geweesen »Commandeur van Mallabaar, die te zamen in den jare 1736

»zijn gerepatrieerd; zijn Ed. aldaar te Dordrecht in den jare »1737 en mijne salige waarde moeder in den jare 1763 te »Leyden in de Heere ontslapen."

»In den jare 1728 ben ik als soldaat aan de penne in dienst »der Ed. Comp. aangenomen, en vervolgen

»1737 tot Onderkoopman,
»1740 » Koopman,
»1741 » Tweede Secretaris van de Hoge Regeering,
»1746 » Eerste Secretaris,
»1748 » Extra-ordinair Raad van India,
»1750 » Ordinaire Raad,
»1755 » Eerste Raad en Directeur-Generaal,
»1761 » Gouverneur-Generaal aangesteld."

Het schijnt dat van der Parra vermeende tot het geslacht van Van de Perre in Zeeland te behooren en die meening was welligt niet van grond ontbloot; hij voerde althans hetzelfde wapen, dat een tak van dat geslacht in Belgie gebleven, is blijven voeren. Om tot een aanknooping te kunnen komen, werd door den Gouverneur-Generaal eene genealogische opgave geleverd, welke tot zijn overgrootvader Cornelis van der Parra opklimt, die een broeder had, Carel van der Parra genaamd, en die welligt zamen zoons zijn geweest van Martinus van de Perre, gehuwd met Christophorina de Baldariesse, welke, ofschoon van Nederlandschen oorsprong, te Cadix in Spanje zijn gevestigd geweest.

Volgens een bestaanden stamboom van het geslacht van Van de Perre opgemaakt en den 10 April 1786 geauthentiseerd, door den eersten wapenkoning en verdere wapenkoningen en herauten van Lothrijck en Braband te Brussel, was voornoemde Martinus van de Perre achter-achterkleinzoon van Jan van de Perre, Raad en Generaalmeester van de munt der Nederlanden, die door Keizer Karel V tot den adelstand werd verheven met toekenning van het wapen, dat door den Gouverneur-Generaal is gevoerd, blijkens de gedenkpenning hier na te vermelden.

De verandering in den geslachtsnaam kan welligt worden toegeschreven aan het verblijf van Martinus van de Perre in Spanje, waardoor die naam een meer zuidelijke uitspraak kan hebben verkregen.

Hoe het zij, uit een deftig geslacht geproten, begon van der Parra zijne loopbaan op veertienjarigen ouderdom door in dienst te treden bij de Oost-Indische Compagnie onder de toen gewone benaming van *soldaat aan de penne.* Zijn schielijke opklimming tot de hoogste waardigheden in die dienst getuigen voor zijn vlug oordeel en werkzaamheid, die gepaard gingen met de edelste deugden en begaafdheden [1]). Hij was edelmoedig van inborst, mededoogend van aard, weldadig en minzaam, rein van zeden, geregeld in zijne huishouding, een minnend echtgenoot en trouw huisvader. In zijn eerste huwelijk was hij ongelukkig, daar hij na het verwekken van drie kinderen, welke alle jong zijn overleden, ook al spoedig zijn eerste echtgenoot moest missen; ten tweede maal getrouwd zijnde bleef die echt gedurende zeventien jaren kinderloos, toen hem een zoon werd geboren, die hem overleefd heeft.

Het is geenszins te verwonderen dat ter zijner eere drie gedenkpenningen het licht hebben gezien.

De 1e op zijne inhuldiging te Batavia als Gouverneur-Generaal op zijn 49en geboortedag den 29 September 1763, is beschreven en afgebeeld in de beschrijving van Nederlandsche Historiepenningen door het Instituut ten vervolge op het werk van Van Loon, 5e stuk n°. CCCLXIX. Op de voorzijde ziet men het met een oorlogstrophée omgeven wapenschild, zijnde doorsneden 1°. in goud een opkomende zwarte adelaar, 2°. in purper een zilveren keper vergezeld van drie zilveren tranen, het schild gedekt met een half aanzienden helm, waarop als helmteeken een zwarte adelaar met uitgespreide vleugelen en daar-

1) Zie de leerrede ter zijner nagedachtenis gehouden door Theodorus Vermeer, predikant te Batavia. Utrecht en Amsterdam bij R. de Meijer en H. W. de Bruyn 1777. Er bestaat buitendien nog eene lijkrede van den predikant J. Hooyman, uitgegeven te Batavia 1776. 4°.

boven de wapenspreuk: *Conserva hoc nobis.* Het mag niet onopgemerkt blijven dat in den hiervoren vermelden authentieken geslachtboom, in het 2e gedeelte van het wapen het veld zwart en de keper goud is. Het is echter niet op te helderen waaruit die verandering van kleur (die niet ongewoon is) voortspruit.

De 2e gedenkpenning op de zilveren bruiloft van Van der Parra en Adriana Johanna Bake, gevierd den 11 Junij 1768, die wel even als de volgende door het Instituut vermeld, doch niet uitgegeven is, vindt men beschreven in de aanwinsten van het koninklijk penningkabinet van 1 Januarij tot 31 December 1855, opgenomen in den Algem. Konst- en Letterbode van 30 Augustus 1856, n°. 35.

Voorz. Petrus Albertus van der Parra en Adriana Johanna Bake; een jongeling, op den zoom van wiens kleed zijn naam Petrus Albertus van der Parra Junior te lezen is, plengt met de regterhand uit een offerschaal op een brandend altaar en houdt met de linker een bloemenkrans boven de wapens zijner ouders, welke aan eene met bloemloof omslingerde zuil zijn gehecht, terwijl een hemellicht den jongeling bestraalt. In de afsnede: vereert 11 Junij 1743 en J. G. Holtzey ft.

Keerz. In eene wolk ligt op bondelbijlen, spiegel, de schaal der geregtigheid en een bevelhebberstaf, onder een lauwerkrans het wapen van Batavia, daaronder het volgende achtregelig vers:

Na twee maal vijf en zeeven jaar
In d'echt gezeegent doorgebragt,
Ontlook de spruit, die op 't altaar
Zijn dank hier wijdt aan d'Oppermagt.
Hij kroont zijn stam op 't zilver feest,
Terwijl der oudren blijden geest
Vervult met warme dankbaarheid,
Roemt 's Heeren goedertierenheid.

Daaronder is een sieraad aangebragt met fakkels, boog en pijlkoker en in de afsnede: Geviert 1768.

De 3e gedenkpenning ter zijner eere geslagen heeft op de voorzijde zijn beeldtenis van voren gezien met omschrift van naam en titels.

Keerz. Het schip der O.-I. Comp. met het onderschrift: Vincit Vim Prudentia.

Van der Parra is te Weltevreden overleden den 28 December 1775.

Instructie voor den eersten Commandeur aan de Kaap de Goede Hoop (J. A. van Riebeeck), 1651. Medegedeeld door den Heer P. A. Leupe, te Amsterdam.

Reeds van het jaar 1619 af was de aandacht gevestigd om aan de Kaap de Goede Hoop eene sterkte aan te leggen »tot »verseeckering van de verversing, nodig tot de navigatie van »India ende de conservatie van het zeevarend volk, waar aan »seer veel gelegen is" [1]).

De geschillen die er tusschen de Nederlandsche O.-I. Comp. en die der Engelschen hadden bestaan [2]), waren vereffend bij een tractaat op den 7 Julij 1619, door Gedeputeerden van beide Compagnien te Londen gesloten [3]).

Beide Compagnien besloten tot het aanleggen van een fort aan de Kaap de Goede Hoop en den Commandeur van de in dat jaar naar Indië vertrekkende vloot, den Opperkoopman Nicolaes van Baccum van Haarlem, werd van wege de Bewindhebberen der Vergadering van Zeventienen, bij eene zeer gemotiveerde instructie van den 29 November gelast, de gelegenheid daartoe van de kusten, rivieren, baaijen enz. van af de Saldantabaai op te nemen en in kaart te brengen, maar zich inzonderheid te bepalen bij de Tafelbaai.

Niettegenstaande men dus reeds van 1619 af het voornemen had om aan de Kaap een fort te bouwen, liep het echter door

1) Resol. vergad. van XVII van den 19 Aug. 1619.

2) Zie het belangrijk Verbaal over deze Indische aangelegenheden, door Dr. Diederick Bus, *Codex Diplom.* 3. dl., 2. Afd., bl. 127 volgg.

3) In handschrift bij mij berustende.

verschillende omstandigheden aan tot het jaar 1649, toen het weder onder de punten van beschrijving werd opgenomen.

Het stranden van het schip Nieuw Haerlem in de Tafelbaai het jaar te voren, waardoor de Onderkoopman Leendert Jansz. als opperhoofd met eenig volk was achtergebleven om de goederen van dat schip te bergen, gevoegd bij de remonstrantie van Jan Anthony van Riebeeck, die in de vloot van den Commandeur Wollebrant Geleynsz. de Jonge als te huis voer en zich mede eenigen tijd aan de Kaap ophield, gaf aanleiding dat het op nieuw weder in overweging werd genomen en bij resolutie van den 20 Augustus 1650 werd gearresteerd.

In de notulen der vergadering van Zeventienen vindt men het hierna volgende aangeteekend omtrent de vaststelling eener instructie voor den te benoemen Commandeur aan de Kaap de Goede Hoop. Zooals bekend is, werd Jan Anthony van Riebeeck in 1651 het eerst met die waardigheid bekleed. De Heer Lauts zegt in zijn werkje: *Geschiedenis van de Kaap* enz., bl. 22, in de noot, dat van Riebeeck niet de bestemde persoon was, om als Commandeur aan de Kaap benoemd te worden. Dit is echter slechts in zoo verre waar, dat de aandacht der vergadering van XVII eerst was gevallen op Mathijs Proot, doch dit schijnt geen bijval gevonden te hebben, zoodat er dan ook verder geen sprake van hem is. Wel is hij een en andermaal geraadpleegd geworden over de zaken aan de Kaap en zijn hem daarvoor eerst (3 Aug. 1650) dertig cruysdaalders, later (7 Sept. 1651) *f* 250 toegekend geworden.

»Punten van beschrijving.

20 Augustus 1650.

P^t. 13. Omme te hooren d'informatien volgens de voorgaende resolutie bij de camer Amsterdam ende Zeelant genomen, aengaende het begrijpen van een sterckte aen de Caep de Bonne Esperance, de jongste vergadering van de 17^e in statie gehouden, om daerop als nu geresolveert te mogen werden.

Pt. 13. In deliberatie geleyt sijnde het hiernevenstaende 13de poinct, is daerop gehoort het rapport van de Heeren gecommitteerden, daerop verstaen hebbende het advijs van eenige schippers ende andere kennisse van saeken hebbende, ende goetgevonden dat men 't selve in 't werck stellen sal, waertoe de camer van Zeelandt bij de vergaderinge geauthoriseert wert, mits de camer Amsterdam voor de camer van Zeelandt het volck daertoe nodich sal aennemen, indien sij d'selve in de hare niet conden becomen, verstaende dat de Instructie ende 't gundt meer tot dit werck behoort geprepareert sal worden, door de Heeren Gecommitteerdens tot de Haegse Besoignes, omme ter naester vergaderinge in Maert 1651 te brengen ende aldaer dit werck tot sijn besluyt te brengen.

20 Maert 1651.

Pt. 5. Alsoo bij de resolutie van dese vergaderinge op 't 13de poinct van beschrijvinge, in September 1650 voorleden genomen, goetgevonden is dat men aen de Cabo de Bonne Esperance een rendevous ende sterkte begrijpen sal, ende dat de instructie daertoe dienende door de Heeren Gecommitteerden totte Haegse besoignes geprepareert in dese vergadering gebracht soude werden, omme dit werk tot sijn besluyt te brengen, sullen de voornoemde gecommitteerden gelieven gelast te comen omme de voornoemde Instructie te resumeeren, ende wijders tot voltrekkinge van de voornoemde saecken te helpen resolveren soo verstaen sal worden te behooren.

Pt. 5. Bij de vergaderinge geresumeert sijnde, het concept van de instructie voor den Commandeur die gaen sal nae de Caep de Bonne Esperance, omme aldaer een rendevous ende sterckte te begrijpen, is goetgevonden de voornoemde Instructie te arresteren, ende dat de equipagie ten dien eynde gedaen sal werden bij de camer Amsterdam met een fluyt off spiegelschip bij deselve jegens September aenstaende in zee te brengen, dewelcke haer in de naeste egalisatie van equipagie valideren sal

voor hondert last, verstaende dat de voornoemde fluyt off pijnas gemant sal worden met 110 coppen, officieren, matrosen ende soldaeten, achter volgende de lijste hier achter in de voorvallende saecken geinsereert, voorsien met soodanige vivres, ammonitie ende andere behoeftens meer als bij de voormelde lijste sijn gespecificeert, boven 't gunt noch vereyst soude mogen worden, waertoe de voormelde camer Amsterdam bij de vergaderinge geauthoriseert is, als mede haer t'informeren op den persoon van Mathijs Proot, ende denselven bequaem vindende, als commandeur ende opperhooft voor een ander op die tocht te mogen aennemen.

Instructie voor ....
gaende ten dienste van de generale geoctroyeerde Nederlantsche Oost-Indische Comp., met het schip .... nae de Cabo de Bonne Esperance, omme aldaer gecomen sijnde te verrichten 't gundt volght.

Alsoo bij Resolutie van de vergaderinge der 17[e] representerende de Generale Oost-Indische Comp. goetgevonden is, dat omme voor te comen dat de gaende ende comende Oost-Indische schepen, nae ende van Batavia respective sonder ongeluck de voornoemde Caep ofte bay aendoen, mitsgaders aldaer comende gelegentheyt mogen vinden omme haer van groente, vleys, water ende andere nootwendicheden aldaer te ververschen, ende door middel van dien de siecken op de schepen sijnde, tot haer gesontheyt te brengen noodich sij, dat een generael rendez-vous omtrent de strant van de gemelte Caep begrepen worde.

Sult gij met u schip ende onderhebbende volck ter voornoemde plaetse gecomen sijnde, vooreerst met een gedeelte van uw volck u aen landt begeven, medenemende soo veel materialen als u noodich sijn, omme in der haest tot u defentie voor aenval van de inhabitanten (een rouwe natie sijnde) op te werpen een bequaeme houte logie, soo omme het volck daerinne te logeren als omme u bijhebbende gereetschap te mogen bergen.

Ende alsoo nae overlegh van saecken mede goetgevonden is, dat omme aen de voornoemde Caep residentie te nemen ende tot een verversch plaetse aen te houden, aldaer een defencif fortjen off sterckte gemaeckt sal moeten werden, welck (soo verstaen werdt) nergens beter als aen de Soete rivier geleydt sal konnen werden.

Soo sult gij d' voornoemde logie begrijpen dicht bij off omtrent de voornoemde Soete rivier, daer gij sult oordeelen bequaemst te wesen.

De voornoemde logie in de behoorlijcke defentie gebragt sijnde, sult inspectie gaen nemen van de gelegentheyt van de voornoemde Soete riviere, ende overleggen waer soodanich fortjen als op 't papier gebragt ende daervan ontworpen is, met de beste gelegentheyt geleydt sal konnen werden, verstaende dat om binnen het voornoemde fort altijt versch water te hebben, de voornoemde rontsomme off midden door het fort geleydt sal konnen werden, gelijck het project daervan gemaeckt uytwijst, ende het voornoemde fort de naem geven de Goede Hoope.

Ende alsoo noodich is dat al het volck binnen het fort gelogeert ende geaccomodeert werde, sult de gelegentheyt daer nae aenleggen, omme bequaeme huysinge te maecken voor 70 à 80 persoonen.

Soo haest gij met u volck gelandt sijnde, in defentie sijdt omme van niemandt overvallen te konnen werden, sult gaen uytsien nae bequaeme plaetsen omme deselve te gebruycken tot thuynen, daertoe nemende vooral de beste vetste gronden, alwaer 'tgeene men plant ende saeyt wel sal konnen wassen; welcke thuynen (nae gelegentheyt van saecken) rontomme versterckt dienen te werden, waerop wij geen particuliere precise ordre geven konnen.

Sult mede omtrent het fort inspectie nemen van de beste landen, bequaem sijnde omme vee te wayen (weiden) ende aen te teelen, waertoe dan wel van noode wesen soude goede correspondentie ende intellegentie met de inwoonders, omme deselve metter tijt u omganck gewoon te maecken ende aen te

locken, dat met discretie geschieden moet; vooral u wachtende van haer persoonen off vee dat sij wayen ende aff brengen te beschaedigen, waerdoor sij dan van d' onse affkeerich gemaeckt werden, gelijck in verscheyde occurentien gebleecken is.

Ende alsoo het vee 's nachts sonder groot perijckel van genomen te werden, vooreerst niet buyten in 't velt sal mogen blijven, sult d' selven t' savonts tijdelijck in 't fort laeten drijven ende 's morgens wederom in 't velt jagen, waertoe dan oock bequaeme stallinge in 't fort gemaeckt moet werden, tot dat mettertijdt d' inwoonders vertrout sullen mogen werden, ten ware gij luyden het voornoemde vee buyten het fort door andere middelen in goede verseeckerheyt bewaren kondt, dat u vigilantie ende sorge bevolen blijft.

Dewijl dit fort principaelijck begrepen werdt. soo wel omme d' Oost-Indische gaende schepen van alle verversinge te konnen provideren, als die nae het vaderlandt kerende, daermede het eylant St. Helena voorbij te doen loopen, sult neerstich letten op allehande soorten van vruchten dewelcke nae het climaet aldaer best sullen willen wassen, ende in wat saysoen van 't jaer yder specie gesaeyt ende geplant moet werden, waervan de rechte kennis door ervaerentheyt becomen sult.

Ende opdat onder het volck goede ordre gehouden mach werden, sijn d' selve beeedicht op den Generaele Artijckelbrieff van de Compagnie, waernae sij haer dan sullen hebben te reguleren ende doen alle 't gundt haer van d'opperhoofden belast sal werden; gebruyckende ijdereen nae sijn capaciteyt ende 't gundt aldaer vereyst werdt, sonder ijmant ledich te houden, maer haer daegelijcx werck gevende.

Van alle 't geene omtrent u passeert sult correcte notitie ende dachregisters houden, sonder daervan te blijven in gebreecke, ende voorts van tijdt tot tijdt ondersoecken off aldaer ten proffijte van de generale Comp. om dese oncosten te vinden, yts bij de handt genomen sal konnen werden, waertoe u sal konnen dienen copye van de remonstrantien aen de vergaderinge van de 17[e] overgegeven, hiernevens gaende.

Het voornoemde fort in defentie gebracht ende met sijn noodige behoeften voorsien sijnde, sult het voornoemde schip met 40 man beset latende sijn reyse nae Batavia laten voorderen, behoudende aldaer 70 coppen, met de sloepen (in 't voornoemde schip gesloopt) gaende, omme aldaer aen landt voorts aff te timmeren ende u in alle gelegentheden te mogen dienen; ende besonder mede in 't ontdecken van de gaende ende comende schepen ende deselve te preadverteren, dat sij op de bequaemste plaetsen mogen anckeren; ten welcker eynde gij aen landt oock een houte caep sult setten ofte yts anders practiseren konnen tot waerschouwinge dienende, waernae sij haer sullen hebben te reguleren.

Omme u voor aenval van alle vijanden te beter te mogen defenderen, sult op yder punct 4 stucken canon leggen, dewelcke gij aen landt brengen sult met de behoeftens daertoe dienende.

Ende alsoo op alle particulariteyten dewelke ons noch niet bekent sij ende op u ondervindinge ende industrie principaelijck aencomen moet, tegenwoordich geen instructie gegeven can worden, sal 't geene voorschreven vooreerst genoech wesen omme d' intententie van de generale comp. in desen uyt te voeren, ende voorts u bevolen blijven met de comp. van alles door brieven te corresponderen, waermede wij u dan veel geluck ende voorspoet op haer reyse ende in 't voltrecken van haer last toewenschende, sullen daervan het goet succes t' sijner tijdt te gemoet sien.

Aldus gedaen ende geresolveert ter vergaderinge van de 17ᵉ binnen Amsterdam den 25 Maert Aᵒ. 1651.

Lijst van 't volck gedestineert met de fluyt ofte pinas nae de Cabo de Bonne Esperance.

1 Com̃andeur.
1 Adsistent.
2 Chirurgijns ende onderchirurgijns.

1 Siecketrooster.
1 Onderstierman.
1 Quartiermeester.
2 Constabels ende sijn maet.
1 Scheepstimmerman.
4 Huystimmerlieden.
2 Smits.
1 Kuyper.
2 Metselaers.
2 Harpoeniers.
1 Kock.
1 Bottelier.
4 Hoveniers.
1 Sargeant.
1 Landtpassaet.
20 Soldaten.
15 Matroosen.
5 Jongens.
t' samen 70 Coppen om aen de Caep te blijven, met provisie voor 12 maenden aen landt.
40 Coppen omme de fluyt op Batavia te brengen, van allerhande bedieninge.
110 Coppen.

Volgt de lijst van de provisien van vures ende ammonitie van het volck aen de Caep blijvende.

1 Groote sloep met sijn toebehooren (gesloopt).
1 Biscayse schuyt ofte sloepjen met toebehoren van lijnen, harpoenen, item ketel om traen te branden etc.
2 Segens, eenige thuyngieters, allerhande thuynsaedt.
8 Stukken canon van 6 ℔ ijser.
400 Kogels.
40 Musquets ende bandeliers.
3000 Musquets kogels.

6 Donderbossen.
1000 ℔ boskruydt.
100 bossen londt.
12 Vierroers.
20 Piecken.
40 Halve id.
40 Houwers.
2000 Deelen.
200 Gezaegde idem.
4000 Sparbalcken ende juffers.
1200 Kapravens ende sparren.
24000 Spijckers van allerhande soorten.
100 Kordewagens met dubbeld getal van spillen ende wielen.
100 Schoppen.
100 Spaden.
100 Houwelen ende pieken, van elcx de helft.
50 Bijlen.
2 Trecksagen.
1 Schulpsaegh.
100 Paren hengsels tot deuren ende vensters.
25 Sloten ende partye grendels.
2 Dommecrachten.
2 Slijpsteenen.
Eenige nachtglaesen ende compassen.

Verstaende dat het boven geschreven geamplieert sal mogen worden, met soodanige gereetschappen als d' equiperende camer Amsterdam geraden sal vinden."

19 Vergadering. 20 December 1856.

Bibliotheek. — Grafsteden der oudste bewoners van Denemarken. — Eerste algemeene en eerste bijzondere brief, van de Kaap de Goede Hoop aan de Bewindhebbers der O.-I. C. geschreven door den Commandeur J. A. van Riebeeck. — Kronijk van Gelderland door Johan de Bye. — Het dorp Gein tot eene stad verklaard.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van Dr. F. A Hekmeyer, te Amersfoort:

Spelen van sinne vvaer inne alle oirboirlycke ende eerlycke handvvercken ghepreesen ende verhaelt vvorden. Ghespeelt met Octroy der Co. Ma. binnen de stadt van Antwerpen op Thaech-spel naer Dland-juweel, bij die vier Cameren van Rhetorijcke die hen daer ghepresenteert hebben den 24en dach Augusti int jaer ons Heeren 1561. Antwerpen, 1562. 4°.

Jacobi a Voragine Legenda aurea vulgo historia Lombardica dicta. Ad optimorum librorum fidem recensuit Dr. Th. Grässe. Editio secunda. Lipsiae, 1850.

L. Annaei Senecae philosophi opera ad optimas editiones collata praemittitur notitia literaria studiis societatis Bipontinae. Biponti, 1782. 4 vol.

Van den Heer U. Capitaine, te Luik:

Nécrologe liégeois pour 1855. 5e Année. Liége, 1856.

Van Dr. F. C. Kist, te Utrecht:

Caecilia. Algemeen muzikaal tijdschrift van Nederland. 13e Jaarg., 1856.

In ruiling ontvangen:

Van het Indisch Genootschap, te 's Gravenhage:

Handelingen en geschriften. 3e Jaarg., 3e afl. 's Gravenhage, 1856.

Van de Redactie:

Algemeene Konst- en Letterbode. 68e Jaarg. Nieuwe reeks. 8e Jaarg. 1856.

De Katholiek. Godsdienstig, geschied- en letterkundig Maandschrift. 29e en 30e Deel. 's Gravenhage, 1856.

Grafsteden der oudste bewoners van Denemarken. De Heer Dr. G. J. Burman Becker te Koppenhagen, vereerde aan het Genootschap 15 door hem vervaardigde teekeningen van begraafplaatsen der oudste bewoners van Denemarken, waarop men het volgende in kleuren ziet afgebeeld:

I. 1°. Een graf bij het dorp Halskov, in het kerspel Horbelöv op het eiland Falster. Op zes groote steenen is een groot granietblok gelegd.

2°. Een dergelijk graf bij het dorp Kirkevaerlöse, in het kerspel van denzelfden naam op het eiland Seeland.

II. Een graf te Herrestrup, kerspel van Grevingen op Seeland, zooals het zich van de zuid- en westzijde vertoont. Van binnen lang 6½ voet, breed 5½ voet, hoog 6 voet, met een ingang ten zuiden. De groote steen die het graf dekt, heeft eene lengte van 8 voet, is bijna even zoo breed en in het midden 5 voet dik. Het geheele graf is vroeger met een grooten heuvel bedekt geweest. Op den deksteen zijn eenige figuren uitgehouwen.

III. 1°. Een oude begraafplaats, door groote steenen omringd, waarvan de grootste 5 à 6 voet boven den grond uitsteken. Deze begraafplaats heeft eene lengte van 28 pas bij eene breedte van 10 pas. Aan de westzijde bevindt zich een graf, waarvan de groote deksteen 10 voet lang en 10 voet breed is. Gelegen bij het dorp Homöe in de provincie Jutland.

2°. Opstand en plattegrond van eene dergelijke begraafplaats. Deze is echter cirkelvormig en door 11 steenen omringd. Zij ligt bij het dorp Bisler in Jutland. De middellijn van den cirkel is 10 pas. De groote steen die het graf dekt en niet volkomen in het midden ligt, heeft eene lengte van 10 voet bij eene breedte van 4 voet.

IV. 1°. Begraafplaats bij het dorp Manstrup, kerspel Beistrup in Jutland. Van het oosten naar het westen lang 46 pas,

breed 8 pas, omsluitende 4 graven, waarvan er 2 verstoord zijn.

2°. Begraafplaats bij het dorp Varst, kerspel Gunderup in Jutland. Lang 45, breed 20 pas. Het groote granietblok, het graf in het midden dekkende, is 9 voet lang en 7 voet breed.

V. 1°. Twee steengraven in het bosch Bonderup op Seeland, eertijds door een heuvel bedekt.

2°. Plattegrond van een steenen grafkamer, langwerpig vierkant, bij het dorp Skyum in Jutland, van binnen lang 28 voet, breed 5½ voet, hoog 5 voet en zonder ingang.

3°. Plattegrond van eene ovale begraafplaats, lang 48 en breed 26 voet, door 21 steenen omringd, met 2 verstoorde graven in het midden, te Staonsholt op Seeland.

VI. 1°. Een heuvel in het kerspel Damsholte op het eiland Moën, bevattende een dubbele grafkamer met twee ingangen. De omtrek van den heuvel bedraagt 88 voet; zijne hoogte 24 voet.

2°. Plattegrond van deze grafkamers. De noordelijke kamer is 14 voet lang, 5½ voet breed en 5½ voet hoog en gedekt door 4 granietblokken. De ingang heeft eene lengte van 24 voet, eene breedte van 3 voet. Aan wederzijden rusten 9 granietblokken op 10 zoodanige blokken. De zuidelijke kamer lang 14 voet, breed 7 voet, hoog 6 voet. Ook haar ingang heeft eene lengte van 24 voet, eene breedte van 3 voet. De kamer is gedekt door 3 granietblokken van 7 voet lengte.

VII. 1°. Afteekening van den heuvel bij Lille-Rörbäk op het eiland Seeland, bevattende een grafkamer.

2°. De grafkamer in dien heuvel van binnen gezien.

VIII. Doorsnede en plattegrond van de grafkamer te Lille-Rörbäk. De kamer is een langwerpig rond, waarvan de grootste lengte 22 en de grootste breedte 9 voet, de hoogte 6½ voet bedraagt, terwijl de wanden uit 14 steenblokken bestaan. De ingang is 14½ voet lang, 2½ voet breed en 4½ voet hoog.

IX. 1°. Doorsnede van den heuvel bij het dorp Vinkel, kerspel Högslöv in Jutland, en plattegrond van de grafkamer daarin bevat, die de gedaante van een kruis heeft. De groot-

ste kamer van het zuiden naar het noorden is 17 voet lang, 7½ voet breed en 5 voet hoog, en door 4 groote granietblokken gedekt. De kamer, ten westen uitspringende, is 8 voet lang, 3 à 3½ voet breed en 5 voet hoog en door 2 granietblokken gedekt; de ingang ten oosten is slechts door één granietblok gedekt.

2°. Plattegrond van een grafkamer bij het dorp Svanningen op het eiland Fijen, van binnen 11½ voet lang, 7½ voet breed, 5 voet hoog, door twee steenen gedekt en met een ingang lang 25, breed 2 en hoog 3 voet.

X. Plattegrond van een grafkamer te Sprove, kerspel Damsholte op het eiland Moën, in 1855 in een heuvel ontdekt, lang 32, breed 6, hoog 5 voet, gedekt door 7 groote granietblokken. De ingang heeft eene lengte van 18 voet, eene breedte van 3½ voet en eene gelijke hoogte en is door 6 granietblokken gedekt.

XI. 1°. Plattegrond van twee naast elkander gelegen grafkamers, in een heuvel te Smidstrup, kerspel Blidstrup, op het eiland Seeland.

2°. Plattegrond van een grafkamer te Ullerup, kerspel Heltburg, in Jutland, hebbende de gedaante van een kruis, van binnen lang 24, breed 7 à 7½, hoog 4½ voet. De oostelijke arm van het kruis, die tot ingang diende, lang 6, breed 3, hoog 3 voet; de westelijke arm 6 voet lang, 6 voet breed en 3½ voet hoog.

XII. 1°. Doorsnede en plattegrond van een cirkelvormigen heuvel bij het dorp Eltang in Jutland. De heuvel door steenen omringd, bevat een vierkante grafkamer, lang 10, breed 5, hoog 4½ voet.

2°. Doorsnede en plattegrond van een grafkamer in een heuvel te Ammendrup, kerspel Allerslöv, op het eiland Seeland, lang 20 voet, aan de eene zijde breed 5 voet, aan de overzijde breed 6½ voet, met een ingang lang 29 voet.

XIII. 1°. Een heuvel bij het dorp Om, kerspel Kirkesyv op het eiland Seeland, bevattende een met steenen geplaveide grafkamer.

2°. Deze grafkamer van binnen gezien.

XIV. Afteekening van de twee grafheuvels in het dorp Jellingen in Jutland, van den noordwestelijken kant genomen. In den linkerheuvel is de koningin Thyra, in den regterheuvel koning Gorm, bijgenaamd de oude, begraven geworden.

XV. Houten grafkamer, waarin de koningin Thyra begraven werd. De zoldering bestaat uit 24 eikenboomen van verschillende dikte, welke op groote steenen rusten. De kamer is bekleed met eikenplanken, die over het algemeen 3 tot 5 duimen dik en 14 duimen breed zijn. De vloer is met planken bedekt die op een laag leem gelegd zijn. De geheele kamer is omringd door eene laag leem van 8 voeten dikte, waarachter verscheidene rijen groote steenen geplaatst zijn. De heuvel, waardoor dit alles bedekt wordt, bestaat uit aarde, zand en vooral uit zoden, die voor het grootste gedeelte in aarde verkeerd zijn. De grafkamer is 4½ voet hoog, 8 voet breed, 21½ voet lang. De middellijn van den voet des heuvels is 180 voet; de hoogte van den heuvel bedraagt ongeveer 60 voet.

Tot toelichting dezer afbeeldingen wordt door den Heer Burman Becker het volgende medegedeeld:

Wij kunnen het groote voor-historische tijdperk niet anders verdeelen dan in drie tijdvakken: het eerste toen men nog geen metalen kende; het tweede toen men het brons bezigde; het derde toen men het gebruik van het ijzer had leeren kennen. Zonder eene grenslijn tusschen deze drie tijdvakken te kunnen aanwijzen, weet men met zekerheid, dat de ontwikkeling en de beschaving van het menschdom des te langzamer heeft plaats gehad naar mate men hooger opklimt.

De overblijfselen van het eerste tijdvak en van de eerste bewoners, die men in Denemarken vindt, zijn wapenen en gereedschappen, die allen van steen gemaakt zijn; voorts de graven van dat volk en eindelijk de geraamten, in die graven gevonden, ten bewijze, dat zij hunne dooden *begroeven*, terwijl zij, die na hen gekomen zijn en hen gewis ten onder gebragt

hebben, het volk, dat het brons en het goud gekend heeft, de lijken zijner dooden verbrandde en de asch in urnen bewaarde.

Het is nog niet uitgemaakt tot welk volk die eerste bewoners hebben behoord, maar zeker behoorden zij tot den grooten volkstam, die de landen aan de Oostzee bewoonde en zich verder naar het Westen wendde.

Uit de geraamten van de eerste bewoners blijkt, dat deze niet grooter van gestalte, maar zelfs iets kleiner en tengerder waren dan de tegenwoordige bewoners. Het is opmerkelijk, ja bijna ongeloofelijk, met hoe groote bekwaamheid zij van steen allerlei voorwerpen wisten te vervaardigen en hoe zij de granietblokken, waarvan zij zich voor hunne graven bedienden, wisten te vervoeren en te behandelen. Men heeft in de veenen geraamten van herten en wilde zwijnen gevonden, die in de beenderen verwond waren door steenen pijlpunten, die in de wond bleven steken toen de pijlen afbraken.

Er zijn geen bergen in Denemarken, maar in een groot gedeelte des lands vindt men granietblokken (*Granitgeschiebe*) en de steenen zijn er menigvuldig. Daar echter vele steenen tot de oude graven gebezigd zijn, vernielt men tegenwoordig vele van die gedenkteekenen, naar mate men steenen noodig heeft voor wegen, havens, funderingen enz. Gelukkig heeft de regering maatregelen genomen om de merkwaardigste graven voor vernietiging te bewaren.

De eerste bewoners zijn, gelijk reeds gezegd is, door een anderen stam ten onder gebragt, die het brons gekend heeft en zijne dooden verbrandde. Men heeft duidelijke sporen gevonden van gevechten tusschen deze stammen.

Van de eerste bewoners kent men drie soorten van graven.

1°. Een groot granietblok op eenige steenen rustende, vormt eene soort van doodkist. Gewoonlijk ligt het geraamte in eene gebogen houding en niet regt uitgestrekt. De 1e en 2e teekening wijst deze soort van graven aan, die waarschijnlijk met aarde in den vorm van een heuvel bedekt zijn geweest. Om grond te winnen en de aarde te kunnen gebruiken heeft men

de heuvels geslecht. Deze soort van graven komt in alle streken des lands dikwerf voor.

2°. Op de teekeningen 3, 4 en 5 ziet men eene andere soort die nog meer voorkomt dan de eerst beschrevene. Een of meerdere graven van de 1e soort zijn door groote steenblokken omringd, die een regthoek, een cirkel of een ovaal vormen, zoodat het geheel het aanzien heeft eener begraafplaats. Maar waarschijnlijk is ook dit alles eenmaal met aarde overdekt geweest, die men later weggenomen heeft, en alzoo heeft men bij deze beide soorten van graven, doch op kleinere schaal, hetzelfde denkbeeld gehad als bij de 3e soort, waarvan wij nu gaan spreken.

3°. De derde soort van graven bestaat uit groote door menschenhanden opgeworpen heuvels. Ofschoon een groot gedeelte van die heuvels door den landbouw geslecht is geworden, vindt men er nog zeer vele in de bosschen, op de heide en vooral op de kusten der zee en der talrijke zeeboezems. Echter moeten zij niet allen aan de eerste bewoners worden toegeschreven, want een groot aantal heuvels, urnen met asch en bronzen wapenen en gereedschappen bevattende, moet aan het overwinnende volk worden toegeschreven. Dit maakte somtijds ook gebruik van de heuvels, die reeds door de eerste bewoners waren aangelegd, zoodat men dan onder in de heuvels graven vindt en urnen met asch daarboven. Waarschijnlijk bleef bij beide volken hunne verschillende manier van begraven langen tijd in zwang, zoodat men ook geraamten vindt met wapenen en gereedschappen van brons, waaraan de eerste bewoners weldra de voorkeur moesten geven boven die van steen. Eindelijk leerde men het ijzer kennen, en dit metaal verdrong natuurlijk zoowel het gebruik van brons als dat van steen. Echter ging men voort zich van brons te bedienen tot versiering, terwijl het ijzer in den beginne zeldzaam schijnt geweest te zijn, want men heeft bronzen bijlen en dolken gevonden waarvan de snede van ijzer was.

Bij het openen van een heuvel ontdekt men tot welk tijdvak

hij behoort, en moet hij aan de eerste bewoners worden toegeschreven, dan vindt men grootere of kleinere grafkamers, uit groote granietblokken zamengesteld. Zij zijn van verschillende gedaante, soms met een langen en lagen ingang, doch gewoonlijk zonder ingang en gedekt met steenen, die somtijds ontzaggelijk groot zijn. De teekeningen 5—13 leveren hiervan genoegzame voorbeelden op. De kleine kamers zonder ingang (5e teekening) zijn vrij talrijk; de groote veel zeldzamer.

In die grafkamers heeft men vele geraamten gevonden van mannen, vrouwen, kinderen, maar altijd in een gebogen of zittende houding, niet regt uitgestrekt, met hunne steenen wapenen en gereedschappen en barnsteenen versierselen.

Men vindt die grafkamers niet noordelijker dan tot aan de groote Zweedsche meren Wenern en Wettern en in het zuiden tot aan het Thuringerwald.

De grafkamers hebben nimmer tot woningen kunnen dienen uit hoofde van hare geringe hoogte. Somtijds zijn de grafkamers dubbel, hetgeen ook wel met haar ingang het geval is.

In het derde tijdvak, toen men de metalen kende, ging men voort bij begraving heuvels aan te leggen, maar zonder langer de dooden te verbranden, en deze manier van begraven bleef tot in het christelijke tijdvak voortduren. In die heuvels van lateren tijd vindt men dikwijls houten grafkamers, uit groote eikenbalken gemaakt, die met planken bekleed zijn. Een zeer merkwaardige heuvel, die de reeks van deze soort van begravingen sluit en uit historischen tijd dagteekent, is die te Jellingen, een dorp in Jutland, niet ver van de stad Weile. Te Jellingen had men een oud koninklijk verblijf, dat tot 1675 bewaard bleef, toen dit gebouw ongelukkig door brand vernield werd. Daar woonde koning Gorm, bijgenaamd de oude. Hij was een heiden, maar zijne gemalin Thyra eene christin. Na haren dood liet Gorm een houten grafkamer maken, waarin men de koningin begroef en die door een grooten heuvel bedekt werd. Toen Gorm in 941 kwam te sterven werd hij in een dergelijken heuvel begraven. Beide heuvels bestaan nog

en zijn ontzaggelijk groot. De dorpskerk ligt tusschen de beide heuvels in, en digt in de nabijheid, op het kerkhof vindt men twee groote granietblokken, met opschriften in Runische letters, die op den koning en de koningin betrekking hebben. In 1821 heeft men den heuvel, waarin de koningin begraven ligt, geopend, door een put te graven en is men in de grafkamer doorgedrongen, waar men eenige stukken gebloemd lijnwaad, brokstukken van houten beeldhouwwerk, eenige metalen versierselen en een kleinen zilveren beker vond. Die voorwerpen zijn afgebeeld in de *Afbildninger fra det Kongelige Museum for Nordiske Oldsager i Kjöbenhavn* van J. J. A. Worsaae, bl. 94. Men bevond ook, dat twee of drie balken boven de grafkamer doorgezaagd waren. Ook vond men een stuk van een kaars, zoodat men vermoedt dat roovers in de middeleeuwen in de grafkamer zijn doorgedrongen. Het is bekend dat men toen in Denemarken booswichten had, die hun beroep maakten van het vernielen der heuvels, om de voorwerpen van waarde bij de lijken te stelen.

Op de kusten der zee en op plaatsen, vroeger door de zee bespoeld, vindt men groote ophoopingen van schelpen, beenderen van dieren, die men gebroken heeft om het merg te kunnen eten, vischgraten, gebroken steenen wapenen, uit welk alles blijkt, dat deze bewoners aldaar hunne woonplaatsen gehad hebben en dat hun voedsel bestond uit hetgeen de zee en de bosschen hun opleverden. Men heeft er beenderen gevonden van honden, waarvan zij zich ongetwijfeld bij hunne jagten bedienden, beenderen van paarden, wilde zwijnen, wolven, vossen, herten, zelfs overblijfselen van dieren, die tegenwoordig in Denemarken niet meer bestaan, t. w. van den bever (*castor fiber*) en van de *alca impennis* (*Linn.*), eene soort van zeevogel. Tegenwoordig zijn er in Denemarken geen wilde zwijnen meer, terwijl de laatste wolf in 1774 gedood werd. Ofschoon er geen bevers meer zijn, is het opmerkelijk, dat men op 4 mijlen afstands van Koppenhagen een dorp en een geheel arrondissement heeft, dat sedert eeuwen den naam draagt van *Bief-*

verskov, Beverswoud. In de veenen heeft men overblijfselen aangetroffen van het wilde rund en van den eland. Misschien is de luchtstreek zachter geworden, terwijl zich de zee teruggetrokken heeft of waarschijnlijker de bodem gerezen is aan de oostzijde des lands, en de westzijde gedaald is, waarvan vele sporen worden aangetroffen. Zelfs heeft dit in den historischen tijd plaats gehad. Op de zuidkust van de eilanden Laaland en Falster en op de westkust van Zuid-Jutland waren graven van de eerste bewoners, die zich nu in zee bevinden [1]).

Eerste algemeene en eerste bijzondere brief, van de Kaap de goede Hoop aan de Bewindhebbers der O.-I. C. geschreven door den Commandeur J. A. van Riebeeck. Medegedeeld door den Heer P. A. Leupe, te Amsterdam.

1. Edele, erentfeste, wel wijse, voorsienige, seer bescheyden Heeren. Mijn Heeren, alhoewel van 't succes onser saecken voor UE. alhier noch weynigh fondamenteels t' adviseren sij, soo hebben nochtans niet willen bij dese gelegentheyt versuymen UE. ten minste cundich te maecken, ons geluckkigh arrivement op den 6 en 7 deser, (met) d' schepen Drommedaris, Reyger ende Hope, met cloeck gesont volcq, Godt loff. Item dat wij de geprojecteerde fortresse affgesteecken hebben, ende daeraen werckende sijn met goeden ijver, doch wat soberen voortgangh, vermits het luttel getal van volcq; waeromme 'tselve langen tijt na sigh slepen sal, eer wij eenige van de schepen sullen connen laeten vertrecken, te meer omdat alle de houtwercken ende de nodige materialen tot de te bouwen woninghen,

1) Over dit onderwerp vergelijke men de voorlezing van Dr. J. L. F. Janssen *over de beschaving der allervroegste bewoners van ons vaderland, afgeleid uit gevonden overblijfselen*, in zijne *Oudheidkundige Verhandelingen en Mededeelingen*, Arnhem, 1853, I, bl. 1 volgg., en de *Drentsche Oudheden*, van denzelfden schrijver, Utrecht, 1848, alwaar hij in de Voorrede te kennen geeft, dat de vergelijking van de Drentsche monumenten met soortgelijke elders, *vooral buiten het vaderland*, strekken moet om den vroegsten toestand van Drenthe en deszelfs bewoners in een helderder licht te plaatsen.

heel onder alle victualien op de buydeningh (buikdenning) gestuwt sijn, dat ons dapper in dat werck doet beletten, alsoo wij daerdoor vooreerst tot de vereyste materialen niet connen comen, waermede wij ons eerste nodige werck, naementlijck huysinge cunnen beginnen te maecken, omme onse victualien etc. te bergen; des wij 't fortjen hebben affgesteecken ende begrepen, dicht aen de Soete rivier op een seer bequaem hoochachtigh vlacq pleyn van redelijcke aerde, behalven aen 't eene seepuntjen na de Soute rivier streckende, daer d'aerde dapper mul ende rul is, gelijck deselve rontomme vermits de groote drooghte mede all vrij stoffachtigh valt. Edoch sal in den regentijt met goede zooden (welcke aldaer genoegh te vinden sullen wesen) vast genoegh cunnen gemaeckt worden.

Gemelte Soete rivier comt aen 't ander seepuntgen na den Leeuwenbergh streckende fray in de gracht te lopen, doch sal diep moeten gegraven worden soo men 't water in ende om de grachten leyden wil, alsoo 't pleyn van 't fortjen jegenwoordigh wel omtrent een paer vadem hoger als 't water van de rivier is leggende, waerom wij oock de wijtte van de gracht niet meer hebben genomen, dan op twee roeden, met voornemen om soo diep te graven als mogelijck sal wesen.

Hebbende voorverhaelde fortjen affgesteecken in een recht viercant met vier punten ofte bolwercken, waervan de buytenste polygonas oft bolwerck punt hoecken sijn genomen op 21 roeden van den anderen, gereckent tegen 't cleyne royael dat sijn buytenst poligonen heeft van 60 roen [1]), van allen 't welcke UEd. de pertinente affteyckeninghe ende nader perfecten uytreeckeningh, met de naeste retourscheepen hopen toe te senden; alsmede van de landerijen tot cultivatie uyt te kiesen etc., waertoe wij meynen bequaem lant genoegh onder 't faveur van 't canon vinden sullen, als 't maer wat begint te regenen, sijnde jegenwoordigh door de groote drooghte 't gras ende groente van 't velt schier als verbrant. Uyt de rapporten van des Salamanders opperhoofden ende extract hunner Instructie, vernemen hoe dat

1) *Dagverhaal* enz. bl. 15, 24 Roeden.

de eerste schepen van d' E. van Teylingen 26 Februarij van hier na St. Helena vertrocken, verscheyden saecken hebben gehadt omme ons bij ontmoetinge alhier, mede te dienen ende in 't voltrecken van ons werck eenige tijt behulpsaem te sijn, om in deffentie te geraecken, 't welck ons voorwaer dapper soude te passe gecomen hebben, alsoo 't (gelijck geseyt) met dit weynigh volcq, seer sober ende verdrietigh voortgaet, des wij oock vooreerst maer twee puntjen ruytswijs over malcanderen, trachten met alle spoet in deffentie te brengen om canon op te stellen ende eenighsints voor schielijcken overval der wilden wat bevrijt ende bewaert te wesen, gelijck UEd. de gemelde opperhooffden bij behouden overcompste (dat Godt geve) omstandiger sullen connen verclaren, daertoe ons refereren ende: Hiermede: Edele, erntfeste, wel wijse, voorsienige, seer bescheyden Heeren, mijn Heeren, UEd. naer onse gunstige gebiedenisse ende oitmoedige groetenisse, den Eeuwigen al in genade bevolen ende in UE. gunste voor gerecommandeert laten.

UE. onderdanige ende verplichte dienaeren,
(Sig.) Johan van Riebeeck, 1652.
Davit Coninck,
Jan Hoochsaet,
Symon Turver.

2. Edele, erntfeste, wel wijse, voorsienige, seer bescheyden Heeren. Mijn Heeren. Bij ons generale schrijvens hebben UEd. cortelijck g'adviseert 't weynige van den toestandt alhier, daerin ons den tijt door nader bevindinge wijser maecken ende in gevolge meerder stoffe geven sal, omme UEd. van larger advysen in toecomende te dienen, desen eenlijck maer streckende omme UEd. dienstelijck te versoecken, dat wij voor dit fortgen met de navolgende nodige cleynigheden tot gerieff van 't volck etc. mogen voorsien worden, als te weten: wat cocx, bottelliers, loyers en constapels gereetschap, item met een goet scheeps-corporael off smith, met sijn gereetschap en colen, een

redelijcke medicament kist, tinnewerck voor de taeffel en bottelliers gewight en schalen, een redelijcke clock, vlaggedoeck, een vat off twee met potten en pannen, riemen groot en cleyn formaet, papier, pennnen, lacq en inctstoff; wat pannen en steen tot dack en andersints voor de huysinge en wooningskens, alsoo de plancken door de son soodanig van den anderen splyten dat deselve niet dicht te houden sijn in dese getemperde tijden, ick late staen in de heete tijt. Sulcx dat wij dapper becommert sijn om ons broot en andere drooge waren en coopmanschappen droog te houden, sijnde de schippers van dese schepen seer traegh ende onwilligh, van alle 't verhaelde yets over te geven, sulcx dat wij hier van gantsch sober sullen versien en van sommige dingen geheel destituyt blijven, totter tijt wij van UEd. expres geprovideert sullen worden, dat ons t' sijner tijt aengenaem sal wesen. Want van de schepen niets met minne te crijgen is, en deselve (als men yets versoeckt) ons trachten wijs te maecken datse er niet aff en hebben, ofte altoos niet missen cunnen; derhalven als geseyt onse troost dienaengaende van UEd. principael te verwachten en wes meer ons uyt Indie nodigh is, van daer te versoecken hebben.

Ja, al is 't dat wij hier aen landt met eenigh sleght matroos ofte jongen van doen hebben, in 't aldernodigste dat ons mach voorvallen, soo wordt er van de schippers als sij hem niet missen willen tegen geprotesteert, datse soodanigh ter over zee voeringh van de schepen noch nodigh hebben ende derhalven niet begeeren te missen, onaengesien dat hier eenige ervaeren Groenlands ende Moscovis vaerders sijn, welcke de Comp. alhier tot de walvisch en robbenvangst, mettertijt seer goeden dienst souden cunnen doen, waerom wel wenschten (ingevalle UEd. sulcx gelieffden goet te vinden) dat wij mochten versien worden met soodanige commissie en autoriteyt, dat wij yets hoognodigh ten dienste van de Comp. van doen crijgende, sulcx van de respective schepen soo wel personen off andersints souden mogen lichten, sonder van de schippers daerin al teveel beleth te worden, waerdoor onse versoecken over cleynichheden ende

beuselingen cesseren ende den dienst van de Comp. in onse saecken alhier te min vercort worden sal, sonder de schepen nochtans van hare noodigheden te ontblooten, alsoo deselve bij UEd. van alles genoeg versien sijn. Sommige schippers (de discrete buyten) sijn soodanigh op het scheepsgoet en gereetschap versot; als off het niet Comp^{e}. maer haer eygen goet was, weynich consideratie gebruyckende off se ymandt verlegen laten off niet, als sij maer overvloedigh mogen versien blijven, geven der weynich om hoe 't met haer even naesten gaet. Daeromme Mijn Heeren, versoecke dienstelijcke accomodatie ende gerieff van UEd. opdat wij hun te min mogelijck moeyelijck vallen. Wij sullen ons vooreerst sien te behelpen soo best cunnen, ter tijt en wijlen dat wij secours van UEd. en India becomen, want qualijck een trommelvel, servet off taeffellaecken off diergelijcke beuselingen met min off vriendelijckheyt cunnen optineren, ende dierhalve genootsaeckt wesen sullen, de duyre Genueesche (Guineesche) lijwaeten daertoe te employeren, tot schade off groot ongerieff van de Comp., daer sij hun niet eens om creunen.

Ende alsoo wij jegenswoordigh van 't succes onser bevolen noch niet sonders hebben t'adviseren, ende derhalve oock geen reden om alreets verlossinge van dese plaetse te solliciteren, soo versoecke echter dienstelijck UEd. daerna hiernae metter tijt gelieven te dencken, ende UEd. genegen dienaer doorgaens ten dien fine voor gerecommandeert te houden. Hiermede: Edele, erntfeste, wel wijse, voorsienige, seer bescheyden Heeren, mijn Heeren, sullen UEd. na oitmoedige gebiedenisse den Eeuwigen al in genade bevolen en in UEd. gunste voor gerecommandeert laeten.

UEd. alder oitmoedigst en onderdanige dienaer,

J. van Riebeeck, 1652.

Opschrift. Edele, erntfeste, wel wijse, voorsienige en seer bescheyden Heeren, Mijn Heeren, de Ed. Bewinthebberen der Generale Nederlantsche Geoctroyeerde Oost-Indische Comp. ter camer van Amsterdam, per 't schip de Salamander, dat Godt geleyde.

Kronijk van Gelderland door Johan de Bye. Door den Heer Is. An. Nijhoff Az., te Arnhem, is het volgende verslag ingezonden omtrent deze in zijne handen gestelde ms. kronijk. (Zie *Kronijk*, 1855, bl. 202.)

»Het handschrift bevat 170 bladen in folio formaat, beschreven door eene hand, die blijkbaar in de eerste helft der zeventiende eeuw werkzaam was. De titel luidt: *Breuis rerum in Geldria et ab Geldriae Ducibus gestarum Epitome;* maar veel later, naar het schijnt voor weinige jaren, is daarbij gevoegd: *Liber hic scriptus est a Joan de Bye acad. Lov. J. U. D. civitatis Bommelensis consule et Scabinorum in Bomela et Tuyl secretario.* 1624.

Vooraf gaat, fol. 1—12, als inleiding of — zoo als in het opschrift staat — *praefationis loco* — 1°. iets over de naamsafleiding van Gelder; 2°. een berigt aangaande de vroegere bewoners dezer streken: de Sicambren, de Menapiërs, de Batavieren en hunne oorlogen tegen en verbindtenissen met de Romeinen; 3°. een korte beschrijving van Gelderland en van de daaronder behoorende bannerheerlijkheden en steden; 4°. een opgaaf van geleerden, *qui in Geldria doctrinae studiis claruere.*

Daarop wordt behandeld, fol. 13—24, de geschiedenis der zoogenaamde voogden uit het geslacht van Pont; — fol. 24 verso tot 80, die der graven en hertogen; — terwijl fol. 81 tot het einde voorvallen vermeld worden uit den tijd der regering van Karel V en van Philips II, en van den oorlog tegen de Spaansche heerschappij tot op het jaar 1624.

Dat de beide eerste der genoemde afdeelingen (fol. 1—12 en fol. 13—24), naar inhoud en vorm verouderd en thans schier ten eenemale onbruikbaar zijn, behoeft naauwelijks herinnerd te worden. De schrijver miste het licht, dat uit de werken van Bondam en van Spaen, en later uit de oorkonden door Lacomblet (*Urkundebuch*), is opgegaan, en evenzeer dat, hetwelk nog in den jongsten tijd door onderscheiden navorschers der oudheid over de middeleeuwsche aardrijkskunde en volkenkennis is verspreid.

Fol. 24 verso tot 80 wordt gehandeld over de graven en hertogen van Otto I af tot op den afstand van Gelderland door hertog Willem van Kleef aan keizer Karel V, of van het jaar 1061 tot 1543. De vergelijking van de uitgebreidheid des onderwerps met de beperkte ruimte van zes en vijftig bladen schrifts, welke daarvoor afgezonderd is, leidt reeds tot het besluit, dat men hier geen uitvoerigheid van behandeling te wachten heeft, of dat, zoo al sommige gedeelten genoegzaam zijn ontwikkeld, andere voorbij gegaan zijn of slechts even aangestipt hebben kunnen worden. De nadere kennismaking met het handschrift bevestigt dit vermoeden en doet gebrek aan volledigheid bespeuren. De zaken van oorlog zijn met meer uitvoerigheid behandeld, dan die van vrede; het is eene geschiedenis der vorsten, waarbij die van het volk doorgaans voorbij gezien is. Wel wordt gezegd, dat graaf Otto in 1233 aan onderscheiden Geldersche plaatsen het eerst stads vrijheden en regten gaf; maar van het opmerkelijk verschijnsel dat die later herroepen en in 1312 door graaf Reinald, uit kracht eener magtiging van het hoofd des Duitschen rijks op nieuw verleend zijn, geen melding gemaakt. Geen enkel woord vindt men over de groote gebeurtenissen van 1418, 1419 en 1436, toen bannerheeren, ridderschap en steden zich vereenigden om hunnen invloed in regeringszaken tegenover den vorst te doen gelden, noch over het gebruik, hetwelk zij, zoo onder Arnold, als onder Karel van Egmond, daarvan maakten. Weinig en oppervlakkig is ook wat gezegd wordt over den invloed van het verdrag van Kamerijk in 1508 op de Geldersche zaken, over de verstandhouding tusschen hertog Karel en de Staten van het Nedersticht onder Frederik van Baden en Henrik van Beyeren (waar de schrijver trouwens de belangrijke brieven miste, door Mr. van Asch van Wyck onlangs aan het licht gebragt), over den oorlog in Friesland en Groningen, en meer andere punten. Op sommige plaatsen wijkt het geschiedverhaal aanmerkelijk af van hetgeen andere schrijvers vermelden. Is het gebrek aan naauwkeurigheid, of hebben hier an-

dere en betere bronnen ten dienste gestaan? In het laatste geval had de schrijver die althans behooren te noemen. Men mag evenwel twijfelen, of hij hiertoe wel overal in staat zou geweest zijn, bij voorb. waar hij, bij het verhaal van het bekende uiteinde van hertog Eduard in 1371, zegt: »Eduardus »dum in confertissimos hostes fertur a suis sagittariis non »agnitus frontem percussus equo excidit"; of waar hij hertog Reinald IV met eene dochter van den koning van Napels laat huwen; of waar hij verzekert dat Adolf van Gelder door toedoen der Bourgondiers uit de gevangenschap ontslagen en aan het hoofd van het Vlaamsche leger tegen de Franschen gesteld werd, opdat hij daar den dood mogt vinden en alzoo »res Geldriae extra metum et periculum essent." Bijzonder uitvoerig is de schrijver in het verhaal van zaken, die de stad Zalt-Bommel betreffen en van oorlogsfeiten van welke die stad en de Bommeler en Tielerwaarden getuigen waren. Hij heeft daarbij (blijkens onder anderen fol. 33, 36 en 63 verso) van stedelijke archieven en ook van mondelinge overleveringen gebruik gemaakt. Hierdoor brengt hij vele, voor zoo ver ik weet, van elders niet bekende bijzonderheden aan het licht, als: betrekkelijk de onderwerping der stad aan Maximiliaan in 1480, hare belegering door Philips den Schoonen in 1505, den strijd van Poederoi in 1507 enz.

Bij het laatste gedeelte van zijn werk (fol. 81—170) schijnt de schrijver zich niet zoo zeer een verhaal der geschiedenis van Gelderland ten doel gesteld te hebben, als wel de regeringsbedrijven van Karel V en verder de Nederlandsche oorlogen ter afwerping van het Spaansche juk in 't algemeen te hebben willen vermelden. Het klein bestek liet hem niet toe, ook belangrijke gebeurtenissen anders dan ter loops en met weinige woorden te vermelden, en aanwijzing van bronnen wordt nergens gevonden. Naar ik meen zal men dan ook in dit gedeelte niet ligt iets vinden, wat niet uit andere werken naauwkeuriger, grondiger, beter gekend kan worden.

Op grond van het een en ander vind ik geen vrijheid, om

de uitgave der kronijk *in haar geheel* aan te raden; het komt mij voor, een werk te zijn, waarvan de vruchten geenszins aan de moeite en kosten zouden beantwoorden. Liever wil ik met bescheidenheid aan het geëerd Genootschap in overweging geven, om bij wijze van bloemlezing, zoodanige fragmenten, met welker behandeling de wetenschap gebaat kan zijn, na die aan een zorgvuldig kritisch onderzoek onderworpen en met ophelderende aanteekeningen voorzien te hebben, het licht te doen zien."

Het dorp Gein tot eene stad verklaard. Jhr. J. J. de Geer te Utrecht, brengt ter tafel het oorspronkelijk charter van den jare 1294, waarbij Johannes van Zierik, bisschop van Utrecht, het dorp Gein in het Sticht tot eene vrije stad verklaart en met stedelijke regten begiftigt. Dit stuk, door Matthaeus en anderen slecht uitgegeven, luidt als volgt:

Vni(uersis) tam presentibus quam futuris, ad quos presentes littere peruenerint, Johannes dei et apostolice sedis gracia Episcopus Traiectensis salutem et rei geste cognoscere ueritatem. Pa(storalis offi)cij debitum nos sollicitat et inducit personarum et locorum nobis subditorum om(ne)m curam gerere, vtilitates augere ac in omnibus, quantum nobis possibile est, ipsorum (indemnitati preca)uere. Ea propter nos, inspecta euidenti necessitate ac communi terre (nostre) vtilitate pensata, ut hostiles transitus, qui per villam nostram que gheyne wlgariter (nuncu)patur in terram nostram frequenter fieri consueuerunt, aliqualiter precludan(tur, e)t insultibus aduersariorum Ecclesie nostre commodius occurratur, Prouida deliberatione prehabita ac vsi consilio Prelatorum et fidelium Ecclesie nostre, dictum locum siue villam gheyne libertati donauimus[1]) et exnunc liberum Oppidum esse statuimus, ac ipsum locum infra fossatum ibidem de nouo inchoatum et homines in eo cohabitantes et inposterum cohabitaturos oppidi et oppidanorum frui uolumus libertate, nullam in homines ipsius oppidi de cetero nos uel

1) Voor: „dicto loco siue villae gheyne libertatem donauimus" etc.

nostri successores exactionem seu precariam annuam facturi, dum tamen tempore magne generalis precarie nobis uel nostris successoribus, qui pro tempore fuerint, ab hominibus dicti oppidi viginti quinque libre Traiectensium denariorum bonorum et legalium persoluantur. Eximentes ipsos et bona ipsorum a solutione cuiuslibet thelonij in omnibus locis dominij et terre nostre eatenus quatenus Ciues nostri Traiectenses ab huiusmodi eximuntur. Jndulgemus eciam, quod eisdem oppidanis [2]) in nostra et nostrorum successorum gracia et fauore existentibus nec a nobis seu nostris successoribus expresse diffidatis, ipsi de consilio sculteti et scabinorum suorum aduersarijs et inimicis suis, ipsis incendijs, ra(pin)is, captiuitatibus aut alijs quibuscunque modis dampna aut iniurias inferre uolentibus resistere possint et eos persequi, vim illatam repellere et iniurias propulsare absque nostra et nostrorum successorum ingra(titud)ine uel offensa. Nos quoque uel nostri successores iurisdictionem temporalem infra predictum oppidum exercebimus per scultetum et scabinos oppidi supradicti quos ibidem duxerimus instituendos. Jnstitutione et destitutione sculteti et scabinorum ipsius oppidi nobis et nostris successoribus pro nostro libito reseruata. Per quos quidem scultetum, scabinos et consiliarios statuta edere poterunt ipsi oppido oportuna. Predictos quoque oppidanos nostros ad aliquam expeditionem per nos aut nostros successores nisi ad defensionem terre nostre nolumus euocari. Jpsi tamen contra iniuriatores nostros in terra nostra nobis et officiatis ac nuncijs nostris assistere tenebuntur. In quorum omnium testimonium et munimen perpetuum presentes litteras sigillo nostro, necnon sigillis dilectorum Prelatorum et fidelium Ecclesie nostre, videlicet domini stephani Decani maioris, frederici sancti petri, Johannis sancti Johannis, Gyselberti aldenselensis, Huberti (sancte ma)rie prepositorum, Henrici sancti saluatoris, Gyselberti sancti petri, magistri hermanni sancti Johannis et Henrici sancte marie Decanorum Traiectensium Ecclesiarum, Walteri de stoutenberg, Suederi (de Beuerwerde [1]) et Gy)selberti

2) Voor: „Indulgemus eciam eisdem oppidanis etc., quod ipsi" etc.

de Goye, marscalci, Elye de Rynenghen, Gyselberti de scalkwick et wilhelmi de vorne, militum, fecimus communiri. Et nos Prelati ac milites prenominati, rogati a ue(nerabili patre domino) nostro Johanne Episcopo predicto, presentibus sigilla nostra apposuimus in testimonium (prem)issorum.

Datum in Ciuitate nostra Traiectensi Anno domini millesimo duc(ente)simo Nonagesimo Quarto dominica ante purificacionem beate virginis.

1) De lezing onzeker, Beuerwerde, Beuerweert of Beuerweerdt.

BLADWIJZER.

A.

B.

C.

K.

L.

M.

N.

N.

Q.

R.

T.

U.

V.

W.

X.

IJ.

Z.

